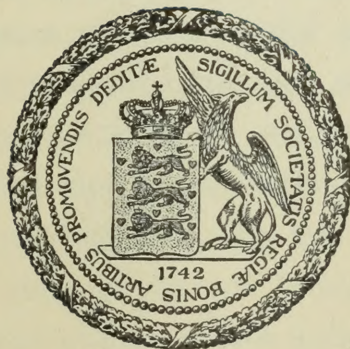

The Institute of Mediaeval Studies
LIBRARY
Toronto, Ontario

Det Kgl. Danske Videnskabernes Selskab.
Historisk-filologiske Meddelelser. **III,** 2.

NORSK-ISLANDSKE KULTUR- OG SPROGFORHOLD I 9. OG 10. ÅRH.

AF

FINNUR JÓNSSON

KØBENHAVN
HOVEDKOMMISSIONÆR: ANDR. FRED. HØST & SØN, KGL. HOF-BOGHANDEL
BIANCO LUNOS BOGTRYKKERI
1921

FORTALE

Det foreliggende arbejde er tænkt som et indlæg af en ret omfattende art angående spörsmålet om forbindelsen mellem Nordboerne, særlig Nordmænd og Islændere, og Kelterne og disses formentlige påvirkning på de førstnævnte. Arbejdet er følgelig først og fremmest kritisk og kritiserende. Hertil slutter sig ganske naturligt en påvisning af forbindelsen med Syden og dennes art, samt en beskrivelse af den kultur, vi i de ældste kilder forefinder i Norge-Island. Et mindre kapitel om kendskabet til fremmed litteratur på Island tilföjes her, nærmest af kronologiske grunde. Som et selvstændigt og mere positivt afsnit følger en ret omfattende oversigt over sprogforholdene i Norge og på Island i 9. og 10. årh., hvori man forhåbenlig vil finde adskilligt nyt og endel bestemtere tidsfæstet, end tilfældet har været tidligere. Dog må jeg tilföje, at jeg føler mig overbevist om, at der vil kunne vindes endnu flere sproglige resultater ved en endnu dyberegående og en endnu mere alsidig undersøgelse, end det har været mit mål her at göre.

Jeg frembærer min forbindtligste tak til Carlsbergfondets Direktion for den understøttelse, den har ydet mig til udarbejdelsen af dette skrift.

Her vil jeg også bringe prof. dr. MAGNUS OLSEN i Kristiania min varmeste tak for velvillig meddelelse af de ældre norske indskrifter med de yngre runer, som har været mig til væsenlig nytte.

Endelig skal jeg bemærke, at v. Friesens nye afhandling om Rökstenen først kunde benyttes, efterat den största del af bogen var trykt.

FINNUR JÓNSSON.

I. Ældre forbindelser mellem Norden og Vesten.

I den gamle mytologi foregår alle begivenheder i nord, øst og syd og så naturligvis på jordens midte, i Midgård, indbefattet Asgård, der tænktes indenfor det antydede nord, øst og syd: det er disse egne, der tænktes befolkede med mytologiens forskellige væsner, mennesker og guder i Midgård-Asgård. Noget »vest« kendtes ikke — her var alt »øde og tomt«, det umålelige verdenshav, det oceaniske »ginnunga-gap«. Når der en eneste gang i et olddigt hentydes til en begivenhed »i vestlige sale«, (Baldrs draumar), har dette intet at göre med en forestilling om i vor forstand vestlige, beboede egne, men er kun en betegnelse for Midgård-Asgård, der jo naturligvis var og måtte være vest for »Østen« ɔ: Jætternes verden, »Jötunheimar«. Disse mytologiske forestillinger må nødvendigvis være ældre end den historiske tids begyndelse, der jo med et rundt tal kan sættes til o. 800. De er ældre end opdagelsen af Færøerne, Shetland, for ikke at tale om Orknøerne, Storbrittanien og Irland. De indeholder således ikke den ringeste gnist af kendskab til disse lande.

Er der da nogen andre steder minder om et gammelt kendskab til de vestlige lande? Svaret er, såvidt det gælder norsk(-islandsk) overlevering, fuldstændig nægtende.

Ikke desto mindre har man søgt at påvise ældre forbindelser. Vi begynder da med en betragtning af holdbarheden af de i så henseende opstillede hypoteser.

Jeg minder, til at begynde med, om munken Dicuils bekendte og hyppig anførte oplysning om Færøerne. Efter at have omtalt »Thile« nævner han mange andre øer, hvortil der (fra Irland) var to dages (og to nætters) sejlas, øer hvor der fandtes utallige fåreflokke og forskellige arter af søfugle; det er »Fåreøerne« (Færøerne), der her tydelig nok skildres. Her har der, siger han, bot »i omtrent et hundrede år (in centum ferme annis[1]) eneboere fra vort Scottia«. Nu skriver Dicuil i året 825. Altså har disse eneboere levet på disse øer det meste af det 8. årh.; ti i hans tid var de forsvundne derfra »på grund af de Nortmanniske røvere« (nunc causa latronum Nortmannorum vacuæ)[2]. Det er således klart heraf, at heller ikke Dicuil forudsætter noget som helst kendskab til Nordmænd (Nordboer) förend ved 800 og hans ord modsiger på det bestemteste, at Nordmænd har sat sig fast på de vestlige øer för den tid. Ellers vilde de keltiske eneboere ikke have kunnet være der i fred. Men dette står jo, som bekendt, i den bedste overensstemmelse med andre hjemlige og udenlandske kilder. Efter disse begyndte vikingetogene i den sidste årti af det 8. årh. (793 må betragtes som det pålideligste årstal; iøvrigt kommer det dog ikke an på et enkelt år). Ifølge hjemlige (islandske) kilder opdagedes Færøerne fra Norge, naturligt nok, noget för Island og de andre længere mod vest liggende øer (Orknøerne osv.). Landnámabók (herefter forkortet Ldn.) hentyder (i beg.) til, at Færøerne var opdagede för o. 850; og kilderne regner en Grímr kamban som den første opdager af Færøerne (*er fyrstr fann Fœreyjar*). Denne findes i islandske slægtregistre som bedstefader til personer, der levede o. 900, og sættes i forbin-

[1] Anderledes kan disse ord ikke opfattes.
[2] Partheys udg. s. 44.

delse med landnamsmænd på Island og landnam dér. Denne Grímr må altså have levet o. 800, hvilket fuldstændig passer til de ovenfor omtalte begivenheder. Alt dette er derfor uimodsigelig så godt historisk som overhovedet muligt.

Desuagtet har man som sagt søgt at påvise ældre forbindelser. En tilsyneladende støtte herfor er det fuldstændig historiske tog, som Gregor af Tours omtaler som foretaget af »Danen« Chochilaicus (utvivlsomt et nordisk Hugleikr) o. 515 (Gering: 518). Denne viste sig ved det frankiske riges kyst (nærved nuværende Nimwegen), men blev dræbt af Theodebert, og hans flåde ødelagt. Denne Chochilaicus er identisk med Bjovulfskvadets Hygelac, der her omtales på samme måde. Det er i denne forbindelse ligegyldigt, af hvilken nationalitet denne Hugleik egenlig var. Ingen tvivl kan være derom, at han var østnordisk: hans krigstog (sejlas) har fulgt (Jyllands) kyst og så videre. Den ulykkelige afslutning på dette tog har vel næppe så snart fristet til gentagelse, og vi hører heller intet om en sådan, förend vikingetogene begynder ved det för omtalte tidspunkt. Med Norge, med de vestlige øer har dette — sikkert ret isolerede — tog intet som helst at skaffe. En anden sag er, at man kunde formode, at andre i den følgende tid havde sejlet langs kysten ned til de pågældende egne, købmænd for eksempel. Arkæologiske undersøgelser og resultater synes nu at have godtgjort, at sådanne forbindelser (ved fredelig [?] købmandsfærd) har fundet sted med Vesteuropa. Og man antager, at der er foregået rejser direkte fra Norge langs kysterne, hvorved der er kommen import af varer og genstande uden at en sådan har passeret Danmark[1].

[1] Der kan henvises til, hvad Undset har udviklet m. h. t. visse i Norge fundne kedler, der ikke tillige eller kun sjælden er fundne i Danmark (Aarbøger 1880 s. 140 ff., 172 ff., 183); men her forudsættes rejser til de sydlige Nordsøkyster.

Dette er egenlig meget antageligt, medens en direkte sejlas fra Norge over Nordhavet til de brittiske øer er for mig uantagelig så tidlig. Det nævnte tog er, som sagt, fuldtud historisk. Men anderledes forholder det sig med en irsk kildes beretning om en tilsynekomst af en »flåde fra havet« i året 617; den findes i de »Fire mestres annaler« (fra 16. årh.). Det er afdøde prof. H. Zimmer, der i sin afhdl. i Sitz.ber. der preuss. akad. d. Wiss. 1891 har søgt at vise, at hermed mentes en norsk flåde, der var kommen til Skotland og Irland, jfr. Marstrander: Bidrag til det norske sprogs historie i Irland 1915 s. 1 ff., der på dette punkt slutter sig til Zimmer. Han gör opmærksom på, at annalerne »stik imod deres sædvane« undlader at sige, hvorfra denne flåde kom, netop derfor bliver det sandsynligt, at Zimmer har ret. I kilder fra o. 800 og senere kaldes denne flådes mænd for »røvere«. »De kan ikke have været Sakser og vel (udh. her) heller ikke Pikter«. Man lægge mærke til dette »vel«. Der er altså mulighed for, at de dog kunde være Pikter. I så fald vedkommer beretningen os ikke det mindste. De historiske forhold angående Pikterne i den her pågældende tid er så lidet kendte, at man må være forsigtig i sine påstande eller slutninger. Marstrander mener dog — i modsætning til Zimmer og i tilslutning til A. Bugge (Norges hist. I, 120) —, at denne »flåde« har hørt hjemme på Shetlands- eller Orknøerne, »hvor stedsnavn og gamle fund skal (udh. her) vise, at Nordmændene havde begyndt at sætte bo længe för den egenlige vikingetid«. Det er nu dette sidste, der ganske strider imod de historiske beretninger, som ovf. er berørt. A. Bugge går endnu videre, når han (anf. værk s. 119) udtaler: »også mellem det vestlige Norge og England var der alt i 6. århundrede livlig (udh. her) forbindelse«. Beviserne for denne »livlighed« er

dog yderst tynde. Et i Norge fundet spænde, »som må være gjort i England i det 6. årh.«, — som om ikke dette spænde kunde være kommet til Norge i langt senere tider. Et andet spænde med angelsaksisk indskrift, et spænde, der dog »efter hele sit præg er norsk« (ɔ: lavet i Norge). Det må have »forvildet sig« over til England og tilbage til Norge igen. Men her findes ingen aldersangivelser. Dette er de her fremførte beviser for »den livlige« forbindelse, foruden en billedsten i Stryn med figurer, der »er lånt fra kristelige symboler, der findes på billedstene fra den ældste kristne tid i Skotland«, men stenene, der stod århundreder igennem og står endnu, kunde naturligvis afgive forbilleder også, lad os sige, i beg. af 9. årh. Noget lignende gælder de omtalte spænder. Disse »beviser« må bortfalde.

For nu at komme tilbage til »flåden« og Nordmændenes tidlige bosættelse på de vestlige øer alt i 7. årh., som Marstrander antager, skal det bemærkes, at afhjemlingen er ikke nær så god, som man kunde have indtrykket af. Det er som anført »De fire mestres annaler«, et kompilationsarbejde fra 16. årh., der taler om overfaldet på Tory Island ved en »søgående flåde« (»maritima classis«). Ingen af de andre annaler (Ulster-, Tigernachs, Inisfallenses eller Chronicon Scotorum) har et ord om »flåden« (de taler kun om en hærgning af Eigg og Tory i almindelighed), og ingen af disse annaler — heller ikke de 4 mestres — knytter overfaldet på Eigg og Tory sammen undtagen som samtidige begivenheder; det er altså kun en formodning, at bægge dele skyldes de samme mænd. Da nu ordet for »den søgående flåde« er — efter Zimmer-Marstrander — ret almindeligt om de senere vikingeflåder, er det, da ordet ganske mangler i de fleste og bedste kilder vist ikke for dristigt

at antage, at betegnelsen er indkommet i »De 4 mestres annaler« ved en blot og bar reminiscens fra de senere tiders betegnelse for vikingeflåderne. Hvis nu disse »pirater« — som de, men først i kilder fra den sidste halvdel af 12. årh. også kaldes — havde været folk af ukendt herkomst, mænd der måtte danne den stærkeste modsætning til Kelter og Angelsakser ved deres udseende, udstyr og, kort sagt, alt, er det meget mærkeligt, at der herom ikke findes den ringeste antydning, ikke mindst i belysning af de betegnelser og beskrivelser, vi kender så godt fra tiden efter 800, da de nordiske vikinger for alvor kom. Jeg for mit vedkommende er overbevist om, at der her er tale om piktiske »røvere« fra Orknøerne. Skönt det hedder, at Pikterne, især de sydligere boende, er bleven kristnede i slutningen af 6. årh., er det klart, at der på de fjærnere øer endnu o. 615 kunde være hedenske Pikter, der kunde göre sådanne røvertog, ja vel også kristne med. Beviset herimod savnes ganske. At Pikterne var et gammelt krigersk folk fremgår f. eks. af Beda I, 12, og her siges de netop at »være kommen til søs« som røvere.[1]

Andre ting, der er fremførte for en så tidlig forbindelse mellem Norge og Vesten, er af lige så ringe eller endnu ringere betydning. Jeg tager her særlig hensyn til det af Marstrander (s. 2—4) fremsatte. Det første skulde være et tog til Orknøerne 708, foretaget af Pikter, og det skulde da forudsætte en befolkning dér, der ikke var Pikter, og det skulde finde sin »naturligste forklaring« i antagelsen af uafhængige norske kolonister, der var kommen fra Shetlandsøerne. Der indrömmes dog muligheden af en pik-

[1] Længe efter at ovenstående var skrevet læser jeg i K. Meyers afhdl. i Berl. Akad. Sitz.ber. 1918 XLV ganske den samme opfattelse som den, der her er gjort gældende.

tisk befolkning (en piktisk stamme). Da nu det første også kun er en mulighed — ti mere er det sandelig ikke —, er jo den ene mulighed lige så god som den anden. Med andre ord: herpå kan intet med nogen som helst grad af sikkerhed bygges. To muligheder (den anden var den »søgående flåde«) bliver heller ikke til én pålidelig historisk vished. De samme betragtninger gælder selvfølgelig det krigstog, der siges at være foretaget 579. Når der 2 eller 3 gange er tale om sådanne krigstog (til Orknøerne), er det dog höjst mærkeligt, at der ikke findes så meget som en antydning af, at det folk, krigstoget gjaldt, var af helt fremmed race, hvis der var tale om et sådant. Det bliver imidlertid vel forståeligt, hvis der var tale om kendte folk. Her er det netop tilladt at slutte dette e silentio. Og så går der på det nærmeste et helt århundrede uden nogen omtale af dette samme folk eller sammenstød med det. Hvorledes vilde det være at forklare? Var der tale om Pikter ligger forklaringen lige for hånden. De var bleven undertvungne.

Så er der det sproglige materiale. Herom udtaler Marstrander sig (s. 2) meget forsigtigt: »stedsnavne og gamle fund skal vise, at nordmændene havde begyndt at sætte bo (ɔ: på Shetlands- og Orknøerne), længe för den egenlige vikingetid«. Med fundene ved jeg ikke hvad der sigtes til, hvis det ikke er de ovenfor omtalte: her må, siger Marstrander (s. 4), sagen overlades til arkæologernes afgörelse. Jfr. også mine ord i den nedenfor nævnte anmældelse. Hvad det sproglige angår, som A. Bugge også har fremdraget, er materialet så usikkert som vel muligt. Det skal være stednavne, det drejer sig om, og her er det dr. J. Jakobsens udtalelser, man støtter sig til. Det er de gamle *vin-* og *heimr*-navne, der skal tale for en bebyggelse

o. 700. Svaret herpå eller den nødvendige belysning heraf har jeg allerede givet i min anmældelse af A. Bugges Vesterlandenes indflydelse i Nord. tidsskr. for filol. 3. række XIV (s. 146 f.). Her gör jeg opmærksom på, at der på Island ikke findes få *heimr*-navne. På Shetlandsøerne findes nu nogle ganske få, og det er da klart, at disse ikke behøver at være ældre end de islandske. *Vin*-navne er på Island ganske ukendte. På Shetlandsøerne findes *vin* ofte, især som første sammensætningsled, kun et par gange sikkert som sidste led (og dette er meget vigtigt). I Norge vrimler det med *vin* i sidste led. De to nævnte navne er nu ikke navne på gårde (som i Norge), men på virkelige enge eller græssletter, ordet altså brugt i sin egenlige betydning; og netop det samme gælder ordet som første led. Hvis det nu kunde bevises, at ordet *vin* helt var gået ud af sproget ved 800, vilde sagen stille sig gunstig for teorien, men når det modsatte er tilfældet, falder teorien af sig selv bort. Vi har i Brages vers ordet *viney* 'den engrige ø', hvilket viser ordets liv i den første halvdel af 9. årh. Jeg gentager her, hvad jeg i anmældelsen udtalte: disse stednavne må herefter helt og holdent bortfalde som tidsbestemmelse for den norske nedsættelse på Shetlandsøerne. Tiltrods herfor har disse stednavne dog spillet en vis rolle til de sidste tider.

A. Bugge har (Vesterl. indfl. s. 22) udtalt, at Nordmændene på de vestlige øer ved 900 talte om deres »odel« dér — medens der på Island aldrig bruges den betegnelse. Dette kommer, mener han, af, at disse øer er bleven bebyggede »lange tider för Island blev det«. Men hvor længe för? Om denne sag er der ingen tvivl, eftersom det også fremgår af hjemlige kilder. Men behøver bebyggelsen af den grund at være begyndt för end, lad os sige, ved 800?

Der er endnu et forhold, man har henvist til og villet forklare ved hjælp af tidligere forbindelser med Vesten, den skik at oprejse runestene (jfr. S. Müller i Verdenskulturen II, 121, Vor oldtid s. 663). Som bekendt findes runer på stene (mindestene) i Norge og Sverrig og langt senere i Danmark, således som L. Wimmer sikkert har påvist forholdet. Selv har han ikke antaget nogen fremmed påvirkning eller forbilleder. Allerede i broncealderen var det skik at oprejse bautastene — större stene uden indskrift. At dette skulde bero på kendskab til de vestlige lande er utænkeligt for Norges vedkommende. Fra arkæologisk side er det gjort gældende, at den norske skik med runestene fra og med tiden ved 400 (dette er dog vist altfor tidligt et tidspunkt, jfr. herom mere nedenfor) skulde bero på kendskab og skibsfart til England. Dette må dog betragtes som höjst usandsynligt. Man går ud fra, at der foretoges sejlas langs kysterne (Jyllands vestkyst osv.), og her er jo Hugleiks tog af afgörende betydning; men i så fald var det jo nærmest de Danske, man skulde tænke på, og ikke Nordmændene. Og man skulde da atter nærmest vænte, at det var de Danske, der havde set forbilleder i de vestlige lande, og at det var dem, der havde begyndt at hugge runer i mindestene. Men det modsatte er jo netop tilfældet.

De ældste norske runestene er fra de forskelligste dele af landet. Af henimod 20 er der 3 fra Trondhjemsegnene, 2 fra Romsdalen, 4 fra vestkystegnene (Rogaland-Hordaland), 3 fra Lister-Mandal (Agde), 2 fra sydøstl. Norge, og endelig 3 fra Telemarken og Valdris; i det sidste findes höjt oppe på en fjældovergang den sten, der måske er en af de ældste norske runestene: Einangstenen. Man kan naturligvis ikke slutte meget heraf. Var de kun tilstede i kystegnene, var forholdet måske et andet, men således er det

slet ikke. Der er vistnok heller ingen midler, der kan vise, hvorledes bevægelsen i selve Norge er gået for sig. Derimod er der al sandsynlighed for, at skikken først er opstået i Götland og derfra har udbredt sig til Norge, jfr nedf.

Det forekommer mig at være en ganske naturlig slutning at antage, at man af sig selv fandt på at hugge runer i disse fra broncealderen kendte mindestene. Det var jo dog en naturlig tanke, såsnart man havde lært runeskriften at kende og se, hvad den kunde bruges til. Fra begyndelsen af var den netop et meddelelsesmiddel (men ikke, eller ikke blot, hemmelighedsfulde trylletegn). Det er denne forklaring, jeg er overbevist om er den eneste rigtige. I sin bekendte afhandling om dyreornamentiken i Norden har dr. S. Müller ikke påvist ældre påvirkninger end fra den historiske tid i norden (o. 800)[1]. Naturligvis kunde keltisk ornamenterede genstande nå til norden ad anden vej end de antydede købmandsfærder. A. Bugge har i Vesterl. Indfl. afsnit VIII (urigtig trykt IX) udtalt, at der har eksisteret ældre forbindelser mellem Vesten og Gotland, især skulde »billedstenene« vise dette. S. Müller har (anf. arb.) påvist irsk indflydelse i Norge og på Gotland, men den første sætter han til 9. årh., og om den sidste ytrer han, at »Gotland kan have modtaget motiverne fra Norge« (s. 295). Bugge lægger især vægt på »de gotlandske billedstene«, som for den störste del er fremdragne, efter at S. Müller skrev sin afhandling[2]. Bugge siger (s. 309), at disse billedstenes oprindelse »må søges på hjemmets grund«, hvorefter han omtaler udviklingen for dem. S. 310 ytrer

[1] Jfr. afsnit IV i Dyreornamentiken i Norden Aarbb. 1880; se især s. 267 og 289 f., 294. 308.

[2] Se herom Nordins afhdl. i Festskr. til O. Montelius (1903).

han: »Jeg tror da allerede på forhånd (udh. her), at det er sandsynligt, at de mænd som rejste de gotlandske billedstene har været påvirket af fremmed kunst.« Der findes en lille gruppe af stene, der antages at hidrøre fra den sidste halvdel af 7. eller første halvdel af 8. årh. Bugge går nu ud fra billeder på disse stene; der er cirkler, »fra hvis centrum der udgår stærkt böjede stråler«, »med (fire) spiraler indeni«. Samtidig oplyses dog, at lignende prydelser er »fundet på gotlandske gravstene fra den romerske jærnalder«. Dette taler egenlig ikke til fordel for Bugges teori.

De cirkler, som Bugge her omtaler, er nu i virkeligheden ganske identiske med de bekendte spiralfigurer fra broncealderen, hvoraf man kan se nogle eksemplarer i Vor oldtid s. 262; man sammenligne blot hermed billederne på Brostenen, som Bugge har afbildet. Det skal nu skyldes irsk indflydelse, at disse figurer findes anbragte på sten; »dette skyldes, skulde jeg tro (udh. her), fremmed [ɔ: irsk] påvirkning«. Dette »skulde jeg tro« er betegnende nok med hensyn til usikkerheden, og det er vel forståeligt. Det er kun en ubevist og ubeviselig påstand, at disse spiraler (cirkler) nødvendigvis må bero på irske forbilleder. Nordin har selv intet sådant antaget. Og at man af sig selv ikke har kunnet finde på at anbringe dem på fladen af en sten, er ligeså ufatteligt som at man af sig selv ikke havde kunnet hitte på at hugge runer ind i mindestene. Bugge henviser til dr. Jakobsens udtalelser om stednavne, men går endnu videre, idet han på det anførte (ganske usikre) grundlag tör antage, at Gotlændinger længe för 700 har foretaget rejser over Nordsøen, helt op til Skotlands kyster uagtet »historien intet mælder om gutniske mænds tog til Skotland, hverken i vikingetiden eller tidligere« (s. 317). Jeg føler mig overbevist om, at hele Bugges antagelse, der

knyttes til disse billedstene, svæver fuldstændig i luften. En ejendommelig omstændighed er det, at veströne mønter næsten ikke er fundne på Gotland fra tidligere tid end 10—11. årh. »Ikke 50 frankiske mønter« fra 8. og 9. årh. kendes i alle 3 nordiske lande, siger Montelius (Kulturgesch. Schwedens s. 269). Det er höjst påfaldende, hvis en handelsforbindelse med Vesten skulde være flere århundreder ældre. Hermed stemmer den kendsgærning, at virkelige nordiske (danske) efterligninger af vestevropæiske mønter stammer fra slutningen af 9. årh. (jfr. f. eks. A. Bugges bog, kap. VII, Myntvæsen, f. eks. s. 267).

Alt hvad der er af virkelige kendsgærninger fører således, såvidt jeg kan skönne, ikke ud over tiden ved 800, medens det trygt kan siges, at det, som man har antaget gjorde det, er enten altfor usikkert til at bygge på eller rent ud betydningsløst. Muligheden af, at Nordmænd har sejlet ned langs Jylland og videre og da fået en viden om, at der lå lande mod vest, der för var ukendte for dem, og bragt den viden hjem, skal naturligvis ikke bestrides. Det første vikingeoverfald i 793 synes efter de veströne (angelsaksiske) kilder at være komne fuldstændig uventet »som et lyn fra en klar himmel«. »Man trode ikke at et sådant søtog var muligt« ytrer den lærde Alkuin[1] — altså ingen anelse om muligheden af, at man kunde komme sejlende på den måde til Englands kyster. 6 år tidligere var der dog kommet 3 skibe »fra Hördaland« (of Heredalande) også til Northumberland. Det er det første historiske datum vi kender. Om dette tog har været »et spejdertog« (A. Bugge), eller hvorledes det har hængt sammen dermed, er ganske usikkert. Der er störst rimelighed for, at de første vikingetog er ud-

[1] Jfr. Danm. riges hist. I. 220.

gåede fra Danmark[1], Viken indbefattet. Men også Nordmændene kom for alvor med, ialfald kort efter 800.

Nogen skildring af vikingetogene skal her ikke gives. Det er overflødigt, og de må forudsættes som kendte. En let læselig og overskuelig skildring findes nu på svensk i R. Nordenstrengs bog: Vikingafärderna (1916).

II. Opdagelsen af Island.

Landnamsmændenes forhold til Vesten.

Som bekendt har vi i den islandske landnámabók, bogen om, hvorledes landet blev taget i besiddelse, en udførlig og alsidig kilde om det æmne, titlen tilkendegiver: om dens pålidelighed er der aldrig rejst nogen tvivl. Slægtsagaerne giver også bidrag, men af en langt mere underordnet og begrænset art. Desuden stemmer de med Ldn. overhovedet. Den ældste beretning findes hos Are, i hans (yngre) Íslendingabók, kap. 1 beg. Den lyder: »Island befolkedes først fra Norge i Harald den hårfagre, Halfdan d. svartes söns tid, i den tid — i henhold til min fosterfader Teits, den viseste mands jeg har kendt, biskop Ísleifs söns, og min farbroder Torkel Gellissöns, som huskede langt tilbage, og Tordis', Snorre godes datters, som både vidste mange ting og var vel underrettet, [i henhold til alle disses] beregning — da Ivar, sön af Ragnar lodbrok, lod dræbe Eadmund d. hellige, Anglernes konge. Men det skete 870 år efter Kristi fødsel, som det er skrevet i sagaen om ham[2]. Ingolf hed en norsk mand, som med sandhed siges at være rejst som den første derfra til Island, da Harald hårfagre var 16 år gammel, og anden gang nogle få vintre senere.

[1] Sst. 221 f.

[2] Hermed menes Passio Sancti Edmundi af Abbo Floriacensis.

Han bosatte sig i Reykjarvik sydpå. Det kaldes Ingolfshövde øst for Mintaksør, hvor han først landede, men det Ingolfsfjæld, vest for Ölfosså, hvor (ɔ: hvorfra) han siden bemægtigede sig land. . Da var her kristne mænd, som Nordmændene kalder paper, men de drog siden bort, fordi de ikke vilde være her sammen med hedenske mænd, og efterlod sig irske bøger, bjælder (klokker) og bagler (krumstave). Deraf kunde man forstå, at de havde været irske. Men da blev der en stærk udvandring fra Norge hertil, indtil kongen, Harald, forbød den, ti han syntes landet blev øde [derved]. Da forligtes de om, at enhver [som rejste derfra herhen], skulde betale kongen fem øre, hvis han ikke blev fritaget derfor.«

Dette er Ares korte og nøgterne fremstilling af sagen, hvortil han så i kap. 2 knytter navnene på 4 af de vigtigste landnamsmænd, en i hver fjærding af landet. Det er HROLLAUGR på Sida, KETILBJÖRN på Mosfell, AUDR datter af Ketil flatnef, og HELGE magre. Det bör fremhæves, at Are om den første siger, at »han var sön af Ragnvald jarl på Möre« (alle vidste, at Möre var i Norge), den anden kalder han »en norrön mand«, den tredjes fader Ketil kalder han »en norrön herse«, og den fjærde »norrön, sön af Eyvind østmand«. Det er som om det havde været ham magtpåliggende at fremhæve den norröne byrd, ɔ: den norske oprindelse. Han lægger ingen vægt på, at Auðr var opdraget i Vesten, og han lægger heller ingen vægt på, at Eyvind, Helges fader, med tilnavnet »østmand«, egenlig var fra Götland, hvorfra hans fader og bedstefader var flygtede, først til Norge og derfra til Vesten, hvor Helge faktisk fødtes (hans moder var en irsk kongedatter, Rafarta). Det keltiske element tillægger han ingen betydning, ligesålidt som at landnamsmænd havde opholdt sig en tid i Vesten, hvad han

ganske sikkert var fuldt vidende om. I fuld samklang hermed er, at han, ligesom med velberåd hu, straks fremhæver, at »Island befolkedes fra Norge«. Dette viser bedst den ældgamle almindelige islandske opfattelse. Are er, som bekendt, født godt 130 år efter landnamstidens afslutning. En anden ting i Ares beretning er vel værd at lægge mærke til — hvad der næppe tilbörlig er blevet fremhævet —, nemlig, at han intet ord har om, at Nordmændene forlod Norge på grund af Harald hårfagres færd eller tyranni. Tværtimod, han omtaler blot en almindelig udvandring, som Harald først en rum tid efter dens begyndelse søgte at hindre eller formindske ved særlige foranstaltninger (en slags udvandrerafgift), som de, d. v. s. han på den ene, de som vilde til Island på den anden side, kom overens om; dette forudsætter forholdsvis fredelige tilstande. Ti næppe havde udvandrerne, hvis de som Haralds svorne fjender vilde forlade Norge, behøvet at gå ind på nogen betingelser overhovedet. Ikke så få fra Norges forskellige landsdele må forudsættes at være udvandrede, inden disse foranstaltninger fandtes nødvendige. En anden omstændighed tyder på, at der egenlig ikke var nogen særlig uvilje tilstede fra Haralds side, nemlig beretningen om, at han skulde have forligt landnamsmændene om, hvor stort et landområde på Island hver skulde tage i besiddelse, og her må der være tale om et forholdsvis sent tidspunkt i landnamstiden; denne mærkelige beretning er godt afhjemlet, den findes både i Hauksbók og Melabók (se Ldn. s. 276). Dette forudsætter, at nybyggerne har lagt vægt på kong Haralds ord og at der fra deres side ikke var den uvilje, man kunde antage. Ingen som helst nødvendighed for dem forelå til at bryde sig det mindste om hans ord og bestemmelser. Vi ser tillige, at gode venner af ham bosætter sig på Island

som Ingimund d. gamle, der netop havde deltaget i Hafsfjordslaget på Haralds side[1]. Ja, hvad mere er, en stormand som Hrollaugr, sön af Haralds bedste ven, Ragnvald jarl på Möre, tog til Island »efter kong Haralds råd« (eller samråd med ham; *með ráði Haralds konungs*, Ldn. 261). Dette er egenlig talende nok.

Udtrykkelig angives det om flere, at de drog til Island på grund af deres egen tilböjelighed (*fýstisk, af fýsi sinni* og lign. er udtrykkene herom). Dette fortælles om Ørlyg, Brune d. hvide, der var en sön af en oplandsk jarl, Eyvind Torsteinsson, Torhadd d. gamle fra det berömte tempelsted, Mærin i Indherred i Trondhjem, Sigvat d. røde[2].

På den anden side findes der, man kunde sige naturligt nok, dem, der forlod Norge, fordi de ikke vilde eller kunde finde sig i den nye tingenes tilstand, som kong Harald oprettede, eller som af en eller anden grund kom i åbenlys strid med ham. Men dette siges i virkeligheden at have været tilfældet med forholdsvis få af den store mængde udvandrere. Det hedder da, dels at N. N. »blev uforligt« (*missáttr*) med kong Harald eller »at der var ufred« mellem denne og vedkommende, ufred, der fører til, at manden slår en eller flere af kongens mænd ihjæl og flygter så ud af landet: dette fortælles om Eyvindr vápne og hans broder Refr; denne sidste blev dræbt, men hans sön kom (senere) til Island, naturligvis på grund af disse forhold; fremdeles om Ófeigr, der også blev dræbt på kong Haralds foranstaltning, og hvis enke og sönner udvandrede, — om

[1] Men — det var blevet spåt ham, at han skulde til Island, og det ved man hvad betød i gamle dage. Det samme var tilfældet med Torstein lunan.

[2] Det foranstående var skrevet længe för prof. H. Koht offenliggjorde en afhdl.: Kampen om magten i Norge i sagatiden (Hist. tidsskr. V. række 4. bd.), hvor han gör lignende betragtning gældende s. 288 ff.

Torstein tjaldstöding, Flose Torbjörnsson, Hásteinn Atleson, Trånd mjöksiglande (kæmpede mod Harald i Hafrsfjorden), Alf den egdske; hertil må föjes Ketil höng, der nærmest på grund af sit forhold til Kveldulfslægten udvandrede. Dennes forhold til kongen var ret ejendommeligt, men skal ikke forfølges videre her; blot skal det siges, at det ikke var politiske grunde, der tvang Skallagrim til at udvandre, men — ifg. sagaen — personlig fejde. Ketil gjorde Kveldulfslægtens sag til sin. Endvidere nævnes Án rauðfeldr, Hella-Björn (»var altid kong Haralds uven«), Herröd hvitaskys sönner (efter at deres fader var bleven dræbt på foranstaltning af kongen); hvortil Öndottssönnerne kan föjes. Mod Harald kæmpede fremdeles i Hafrsfjorden Hallvard sugande, Önund træfod og Balki Blæingsson. Björn auströne »blev fordrevet af kong Harald fra sine ejendomme«. Frygt for hævn fra kongens side drev Torolf mostrarskæg afsted. Om Geirmund, der havde stor magt og besiddelser i Rogaland, hedder det, at han, efter at kongen havde underlagt sig dette fylke, ingen anden udvej så end fortrække«. I Sturlunga, første afsnit, omtales Geirmund udførlig; det er ret karakteristisk og værd at lægge mærke til, hvad der her står: »det vil nogle sige, at Geirmund drog til Island på grund af Haralds »ofríki«; men jeg har hørt det sige, at i den tid, da de to brødre kom fra vesterviking, var det den almindelige omtale, at ingen rejse ansås for at være mere berömmelig end den at rejse til Island (ɔ: og bosætte sig dér)«. Da skiltes brødrene. Jeg finder, at det her angivne alternativ er særdeles træffende, og at der derved er angivet en langt sandere bevæggrund, og for det overvejende antal den eneste sande. I nogle få tilfælde siges Nordmændene at have udvandret på grund af kongens *ofríki* 'overmagt'; herved må menes, at de ikke vilde finde

sig i forholdenes udvikling, ikke vilde underkaste sig kong Harald godvillig, stillede sig i opposition til ham, men kom til kort. Dette gælder om Örn, Dýre, Ørlyg Bödvarsson.

Når det om nogle hedder, at de forlod Norge på grund af ufred med norske jarler og hövdinger som Atle jarl i Fjordene (Ingolf og Hjörleif), Hakon jarl Grjótgarðsson[1], (Vébjörn, Tore tursesprænger, Torstein den hvide, jfr. Loðinn öngul, der døde undervejs, hans sön var landnamsmand), Eystein glumra (Skagi Skoptason), behøver dette ikke altid tillige at betyde ufred med kong Harald, ti — i et enkelt tilfælde — hedder det udtrykkelig, at Torolf fasthalde blev »uforligt« med Hakon jarl, men drog til Island »med (ifølge) råd af kong Harald« *(með ráði Haralds konungs)*.

Hertil slutter sig endelig nogle få, der siges at være udvandrede »på grund af begåede drab«, altså for forseelser, begåede mod lands lov og ret (Torvald og hans sön, Erik d. røde, Molda-Gnup, Tormod d. ramme, Gunnolf gamle, Özur d. hvide).

Ganske særlig grund til udvandring havde Une d. danske, der af kong Harald erhværvedes til at forsøge at underkaste kongen landet, hvilket helt mislykkedes. Une kan næppe regnes til virkelige landnamsmænd.

Endelig skal blot anføres, at Auðr d. dybsindige drog til Island med sine folk på grund af ufred og trængsler i Skotland, hvad der dog i denne sammenhæng er uden betydning.

Bortset fra de to sidstnævnte er det altså blot nogle og tredve, der siges at være udvandrede på grund af ufred i Norge, opposition mod Harald eller ufred med andre hövdinger, eller forbrydelser mod landslov. Det er jo et ret

[1] Om denne se Melsteð: Isl. saga I. 206.

lille antal af den store mængde. Men naturligvis er det muligt, måske ret rimeligt, at det samme gælder om andre, om hvem der intet bestemt siges. Grunden til udvandringen kunde jo glemmes. De udvandrere, som det her drejer sig om, er o. 210 eller omtrent halvdelen af alle; om ingen af disse siges det, fra hvilken egn de kom; nogle betegnes blot som »norröne« mænd;[1] om nogle siges, at de havde været »vikinger«, men deri ligger netop, at de var Nordmænd, som lejlighedsvis eller jævnlig var på vikingetog, men havde hjemstavn i Norge. Den rimeligste grund til at alle disse, eller dog flertallet af dem, søgte til Island og bosatte sig der, må antages at have været deres *fýsi*, 'lyst og fri vilje'. I mange tilfælde er der tale om brødre eller søskende eller slægtninge, der rejser, enten samtidig eller til forskellige tider. Den ene har trukket den anden efter sig, ganske som tilfældet så ofte er i nutiden, hvor der er tale om udvandring til Amerika. Således drog Helge Hrolfsson ud for at besøge sine frænder.

Vi kommer nu til de landnamsmænd, der siges at være udvandret fra bestemte egne i Norge[2]. Fra Hálogaland anføres godt og vel 15 sikre[3], fra Naumudalr 6, fra Trond-

[1] I Ldn. nævnes godt og vel halvandet hundrede landnamsmænd uden at det udtrykkelig siges, hvorfra de var kommen. Jeg mener med tryghed at kunne gå ud fra, at alle disse er komne direkte fra Norge. Det er den eneste logiske slutning. Da största delen af landnamsmændene uimodsigelig er komne fra Norge, har Ldn.-forfatteren (-erne) ikke ment det nødvendigt udtrykkelig at sige dette ved enhver, men ment det var en selvfølge; derimod måtte det ligge langt nærmere at angive med rene ord alle dem, der var kommen fra Norge og som havde lagt vejen over de vestlige lande eller på en eller anden måde var knyttede dertil, ti det var disse, der dannede undtagelserne fra reglen.

[2] Jfr. hermed O. Schumann: Islands siedelungsgeschichte 1900, der behandler hele bosættelsen, samt B. Melsteð: Isl. saga I.

[3] Der er som oftere usikkerhed med hensyn til det eksakte antal, eftersom der er tvivl om man f. eks. skal regne fader eller moder og sön som én person m. h. t. landnamet. Men sagen har ikke nogen större betydning.

hjemsfylkerne henved 10 eller vel det, hvoraf et brødrepar helt oppe fra Værdalen; Torhadd den gamle (jfr. ovf. 20), fra Nord- og Söndmör 7 (hvoraf én lagde vejen om ad Orknøerne for at besøge sine slægtninge, men de vilde ikke vide noget af ham, hvorefter han straks begav sig til Island; dette hans ophold er man således berettiget til helt at se bort fra), fra Romsdalen 3—4 (eller nogle flere, når Ingimunds ledsagere — 3 — regnes med), fra Fjordene 10—12 (også her kan der regnes flere eller færre; bl. disse landnamsmænd er jo Ingolf og Hjörleif, Skallagrimslægten m. fl.), fra Sogn ikke færre end 14—15 (men der er flere, der kunde regnes derfra m. h. t. deres oprindelige herkomst), fra Hordaland henved 25 (Torgeir »hördske« iberegnet, der siges at have draget ud fra Trondhjem; et par er usikre. Her lægger man mærke til, hvor mange der er fra Voss, henved 10; også det lægger man mærke til, hvor mange brødrepar og indbyrdes beslægtede der er imellem disse), fra Rogaland o. 10 (når brødrene Geirmund og Hámund medregnes, men de havde rigtignok været endel i Vesten, jfr. nedenfor), fra Agde henved 15 (når Naddodds sönner medregnes; her medregnes alle de mange slægtninge af Øxna-Tore, eller dem, der sættes i forbindelse med ham; det fortjæner at bemærkes, at Øxna-Tore, der jo ikke var landnamsmand, siges at have ejet 3 øer med 80 øksne i hver; en af dem skænkede han kong Harald; de var altså venner; her regnes også Trand mjobein med, der kom med Geirmund; Trand mjöksiglande kom »fra Syderøerne«), fra Vestfold 1, fra Telemarken 3 (et brødrepar), fra Hallingdal 2 (eller 3), Valdres 1, Oplandene 2, Ranrike 2; desuden nævnes 2, hvis angivne hjem i Norge ikke har kunnet bestemmes. Det er ialt 125—30, — altså et ret betydeligt antal. Sammen med de anførte o. 210, bliver

det 330—40. Hvortil kommer alle de andre, der allerede er nævnt.

Så er der den hovedgruppe af personer, der mere eller mindre nöje er knyttet til de vestlige øer og lande. Jeg forudskikker den bemærkning, at allerede ved 900 må det antages, at både Shetlandsøerne, Orknøerne og (for det meste vistnok) Syderøerne[1] har haft en befolkning, der så godt som udelukkende bestod af Nordmænd. Stednavnene og de historiske antydninger viser dette klart. Har der — på Orknøerne — endnu dengang været Pikter, har de sikkert været i et ubetydeligt mindretal tilstede. De Nordmænd, der mere eller mindre tilfældig kom til disse øer, traf dér deres egne landsmænd med deres fælles sprog og endnu ganske fælles sæder og skikke; det var som de kom til en af de norske fjorde og bygder. Et ophold blandt disse stammefrænder kunde jo ikke have nogen nævneværdig indflydelse i retning af keltisering eller tilegnelse af keltisk kultur, endsige keltisk sprog, litteratur og tænkemåde. Det samme tör man bestemt forudsætte om dem, der gjorde vikingetog til keltiske lande, øer eller kyster, udøvede der hærværk, drab på mennesker og plyndring af kirker, klostre osv. De tog nogle tilfange og gjorde dem til trælle; de lærte ikke deres sprog, hvorimod trællene naturligvis måtte lære nordisk sprog. Blandt sådanne trælle kunde der være fornemme mænd og kvinder. Førtes de til Island, kunde de eller deres efterkommere blive frie mænd og gå op i den nordiske befolkning. Hvilken indflydelse dette kan have haft på efterkommerne, i retning af begavelse, opvakthed osv., er man, hvad der siger sig selv, ganske ude af stand til at bedömme. Men da det norske element på Island var så alt overvejende, og disse irske mænd og kvinder for-

[1] Netop disse kaldtes tidlig af Irerne »Hedningernes øer« (Insi-Gall).

holdsvis lidet talrige og spredte, tör man ganske sikkert ikke sætte denne indflydelse synderlig höjt.

Der nævnes nu for det første nogle mænd, der siges at have været »vikinger«, været »i viking«, »i vesterviking«, kom »fra viking« el. lign. Det må vistnok anses for sandsynligt, at der i alle tilfælde menes »vesterviking«, selv om der også kunde være tale om tog til de baltiske lande.

Den første opdager af Island, Naddod, kaldes viking, og det var på et af hans togter, at han fordreves så höjt op, at han opdagede Island, (som han kaldte Snæland); han bosatte sig ikke dér, derimod var to af hans sönner landnamsmænd, men om deres forhold til Vesten siges der intet. Også Flóke, Ravne-Floke, var »en stor viking«. På vejen til Island, som den 3. opdager (Gardar d. svenske var den anden), anløb han Shetland; på hans skib var der en »syderøsk« mand Fakse. Senere blev Floke landnamsmand, og da giftede han sig, vist for anden gang, da må han have været omkr. de halvtres. Med ham var endvidere Torolf smör, der så stærkt lovpriste det nye land (»dér dryppede der smör — fedt — af hvert eneste strå«), og som selv siges at have været en sönnesön af hin Grimr kamban; Torolfs sön og sönnesön nævnes blandt landnamsmænd; sönnen var nöje knyttet til Helge magre, (hvorom nedenf.), med hvis datter han blev gift. Torolf er således i alt fald knyttet til Færøerne.

Kong Hjörr på Rogaland havde to sönner Geirmund og Hámund[1], der bægge havde tilnavnet heljarskinn (»mørkladen som Hel«). Geirmund kaldes »hærkonge, der hærgede i vesterviking«, vistnok i længere tid (flere år); da han kom tilbage, var Hafsfjordslaget udkæmpet, og Geirmund mente ikke at kunne hævde sig hjemme, hvorfor han ud-

[1] Om Geirmund se, foruden Ldn., også Sturlunga og Hálfss.

vandrede til Island (vestlandet jfr. ovf.). Trand mjobein fra Agde tog med ham, men der siges intet om, at han havde været med på vikingetogene.

I Sturl. hedder det, at Geirmund fik meget bytte, sølv og guld (der nævnes 20 pund sølv, 2 pund guld). Også keltiske trælle, i det mindste én, Kiaran, havde Geirmund med sig[1]. Det siges desværre ikke, hvor han om vinteren opholdt sig, så at der intet kan sluttes om, hvilken berøring han overhovedet har haft med Kelter og keltisk væsen. At han ingen berøring har haft med kristendommen tyder en mærkelig fortælling (i Sturl.) på. I hans landområde var der en lille dal, hvor han mente ofte at se ligesom en lysning, og han hadede den; hvis noget af hans får havde været der en dag, lod han dets mælk smide bort. Men netop her var det, at der senere blev bygget en kirke. Dette viser ialfald, at han i traditionen er bleven betragtet som en fuldblods hedning. Heri ligger der da et fingerpeg med hensyn til bedömmelsen af ham.

Geirmunds broder Hámund skiltes fra ham, da han tog til Island. Det lader til, at Hámund så igen er taget til Vesten og her har sluttet sig til Helge magre — vistnok har han kendt ham tidligere —; han var gift med hans datter, men det fremgår ikke med sikkerhed af kilderne, når ægteskabet kom istand; ifg. Ldn. skulde han snarest tidligere være bleven gift. Til Island tog han så sammen med Helge. Han fik land og bopæl inde i Øfjordsdalen. Iøvrigt oplyses der intet om ham eller hans forhold til Kelter og kristendom.

Et mærkeligt fostbroderpar var Ingolf og Hjörleif. De

[1] Hans øvrige trælle har nordiske navne, men det er muligt, at irske trælle har af deres ejere fået sådanne. Jfr. hvad der nedenf. anføres om Hjörleifs trælle

var engang på sommertogt — efter kilden, Ldn., synes der kun at være tale om ét — med Atle jarls sönner, og vilde göre ligeså næste sommer. Men da opstod der strid mellem dem og jarlesönnerne, der endte med, at Ingolf og Hjörleif fandt det rådeligst at søge til det nyopdagede land. Ingolf tog direkte til Island, men Hjörleif drog først på plyndringstog til Irland; her hærjede han vidt og bredt, fik meget gods og tog med sig nogle Kelter som fanger; af dem nævnes 5 ved navne, hvoraf et eller höjest to er keltiske (Dufþakr; Drafdritr?), de andre rent nordiske (Geirrøðr, Skjaldbjörn, Haldórr), hvilket synes at tyde på, at deres keltiske navne (for Nordmænd uforståelige og måske vanskelige at udtale) ombyttedes med nordiske, ligesom germanske trælle fik hos Romerne latinske navne.[1] Derpå drog han til Island, men her blev han dræbt af trællene, og disse blev igen — noget efter — dræbte af Ingolf. Dermed er deres saga ude. Det hedder om Hjörleif — i modsætning til Ingolf —, at han ikke vilde blote. At heri ikke ligger eller behøver at ligge nogen antydning af at han var kristen, er givet, og modsiges af, at han hærjede de kristne Kelter så voldsomt. Han var vel en af disse »gudløse« mænd, sin tids rationalister, hvoraf vi kender flere. I dette tilfælde er spörsmålet ganske ligegyldigt, da han så brat mistede livet.[2]

[1] Mulig kunde man tænke sig de irske navne islandiserede.

[2] Jeg kan ikke lade være med at udpege et par træk i fortællingen om Hjörleif, der viser, med hvilken troskab og pålidelighed de gamle beretninger bevaredes. Det hedder om ham, at han efter sin norske vane om foråret vilde så; trællene måtte trække ploven, men de havde en okse; trællene dræbte denne og sagde så, at en »skovbjörn« havde dræbt den. Dette træk er det meget vanskeligt eller umuligt at tænke sig opdigtet senere på Island, da man vidste, at der aldrig havde været den slags björne dér. Fuldt forståeligt bliver det for den første tid, medens man endnu intet kendskab havde til det nyfundne land. Et andet træk fra samme beretning. Det hedder, at Hjörleif under sin hærgning i Irland fandt et »stort jordhus« (ɔ: en underjordisk bolig); han trængte derned

Om Ketill gufa (tilnavnet betyder vist 'den flegmatiske' el. lign.: der er ingen som helst grund til at tro, at det er keltisk[1]) hedder det (både i Ldn. og Egilss.), at han kom til Island sent på landnamstiden, det vil vel sige: noget efter 900, fra »vesterviking«; det siges ikke, hvor længe han havde været der eller hvor intime forbindelser han har haft i Vesten; ligesom Hjörleif medbragte han irske trælle; der nævnes 6, der alle bærer nordiske navne[2]; det bekræftes altså, at man gav de hærtagne Kelter hjemlige navne; sålidt tog man hensyn til det keltiske væsen. Men også om dem gælder det samme som for Hjörleifs trælle, at de blev dræbte, kort efter at de var komne til Island.

Án rødfeld, en sön af Grim loddenkind i Hrafnista, »blev uforligt med kong Harald og drog i vesterviking og hærjede i Irland«; her ægtede han Grélöð, en datter af Bjartmar jarl, og så tog han til Island; han kaldes en slægtning af Hámund heljarskinn, hvem han også opsøgte, Her møder vi det tilfælde, at vikingen bliver gift i Vesten. Hans kone hedder Grélöð, et navn, der ellers ikke findes i Norden. Derimod findes det som navn på en datter af Torstein rødes datter Gróa. Den Grélød blev gift med Orknøjarlen Torfin hausakljuv. Craigie har i sin afhandling: Gaelic words

og gik først i mørke, indtil han kom til det sted, hvor en mand stod med et sværd, som lyste [dette må nu forholde sig som det være vil]; han dræbte manden og tog sværdet og kaldtes derefter »Sværd-Leif« (Hjör-Leif). Det er utvivlsomt et rigtigt minde om underjordiske boliger (skjulesteder) i Irland. I Todds udgave af »The war osv.« hedder det (s. 25) om nordiske plyndrere: »and they left not a cave there under ground that they dit not explore«. En bedre bekræftelse kunde ikke væntes.

[1] Som A. Bugge antager i Vest. indfl.

[2] Dog kunde navne som Kóri, forkortet af et Kórmákr?, og Skorri være i sin grund irske eller forvanskede af irske navne. Skorri findes ellers ikke på Island; i Norge er det sjældent, se Lind. Kóri er ellers ukendt.

and names sat et spörsmålstegn ved navnet og anfører Wh. Stokes ord: »I do not believe it to be Celtic«. Men hvad er det da? Kan man tænke på piktisk? Bemærkelsesværdt er ialfald det, at hendes fader bærer et fuldkommen nordisk, skönt ikke hyppigt forekommende navn Bjartmarr (mest sagnhistorisk). Er Grélöd virkelig af keltisk (piktisk?) herkomst, kunde der her være tale om et noget nærmere bekendtskab med irsk kultur end ellers. Men det følger af sig selv, at om nogen særlig påvirkning har der næppe været tale, ialfald da kun en rent individuel.

Þorbjörn bitra kaldes »en viking og en skurk« men ikke et ord om hans vikingefærd.

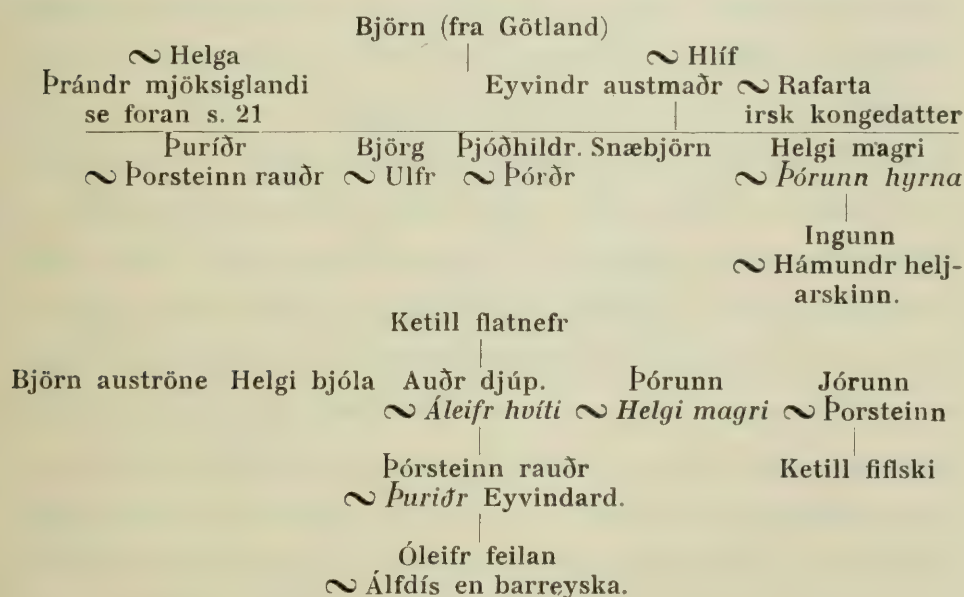
Det samme gælder Ævarr d. gamle Ketilsson og hans sön Véfröd; de kom til Island »fra vikingefærd«.

Om Hrafn 'havne-nögle' siges, at han var »en stor viking«, ellers intet som helst. Holmfast og hans søstersön Grim var »i vesterviking« og dræbte der på Syderøerne jarlen Asbjörn skerjablesi (et fuldstændig nordisk navn) og tog hans hustru og datter tilfange. Dette eksempel er interessant, ti det viser, at det ikke blot var Kelter, man overfaldt og dræbte eller plyndrede, men også stammefrænder; der må vel have været særlige forhold her tilstede.

Om alle de hernævnte 'vikinger' må det nu, når man ikke vil drage slutninger af uforsvarligt omfang, siges, at der ikke er den ringeste sandsynlighed for, at de — måske med en enkelt undtagelse — er kommen i nogen nærmere eller blot nævneværdig berøring med keltisk kultur, især den åndelige. De har næppe forstået noget af sproget, irsk litteratur har de sikkert været ganske ukendt med. Hvad de af tilfangetagne Kelter (der altså blev trælle) har kunnet lære, må begrænses til et mindstemål, netop fordi sproget lagde så store hindringer ivejen; dernæst fordi de selv næppe

var så oplagte til at 'lære' eller lade sig belære om irsk digtning eller videnskab; det var jo dog noget helt andet, der optog deres interesser; og endelig er der jo ingen sikkerhed for, at disse tilfangetagne Kelter selv var så stærkt litterært interesserede eller åndelig opvakte, at de overhovedet kunde lære noget fra sig. Derom vides jo intet. Alt dette må da bevirke, at man må være yderst varsom med at bygge på muligheder, der, som netop i dette tilfælde, er rent minimale.

Anderledes forholder det sig naturligvis, når vi kommer til de familjer, der i en særlig grad er knyttede til Vesten. Vi må se nöje på disse og deres forhold. Der er for det første to familjer, Eyvind austmanns, Ketil flatnefs (og Olaf d. hvides). Jeg hidsætter slægterne tabellarisk:

Vi ser, at disse slægter er indbyrdes knyttede til hinanden ved giftermål. Hvad der fortælles om dem af vigtighed i denne sammenhæng er omtrent følgende.

Björn, fra »Ám« i Götland, en »udmærket mand«, måtte flygte bort fra Götland; han tyede da til Norge og blev her

hjulpet af en herse Grim. Björn var om somrene i vesterviking, om vinteren i Norge, indtil hans sön Eyvind, »østmand« (fordi han var fra Götland), kom til ham (efter moderens død). Sönnen overtog nu sin faders skibe, og hærjede i Vesten; her synes han at have været uafbrudt i længere tid og her ægtede han Rafarta, en datter af Irerkongen Kjarval (formentlig = Cerbhall af Ossory, d. 888). Deres sön var *Helge magre*, der blev opfostret i Irland. Der er ingen tvivl om, at hans moder, der var kristen, har sørget for, at sönnen blev opdraget i den kristne tro. Men heller ikke i dette tilfælde ser vi nogen fuldstændig gåenop i kristentroen. Helge lærte nemlig også så meget af sine nordiske forfædres tro, at han siges at have været »blandet« i troen (ligesom han var med hensyn til sin herkomst), trot på Kristus, men påkaldt Tor, når det gjaldt strabadserende arbejder og sørejser (hvortil der skulde kraft og udholdenhed). Da Helge kom til Island, spurgte han Tor, hvor han skulde tage land osv. Sin gård kaldte han derimod Kristsnes, som om han vilde dele ligelig mellem Tor og Krist. Han var gift med Torunn hyrna. Alle hans efterkommere bærer fuldstændig norröne navne. Som för bemærket tog Hámund heljarskinn med ham som hans svigersön; Helge må da have været henimod de halvtres. Han tilegnede sig bægge de smalle kyster ved Øfjorden og så selve Øfjordsdalen, men er særlig knyttet til den sidste. For egnene på bægge sider af selve fjorden havde Helges landnam ingen betydning ellers, ti de befolkedes af mænd, der direkte kom fra Norge. Det samme gælder dalene på fjordens vestside. Eyvinds andre börn kommer også i betragtning her. Björg blev gift med landnamsmanden Ulfr skjalge, der må antages at være kommen direkte fra Norge. Tjodhild blev gift med Tord Víkingsson, om hvem det

samme gælder (Ldn. 143). Om Turid se straks nedenfor. Endelig var sönnen Snæbjörn også landnamsmand, der tog land i besiddelse et stykke syd for Isafjordsdybet. Da der intet forlyder om disse börns bestemte herkomst på mødrene side og opfødsel, kunde man være tilböjelig til at tro, at de var alle fødte og opdragne i Norge, med andre ord: at Helge magre alene var Rafartas sön. Dette er ubetinget det sandsynligste efter Ldn.s fremstilling.

Om Ketil flatnef findes der to forskellige beretninger, i Eyrbyggjas. og Laxdælas. Men den sidstes er så åbenbart urigtig og uhistorisk, som længst erkendt, at den helt kan lægges til side. Eyrb. fortæller, at Ketill, »en udmærket herse«, (i Sogn), gift med Yngvild fra Raumarike, havde sönnerne Björn og Helge, døtrene Auðr den dybsindige, Torun hyrna og Jorun ‘mandevids-bakke’ (det lader til at de to søstre, Aud og Jorun, har været meget begavede damer); Björn opfostredes i Jæmtland hos jarlen Kjallak, der havde to börn, sönnen Björn og datteren Gjaflaug. Harald hårfagre overdrog Ketil at drage til Vesten, for dér at afstraffe de norske vikinger, der gjorde ufred imod ham; skönt uvillig måtte han göre det og drog vesterpå med sin familje (med undtagelse af sönnen Björn). Ketill underlagde sig Syderøerne og blev hövding derover, forligte sig med de norske hövdinger dér og sendte den ham af kongen medgivne hær tilbage. Da det nu forlød, at han ikke brød sig det mindste om at underlægge kongen øerne eller andre lande, inddrog kongen alle hans ejendomme i Norge. Ketill bortgiftede nu sine døtre, Aud til hærkongen Oleif d. hvide og Torun til Helge magre. Joruns giftermål nævner sagaen ikke. Hvad Björn angår, ægtede han Gjaflaug, og drog så til Norge, men her kunde han ikke være; og enden blev, at han måtte forlade landet. Han tog da til Syderøerne;

da var hans fader død, hans søskende havde en anden tro end han; han kunde ikke finde sig i forholdene, men forlod øerne efter to vintres ophold, drog så til Island og tog land i besiddelse på nordsiden af Snæfellsnes. Det forstår sig af sig selv, at vi må se bort fra Björn, når der er tale om keltisk indflydelse. Anderledes med hans søskende. Torun blev jo gift med Helge magre. De andre er Helge bjóla, Aud og Jorun. De var altså kristne, og dette bestyrkes tilfulde af Ldn.

Helgi bjóla (el. bjólan, tilnavnet er vel irsk, = béollán, et navn på en irsk konge, men helt sikkert er det ikke[1]) drog til Island fra Syderøerne og fik land i Ingolfs landnam på Kjalarnes, og han bode på en gård, der kaldtes Hof (ɔ: hov, hedensk gudetempel). Jorun, hvis mand ikke nævnes, havde sönnen Ketill med tilnavnet *hiun fíflski* (nærmest 'den fjantede el. fjollede'); denne, der var kristen (deraf hans tilnavn, som hedningene har givet ham), »nam land« i det sydøstlige Island og byggede sig gården »Kirkebö« (»hvor der för havde været paper«). Han siges at have været den eneste landnamsmand, hvis efterkommere hele tiden, ɔ: til år 1000, var kristne (Kristnis. kap. 8).

Auðr djúpúðga, 'den dybsindige', er ubetinget den mest fremragende af Ketils börn; det er en pragtfuld skildring, Laxd. giver af hende, hvilket ialfald viser, hvor stor hun har stået i erindringen. Hun er vel også den af søskendene, der mest og inderligst er kommen i berøring med keltisk kultur. Hendes mand, Oleif d. hvide, siges at have underlagt sig Dublin og Dublin-shire (egnen deromkring)[2]. Hun har således opholdt sig i Dublin i længere tid. Iøvrigt er de historiske forhold angående hende og hendes sön, Tor-

[1] *bjóla* er også et nordisk ord, i bet. höj, forhöjning.

[2] Se herom B. Melsteð, Isl. s. I, 94 ff. P. A. Munch: Det n. f. hist. I, 441 f.

stein røde, der skal have underlagt sig store dele af Skotland, men blev svegen af Skotterne og dræbt, vanskelige at udrede, og de kan i denne sammenhæng være ret ligegyldige. Torstein blev gift med Turid, Eyvinds datter, og havde med hende sönnen Oleif feilan; mærk det irske tilnavn her (feilan = faelán, ulv). Nöje knyttet til Aud er Erpr, sön af Meldun jarl i Skotland og Myrgjol, en datter af en irsk konge Gliomal; Myrgjol var hærtagen (frille), hvem Aud løskøbte og førte med sig til Island. Her møder vi virkelige keltiske navne og keltiske personer; Myrgjol = irsk Muirgel (muirgheal; Craigie), Gliomal? (ikke identificeret). Når sönnen hedder Erpr, er det vel en nordisk afløsning af hans oprindelige keltiske.

Aud medførte mange (20 el. 30) frie mænd, der åbenbart alle er nordiske (med undtagelse af en Hundi, der var skotsk; navnet er en oversættelse af Cuilenn). Disse mænd må også have opholdt sig hos Aud eller i Vesten i nogen tid. Da Aud kom til Island, tog hun en meget stor del af det midterste vestlige land i besiddelse, egnen omkring den skönne Hvammsfjord og dalene der østfor, eller med andre ord den sydøstlige del af det nuværende Dalesyssel. Altså var hele dette store landområde endnu ubeboet og herreløst. Aud må således være kommen til Island i den nærmeste tid efter Ingolfs bebyggelse eller i det første tidsrum af landnamstiden. Som ovf. anført var Aud vel kristen, og hun blev ved at være det til sin dødsdag. Men her, som i reglen ellers, var hendes efterkommere hedenske, ialfald i det ydre. Men ikke desto mindre må det siges, at om man nogensteds kan vænte keltisk påvirkning eller rettere sagt kendskab til keltiske forhold og kultur, måtte det være hos Aud og hendes mænd. Det bör dog ikke glemmes, at hun og alle de som fulgte hende (med undtagelse af Erp og

Hunde) uden al tvivl var af nordisk herkomst, ikke en keltisk bloddråbe var i deres årer; der kommer først blodblanding hos Oleif feilan, Torsteins sön, Rafartas dattersön, men Oleif selv blev opfostret af Aud og har sikkert ikke været ude over börnealderen, da han med sin bedstemoder kom til Island. Og først her bliver han (ifg. Laxd.) gift, hvilket sikkert er rigtigt. Hans hustru var Alfdis fra Barrø (en af Orknøerne), datter af Konáll (irsk Conall), hvad der da atter antyder en irsk blodblanding for hendes vedkommende.

Således var da forholdet med Aud. Man kan tillægge hendes ophold i Vesten en större eller mindre betydning. Men et må dog vistnok betragtes som givet, at kendskab til irsk litteratur næppe tör forudsættes hos hende. Og det samme turde gælde hendes mænd, der alle viser sig at være i deres bedste ungdomsalder (20-30 års alderen); om de er fødte i Vesten eller i Norge, får vi ingen oplysninger om. Først hos Oleif feilan og hans hustru (og deres efterkommere, blandt hvilke Are unægtelig var) kunde der være tale om islæt af irsk lynne og temperament. Stort videre i sine slutninger kan man ikke gå med tryghed.

Ketill flatnef havde to brødre, Hrappr og Helge. Hrapps sön Tord skegge skal have været gift med en Vilborg, datter af Osvald og Ulfrun Játmundsdatter, hvorved vi også kommer til forbindelse med Vesten, i dette tilfælde med angelsaksisk område. Men Tord synes selv ikke at have opholdt sig synderlig i Vesten. Vilborg er jo et godt nordisk navn, og hendes herkomst er ikke helt hævet over kritisk tvivl (jfr. Die Njálssage s. 202 f.). Tord fik land til bebyggelse af Ingolf (i Mosfellssveit). En broder til Tord var Ørlyg, der (ifg. Ldn.) opfostredes »af den hellige Patrick på Syderøerne«, men drog af sin tilböjelighed til Island, og Patrick skal have givet ham råd og spåt ham. Det er forlængst

indset, at dette med st. Patrick må bero på en misforståelse. Der menes den berömte hellige Patrick, men han levede århundreder för. Så meget er sikkert, at Ørlyg kom fra Syderøerne og var en kristen mand. Han fik til slutning bolig på Kjalarnes — i Ingolfs landnam — som nabo til sin fætter Helge bjóla.

Også efterkommere af Helge kom til Island, men de sættes ikke i nogen forbindelse med Vesten.

Som det fremgår af det foregående var denne familje stor og berömt; der nedstammede fra den et stort afkom, selv om der findes nogen overdrivelse i de ord, der findes i det ene håndskrift af Ldn. og som lyder: »Fra Björn (buna) stammer næsten alle stormænd i Island«.

Med Ørlyg kom andre fribårne mænd — ligesom de der fulgte Aud —; de fik besiddelser i de fjorde på Vestlandet, hvor de først havde landet (Kollr, Torolf spörr og hans sön Knjuk, Torbjörn talkne og Torbjörn skuma). De er alle åbenbart nordmænd, men hvorlænge de har opholdt sig i Vesten, er det ikke muligt at sige.

Jeg går nu over til alle de andre, der sættes genealogisk i forbindelse med Kelterne.

Der er 2 brødre: Kalman og Kylan (irsk: Colman, Coelán el. Cae-). De siges at være kommen fra Syderøerne. De tog land oppe ved jöklerne ovenfor Borgarfjordsegnene (Kalmanstunga). Kalmans sönnesön Bjarne var hedensk (sikkert også hans fader), ti han siges ved en lejlighed at have lovet at ville blive kristen. Kylan havde en sönnesön af samme navn. — Ávangr, »irsk af slægt«, tog land i Botn på sydsiden af Hvalfjord. Navnet, der næppe er nordisk, er ikke identificeret som keltisk. — Brødrene Tormod og Ketill, sönner af en Bresi, (der skal være irsk Bress[1])

[1] Bresi findes dog også som svensk navn.

nævnes i Sturlub. af Ldn. som landnamsmænd på Akranæs, uden at det siges, hvorfra de var komne. Ketill havde en sön Jörund, der kaldtes »den kristne« (jfr. »den fiflske« ovf.). Men i Hauksb. og Melab. findes yderligere oplysninger; her kaldes de ligefrem »irske« og komne fra Irland. Jörund siges her at have været »eneboer« i sin höje alder. Endelig siges Ketill at have haft datteren Eðna, der i Irland blev gift med en Konáll, og de havde sönnen Ásolf alskik (tilnavnet uforklaret). Denne, der var vel kristen, kom til Island, og der fortælles en del om ham, indtil han traf sine frænder på Akranæs. Han vilde være helt for sig selv og intet have med hedningene at göre; han fik et særligt hus at bo i, hvorhen føden blev bragt ham. Han døde uden efterkommere. Man har betragtet ham som en culdee. Mærkeligt nok er de fleste navne her nordiske, undtagen Bresi og Eðna (irsk Ethne). — Bekan betragtes som irsk på grund af navnet (irsk Bec(c)án) og fik et stykke af Ketils landnam, han er vel kommet med ham.

Så er der atter et brødrepar, Vilbaldr og Áskell hnokan, sönner af en Duftak, en sönnesön af Kjarval Irekonge (Ldn. 298). Vilbaldr kom fra Irland og fik land i det sydøstlige land; Áskell i Rangárvallasyssel. Vilbaldrs skib hed Kude, der mulig er irsk. Atter her er navnene ialfald ikke keltiske undt. mulig tilnavnet *hnokan* (irsk cnocán).

I forbindelse hermed skal et par mænd nævnes, der bærer keltiske tilnavne: Torgeir meldun og Torstein lunan. Om den første oplyses der intet, om den sidste, at han var »norrön og en stor farmand«, kan altså formodes at have været i Vesten. Meldun kan være irsk Mael-dúin (mandsnavn), lunan irsk lonán el. lommán. Man kunde her opstille den formodning, at de havde fået deres tilnavn f. eks. ved i Vesten at have opsnappet disse ord og tit brugt

dem som et slags mundheld, sligt kendes jo. Torgeir bode i Borgarfjorden, Torstein i Rangárvallasyssel.

De her i denne gruppe nævnte Kelter må betragtes som fuldtud historiske repræsentanter for den keltiske nationalitet og race. Men hvad var de for nogle? Når man ser bort fra Ásolf alskik og måske et par til, er der vistnok al mulig grund til at formode, at disse Kelter, der kunde bekvemme sig til at forlade deres gode land, har hørt til dem, som »vendte sig bort fra deres stammefrænder« og sluttede sig til de nordiske vikinger, de har været såkaldte Gallgædhil. Så forstår man bedst, at de kunde udvandre til Island. Om dem hedder det jo, at de også kastede deres tro og blev hedninger. Om dem kan henvises til Marstranders Bidrag osv. s. 4 ff.

Så er der endelig en lille gruppe, bestående af nordmænd, der sandsynligvis enten stammede fra Vesten (ɔ: var fødte og opdragne dér), eller som havde opholdt sig der i længere tid (modsat de tilfældige vikinger, der kun opholdt sig der et år eller to). Hertil regner jeg Bárðr med tilnavnet 'syderøing', om hvem der iøvrigt intet vides; han tog land yderst på næsset øst for Skagafjorden. — [Torstein legg »drog fra Syderøerne til Island« og tog land ved det østre Horn, men han synes ikke at have fundet sig vel dér; han solgte sit land og begav sig tilbage til Syderøerne; ham kan man således helt se bort fra.] — Svartkell »en katnisk mand«, ɔ: fra Katanes (Caithness), tog land i Kjos (sydvestland). Han har vel været kristen, eftersom det fortælles om hans sön, at han bad foran et kors således kort og fyndigt: »Altid godt for gamle, altid godt for unge«. — En Kampa-Grim kom »fra Syderøerne« og fik land i Kaldakinn (Tingøsyssel). — Torbjörn jarlakappe, »af norrön herkomst«, drog fra Orknøerne til Island. Hans tilnavn viser, at han i længere tid må have opholdt sig hos

Orknøjarler (Torf-Einar eller hans sönner). Han købte sig land — er altså kommen ret sent til landet — i Arnessyssel —. Brødrene Ráðormr og Jólgeirr og Ráðorms fostbroder Torkel bjalfe kom »vestfra over havet til Island« og tog land i Rangárvallasyssel. Bægge de første navne er meget sjældne, men ser dog fuldkommen nordiske ud, medens de næppe er forvanskede keltiske. — De 3 søskende Hildir, Hallgeirr og Ljot (alt gode nordiske navne) »stammede fra Vesterlandene«. De tog sig land i Rangárvallasyssel. Hallgeirr havde datteren Mábil, hvilket synes at antyde slægt- eller svogerskab med ikke-nordiske familjer. I samme retning peger, at de havde en frigiven ved navn Dufþak (irsk: Dubhthach). I denne forbindelse kan den Steinrøðr, »en sön af Melpatrik fra Irland«, nævnes, han var landnamsmanden Torgrim bilds frigivne; men Torgrim sættes ikke i forbindelse med Vesten; han kan have købt Steinrød (der jo bærer nordisk navn, vel et af dem, der har erstattet det oprindelige) hjemme i Norge. Fadernavnet er jo irsk: Maelpátraic. Også han fik en gård at bo på (Rangárvallasyssel). Endnu en irsk frigiven, Dufan, (irsk: Dubhán), nævner Ldn., han var An rødfelds frigivne, også han fik en gård at bo på (Dufansdal, Arnarfjord nordvestl. Isl.).

Ganske løst knyttet til Syderøerne er Vále den stærkes 3 sönner; Vále selv flygtede fra Norge (for Haralds overmagt) og bosatte sig på livstid på Syderøerne, men hans sönner drog til Island og bosatte sig der. De kommer således kun lidet i betragtning. — To brødre Hróðgeirr og Oddgeirr siges i Melabók at have været »Vestmænd«, i Sturlungabók og Hauksbók mangler denne oplysning, der altså ikke kan siges at være synderlig vel afhjemlet.

Endelig er der Audun skökull, der siges at have været

en sönnesön af jarlen Hunda-Steinar i England, der var gift med Álof, en datter af Ragnar lodbrog. En datter af ham siges at have været gift med en jarl i Värmland. Der har altså stadig været forbindelse med Norden. Audun »drog til Island og nam Vididal« og blev stamfader for en betydelig slægt. Der siges intet om, hvorfra han kom. Hans fælle var Torgils gjallande. Navnene er helt nordiske. Audun og hans familje er den eneste, der knyttes til England eller et angelsaksisk område. Om hans forhold til kristendom siges intet.

Af denne her givne oversigt ses det, at af den store mængde landnamsmænd — antallet varierer noget efter betragtningsmåden; B. Melsteð får tallet 417 ud, jeg henved 430; det er en ringe forskel — er der kun mellem 50 og 60[1], der var komne i berøring med Vesten, og deraf o. 13, hvis berøring dermed var minimal, og som man egenlig er helt berettiget til at se bort fra. Jeg har tidligere sat antallet til 1/9, B. Melsteð sætter det til 1/6; dette er for höjt. Jeg kan nu sætte det til 1/8. Bortset fra to egne, Dalesyssel og Øfjordsdalen, samt de to smånæs, Kjalarnes og Akranes (jfr. Landeyjar), der jo kan siges at være bleven ret godt besatte med folk, der havde været i Vesten eller tildels af keltisk herkomst, boede de andre derfra indvandrede meget spredt på enkelte gårde, ofte i meget tætbebyggede egne, altså blandt nordmænd, der var kommen direkte fra Norge. Det forstår sig af sig selv, at disse enkeltboende mænd ikke kunde få nogen nævneværdig indflydelse, umulig sætte noget præg på den øvrige befolkning; tværtimod: det er dem, der må være bleven prægede af denne, de er fuldstændig gået op i den. Hvor der kan være tale om keltisk blodblanding, kan denne have fundet sit udtryk — ned igennem slægterne,

[1] Herved rettes tallet i min litt. hist. II 188.

måske helt ned til vore dage — i udseendet, sort hår- og skægvækst (skönt dette, som bekendt, ingenlunde er et sikkert særmærke), lav statur og hvad der ellers kan være tale om. Sagen er slet ikke videnskabelig undersøgt, f. eks. ved målinger og desl. — men fremmede, der i nutiden kommer til Island, udtaler undertiden deres forbavselse over den forskel, de mener at kunne se på befolkningen. Det er naturligvis også muligt, at blodblandingen har haft sin betydning for karakteren og da navnlig i retning af fyrighed og gladsind. Men nogen målestok herfor gives der overhovedet ikke.

Angående nybyggernes (landnamsmændenes) egne følelser for deres keltiske herkomst — hvor der er tale om en sådan — eller for de keltiske elementer og respekt for disse, har vi kriterier, der synes at være talende nok og kunne afgive en målestok og en rettesnor.

Som det af foranstående redegörelse er klart, findes der jo ikke så få keltiske navne, ikke blot hos de virkelige Kelter (trælle, frigivne), men også i de norske familjer, der er knyttede til Vesten. Der var jo navne som Kalman, Kylan, Ávangr, Bekan, Melpatrikr, (Vilbaldr), Dufþakr, tilnavne som meldun, lunan, feilan, hnokan, bjóla; Grélöð, Mýrún, Rafarta, (Maddaðardóttir), Eðna osv. Hvilken skæbne havde disse navne på Island? Kort at sige: de forsvinder med det samme; kun i et enkelt tilfælde finder vi bedstefaderen opkaldt i sönnesönnen (Kylan). Erpr (se foran) havde en sön Dufnall. Ikke engang Rafarta genfindes. Större var altså følelsen for de irske forfædre ikke hos efterkommerne. Senere finder vi derimod Kjartansnavnet ret almindeligt, men det stammede fra lidt senere tid; det samme gælder Níall (se nedenfor). I 12. årh. findes også Dufgus (et iøvrigt i irsk ikke genfundet navn); det må vel være nedarvet. Det

forekommer mig, at vi heri har lov til at se en ret pålidelig antydning af, hvor ringe en betydning og interesse det keltiske element havde for folk, hvor lidet man i det hele brød sig derom.

Ganske det samme viser sig ved betragtningen af de religiøse tilstande. Der mærkes, som allerede berørt, kun lidet til den kristne tro. Bortset fra Joruns efterkommere (se foran s. 34) finder vi kristendommen allerede i første slægtled efter landnamstiden bortvejret og ringeagtet. Alt bliver fuldstændig hedensk. Helge magre, der dog fra barnsben af var opdraget i det kristne Vesten, havde det på den måde, som vi ovf. har set; han var både en hedning og en kristen. Intet under, at hans efterkommere ikke holdt på den kristne tro. Mere må det forbavse, at Auds efterkommere ikke bevarede hendes tro. Olaf feilan, der desuden måtte synes særlig kaldet til at værne om hendes idealer, brød sig åbenbart ikke det mindste derom.

Dette negative resultat for den kristne tro vilde vi kunne få ud af kilderne, som de foreligger; men også oldtiden selv var klar over forholdet. Ldn. slutter med disse karakteristiske, historisk rigtige ord: »Således siger vise mænd, at nogle [mærk også her dette moderate og rigtige udtryk] landnamsmænd, som bebyggede Island, var døbte, hovedsagelig [egl. flest] de, som kom vestfra over havet [så nævnes her de kendte], og holdt nogle af dem fast ved kristendommen til deres dødsdag, men det forplantedes lidet i ætter; ti sönnerne af nogle af dem rejste hov og blotede, men landet var fuldstændig hedensk i henved 100 år«. Jeg minder her atter om Ketill fiflski og så Bjarne, Kalmans sönnesön; Bjarnes fader var Sturla, hvis tilnavn 'goði' bedst viser, hvor han stod.

Under sådanne forhold finder jeg det egenlig ganske

overflødigt at drøfte spörsmålet om disse islandske landnamsmænds og deres efterkommeres forhold til irsk litteratur. Her skal blot bemærkes, at ingen steder findes så meget som den ringeste antydning af kendskab dertil. Vel må det antages, at nogle, men rigtignok meget få (f. eks. Helge magre selv og en mand som Ørlyg), har kunnet noget irsk, Men den store eller den största mængde må antages ikke at have haft det mindste kendskab til sproget, der jo for en nordbo var og måtte være så overordenlig vanskeligt. Det ligger lige så nær at antage, at Gall-Gædilerne har lært sig deres omgangsvenners (vikingernes) sprog som det omvendte. Vi vil senere komme tilbage til dette spörsmål i en anden sammenhæng.

Med hensyn til alt det anførte er jeg fuldstændig i overensstemmelse med W. A. Craigie i hans afhdl. i Zs. f. celt. Philol. 1897 s. 440—41.

Man vil måske kunne påstå, at Ldn.s fremstilling ikke er tilstrækkelig til fuldtud at belyse forholdet. Det må dog siges, at, i betragtning af dens righoldighed i sammenligning med andre kilder, bliver denne indvending ret underordnet. Men helt uberettiget er den ikke. Vi kender nogle få navne, der åbenbart må hidröre fra Vesten, uden at vi kan eftervise deres oprindelse eller rette sammenhæng. Jeg minder om navnet *Níall (Njáll)*, der jo findes på Island og i Norge, og *Kormákr*. Njall er en indvandrers sön, men indvandringen må være sket ret sent, omkr. 920 nærmest. Navnet forekommer i Skallagrims slægt (ifg. Ldn., i Egilss. ukendt), og et par andre gange (se Lind). Navnet må antages at bero på forbindelser med keltisk familje. Det samme gælder Kormákr. Denne, skjalden, var Ögmunds sön; en brodersön af samme navn kendes (vel opkaldt efter ham). Sagaen oplyser intet om hans slægtskabsforbindelse med Vesten,

undtagen for så vidt som den nævner en Kormak, en bedstefader til skjalden, »vikversk af slægt« og en modstander af kong Harald. Formodes kan det — det ligger jo nær —, at denne Kormak har været en keltisk kvindes sön. Man har da også henvist til digterens fyrige sind og åndsegenskaber som beslægtede med keltisk livlighed og karakter. Dette vilde stemme med, hvad der ovf. er udtalt. Også Ögmund havde, siger sagaen, været i Vesterviking.

Der er et navn til, der i denne forbindelse kan fremdrages: *Kjallakr*. Det ligger jo nær at identificere det med irsk Ce(a)llach, men da den første bærer af navnet er Kjallakr, jarl i Jæmtland, meget tidlig i Harald hårfagres tid, vækker identificeringen nogle — måske ikke uoverstigelige — vanskeligheder. Den mulighed, at det er nordisk, er ikke udelukket, endelsen vilde være den samme som i Þórlákr, Áslákr; men da Kjal-, der jo let kan sættes i forbindelse med nordiske ord, kun findes i dette ene navn, er det vel sikrest at antage irsk oprindelse, og det så meget mere som afledningen Kjallekling- synes at forudsætte et *-lakr* (ikke: *lákr*); det bliver da det alleræIdste irske navn, der findes. For Islands vedkommende er det betydningsløst, undtagen for så vidt det dér findes ved opkaldelse blandt Björn auströnes efterkommere.

Det er af alt dette klart, at jeg mener, at K. Maurer ikke har meget uret, når han (Island s. 27) så mådeholdent udtaler: »Es konnte aber nicht fehlen, dass die vielfachen verbindungen, welche hier von den nordischen heerleuten mit den einheimischen fürsten und deren unterthanen angeknüpft worden waren, auf die von hier aus nach Island hinüber wandernden Colonisten gar mancherlei einfluss gewann, und wenn zwar die positiven einwirkungen der keltischen nationalität und des in ihr bereits fest eingewur-

zelten christlichen glaubens kaum sehr hoch angeschlagen (udh. her) werden dürfen osv.«

Jeg har i det foregående fremstillet sagen, Islands bebyggelse, efter kilderne, især hovedkilden, Landnámabók, uden at tage hensyn til tidligere fremstillinger. Men af disse er der ingen grund til at dvæle ved andre end den sidste og, for så vidt, udførligste, nemlig A. Bugges i Vesterlandenes Indflydelse. Den findes i IX. (ved trykfejl X.) afsnit: »De norske nybygder på Færøerne og Island i deres forhold til Vesterlandene og særlig til den keltiske kultur«.

A. Bugge formulerer sin opfattelse således: »I. En stor del af de islandske landnåmsmænd, og blant dem næsten alle de ætstörste og indflydelsesrigeste kom fra og havde slægt på de Britiske øer, særlig på de skotske øer og i Irland; II. ved siden deraf randt der en aldrig stansende kulturens ström fra de keltiske lande over Færøerne til Island«. Den første sætning er stærkt overdreven, hvad der fremgår af det allerede sagte, den sidste er ganske uhistorisk. Havde der stået »Orknøerne« (f. Færøerne), havde der været endel mere sandhed i den. Jeg skal slet ikke komme nærmere ind på forf.s udvikling ang. Færøerne. Jeg skal blot tillade mig at påpege det mærkelige i, at medens flere, som för bemærket, har følt sig overraskede ved den ulighed, der skulde være tilstede m. h. t. den islandske befolkning, har de været enige i at lovprise Færingernes ensartethed, men dér skulde man netop efter forf.s teori have væntet den samme raceblanding eller muligvis en endnu större.

Dernæst går forf. over til nogle islandske stednavne — »40 stedsnavne fra de forskellige dele af Island, som alle vidner om forbindelse med Vesterlandene«, og han udtaler, at »de islandske stedsnavne taler for den, som ser med et uhildet blik, et andet sprog end for professor Finnur

Jónsson« osv. Hvor det »uhildede blik« er eller ikke er, skal jeg lade ude af betragtning. Når jeg i det foregående ikke har omtalt disse stednavne, er det fordi jeg tillægger dem en meget ringe betydning; berettigelsen heraf skal jeg nu i detaljer søge at vise. Det er sandelig ikke nok at ramse alle 40 navne op. De må tillige kritisk undersøges.

For det første må de navne helt udskilles, der sættes i forbindelse med de ovennævnte landnamsmænd; disse navne er absolut betydningsløse, ti de siger ikke andet end hvad de personnavne siger, hvoraf de er dannede. Det gælder udtrykkelig om *Dufansdal* (*Dufan*, frigiven ovf. s. 40), *Dufþaksholt* (Dufþak, frigiven, s. 40), *Kalmansá* (efter Kalman ovf. s. 37), *Kjaransvík* (Kjaran træl s. 27), *Kylanshólar* (efter Kylan d. yngre ovf. s. 37), *Kjallaksstaðir* (efter landnamsmanden Kjallak), *Lunansholt* (efter Torstein lunan ovf. s. 38); fremdeles de 3 navne, der står i forbindelse med Ketill gufa (ovf. s. 29), *gufa* skal være et irsk navn, hvilket er ganske urigtigt. Det var 10. Hertil kommer et par navne, der slutter sig nöje til disse: *Patriksfjörðr* (opkaldt af Ørlyg efter »fosterfaderen« Patrick, ovf. s. 36), *Minþakseyrr*:[1] dette navn er dannet af det irske menadach (melblanding) og fik, som det udtrykkelig fortælles, navn af det af Hjörleifs irske trælle dannede meldej, som blev kastet overbord og som senere fandtes drevet i land. Navnet er altså givet af Hjörleifs skibsmandskab og derefter bibeholdt; det er selvfølgelig ganske misvisende herom at sige, at ordet findes i »Lex Adamnani« »i ganske samme betydning som på Island«. På Island har ordet aldrig eksisteret undtagen i dette ene således opståede navn. Det er umuligt at tillægge dette nogen som helst betydning. Det var de 12 navne.

[1] Det er ikke givet, at þ her er = þ: det kan være = ð, og med ð skrives ordet i Sturl. II[3] 131.

Så er der et navn, som er afgjort nordisk; Bugge anfører det under formen »Stræti«, men den rigtige form er *Streiti* og har intet med *strœti* at göre. Det var det 13. — Et par navne er vi godt underrettede om: *Melkorkustaðir* og *Roðreksgil*. Melkorka var den irske kongedatter, der blev købt af Höskuldr og som blev moder til Olaf på (10. årh.); hun fik en særlig gård at bo på, der blev opkaldt efter hende; iøvrigt er gården senere helt forsvunden, og dernæst findes den netop i Auds landnam (se ovf. s. 34). *Roðreksgil* er en lille dal oppe i det indre fjældplateau, opkaldt efter en træl, der blev sendt ud for at undersøge landet; hvorfra denne træl, der jo ikke bærer et keltisk navn (det ser ud til at være tysk), var kommen, siges der ikke; hans herre sættes ikke i nogen som helst forbindelse med Vesten. Disse navne er derfor uden al betydning.

Heller ikke har navne som *Kumbaravogr, Irska leið, Irsku búðir* nogen betydning, da disse navne efter al sandsynlighed først hidrører fra 15. årh.; i så henseende er det oplysende, hvad der står i den »Lange retterbod« fra 1450: »og lyser vi alle engelske og irske mænd, som sejler til Island osv.« (Dipl. Isl. V 67); dette er afgörende for disse også i sproglig henseende unge navne. *Kúðafljót* er opkaldt efter skibet Kúði, som Vilbaldr kom til Island på; hvis navnet er irsk (Craigie sætter et spörsmålstegn derved; Bugge: af cud 'hoved'), hører det til første række, og er det det ikke, er det endnu mere ligegyldigt. Noget lignende gælder *Katanes* (to gange) og *Katadalr*. I det ene Katanes bode først Kalman d. irske. Bugge mener, at der her er tale om opkaldelse; meget muligt, men da hører navnet til første gruppe. Det andet Katanes kan det samme gælde om; det findes i Asgerds landnam; navnet Njall peger mod vest. Katadal er en lille ubebot dal på Vatsnes (Hunavatssyssel);

om navnets tilblivelse eller ælde vides intet. M. h. t. det første led skal det bemærkes, at der findes et gammelt *kati* = 'skib', som disse navne let kunde sættes i forbindelse med. Af *kati* er *ketill* åbenbart dannet (jfr. Falk, Seewesen s. 88). — *Írá* (ↄ: *Íra-á*) findes netop indenfor et område, som den irske Ásolfr alskik (se ovf. s. 38) i begyndelsen var knyttet til og afgiver altså intet nyt vidnesbyrd. — At *Íragerði* overhovedet er kommet med hos Bugge, må bero på misforståelse; man behøver ikke andet end læse noten i Kålunds bog (I 170; og det 178 nævnte er det ikke bedre bevendt med; det står i forbindelse med købmænd fra 15. årh.)

Tilbage er nu følgende 8 navne: *Brjánslækr*, *Dufgúsdalr*, *Kaðalstaðir*, *Kylansvatn*, *Kolkumýrar*, *Kofri*, *Trostansfjörðr* og *Dímun*. — *Brjánslækr* (på Bardestrand) kunde se ud som *Bríanslækr*, men vi ved intet om navnets tilblivelse eller alder. *Dufgúsdalr* er omtrent midt på Snæfellsnæs: formodenlig har dalen navn efter en irsk træl (frigiven), som ikke ellers er kendt. Han kunde sættes i forbindelse med Vale d. stærkes sönner (se ovf. s. 40). — *Kaðalstaðir*: mandsnavnet Kaðall anses for at være irsk Cathál. Kaðall findes 2 gange i Ldn. og bægge gange ret nöje knyttet til Aud- og Helge magre-slægten. Gården ligger i Myrasyssel, men det vides ikke, hvor gammel gården er (nævnes ikke i Ldn.): kunde være knyttet til den ene af de nævnte Kadal'er. — *Kylansvatn* antydes i Gullþórissaga og må sættes i forbindelse med den dér nævnte Holmgöngu-Kylan, der ellers er ukendt. Han kan intet have at göre med den ovf. nævnte Kylan, hvad Bugge uden tvivl antager. Stednavnet er uden betydning.

Kolkumýrar (i Hunavatssyssel) skal være opkaldt efter Þórbjörn kolka; tilnavnet skrives *kolkan* (Hauksb.) eller *kolkr*

(Sturlub.), men *Kolku-* forudsætter nom. *kolka.* Bugge mener, at tilnavnet er irsk: Colcu, gen. Colcan (el. Colgan). Her er der altså en vanskelighed tilstede, ti man væntede nom.- og ikke gen.-formen. At tilnavnet er irsk, er imidlertid langtfra sikkert. Jeg minder om, at i norsk findes verb. *kolka* 'kludre, arbejde dårligt' med subst. *kolk* og *kolking.* Hermed kunde navnet stå i forbindelse; jfr. min afhdl. Tilnavne s. 335. — *Kofri,* navn på et fjæld ved Alftafjord (Isafjordsyssel), = 'hue af en vis form'. Hvor gammelt navnet er, vides ikke; at det skulde være keltisk påstås ikke, men romansk; det er da noget andet, og falder udenfor den øvrige række — kommer for så vidt slet ikke i betragtning. — *Trostansfjörðr:* navnet på denne lille fjord findes i Ldn. og *Trostan* er ifg. Bugge det piktiske *Drostan.* Når A. Bugge (Vesterl. indfl. s. 385) siger, at dette navn er givet fjorden af en Geirtjov Valtjovsson, er dette ganske uhjemlet. Fjorden er i umiddelbar nærhed af Dufansdal (se ovf. s. 40) og hænger vist sammen dermed, (Trostan en træl eller frigiven). Noget egenlig nyt bringer således dette navn heller ikke.

Så er der endelig *Dímun,* der findes flere steder på Island (også på Færøerne). Navnet er utvivlsomt keltisk og betyder »Tvetop«. På Island findes det ved indløbet til Hvammsfjorden, det hører åbenbart her sammen med Auds ankomst og sejlas, samt som et andet navn på Rauðuskriður (stóra Dímun); det hører her sammen med Nials-slægten (dette Dímun omtaler Bugge mærkeligt nok ikke). Fremdeles findes navnet 3 andre steder (se Kål. I 157. 199. 628). Dette navn er således brugt på forskellige steder på Island, og synes altså at være gået ind i den sproglige bevidsthed. Det bör da snarest være at regne til de få ligefremme låneord, vi senere skal komme til.

Af disse 8 navne er der i det mindste ét, der helt udgår, 2—3 er dels meget tvivlsomme, dels uden selvstændig betydning (Kylansvatn). Af nogen betydning er der således kun 3 foruden Dímun. Man må indrömme, at af de oprindelige 40 navne er denne rest af en ret beskeden art. Men så er der endnu følgende 3 navne: *Kristnes*, *Krossavík* (2), *Krossáss*. Ser man nærmere til, hører *Kristnes* til den første gruppe; det vidner aldeles ikke »om tidlig (og irsk) kristendom på Island«; det minder blot om Helge d. magres blandingstro — og intet mere. Om *Krossáss* har nogen religiøs betydning vides ikke. *Krossavík* i Reydarfjorden er vist yngre end landnamstiden; dér boede Torleif d. kristne (i den sidste del af det 10. årh.). Grunden til navnet Krossavík i Vapnafjorden er også ukendt. Landnamsmændene dér sættes ikke i noget forhold til kristendom. Men selv om disse navne skulde stå i forbindelse med den, bliver hele antallet af de stednavne, der har nogen betydning, i virkeligheden overordenlig ringe. Der findes flere andre navne med *Kross-*, men man ved intet om deres alder, og sandsynligvis hidrører de alle fra tiden efter 1000.

Efter at vi således har bragt stednavnene og deres betydning indenfor de rette og ret snævre grænser, er det på tide at se på Bugges behandling af landnamsmændene. Da vi allerede har gennemgået dem efter kilderne, kan dette kritiske eftersyn göres så meget kortere.

Først må der dog nedlægges en bestemt indsigelse mod A. Bugges mening om, at irske eneboere, de som Dicuil og især Are (se ovf. s. 17—18) antyder, har levet på Island samtidig med landnamsmændene (s. 366 f.). Ikke et eneste positivt bevis herfor haves, ikke så meget som skygge af et sådant gives, det hele er kun en ganske løs formodning. Ares ord om at de efterlod sig irske bøger, skal kunne

forudsætte, at landnamsmændene kunde læse irsk. Dette gör de nu ikke, og Bugge tör heller ikke fastholde det. Men viden om bøgernes irske indhold skulde dog hidrøre fra »papernes« egne meddelelser! Naturligvis er det ikke andet end en — efter forholdene — selvfølgelig, ja eneste mulige slutning, at de fundne bøger og deres bortflygtede ejere var keltiske. Andet kunde de nemlig slet ikke være. Ares ord — den ældste kilde — går netop ud på, at »paperne« flygtede ved Nordmændenes ankomst. At de steder, hvor minderne om »paperne« fandtes, opkaldtes efter dem, var da også naturligt nok. I samme forbindelse tör Bugge nævne Hafgerðingadrápa af en sydérøing, der var på et skib, som sejlede til Grönland o. 983; denne mand skulde have været fra selve klostret på Iona. Selv om så havde været — hvad der dog kun er en ganske ubegrundet gisning —, kan det ikke indses, hvad denne sag har at göre med landnamstidens »paper« og det her behandlede spörsmål.

Bugge nævner først de kristne (eller halvkristne) landnamsmænd rigtigt nok. Men når han til dem föjer mænd som Bersi og Hallr — bægge med tilnavnet 'gudløs' — og Asgeir kneif, som »af egen drift holdt op med at blote«, er dette kun den rene vilkårlighed. Iøvrigt antager Bugge ikke, at tilegnelsen af kristendommen har været så dyb eller inderlig (se især s. 376), hvad der uden tvivl er rigtigt. At mindet om denne gamle »kristendom« i året 1000 kan have gjort sit under striden om kristendommens indførelse, er vel muligt. Det kan man ikke have noget egenligt at indvende imod. Kendskab til andre religioner og gudsdyrkelsesforhold har i så henseende ikke været uden virkning. Det er forlængst erkendt.

Så gennemgår Bugge alle de landnamsmænd, han mener bör sættes i forbindelse med Vesterlandene, og han får så

på sin måde ud et antal, der omtrent er det dobbelte af det ovf. antagne. Men når man undersøger den lange række, opdages det hurtig, at en meget stor del kun er kommen med i den ved rene formodninger, dristige kombinationer og sammenstillinger eller urigtige forklaringer. Ingolf sættes »visselig« i forbindelse med Vesten uden nogen hjemmel, Oleifr hjalte göres til en Shetlænder (men hjalti kan ligesåvel være og er uden tvivl dannet af *hjalt*; ingen kilde sætter ham i forbindelse med Vesten), Torolf mostrarskæg nævnes uden al hjemmel, ja tværtimod kilderne. En Fridmund bærer et navn, der ikke skal være nordisk (det er dog oldsvensk). Men det er da i hvert fald ikke keltisk. Ketilbjörn den gamle må have været i Vesten, fordi han besad så meget sølv (!), og med ham kom andre (3, som også nævnes); Eílífr örn »må have stått i forbindelse« med Vesten, fordi han havde en sön Koðrán, men er dette navn da keltisk eller angelsaksisk? Þorsteinn trumbubein hører også hertil på grund af tilnavnet, der er rent nordisk. Og således videre. Det er for besværligt at gennemgå hver enkelt, og heller ikke nødvendigt. Selv om der kunde være tale om at knytte nogle få til Vesten udover de ovf. nævnte, som f. eks. den Eystein, der var sön af Hrane parrak (snarere faderens end bedstefaderens tilnavn, hvorom senere), så forrykker det ikke det ovenfor indtagne synspunkt i nogen som helst nævneværdig grad.

A. Bugge udtaler (s. 394), at »tallene siger i sig selv lidet. Vi må ikke se bare på kvantiteten, men også på kvaliteten«; hvad den sidste angår, mener Bugge, at de, der kom fra Vesten, var i en særlig grad fremragende, og her kan han henvise til en udtalelse i Ldn. Dette er naturligvis rigtigt, men dog kun til en vis grad rigtigt. Ti det er ligeså ubestrideligt, at der direkte fra Norge kom en

mængde höjættede (»hersbårne« f. eks.) mænd. Det vil blive meget vanskeligt at göre op imellem disse to slags landnamsmænd. »Stormændene«, der havde været vesterpå, hedder det, »havde sét og hørt om irsk kristendom«; dette kan ikke bestrides, men så er det næste punktum mere end tvivlsomt, der lyder: »og mangen en af dem havde lyttet til irske skaldekvad«, — og havde de så forstået dem? Utvivlsomt livlig overdreven er endelig en sætning som: »Irsk kultur har lige fra den første landnamstid sat sit præg på Islands åndelige og materielle kultur«. Derimod har dr. Craigie udtalt efter min mening det fuldkommen rigtige om sagen i »The Gaels in Iceland« s. 260 f.

I det følgende vil vi komme nærmere ind på det åndelige liv.

III. Sproglige forbindelser.

Med hensyn til forbindelser mellem to folk er sproget jo af en særlig betydning, en særlig vigtig faktor. Indenfor det nordiske område kunde en nordbo allevegne bevæge sig med fuld gensidig forståelse i hele den tid, der her er tale om og længe efter. Hvorledes det er gået med forståelsen mellem Nordboer og Angelsakser, ved vi ikke bestemt. Men uligheden var vist så stor, at de ikke uden videre kunde forstå hinanden, selv om der var en mængde ord, der var umiddelbart forståelige. Men det er på den anden side lige så indlysende, at de havde forholdsvis let ved at lære at forstå hinanden til husbehov. Gensidig optagen af ord, gensidige lån, kan dog i de tider først forudsættes ved langvarigt samkvem, længere ophold eller bosættelse i det fremmede land. I dette tilfælde er der altså kun tale om Nordboernes ophold i England og faste bosættelse der, samt Nordmændenes bosættelse på de vestlige øer, i Nordskotland, Man og Irland. Allerede ved og efter midten af 9. årh.

skete dette, at Nordboerne satte sig fast allevegne og grundlagde de senere nordiske riger, i Northumberland, Dublin, Man osv. Fra den tid af var således alle betingelser tilstede for gensidig påvirkning, der naturligvis, for Englands vedkommende, måtte nå sit höjdepunkt i Knud d. stores tid.

Vi skal nu, så godt det lader sig göre, søge at påvise, hvorledes det forholdt sig med de sproglige berøringer med de veströne folkeslag og begynder da med det keltiske.

Her må der naturligvis skælnes imellem norsk-islandsk i Norge og på Island og det norsk, som taltes blandt den faste norske befolkning i Vesten[1]. At den så at sige daglige omgang med Kelter år ud og år ind, århundrede efter århundrede, måtte have sine sproglige følger, er indlysende. Men vi er ude af stand til at påvise dette nærmere, da det sprogmateriale, vi har, er så uendelig ringe. Spörsmålet er naturligvis også underordnet for bedömmelsen af islandsknorsk, selv om man ikke tör nægte, men endog finde det sandsynligt, at Nordmænd og Islændere, der besøgte deres fastboende stammefrænder og opholdt sig hos dem i længere eller kortere tid, kunde blive påvirkede af deres sprog. Vi har med hensyn til dette spörsmål så godt som kun de manske runestene at holde os til; de er alle ret unge, fra tiden omkring og efter 1000. Om dette æmne kan der henvises til S. Bugges afhdl. i Aarbøger f. nord. oldkh. 1899, s. 229 ff., der begynder med disse ord: »I intet land udenfor det nuværende Norden er der så mange synlige minder om de gamle Nordboer som på den lille ø Man«. Indskrifterne på de nævnte runestene er nu ret ejendommelige. Medens der på dem findes mange keltiske navne (som Melbrigði, Aþakan, Fiak, Murkial = Myrgjol, Mallumkun

[1] Det er dette, som også Craigie har gjort i afhdl. i Arkiv X, jfr. dermed afh. sst. XIX, hvor han giver sin opfattelse et nærmere udtryk.

Malmura, Tufkal ofl., ja endogså en hybrid sammensætning som Þurfiak), der jo vidner om den naturlige blodblanding, der må have fundet sted, er sproget i øvrigt, som S. Bugge selv udtrykker det, »ægte uforvansket nordisk« (s. 245) — naturligvis når der ses bort fra et ord som *kross*, der atter og atter forekommer, og dog er disse indskrifter næppe ældre end fra tiden ved og efter midten af det 11. årh. Naturligvis afgiver dette stof vistnok ikke tilstrækkeligt grundlag for bedömmelsen af, hvorledes de sproglige forhold har været, men det indeholder dog vidnesbyrd, som egenlig ikke er til særlig gunst for en sproglig eller åndelig promiskuitet. At de fastboende Nordmænd og deres efterkommere blev kristne, siger sig af sig selv. Heldigvis har nu dette spörsmål om, hvor meget eller hvor lidt keltiserede disse Nordmænd var, kun ringe betydning, da det ikke just er dem, det hovedsagelig drejer sig om, men om dem, som var hjemme, dem i Norge og først og fremmest dem på Island. Jeg har intet at indvende imod A. Bugges tankegang i afhdl. »Nordisk sprog og nordisk nationalitet i Irland« (Aarbøger 1900), når man tilbörlig betoner de sidste ord. Det er fortjænstfuldt ud fra kilderne at granske og påvise forholdet mellem de faste nordiske kolonier i Vesten, først og fremmest i Irland, men dette er en sag for sig. Derfra at slutte til en »stærk og varig påvirkning« på Nordmænd i Norge og på Island, går derimod ikke sådan uden videre an. Og her kan jeg minde om Vilh. Thomsens ord (got. sprogkl. indfl. s. 39): »Overalt hvor et sprog har modtaget påvirkning udenfra, plejer en strömning i modsat retning at være indskrænket indenfor meget snævre grænser, og således kunne også tydelige spor af finsk indflydelse næsten kun påvises i de nærmest tilgrænsende svenske og tildels norske sprogarter«. Dette vil også her vise sig på

en slående måde. A. Bugge vender sig imod miss Faraday[1], der har hævdet lignende mening som Craigie[2]. Selv påviser Bugge (s. 301), hvor ringe forbindelsen var med Norge efter Clontarfslaget 1014. Kun nogle isolerede krigstog. Dette er rigtigt, men tillige af en betydning, som ikke kan undervurderes.

Spörger vi så om beröringer mellem det keltiske sprog og norsk-islandsk, har sagen to sider: det keltiske sprogs indflydelse på norsk-islandsk og dettes indflydelse på keltisk; heraf har den første for os den langt overvejende interesse. Vi vil tage den side først.

Her er det da rent påfaldende, hvor uendelig ringe det sprogstof er, der kan regnes til keltiske låneord i vestnordisk. I sin bog, Vesterl. indfl., har A. Bugge behandlet spörsmålet flere steder, men ikke skælnet strængt nok mellem keltiske og engelske låneord. Jeg benytter her imidlertid Frank Fischers bog: Die lehnwörter des altwestnordischen, der er udkommen efter Bugges bog, 1909. I kap. 2 anføres de irske låneord. De er ialt — siger og skriver — 20. Og endda må der her sikkert trækkes endel fra. Disse ord er: *bagall, bjának, dálkr, des, díar, ergin, gaflak, (at) gjalti, járn, kapall, kartr, kesja, kross, laustik, minþak, papar, poki, trúðr, þúst (súst), ørkn(selr).*

Heraf bortfalder straks ord som *bjának, ergin, laustik, minþak.* Om det sidste er der för talt, det har aldrig trængt ind i sproget; det samme gælder *bjának,* der kun én eneste gang findes, hos Snorre; det er rent mystisk, hvorledes det hænger sammen med dette ord, hvorfra Snorre har fået det; egenligt låneord har det aldrig været. I endnu höjere grad gælder dette om *laustik,* der kun findes i Strengelegen af

[1] On the question of Irish influence osv. i Memoirs of the Manchester Liter. and Philos. Soc. 1899—1900 — en ret interessant afhdl.

[2] Jeg henviser til hans afhdl. Notes on the norse-irish question i Arkiv XIX.

samme navn, først kendt i Norge i 13. årh., da »strengelegene« oversattes. *Ergin* findes udelukkende nævnet i Orkneyingasaga (s. 315) brugt om en forladt sæter, *Asgríms ergin* i Skotland. Der er intet unaturligt i at finde dette navn her; på Island og i Norge har ordet altid været ganske ukendt[1]. Kirkelige ord er *bagall, kross* og *papar*; hvor gamle de er, vides ikke; det sidste findes hos Are og det er endda tvivlsomt, hvorvidt det er fra keltisk; *kross* findes på de manske runestene; ved siden deraf findes også i isl. *krúz* (måske direkte fra latin), men *kross* kan også stamme fra oldengelsk. Her er der altså to ord, der vistnok må betragtes som keltiske låneord. Hertil slutter sig *díar*, hos Kormákr[2]. Almindeligt blev dette ord aldrig som låneord. — *gaflak* og *kesja* (hvilket sidste også findes i dansk: Harald kesja) findes først sent, det sidste hos Þjóðolfr Arnórsson. Efter Marstrander (s. 62) er *kesja* netop lånt til keltisk og ikke omvendt. — *Kartr* findes i Rígsþ., og har vel næppe været almindeligt i brug; men på grund af lydforholdene er det dog rimeligere, at ordet er indkommet fra oldeng. (cart, cræt) end fra irsk (cret), jfr. Bugge selv s. 258 (og Fr. Fischer). — *poki* er vist ikke kommet fra keltisk, snarere fra lavtysk poke (jfr. 'sæk'); ordet findes også i jysk (poge), jfr. Fejlberg og Torp Nyn. et. ordb. u. poka. — *járn*, der er fælles for hele Norden, er sikkert ikke et låneord indkommet i 9. og 10. årh., men hidrører fra langt ældre tider og fra Kelter på fastlandet (jfr. Falk-Torp, Et. ordb.) og må helt udelades i denne sammenhæng, idet jeg henviser til Marstrander s. 123—24 mod dr. M. Kristensen Nord. stud. s. 23. Jfr. også A. Torp i Arkiv XXIV, 91. *Trúðr* er i hvert

[1] Forholdet er fuldstændig rigtig bedömt af E. Ekwall i Scandinavians and Celts (1918).

[2] Ved en beklagelig hændelse er ordet udfaldet i min nyudgave af Lex. poet.

fald ikke direkte kommet fra kelt. *druth*, men fra oldeng. *trúd* (sål. Bugge selv). Hører således ikke herhen. Da ordet iøvrigt findes brugt om fremmede göglere, der åbenbart stammer fra Tyskland, kan der endda være tvivl om oprindelsen. Hvorvidt *þúst* (fem.) eller *þústr* (masc.) = prygl (stok) overhovedet er låneord, forekommer mig meget tvivlsomt; det skal hidrøre fra kelt. súist (der igen stammer fra lat. fustis); men hvorledes forklare lydovergangen? Ikke mindre usikkert er det, hvorvidt *dálkr* og *des* overhovedet er låneord; det første skal atter hidrøre over oldeng. fra irsk delc; det er altså derefter ikke et keltisk låneord. Falk-Torp antager kun oprindeligt slægtskab, og Marstrander betegner sammenstillingen med delg som »uholdbar« (Bidrag s. 122). Falk-Torp antager *des* for ikke-lånt ord, hvad der i og for sig er langt det sandsynligste netop om et ord fra det område, hvortil det hører, således også Marstrander (se f. eks. Bidrag s. 154). — Sikre låneord er derimod *kapall* (der nu på Island bruges om en hoppe), *gjalti* (både i isl. og no., jfr. Kongespejlets omtale af de irske gelt = 'gale'); dette er sikkert et af de ældste låneord af denne art); *orkn* 'sæl' måske også både i isl. og no.; iøvrigt kunde ordet også stamme fra oldeng. *orc*. Torp sætter dog et spörsmålstegn ved »lån fra kelt.« overhovedet (Ficks ordb.) og der er virkelig noget, der taler for, at det ikke er det.

Af de 20 ord er der således i det höjeste kun 8 eller 9, d. v. s. knap halvdelen, der kan siges at være egenlige låneord fra keltisk.

Men foruden de hernævnte er der endnu nogle, som utvivlsomt må hidrøre fra keltisk; således *tarfr* 'ungtyr', (kelt. tarb). Så er der ordet *parrak* (i Ldn. som tilnavn), med verb. *parraka*, *slafak* og *kraðak*, der findes i nutidssproget på Island samt *skjaðak* i Oldsproget 'ukrudt; svingel'

(Lolium i norsk, se Aasen: Skjak). — *Parrak* bet. 'bånd til at binde om benene på kvæg'; (*parraka inni* 'holde [börn] inde i huset, ikke tillade dem at være ude', 'holde får tæt sammen'); *slafak* gengiver Bj. Hald. ved 'fænum mollissimum ex prato pinguissimo', mig forklaret som 'grovt græs, blandet med ukrudt, der slås omkring selve gårdsbygningen', *kraðak* ved 'turba, multitudo' (ɔ: en uordnet hob, tæt hob, f. eks. af börn). De keltiske tilsvarende ord er: barrach 'fint reb' (A. Bugge), *slafak* af slabhagan 'en slags spiselig tang' (Vesterl. indfl. s. 359).

Endnu nogle ord skal her omtales:

Kró 'lammefold' opfatter A. Bugge (s. 255) som låneord fra irsk cró; ordet findes i norsk (kraa og kro, og kru); apriori måtte dette betragtes som meget usandsynligt, og da Marstrander regner det til de ord, hvor sammenstillingen med irsk betegnes som »uholdbar«, må sagen derved være afgjort. — *Kláfr* 'etslags tremme-kurv til byrder på hesteryg', har sikkert intet at göre med kelt. cliab (s. 258); lydforholdene er forskellige. Derimod er *korki* 'etslags kornsort (havre?), farvemos', og *sonn* 'maltovn' låneord; men det sidste er kun kendt fra norske nutidsdialekter; det første kun i den gamle navneremse, og er, som Bugge rigtig bemærker, sikkert aldrig trængt ind i det almindelige talesprog. — Endnu et ord, *gagarr*, har man ment var et irsk *gadhar;* men nu antager Marstrander (Bidrag 158), at ordet, hvis ældste irske form skal være *gagar*, netop er lån fra nordisk, og han sætter det i etymologisk forbindelse med roden i *gaga* og *gagl*; jeg kunde tænke mig, at ordet stod i forbindelse med halens stejle krumning, som på de islandske hunde. — Så er der ordet *lung* 'skib', fra kelt. lunga; ordet findes sikkert først hos Hallfred[1], og er kun

[1] I et vers af Brage foreligger der vist et helt andet ord.

poetisk. — Om *lind* 'kilde' er keltisk, finder jeg meget tvivlsomt. Det samme gör åbenbart Torp (Fick), der stiller det — aflydende — sammen med mht. *lünde* 'bølge'. Ordet er egenlig mest bekendt fra senisl. I oldlitteraturen findes det kun i Reginsmál og der står i hdss. *linar, lionar.* — *bjöð* anses af S. Bugge (Studier I 6) for mulig at være irsk bioth (bith), men ordet findes så tidlig som i Egils Höfuðlausn, ligeså i Völuspá og hos Kormákr (senere hos Viga-Glúmr), hvad der gör et lån fra irsk meget tvivlsomt.

Ser vi nu på de 15—16 låneord, der kunde komme i betragtning, hører de 3 *(bagall, kross, papar(?))* til kirkesproget, og de er alle tvivlsomme; af navne på dyr er der 3 (*kapall, tarfr* og *orkn,* hvis dette er låneord), på våben, skib og redskaber 3 *(gaflak, lung, kartr, [»sonn«]),* hvortil *korki* slutter sig; så er der *gjalti* og de 4 ord på *-ak.* Det er vanskeligt at finde noget system i dette; det synes at bero på rene tilfældigheder, hvilke ord er blevet optagne og almindelige. Men ét kan man blive enige om, at dette forsvindende ringe antal af irske ord i norsk-islandsk ikke egner sig til at vække store forestillinger om en gensidig sproglig forståelse mellem Kelterne og dem, der ikke var faste beboere i de vestlige egne; uimodsigelig viser de, hvor ringe forbindelsen har været mellem landnamsmændene og Kelterne. De bekræfter tilfulde, hvad man på andre måder kommer til. Det har omkr. 900 næppe været anderledes i så henseende end ved 1100, fra hvilken tid vi har den lille morsomme og særdeles oplysende anekdote i biskop Jóns saga. Skjalden Gísl Illugason tog med kong Magnus barfod på hans Vesterhavstog; Gisl var da »formand for de gidsler, som kong Magnus sendte til kong Myrkjartan i Connaught; der var blandt dem en norrön mand [det siges ikke, om han var fra Norge eller fra norske kolonier i Vesten], der

erklærede, at han kunde godt irsk og tilbød [ɔ: på de andres vegne] at hilse på kongen, og det tillod Gisl ham. Så sagde han til kongen: *male diarik*, men det er på vort sprog »forbandet være du konge«; da svarede en af kongens mænd: herre, denne mand må være alle Nordmænds træl. Kongen svarede: *olgeira ragall*; det er på vort sprog »ukendt er mörk vej«. (Biskupas. I 227). Ifølge Marstrander (Bidrag s. 69 anm.) er disse ord virkelig godt keltisk; malediarik = mallacht duit a ríg; de er ganske rigtig gengivne i sagaen, men det er tillige klart, at den »sprogkyndige« nordmand ikke har haft begreb om, hvad han sagde, han har opsnappet disse ord uden at vide, hvad de betød. Kongens svar skal være = olc aera(dh) ra gall og betyde: »ilde er det at forbandes af en nordbo«; disse ord er altså slet ikke forståede af sagaens hjemmelsmand eller dem, der har fortalt anekdoten. Der har vi forståelsen af irsk ved 1100; havde vi en lignende sprogprøve fra 900, vilde resultatet rimeligvis ikke have været ret meget anderledes.

Den fuldstændige mangel på indbyrdes forståelse viser fortællingen i Three fragments (s. 133). För et slag holder Cearbhall en tale til sine irske krigere, hvoriblandt der også var Daner (det var i året 852); bl. a. sagde han (efter den engelske oversættelse): »Another reason, for which it is right for us to fight bravely is, that the Danes, who are along with us, may not perceive cowardice or want of heroism in us, for it may happen that, though they are on our side this day, they may hereafter be against us«. Taleren må forudsætte, at de tilstedeværende Daner ikke forstod et ord af, hvad han sagde. Ved 1014 synes forståelsen ikke at have været meget bedre. Det fortælles (för Brianslaget), at en nordisk mand (sikkert en i Vesten fastboende) ved navn Plat el. Plait gik frem og

spurgte: *hvar es Domnall* (gengivet i den irske kilde ved »Faras D.«); han spörger altså på rent norsk, men kan ikke så meget irsk, at han kan spörge om så lidt i dette sprog. Domnall synes at have kunnet lidt nordisk (dog kan han have gættet sig til meningen, blot ved at høre sit navn), idet han svarer: sund a sniding, bruger altså det nordiske skældsord (*níðingr*); som erfaringen för og senere viser, er det skældsordene, der læres nemmest og hurtigst. At Domnalls sprogkundskaber har været særlig dybtgående, kan man ikke slutte heraf.

I Norsk sagafortælling (v. 60 ff) har S. Bugge behandlet et sted i Þorsteins saga Síðuhallssonar, hvor slaget ved Clontarf berettes. Det hedder her: »Og lidt efter hørte de sagt oppe i luften: hvis Sigurd jarl vil få sejr, da søge han op på Dumazbakke med sit mandskab«. Jarlen faldt, som bekendt, i slaget. Bugge forklarer dette på en ejendommelig måde. Henvisende til Craigies forklaring af irsk duma (dumha) = gravhöj tolker han Dumazbakke som »en bakke, hvor der er eller opkastes en gravhöj«; »at søge op på Dumazbakke« skal så her være billedligt udtryk for »at falde«. Dette skulde forudsætte fuld forståelse af irsk. Uheldigvis glipper denne forståelse ganske, således som A. Bugge senere har oplyst i »Irsk påvirkning på den isl. saga« i Festskr, til G. Gran, 1916, s. 25. Dumazbakke er irsk Magduma nær Dublin, nuvær. Phibsborough, og han udtaler: »Vi kan derfor ikke av navnet Dumazbakki slutte noget om Islændingers eller Nordmænds kendskab til irsk«.

Dette er vist omtrent alt, hvad der i kilderne findes til oplysning om den gensidige forståelse. Man må indrömme, at det peger ikke på, at den var overvættes stor. Jeg erindrer om, at der ikke er tale om de fastbosiddende Nordmænd i Irland eller f. eks. Man.

Medens der, som anført, findes et så ringe antal irske låneord i islandsk-norsk, er der til gengæld en stor mængde nordiske låneord i keltisk. Dette forstås let, når man tænker på de bosiddende Nordmænd; det er ganske sikkert hovedsagelig fra disse, at låneordene er optagne i irsk (snarest og mest i 10.—11. årh.) både i Irland og Skotland. Jeg kan her henvise til W. A. Craigie: Oldnordiske ord i de gæliske sprog i Arkiv X (jfr. afhdl. sst. XIX), — samme: Gælic words and names in the icelandic sagas i Zs. f. celtische philol. 1897, Zimmers forskellige afhandlinger, især i Zs. f. deut alt. 32, 33, 35[1], A. Bugge: Norse loanwords in Irish i festskrift til K. Meyer 1911, Henderson: The norse influence on celtic Scotland 1910, — men fremfor alt til C. J. S. Marstranders grundlæggende og omfattende bog: Bidrag til det norske sprogs historie i Irland (Vidensk. Selsk. skr. 1915). Dette sidste værk er meget oplysende om låneordene i irsk og formentlig også — bortset fra enkelte tvivl — om den form, som de nordiske ord havde i det 9. og 10. årh. Vi skal ikke komme nærmere ind på denne sag her, men vil udførlig senere behandle den i et andet afsnit. Kun skal her bemærkes, at Marstrander ikke antager nogen låneord ældre end fra 9. årh. Et enkelt tilfælde kunde synes at stride herimod, det er ordet *lunnta* (s. 15), der bruges om årehåndtaget; det skal være = *hlunnr* men forudsætter en uassimileret form *hlunþa-*, hvilket strider

[1] Som bekendt har Zimmer søgt at påvise nogle låneord i norsk-islandsk; heraf har jeg forlængst antaget at nogle (f. eks. diberg = Týverk) var uantagelige (se Arkiv XXI, 399 o. a. st.). Nu har også K. Meyer (Berl. Akad. Sitz.ber. 1918, XLV) påvist forskellige fejlagtigheder hos Zimmer (deribl. netop dette diberg). Ligeledes mener han, at det er en misforståelse, at Irerne overhovedet har kendt Niflungesagnet. Alt, hvad Zimmer har udviklet derom, falder således helt bort, og da også det, at Nordmændene skulde have fået sagnene fra Irland; jfr. min afhdl. i Aarbøger 1895.

imod alt, hvad der hidtil er antaget angående denne og lign. assimilationers ælde. Der er herved også den indvending at göre, at *lunnta* slet ikke i betydning svarer til *hlunnr* 'rullestok'; 'årehåndtag' hedder *hlumr*, og disse ord sammenblandes aldrig. Endelig bemærkes, at Torp ansætter for *hlunnr* en grundform *hlunna* (ikke *hlunþa*), hvad enten dette er rigtigt eller ej. Dette *lunnta* trænger således vistnok til en anden forklaring.

I denne forbindelse skal påpeges, at det lapp. *skidnē* (= *skinn*) forudsætter en form med *nn* så at assimilationen *nþ-nn* »schon in das ende der urnord. zeit zu verlegen ist« (Wiklund, Finn.-Ugr. Forsch. XII). Dette mener jeg er rigtigt.

Vi skal så i al korthed se på de old-engelske (angelsaksiske) låneord.

Meget tidlig vandt Nordboer (Daner og Nordmænd) fodfæste i England, især i Northumberland. Allerede i 2. fjærdedel af 10. århundrede fandtes her en hel besætning af Nordmænd under Erik blodøkse (fra o. 936), men Nordboer, især Daner, havde hærget på Englands østlige dele og opholdt sig dér i længere tider lige fra midten af det 9. årh., men især efter 865 og 878, oprindelsen til Danelagen. Der begynder et tidsrum med fast bosættelse og livligt samkvem med Angelsakser, følgelig med rig mulighed for gensidig påvirkning, der heller ikke er udebleven, ganske som tilfældet var med de fast bosiddende Nordmænd indenfor keltisk område. Men der var her den umådelig store forskel tilstede (jfr. ovf.), at angelsaksisk og nordisk var nær beslægtede sprog; der skulde ikke så langvarigt samkvem eller samliv til, at bægge parter kunde lære så nogenlunde at forstå hinanden, selv om hver talte sit sprog, og her var en ganske anderledes lejlighed til at

låne hos hinanden. Herved forklares, at der i nordisk findes, når man tager hensyn til det hele, langt flere angelsaksiske end keltiske låneord. Da vi nu finder ikke så få af disse i de ældste digte, er det klart, at det ikke blot var Daner, men også Nordmænd, der opholdt sig i England i det her pågældende tidsrum. Fra og med dem er låneordene komne til Norge (og Island) og har fundet vej til digtene. Som bekendt har G. Vigfússon og — efter ham, men i en mindre målestok — S. Bugge villet, at disse digte (eddadigtene især er der tale om) er forfattede i England, eller Northumberland snarest, men låneordene er ingenlunde tilstrækkelig grund til denne antagelse, der også af andre grunde er uholdbar. Vi vil senere vende tilbage til den, men her lade den foreløbig ude af betragtning.

Gennemgår man nu Fr. Fischers (og andres, især A. Bugges) lister over låneord fra angelsaksisk, vil man finde et ret stort antal, mellem 80 og 90. Grænsen er ofte meget vanskelig, især gælder det grænsen mellem disse låneord og de »forhistoriske«. Hvad de angels. låneord angår, er Fr. Fischer dog utvivlsomt gået altfor vidt, og det bliver nødvendigt her at gennemgå materialet. Jeg holder mig hovedsagelig til hans lister alene, da Bugges lister kun indeholder lidet udover hvad der findes i dem.

Det vil da hurtig vise sig, at omtr. halvdelen må bortfalde, dels på grund af usikkerhed, dels fordi de slet ikke er eller med nogen sandsynlighed kan antages at være låneord.

Mod *bátr* som låneord overhovedet har Marstrander (Bidrag s. 70) bestemt udtalt sig, og jeg tror han har ret. Således også O. Jespersen (Growth and Structure[3] s. 71). To andre ord, man ofte ser opførte som låneord, er *vákr* og *gát*, der skulde være = *veikr* og *geit* (mod det første

har Marstrander l. c. ligeledes udtalt sig). Bægge disse tilfælde beror på en ren misforståelse. *Vákr* eksisterer overhovedet ikke; det i Flat. I 235 (det eneste eksempel) forekommende *vakr* er et adj., der er dannet af *vök* 'en våge'; det hedder: »da de kom til Gaul, var isen *vakr*', ɔ: fuld af våger«; i paralleleksten i Fms. står der *vökóttr*, der jo er afgörende; et mindre almindeligt ord er her ombyttet med et mere kendt. — *Gát* forholder det sig med på følgende måde. I Physiologus har skriveren skrevet *at es kycquende er gricker kalla dorcas en a latino capra* o. s. v. Håndskriftet er illumineret, og som sædvanlig er illuminatoren sikkert forskellig fra skriveren, og, som det så ofte ellers sker, har han her skrevet et galt begyndelsesbogstav G for det af skriveren tilsigtede og forudsatte Þ; han vilde skrive *þat es kycquende* = Der er d e t dyr o. s. v.; hertil svarer straks efter *Annat kycquende þat.* Illuminatoren forstod, at der her var tale om en ged (*geit*; dorcas, capra), har læst *at* flygtigt og skriver G. I formen er dette G helt forskelligt fra et kort foran illumineret G, men derpå kan vist ingen vægt lægges[1]. *Vákr* og *gát* må simpelthen udgå af grammatikker og leksika. — *háss* kan jeg ligesålidt som Marstrander (l. c.) betragte som låneord overhovedet; ordets etymologi er ikke sikker, eller dets forhold til *heiser* (jfr. Torp: Nyno. et. ordb.). — Derimod er vel *tákn* et lån fra angels., men ordet optræder også tidligst i 11. årh., falder således udenfor det tidsrum, hvorpå der her tages sigte[2].

[1] I denne forbindelse skal jeg nævne *láðmaðr*; dette betragter jeg som utvivlsomt låneord, men det findes også først ved 1100; er her uden al betydning.

[2] Uagtet det ikke har noget med låneord at göre skal jeg her benytte lejligheden til at omtale det *hataz*, der i cod. Frís. og 39 optræder som variant til *heitaz*, Hkr. I 195; det er af G. Morgenstern, A. Kock (Arkiv IX, 166) og Noreen betragtet som *hátaz*, en biform til *heitaz*. Dette er efter min mening ganske urigtigt. Ordet er åbenbart en variant

Ord som *akkeri, kista, örk, tafl* (*tafla*) må sikkert henregnes til forhistoriske sydfra komne låneord, og kommer her ikke i betragtning. Vist også *sekkr, serkr, dúkr*; *skyrta* anser Torp ikke for låneord overhovedet. *Sokkr* kan også henføres til denne række af ord, der fra latin over Tyskland er indkommet för vikingetiden. Hertil henfører jeg også *signa* (jfr. Fischer s. 74). Hvorvidt *kanna* og især *skutill* overhovedet er låneord, er mere end tvivlsomt. Er de det, må de også høre til de forhistoriske lån. Som utvivlsomt ægte nordiske betragter jeg ord som *móða* 'elv' (af *móðr*; bruges især om brede elve, hvori der er ringe mærkbar ström; ordet findes i Fáfn.; angels. *múða* 'munding' ligger i betydning for fjærnt; afgörende er, at *móða* findes i no. stednavne (som *Móðheimr*, Modum) jfr. No. Gårdsn. I 270, *ræsir* 'fyrste' (nom. ag. til *ræsa*; ikke ags. *ræsva*) og *ræsimaðr* (»vielleicht: ræswa, ræsbora Fischer) jfr. *ræsinaðr* (Fischer skylder os beviset for, at *røseleg* i nyno. er *hræsi-*; s. 21). M. h. t. *flæma, flærð* og *læknir* henvises til Fischers bemærkning s. 22. — *Bolli* kunde, hvis det var låneord (hvad Torp Nyno. ikke antager), ligesågodt være fra tysk; findes i alle nord. sprog. Det samme gælder *posi* (se Torp sst.). Også *skillingr*, der allerede findes i got. (og findes både i oht. og osaks.) må her lades ganske ude af betragtning som angels. låneord. — *Kápa* findes i alle nord. sprog og er kommet (fra lat. *capa*), til Norden, sikkert over Tyskland; et angels. ord, der kunde ligge til grund, findes ikke (dog menes eng. *cope* at forudsætte et angels. *cāpa*). Det kan bemærkes, at ordet findes i dansk

og et helt andet ord, nemlig det velkendte *hatask*, underforståët (iøvrigt også til *heitask*) er *við*; sætningen lyder: *at konungi myni ekki þat duga at heitask* (v. l. *hataz*) *eða herja á innanlandz fólk*, ɔ: at udstøde trusler mod eller hærge på o. s. v., eller: at stille sig fjendsk imod eller o. s. v.

som tilnavn i sidste del af 10. årh. I norsk-isl. findes det først i 12. årh. og falder således udenfor det tidsrum, det her drejer sig om.

For utvivlsomt hjemlige ord anser jeg *ægis-hjalmr, ørlygi, smokkr, æti, digull, hlúki, kellir, láð* og *sólborð*. — Vokalen i *ægis-* er utvivlsomt *æ* (jfr. biformen *ýgs-*) og kan således ikke komme af angels. éges- som S. Bugge vil (Stud. 389). — *ørlygi* findes hos Brage, og er et gammelt fællesgermansk ord. — *smokkr* hører til roden i *smjúga* (af smugna-; jfr. Falk-Torp *smokk*). — Hvorfor *æti* skal være låneord, og ikke nordisk, dannet af *át-* (*eta*), er ikke til at udgrunde.

De ord, der endnu er tilbage, er *gim(r), gammr, herbergi, sumbl, tjösull, á lesti, tjúgari.* Hvorledes *tjúgari* her kan komme i betragtning, forstår jeg ikke; Fischer synes heller ikke (s. 4) at ville have det regnet til låneord. Ang. *sumbl* kan jeg henvise til mine udtalelser i Aarbb. 1895, s. 315, hvor det eftervises, at ordet lige så godt kan være tysk låneord som angels., og bemærkes at det også godt kan være hjemligt under henvisning til Noreens Abriss der urg. lautl. Dette har Fischer ikke afkræftet. — *Tjösull* er et ord, hvis betydning er usikker og hvis etymologi er dunkel; det er ganske usikkert, om det har noget med angels. *teosu* at göre, og må lades ude af betragtning. *Gim*(*r*) findes kun i formen *gim* ntr. og i betydningen 'ild'; det kan intet have med *gim-* i *gimsteinn* at göre; dette optræder ret sent (tidligst i 12.—13. årh.) og går utvivlsomt tilbage til *gemma* gennem angels. Også *gim* i Völkv. er = 'ild'. — Ang. *gammr* kan henvises til Torp Nyno. (*gamber*). Fischer selv anfører det blandt låneord »unbekanter herkunft«. — *Herbergi* regner Fischer til lavtyske låneord; det samme gör Torp, og det er utvivlsomt rigtigt. M. h. t. dette ord må

det iøvrigt bemærkes, at det hos Egill beror på rettelse og er forsåvidt for en så gammel tid overhovedet usikkert. — Tilbage står *á* (*at*) *lesti* = 'tilsidst'. Det optræder tidligst hos Steinarr Sjónason (10. årh.), Hallfreðr, Sigvatr og i Atlamál (digtet i Grönland). Dette, især det første eks., gör det meget tvivlsomt, om der foreligger lån. Fischer anfører det (s. 35, 192) blandt lavtyske låneord (at laztan). Umuligt er det ikke, at det er det, men det er næsten ubegribeligt, hvorledes netop et sådant ord skulde være indkommet og være blevet så udbredt. Formentlig er det et fællesgermansk udtryk.

Efter nu at have gennemgået disse, omtr. halvdelen af de 80—90 ord, der fra den ene eller den anden side er bleven fremstillede som angels. låneord, er det formentlig klart, at de må bortfalde som sådanne, enten fordi de er altfor usikre, eller fordi de bevislig ikke er det. Ikke blot A. Bugge, men også Fr. Fischer, har været altfor lidet kritiske; de har bægge taget altfor mekanisk og udvortes på disse ord. Der er både tidshensyn at tage og ikke mindre hensyn til ordenes art, samt den måde, hvorpå de forekommer i litteraturen (digtene). M. h. t. andre låneord, som f. eks. S. Bugge har antaget i sine Bidrag til den ældste skaldedigtnings historie, kan jeg henvise til mine modbemærkninger i den kort foran nævnte afhandling.

Vi kommer nu til de ord, der må regnes at være utvivlsomme låneord eller som dog med noget större sandsynlighed kunde være det, hvoraf nogle dog, som det vil vise sig, må bortfalde som sådanne. De er omtr. 40. Jeg udskiller ganske alle de kirkelige låneord, der fra England bevislig er indkommet med kristendommen, nogle formentlig allerede i Olaf Tryggvasons tid, men hovedsagelig vistnok i Olaf d. helliges tid; han medbragte engelske

gejstlige som det udtrykkelig fortælles[1]. Også ord, der kun findes i den prosaiske litteratur og utvivlsomt er af ret sen oprindelse, er udelukkede. Der medtages altså kun de ord, der findes i de ældre kvad (eddadigte og skjaldekvad) til noget ind i 11. årh.

Navne på redskaber, våben og lign.: *targa* 'skjold' (Kormákr, Holmgöngu-Bersi), angels. *targe*; i oht. har ordet en anden betydning. [*taparøx*, der alternativt betragtes som slavisk låneord, findes ikke i ældre digte]. — *kálkr* er et ord, der findes i flere eddadigte (Hymiskv., Rígsþ., Akv., Sigsk., med sammensætningen *hrímkálkr*), og må således være indkommet ret tidligt, senest ved 900; angels. *calic*. Jeg betragter det dog ikke som nogen umulighed, snarere sandsynligst, at det er indkommet langt tidligere sydfra (fra oldsaks.) — sammen med ord som *vín* og lign. — [*kanna* er næppe noget låneord overhovedet, jfr. bemærkn. hos Fischer s. 47]. — *bytta* (*butta*; hos Þórhallr veiðimaðr ved år 1000) 'øsekar' henføres til angels. *bytt*, men dette ord har en helt anden betydning: 'bælg'; efter Falk-Torp er ordet helt germansk-hjemligt, hvad der også er rimeligst på grund af dets udbredelse i Norden, findes overalt også i svensk. Torp i Nyno. udtaler dog, at ordet »vistnok er låneord« (ɔ: oprindelig?) fra romansk, men betegnes dog som »usikkert«. — *flæmingr* (Yngl. tal) 'sværd'; herom kan jeg henvise til mine bemærkninger i afhdl. mod S. Bugge, Aarbb. 1895, s. 343 (jfr. A. Bugge: Indfl. s. 196); selv om ordet betød 'flamsk sværd', er det dog ikke et låneord, men et ægte hjemligt ord, der helt må bortfalde i denne sammenhæng; det har i hvert fald intet med England at göre. Noget lignende gælder også *peita* 'sværd, egl. fra Poitou, Gallien' (Einarr þveræingr); det kan snarest

[1] Jfr. Taranger: Den angels. kirkes indflydelse, s. 406 ff.

tænkes at hidrøre fra Loire-Normannernes tider; til England kan ordet ikke knyttes, — samt *frakki* (i *hræfrakki* Gísli og *ryðfrakki* el. *-frakka*, dette kun i sene sagatekster) = 'frankeren'. — *pundari* 'bismer'; det ligger nærmest at antage, at dette og *pund* er indkommet sydfra sammen med andre handels- og vare-ord. *Pundari* optræder først hos Egill (*ljóðp.*); det tör dog ikke afvises, at det er ham, der har lært det at kende i England og senere ført det til Island, jfr. nedenfor (*harri*). Det kan dog i det 10. årh. ad andre veje være blevet almindeligt (gennem handelsforbindelser), og det findes i svensk. — Derimod tör jeg ikke antage, at *penningr* er kommet på samme måde, da det allerede findes hos Brage (*salp.*), senere i Lokas. Efter formen kan det ligesågodt være kommet sydfra (oldfris. panning, oht. pfenning. Den etymol. betydning er, som bekendt, usikker). I forbindelse hermed skal nævnes *manga* 'have elskovshandel' (Kormákr); mærk her denne udvidede betydning; dette henføres til og sammenstilles med angels. *mangían*, der dog vel skulde give et *mengja*. Da imidlertid oldsaks. har *mangon*, ligger det fuldt så nær at antage lån derfra; ligesom det i det hele synes at være tilfældet, at låneord vedrørende varer og handel er kommet sydfra. I svensk findes *ut manga* (Söderw.). Det er en fejltagelse, når A. Bugge (Indfl. s. 196) siger, at *mangari* findes hos Kormak; det findes først i kilder fra 13. årh. og er uden tvivl indkommet fra tysk.

Navne på klæder, prydsager. *Kyrtill* 'kjortel' (Rígsþ.) er mulig angels. *cyrtel.* Falk-Torp afleder det af *curt*, der findes i oldsaks. og oldfris., og som atter stammer fra lat. *curtus*; i Etymol. wört. fremstilles åbenbart en tvivl herom. *Kyrtill* kunde således i Norden være dannet af dette sydfra komne adj., og Fischer gör opmærksom på, at adj. ikke

findes i engelsk (s. 48). — *jarknasteinn* 'etslags ædelsten' (Völundkv., Guðr. I og III) er utvivlsomt lånt fra angels. *eorcnanstan.* — Ligeledes *sigli* 'ring-prydelse' (?) (Lok., Korm.) = angels. *sigle* (fra lat. sigillum). — *Skript* 'broderet el. mønstret dug, tæppe' (Guðr. I i plur.) er tvivlsomt m. h. t. sin oprindelse, i angels. kendes ikke denne betydning af ordet (den findes i svensk, se Söderw.). Snarest er ord og brug kommet sydfra (jfr. Fischers udtalelse s. 50—51). A. Bugge har vaklet mellem angels. og oldfransk oprindelse. — *Belti* findes sikkert først hos Sneglu-Halli (o. 1050); teksten i Audun illskældas vers er for usikker; findes *belti* virkelig dér, er ordet i hvert fald ikke angels. *belt* (der stammer fra balteus); Fischer gör opmærksom på (s. 47), at Kluge afleder ordet direkte fra *balteum* (Grundr.[2] I 334); rimeligvis er ordet kommet sydfra og dannet af oht. *balz* (fra latin); jfr. at *baldrekr* 'bælte' (hos Einarr Skúl.) åbenbart beror på oht. *balderich.*

Dyrenavne. *Dreki* 'drage' (i Vspá og ofte hos skjalde i 11. årh. o. s. v.); dette skulde stamme fra angels. *draca* (el. irsk *drac* A. Bugge). A. Bugge mener, eller rettere sagt formoder, at Nordmændene har kaldt skibe for 'drage' efter angelsaksisk eller irsk forbillede. Jeg forstår sammenhængen ganske anderledes. *Dreki* findes jo i Vspá om en flyvende 'orm' (slange). Nu byggedes skibe, der fik navnet *Ormr* (*hinn langi, hinn skammi*) naturligvis på grund af stævnets (stævnernes) form; ad synonym-skaldisk vej blev *dreki* så brugt enstydigt med *ormr* (jfr. et vers af Þjóðolfr, hvor *dreki* og *ormr* bruges i et og samme vers og jfr. brugen af *naðr*), og dette passer udmærket kronologisk; det samme gælder om *dreki* i en kenning for spyd. Men mere end tvivlsomt er det, hvorfra *dreki* i sin egenlige betydning overhovedet er lånt; det har den normale omlyd

(ved $k+i$) og slutter sig til ord som *lengi* o. s. v.; dette tyder på langt höjere alder end vikingetiden og taler bestemt for, at det er kommet sydfra; slutter sig formelt til *belti.* — Jeg tilföjer *hind* 'hind', som Fischer, på grund af dets forekomst (i visse sagaer!), vil betragte som et lavtysk låneord, men antager dog som muligt, at ordet er et angels. låneord (s. 199). Ordet findes hos Eyvindr skáldaspillir. Den tanke, at der her overhovedet foreligger et låneord, må ligefrem afvises; hjorte og andre lignende dyr eksisterede fra urtiden af i Norge, og et navn på hundyret har dog sikkert eksisteret. Falk-Torp o. s. v. mener da også, at ordet er oprindelig fællesgermansk. Ordet findes jo også i alle nordiske sprog.

Andre ord. Substantiver. *Fox*, i et vers af Skallagrímr, hvis ægthed har været — men næppe med tilstrækkelig grund — betvivlet; ordet betyder 'svig' og er naturligvis det samme som oht. *fuhs*, oldsaks. *vohs*, angels. *fox* 'ræv'; ordet bruges i verset i overført betydning ('svig'). Det skulde være lånt fra angels. Jeg mener, at det er lige så god grund til at antage ordet for fællesgermansk. Fischer henviser til Björkman (i Nord. studier 1904) s. 168 f., der antager lån fra angels. og henviser til at *fox ok flærð* i Gulatingsloven har sit forbillede i *fox and flerd* (middeleng. Bestiar); det kunde have sin rigtighed med dette sidste, selv om *fox* også var oprindeligt i nordisk; det findes da også i svensk. — *harri* 'fyrste' = angels. *hearra* (der skal bero på osaks. *hêrro*). Det er ret sandsynligt, at ordet er lånt. Det findes første gang hos Egill og netop i hans drape om kong Adelsten; det er fristende at antage, at det er ham, der indfører ordet i det poetiske sprog. — *ljóði* 'fyrste' (Völ. kv., *alfa ljóði* om Völund); dette ord betragter jeg som meget gammelt ægte nordisk ord, dannet af *ljóð-* i *lýðr* (jfr. *ljónar* f. *ljóðnar*, S. Bugge, Arkiv II,

218) og anser det for at være af samme art som *sessi, máli, rúni* og betyde 'som hører til samme folk'; i reglen opfattes det som 'fyrste' og som lån fra angels. *léod* 'fyrste', hvortil det formelt ikke helt passer. Kronologiske grunde taler også ret bestemt mod lån (Völ. kv. er et digt, der netop af S. Bugge henføres til Norge, og det er uomtvistelig et af de ældste eddadigte). — *stræti* 'stræde, vej' er utvivlsomt lån fra angels. *strǣt* (jfr. Fischer s. 51). Ordets forekomst taler ikke herimod. Vel siges det at findes i Hamðismál, men det findes her i et afsnit, der åbenbart hører til et yngre kvad i fornyrðislag. — *mengi* 'mængde', der allerede findes hos Torf-Einarr og i Atlakv., samt i Brot og Eiríksmál o. s. v., skal være angels. *mengeo*. Herimed taler dog kronologiske grunde. Ordet kan være urgammelt nordisk, svarende til got. *managei*, oht. *mënigi* o. s. v., det kunde også tænkes som låneord derfra. Under sådanne omstændigheder er ordets herkomst fra angels. ganske usikker. Torp (Falk-T.) opfatter ordet ikke som låneord. — *dugga* 'fej person', hos Kormákr, skulde være angels. *docga* 'hund' (A. Bugge; sål. også Falk-Torp). Hvorfor hedder det da ikke *dogga?* Det vilde ikke være rimeligt, at et sådant låneord pludselig fandt på at følge ægte gamle nordiske lydlove (*u* foran *gg*). Fischer antyder en anden herkomst fra mht. tocke. Jeg tror bestemt det er hjemlig-nordisk[1]. Det findes da også i svensk (*dugge*; Söderw.). — *Prettr* og *hirð* er utvivlsomme låneord fra angels., men de optræder også først ved 1000 eller slutn. af det 10. årh.

Adjektiver. Her er det kun *prúðr*, der kommer i be-

[1] Når A. Bugge også anser *kauði* 'fej person' for lån fra *cauda* gennem angels. (coward), må dette afvises som ganske løst indfald. Jfr. også Fischer s. 201. Heller ikke *hroðinn* i *gollhroðinn* er låneord overhovedet.

tragtning; det findes allerede i Glymdrápa af Þorbjörn hornklofi (*lundprúðr; eljanprúðr*, men her findes v. l. *eljanfróðr*, der er nok så godt afhjemlet). Senere bliver ordet meget yndet. Utvivlsomt er dette ord et af de ældste låneord og det må være kommet vest fra, om fra angels. *prut* eller oldfransk *prud* (fra lat. providus) er dog ikke sikkert; men det gör rigtignok stor forskel. Så vidt ses, hælder Falk-Torp til det sidste, hvad der også er rimeligst, da angels. *prut* også betegnes som sen-angels., jfr. Torp, Nyno. ordb.

Jeg har i det foregående så at sige helt set bort fra endel låneord, der findes i Sigvats vers (*portgreifi, mútari, klúss, sinjór* el. *synjór*, hvoraf ialfald de tre sidste ikke er angels.[1]; *mont* kan næppe betragtes som låneord. Jeg antager, at det er ham selv, der på sine rejser har lært disse ord at kende; jfr. hvad ovf. er bemærket om Egill. Hos hans nevø, Óttarr svarti, findes *kastali*, der både kan afledes af oht. oldsaks. *kastel* og angels. *castel*. — *Jartegn* (hos Þorm. Tref. og i Fjölsvinnsmál) er ganske usikkert m. h. t. sin oprindelse, jfr. Fischer s. 32.

Foruden de hernævnte 'låneord' er der fremdeles en del andre ord, der utvivlsomt er lånte, men de optræder i så nye kilder (sagaer), at man ikke kan sige, hvor gamle de er; de fleste er vist yngre end o. 1000 og har derfor i denne sammenhæng mindre interesse. Enkelte kender man fra gamle tilnavne som *pái* (Óláfr), angels. *pawa* — *flaska* (*flöskuskegg, flöskubak*, bægge fra 10. årh.) fra oht. *flasca* snarest (angels. *flasce*), — *taska* (*töskubak* 10. årh.), fra oht. *tasca* (intet tilsvarende angels.). Andre ord er: *kufl, bóla, diskr* (Markús), *port*, skibsnavne som *búza, kuggr* o. s. v.

Når der i det foregående er antaget, at romansk-oldfranske låneord kan antages (*prúðr*), kan man dertil föje

[1] *mútari* sikkert fra oht. se Kluge Grundr. I, 341.

et ord som *arsalr* (el. *ár-*) i Guðrkv. II; dets oprindelse er dunkel (jfr. A. Bugge, Indfl. s. 156—57, Hj. Falk, Maal og Minne 1916, 22 ff.), men det er meget der taler for en frankisk oprindelse; *hjúpr* er derimod næppe et låneord overhovedet, — *rósta* heller ikke — *olpa* meget tvivlsomt (se ovf.).

Efter at vi har gennemmønstret det materiale, der er blevet samlet og sammenstillet fra forskellige sider, bliver resultatet noget andet end det, A. Bugge især har gjort sig til talsmand for. Af de o. 80—90 formentlige låneord fragår for det første omtrent halvdelen, der ikke med nogen grad af sandsynlighed kan henregnes til låneord; de er følgende, idet jeg dog sætter et spörsmålstegn ved nogle få, hvorom der dog muligvis kan tvivles: *skyrta, smokkr, hjúpr, kellir, ægishjalmr; kanna, skutill* (?); *ræsir, ljóði, hlúki, dugga; mengi; digull; ræsinaðr, sólborð; flæmingr, peita, frakki; skillingr; láð, móða; gim; rósta, ørlygi; hind; æti; tjösull; á lesti* (?); *flæma. Vákr, gát* eksisterer ikke.

Af sydrön (tysk) oprindelse er efter al sandsynlighed *kista, örk, sekkr, bolli* (?); *serkr, sokkr, kápa, belti; tafl, sumbl* (?); *penningr* (?); *dreki, mútari; herbergi; akkeri; signa, manga.*

Af tvivlsom art er følgende: *bátr; kálkr; olpa; jartegn; fox, flærð; háss; kastali; gammr.* — Frankiske (romanske) må følgende anses at være: *bytta; skript, arsali; prúðr,* samt de hos Sigvatr forekommende *klúss* og *sinjór.*

Endelig er der så følgende, der utvivlsomt må anses for at være af angelsaksisk oprindelse: *hirð, harri, portgreifi* (Sigvatr); *targa, sigli, jarknasteinn* (*gimsteinn* er så ungt, at det kommer ikke her i betragtning); *(pundari); stræti; tákn; prettr,* hvortil mulig *taparøx* og *kyrtill* slutter sig. De er altså höjst 12 (hvortil mulig et par af de tvivlsomme kommer). Man må indrömme, at antallet ikke er stort og svarer ret nöje til det billede, som de keltiske låneord giver. At de

angelsaksiske låneord ikke er flere — selv om nogle af de andre, der ikke findes i digtene fra 9.—10. og første halvdel af 11. årh., skulde være fra dette tidsrum —, bliver fuldt forståeligt ud fra de historiske forhold, og står, efter min opfattelse, i skönneste samklang med disse.

Jeg har i det foregående ikke kunnet tage noget hensyn til S. Bugges vidtgående antagelse af angelsaksiske — tildels forvanskede eller på misopfattelse beroende — ord især i Sigurðarkv. hin sk. (se Beiträge XXII.), hvor f. eks. *oort* skal være opstået af **ábert* = ags. *ǽbǽre* 'manifestus', *árar* (antageligvis skrivefejl for *afar*) = ags. *ǽror* 'för', *beggja* = ags. *béga* (béaga; for *bauga*), *lengi* = ags. *lenge* 'tilhørende', *ara* (åbenbart fejlskr. for *aura* = ags. *géara* 'fordums', o. s. v., o. s. v.; det samme gælder skrivefejlen *at iorðan* (f. *jorðu*), der skal bero på ags. *eorðan*, o. s. v. Alt dette er så subjektivt og usandsynligt, at det ikke behøver nogen gendrivelse[1]. Jeg har heller ikke taget hensyn til et ord som *haukstaldr*, der åbenbart er en meget gammel folkelig (etymologisk) ændring af det formentlig til grund liggende oldtyske ord; jfr. Fischer s. 186.

M. h. t. låneord i eddadigtene kan der henvises til Symons' Einleitung til hans udgave s. CLXXXVIII f. (jfr. CCLXXXV f.); jeg er dog ikke enig med ham i alle henseender; han antager *bátr* for angels., ligeledes *gim*, vel at mærke i bet. 'ædelsten', som han med urette antager i Völkv.; fremdeles *darröð* (sål. f. *darraðr*), sikkert ikke lånt fra *daroð*. Iøvrigt henviser han til S. Bugges antagelse af låneord, der sikkert ikke er sådanne (*ræsir*, *fljóð* og vistnok *sumbl*). Symons anser det for tvivlsomt, hvorvidt *kálkr* er angels., direkte fra latin mener han at *dreki*, *kista*, *signa*,

[1] Jfr. hermed Symons' træffende bemærkninger i Einleitung s. CCLXXXVI f.

skript, og — fra ældre tid — *ketill, tafl (tafla)* hidrører. Det er dog sandsynligst, at disse ord (bortset fra *ketill*, der næppe er lånt) er gået gennem Tyskland til Norden. *Hirð* anser han, mærkeligt nok, for »ægte nordisk«.

Af alt det foranstående forekommer det mig uimodsigeligt, at medens der fra syd gennem Tyskland (og Danmark) er indkommet et ret stort antal af låneord (kulturord) og det för den historiske tid i Norden (o. 800), er der forholdsvis få i det hele, der kan siges at være keltiske eller angelsaksiske, og af de sidste hører de allerfleste til en sen tid, den sidste halvdel af 10. årh., at dömme efter ordenes forekomst. Nu kunde man sige, at ikke alle låneord findes i de os bevarede digte; disse er dog af en så betydelig udstrækning, at man er fuldt berettiget til at antage, at digtene giver et billede, som svarer til de virkelige forhold.

Når Fr. Fischer (s. 186) udtaler den mening eller formodning, at ord i eddadigte og dermed beslægtede (yngre) kvad, der tilsyneladende ser ganske nordiske ud (som *berfjall, drekka ok dœma* [dette efter S. Bugge = angels. *drincan and dreman*], *mjöðrann, sigrþjóð* o. fl.), beror på gamle lån eller efterligning og at det oftere (»vielfach«) ser ud, som der forelå efterligning af »vestgermanske digte«, er det vanskeligt at få öje på, hvad der egenlig ligger til grund for sådan en formodning, medmindre det skulde være den ovf. nævnte antagelse af S. Bugge om så mange angels. ord f. eks. i Sigkv. sk. De anførte ord er jo fuldstændig nordiske og i samklang med den nordiske poetiske udtryksmåde. At der findes paralleller dertil i angels. digtning (kenninger), er vitterligt, men det boror på urslægtskab, ikke på lån.

Som bekendt er der en mængde nordiske ord indkomne i engelsk (angelsaksisk), ganske som tilfældet var med kel-

tisk. Men det er ikke opgaven at komme ind herpå i denne sammenhæng.

Jeg henviser til de forskellige afhandlinger, hvori æmnet behandles, først og fremmest til E. Björkmans fortræffelige afhdl.: Scandinavian loanwords in middle English 1900, og Nord. personennamen in England 1910; jfr. også O. Jespersen: Growth and Structure[3] kap. IV. (1919).

IV. Mytologi og sagnhistorie.

De æmner, der her kommer i betragtning, er overmåde vanskelige at behandle. Om nogensteds, er det netop her, at den frie fantasi har en bane, hvor den kan tumle sig så at sige uden skranker. Således har det da også været og det endogså fra forskeres side, der dog ikke har ladet hånt om videnskabelige krav til kritik og kritisk behandling af et æmne, være sig fra mytologi eller sagnhistorie. Atter her møder os da først og fremmest navnet S. Bugge og hans værker, især de bekendte »Studier over de nordiske gude- og heltesagns oprindelse« (I 1881—89; II 1896), hvoraf 1. bind handler hovedsagelig om Balder og Odin i galgen og Yggdrasils ask, 2. bind om Helgedigtene.

Da disse Studier, især 1. bind, udkom, vakte de, som bekendt, en overordenlig opsigt, og de var for mange så bestikkende ved den berömte forskers skarpsindighed og lærdom i fremstillingen, at de til at begynde med vandt en ikke ringe tilslutning. Denne tilslutning er ganske vist senere stærkt formindsket, men Bugges opfattelse har dog haft og har endnu den betydning, at forskere vender blikket mod vest og der søger kilden til forskellige træk og enkeltheder i gamle nordiske myter og sagn. Alene de historiske forbindelser med Vesten i vikingetiden vilde have kunnet afgive grundlaget for sådanne meninger, og det er vel da

også disse i det hele, mere end Bugges teorier, der i nutiden bevirker, at man i Vesten søger paralleller eller ophav til myter og sagn. Men uden betydning har disse Studier naturligvis ikke været.

Jeg skal ikke her komme ind på en detalj-kritik, selv om det kunde være fristende nok; Bugges navnetydninger, der jo indtager en meget betydelig bestanddel af hans udviklinger, er det, som har vakt mest mistillid til det hele og fået mindst tilslutning. Der er ingen grund til nu at göre dem til genstand for kritisk behandling.

Forudsætningerne for Bugges teorier er kort udtrykt følgende (jfr. hans »almindelige antydninger« i bogens begyndelse): 1, at hedenske eller halvhedenske Nordboer har hørt af kristne mænd i Vesten en mængde kristne sagn og legender og en hel mængde latinsk-græsk mytelærdom; — 2, at Nordboerne ofte kun halvt har forstået, delvis også misforstået hvad de hørte; også det hørte kunde selv være forvansket. Med selvstændig skaberkraft har de så været i stand til at danne »et gennemført system af en stor harmonisk helhed«, og i omdannelsen af disse fremmede æmner »godtgjort en rigere fantasi og kraftigere selvstændighed end, såvidt jeg kan se, noget andet folk med undtagelse af Hellenerne«[1]. — 3, Denne optagelse af det fremmede stof må allerede tildels være foregået i den første halvdel af 9. årh. (se f. eks. s. 150, 158) og den derpå beroende mytiske digtning fuldbragt og almindelig kendt i hele Norden ved år 900. — 4, Intet oldnordisk (oldnorsk)

[1] Jfr. følgende udtalelse (s. 15): »På grundlag af törre prosaiske registre har dannet sig sagn, besungne af nordiske skalde i sange, fulde af liv og friskhed: man kommer til at tænke på Shakespeares forhold til hans kilder. Virkningsfulde digtninger synes stundom skabte af æmner, der næsten helt igennem grunder sig på misforståelser af fremmede fortællinger«.

digt kan være ældre end o. 900. — 5, Endelig og ikke mindst kendskabet til og tilværelsen af alle de mange klassiske og andre kildeskrifter, som, middelbart eller umiddelbart, ligger til grund. Forholdet mellem disse kilder og Nordboerne og deres hjemmelsmænd omtales i det hele meget svævende og uklart.

Mod disse punkter kan der nu anføres følgende. Det er ganske usandsynligt, for ikke at sige umuligt, at en sådan virksomhed, som under pkt. 1 forudsat, kan have fundet sted i så tidlig en tid som under pkt. 3 antaget. Først når Nordboerne (Nordmændene) havde fået fast bosættelse med så at sige dagligt samkvem med Kelterne eller Angelsakserne, kan der være tale om en så inderlig og udstrakt meddelelse og modtagelse af et åndeligt indhold. Det har således først kunnet foregå i løbet af det 10. årh., men da var myter og sagn, netop de, som Bugge behandler og afleder af veströne kilder af ovennævnte art, allerede fuldt udviklede, således som de hjemlige kilder, digtene, uimodsigelig viser. Hvad pkt. 2 angår, er der naturligvis intet at indvende imod den dér fremsatte tanke, angående mulige misforståelser, eller mangel på forståelse, i og for sig; men det er tillige klart, at det kan ikke give nogen som helst tryg grund at bygge på; her er der ingen grænser for vilkårlighed og subjektive formodninger, med andre ord: ingen pålidelig eller sund videnskab; og Bugges udviklinger er netop hovedsagelig byggede over et så upålideligt grundlag. Fuldstændig stridende mod alt hvad vi ellers ved om vore forfædre er den antagelse, at de skulde stilles ved siden af Hellenerne (jfr. bemærkningen om Shakespeares forhold til hans kilder) m. h. t. fantasi og fantasifuld digtning, nej, ved siden af Romerne kunde de stilles både som digtere og jurister. Intet er mindre fantasifuldt end den

norsk-islandske skjaldedigtning, intet mindre modtageligt for udvikling i den forstand. Her og andre steder fremtræder den nordiske ånds egenskaber så nøgterne som muligt. Det vilde være höjst mærkeligt, om eddadigtenes forfattere i den grad udskilte sig fra skjaldene og alle andre. Det gör de heller ikke. Hermed skal ikke være sagt, at ikke en enkelt digter eller et enkelt digt kan være mere fantasifuld(t) end den anden (det andet). En ret simpel og fornuftig tænkning er netop det, vi allevegne træffer, også i selve mytologien; den udvikling og sammenhæng, vi her finder, er ikke en frodig fantasifuld digtning, men et nøgternt, kløgtigt system, der oprindelig naturligvis går tilbage til barnlig fantasi-anskuelse og den derpå hvilende umiddelbare digtning århundreder tilbage. Hvad S. Bugges metode i det hele angår, kan den ikke erkendes at være rigtig eller sund. Der virkes dels ved allevegne fra og fra de mest brogede kilder hæntede enkeltheder, mytestumper og brokker, kilder om hvis eksistens i Irland der tilmed meget ofte er tvivl (jfr. pkt. 5); de »formodes« at have været kendte dér o. s. v. Det påvises, at de og de håndskrifter findes f. eks. i St. Gallen, hvor Irerne i sin tid stiftede et berömt kloster, men det vides ikke, når håndskrifterne er havnede der. Der henvises til håndskrifter, skrevne af Irlændere 2—3 hundredår senere end den tid, der her er tale om. Dares Phrygius var f. eks. kendt i Irland, ti Josef af Exeter benyttede ham i sit digt i slutningen af 12. årh. o. s. v. Hvad de græske skrifter angår, vil Bugge »søge at vise, at heller ikke dette [tilstedeværelsen af dem] strider mod historiske kendsgærninger eller indeholder noget urimeligt«. Så usikkert er grundlaget. Hvortil kommer naturligvis det höjst usandsynlige i, at Kelter og de ganske udannede vikinger overhovedet har ført samtaler om de æmner, som Bugges teorier for-

udsætter. Det var vist ganske andre ting, de talte med hinanden om — såsnart de overhovedet kom såvidt, at de kunde tale med hinanden, — hvorledes det var bevendt hermed, har vi tidligere set. Også ellers er der meget væsenlige ting at indvende imod Bugges metode, f. eks. den måde, hvorpå han søger at få ligheder og identiteter frem; det sker hyppig ved at lægge til og trække fra, ofte på den voldsomste måde; der skydes da ofte skylden på »misopfattelse«, »mangel på forståelse«, »selvstændig tildigtning« o. s. v.[1] Tit og mange gange bliver ligheden rent uvirkelig. I metodisk henseende er det også ret misligt at fremsætte flere eller færre muligheder og så ved addition at erklære dem for et positivt bevis. På den anden side er der aldrig tale om at spörge eller undersøge, om ikke det eller det træk, den eller den myte kunde forklares som fuldtud hjemlig, beroende på fuldt forståelige hjemlige natur- eller kulturforhold. Der er således overmåde meget, der lader sig indvende imod Bugges videnskabelige metode i hans Studier.

Følgen af Bugges teorier er den, at han må erklære, at intet norsk (islandsk) digt kan være ældre end o. 900 (pkt. 4), ti ellers vilde de ældste digte göre dem umulige, hvis de var ældre (f. eks. fra første halvdel af 9. årh.). Ti netop de

[1] Enkelte gange lægges der noget til eller læmpes der noget for at få det frem, der helst skulde bevises. Et betegnende eksempel herpå er følgende. I afsnittet i Hávam. om, hvorledes Odin kom i besiddelse af runerne hedder det: »jeg spejdede nedad, tog runer op, skrigende tog jeg dem, og faldt tilbage derfra«; dette gengiver Bugge således, at Odin »faldt fra træet og i dybet udviklede sig til fuld kraft« (s. 323 jfr. 355) og taler om »den fra dybet tilbagevendte og opstandne Odin (s. 376); det er den til helvede nedstegne og derfra opstandne Kristus, Odin her skal identificeres med; det her væsenlige ord »i dybet« er imidlertid Bugges egen tilsætning; originalen antyder intet sådant, men derved falder identificeringen bort af sig selv.

indeholder alt det væsenligste af den mytologi, som Bugge har søgt at forklare på sin vis. Herom kan jeg henvise til min afhandling i Arkiv f. nord. fil. (Mytiske forestillinger), 9. bind, hvor der i enkeltheder eftervises, hvad der i så henseende findes i de ældste skjaldekvad; det er de Brage tillagte vers (Ragnarsdrápa), samt Harald hårfagres skjalde, Torbjörn hornkloves og Tjodolf fra Hvinis digte. De sidste er forfattede i slutningen af det 9. årh., Brages vers må, hvis de er ægte, henføres til første halvdel af 9. årh. eller tiden för o. 850. S. Bugge indrömmede, at hvis disse digte var så gamle, vilde hans mytologiske teorier ikke kunne hævdes. Derfor søgte han i et særskilt skrift: Bidrag til den ældste skaldedigtnings historie (1894) at godtgöre, at alle disse digte var uægte, ɔ: langt yngre end de udgives for at være, nemlig fra slutningen af 10. årh. Herimod offenliggjorde jeg en afhandling i Aarbøger f. nord. oldkh. (1895), der gik ud på at modbevise disse Bugges antagelser. Jeg kan selvfølgelig ikke her gentage, hvad der dér er udviklet, men må henvise til disse to afhandlinger. Jeg tror det nu kan hævdes, at vistnok alle uden undtagelse antager ægtheden af de kvad, der tillægges Haralds skjalde (»Haraldskvæði«, Glymdrápa; Ynglingatal, Haustlöng). Fremdeles hævder jeg på det bestemteste også ægtheden af Brages vers. Brage er en historisk person (således opfattede S. Bugge ham også). Jeg må henvise til, hvad jeg har sammenstillet om ham i Arkiv f. nord. fil. VI, 141 ff. Her har jeg også — ligesom tillige i afhandlingen i Aarbøger — anført alt, hvad der m. h. t. indhold og form taler til gunst for versenes ægthed, for ikke at sige beviser. Digtet er forfattet om billederne på et skjold, som Brage fik som gave (af en Ragnarr Sigurðarson). Disse billeder er scener fra mytologi og sagn. Den slags kvad tilhører åbenbart det ældste tids-

rum i digtningens historie; udløbere herfra er Egils (2) skjoldkvad (som vi desværre iøvrigt så godt som intet kender til) og Ulfr Uggasons Húsdrápa (fra o. 985) om de billedlige fremstillinger i Olaf pås hal. Endnu kraftigere tale fører dog formen i Brages drotkvædede vers. Der findes her ufuldkommenheder, der absolut tyder på et ældre trin i udviklingen end f. eks. det, hvorpå versemålet står i Harald hårfagres skjaldes vers. Det er rimenes store regelløshed, det er hovedstavens stilling (ikke i linjens allerførste stavelse), der først og fremmest her kommer i betragtning. Noget lignende kendes ikke senere, undtagen rent undtagelsesvis, samt i den lærde tids bevidste efterligninger (i nogle af de uhistoriske sagaers vers og digte). Der er, såvidt jeg kan se, ingen positiv mulighed for at erklære eller antage Brages vers for uægte. Den blotte antagelse eller gisning, at de er det, er uden værdi eller interesse. Hvad sproget angår, vil det blive behandlet i en anden samlet sammenhæng.

Hvad den anden række af Bugges Studier angår, da kunde man på forhånd indrömme, at hvor det drejer sig om eddadigte, der bevislig ikke er eller kan være ældre end fra 10. årh., kunde der tænkes at være påvirkning tilstede. Det antager Bugge også er tilfældet efter en ret udstrakt målestok og det både med hensyn til indhold og form (sprog). Der er altså her tale om sagn (sagnhistorie). Det er særlig kap. 4—6, 9 og 13, hvor dette søges påvist m. h. t. det første Helgekvad. Men også ang. kvadet om Helge Hjörvardsson søges lejlighedsvis lignende kilder. Og ligesom i de mytiske studier er der her tale om både keltiske og angelsaksiske kilder. Men da metoden helt igennem er den samme, resultaterne af samme skrøbelige art som i de mytiske studier, må dommen blive den selvsamme.

Jeg har i det foregående berørt S. Bugges antagelse af engelske ord i Sigkv. sk. Her kommer noget lignende frem m. h. t. sproget. Således antages straks (s. 23 f.) at *lǫ́c* (i *ítrlǫ́c*), der naturligvis altid er blevet opfattet som *lauk* (af *laukr*), er et angels. *lǭc* af *lāc* 'gave' (ntr.). Alene ud fra dette grundlag sluttes straks, at »den nordiske digter, som har brugt dette ord, har færdes blandt Englændere i Britannien; at han har levet i landskaber, hvor man talte både engelsk og nordisk sprog, hvor man hørte både engelske og nordiske digte«; der tilföjes dog: »at göre en så vidtrækkende slutning på grund af et eneste [og, kunde man tilföje, et så usikkert] ord, kan synes voveligt«. Men Bugge vil påvise »tilsvarende forhold ved flere ord«, og så følger nogle ligeså usikre, ja, ligeså usandsynlige. Hvis nu det her udelukkende gjaldt angels. ord, der således skulde være bleven benyttede, var der måske metode i det hele; men nej, også keltiske forbilleder skal der være; f. eks. har *almr* i en formodet betydning 'mand' sit tilsvarende i »irsk digtning«. Nordmanden fra England (vel Northumberland) er altså også vel bevandret i irsk digtning og dens udtryksmåder.

I kap. 5 behandles forholdet mellem Helgekvadet og den irske fortælling om slaget ved Ross na ríg. Herom skal der göres nogle bemærkninger.

Da Helge skal til at kæmpe for Sigrún og befri hende for det hende forhadte ægteskab med Hödbrod, vil Helge samle hær og sender bud til hövdinger for at få deres hjælp, også ved at tilbyde dem guld; så sejler flåden ud og de får stærk storm — »således var det at høre, da Kolgas søster (bølgen) og de lange køle mødtes, som om det var klipper eller brænding, der brødes«, men Helge byder sine mænd ikke desto mindre, som den uforfærdede

helt han var, at hejse sejlene endnu höjere, og mændene var ikke sene til at »mødes med bølgerne« (binde an med styrtesøerne). Ser man på dette indhold og spörger: er det nordisk?, kan det forklares og begrundes ved nordiske forhold, nordisk liv?, så må svaret öjeblikkelig blive: ja, selvfølgelig, intet var mere dagligdags, så at sige, for Nordboen i det 10. årh., end søtog og sejlas, samme slags oplevelse med storm og stærk søgang — samt, når det gjaldt kampe, at samle mandskab til toget. Dette sidste kender vi fra historiske beretninger, f. eks. fra den om kong Sigtryg silkeskæg för Clontarfslaget. Det samme siges f. eks. Harald hårfagre at have gjort under sine erobringskampe. At de, som opfordredes til hærfølge, skulde have lön (andel i byttet) derfor, følger af sig selv. Er der nogen som helst skellig eller fornuftig grund til at søge fremmede forbilleder her, hvor det daglige hjemlige liv afgav forbilleder og grundlag nok? Man skulde ikke synes så. Skjaldedigte er fulde op af beskrivelser af sejlas og storm og bølgegang. Alt det lærte skjaldene grundig at kende bare på deres rejse fra Island til Norge. Til trods for alt dette skal nu denne kvadets skildring bero på fortællingen om et slag ved Ross na ríg, der findes i Leinsterbogen (fra o. 1160). »Druiden Cathbad kommer til Ulsterkongen Conchobar, som er syg af kummer, fordi hans land er bleven hærget af Ailills og Medbs hær fra Connaught«. Hertil findes intet tilsvarende i Helgekvadet, grundlaget er således ganske forskelligt. Personnavne og stednavne er helt forskellige. Dog er der »berøringspunkter«. Druiden råder kong Conchobar at sende bud til en irsk navngiven helt og andre venner blandt Nordboerne. Dette skete, og man viste sig villig til at efterkomme hans opfordring, og så fortælles der, hvorledes disse mænd, kong Conchobars venner, sejler til

kongens hjem. Så sejler de alle samlet afsted, men undervejs »hævede der sig imod dem en grön stormsø af det vældige hav«. Ti naturligvis kunde det blæse der som alle andre steder. Flåden splittedes i 3 afdelinger — hvortil Helgedigtet intet tilsvarende har. »Conchobar kom til stranden, og da ser han en stor flåde komme sejlende udefra, og tror først det er hans fjender, men så var det hans venner fra det fjærne«. Han modtager dem på det prægtigste. Helge kommer, som bekendt, lige til det fjendtlige land og lægger sine skibe i havn — hvorefter slaget står; også slag udkæmpes af Conchobar. Til mødet med vennerne findes i Helgedigtet intet tilsvarende. Der er m.a.o. slet ingen lighed tilstede undtagen samling af folk, noget der fra verdens skabelse har været nødvendigt hos alle folkeslag og til alle tider, når et krigstog til lands eller til søs skulde foretages, — og stormen under sejlasen har ligeså til alle tider været der, ialfald under enhver længere sejlas, og den kunde i digtningen forudsættes som noget selvfølgeligt. Og så skal Helgekvadets skildring af disse 2 punkter netop skyldes lån fra og efterligning af en enkelt lignende skildring, der findes i en irsk bog fra o. 1160.

S. Bugge anfører hovedforskellen (flåden lander det ene sted i fjenders, det andet i venners land), men, siger han, »overensstemmelsen mellem de to fremstillinger vil lettere falde i öjnene, når man på den anden side ser Helgekvadet i modsætning til digtene om Gjukungerne, hvor handlingen fører enkelte personligheder, ikke hære, frem, i regelen til lands, ikke til søs«. Dette sidste bortfalder nu ganske, når man tager i betragtning, at Sigurd fáfnisbane netop foretager en sørejse, hvor det også går på livet løs på grund af storm (Reginsmál; blot er samlingen af hæren her borte, men må selvfølgelig forudsættes). Og når Bugge tilföjer, at

det kun er i Helgekvadet og den irske fortælling, at man møder disse store flåder, »som sejle strålende frem for os«, så kan man minde om, at kong Harald hårfagre foretog ét Vesterhavstog sikkert med en stor og prægtig flåde. Vi har i Þorbjörns Haraldskv. en ret livlig skildring af skibe og sejlas til kamppladsen. Vi har — senere — i Sigvats digt om Knud d. store en ligeså livlig skildring af flåden (Knútsdr., jfr. skildringen i Encomium Emmæ). Der er fra dette synspunkt ingen som helst tvingende grund til at gå til Ross na ríg. Dernæst skal der være »en række udtryk«, der skal bevise en »historisk sammenhæng«, »ikke ved enkelthederne tagne for sig«, men »ved rækken af berøringspùnkter« (additionsmetoden); dog kan udtrykkene også være påvirkede »fra andre sider«. Så anføres lighederne. F. eks.: »der sendtes derpå tidender og bud fra ham« (irsk) jfr. digtets: »Kongen sendte derpå ærindsvende [sendebud, *áru*]«. Hvorledes kunde det, at der sendes bud ud, overhovedet udtrykkes anderledes?; skulde ikke et lignende udtryk findes hvorsomhelst i alle litteraturer? »Irsk: De kom til det sted, hvor Conall var« svarer til (digtets): »der [eller snarere: derpå] væntede kongen, indtil de kom did«. Her er dog udtrykkene ret ulige. »Irsk: Således brød nu den store, mægtige havflåde op .. under Lochlanns ædlinger«; hertil skal svare: »under ædlingerne [ɔ: fyrsterne] fjærnede kongens flåde sig fra land«. Den irske tekst har her et udtryk, der kan gengives med »ædlinger« (egl. 'de gode'), men dette er ganske andet end *öðlingar* i den nordiske tekst; man får det indtryk, at dette udtryk her er valgt »for tilfældets skyld« for at få en lighed frem, der ikke er der. Bugges gengivelse af digtets ord er ikke nöjagtig; rigtig lyder de således: »rasende (*eisandi*) gik under fyrsterne kongens flåde, fjærnt fra lande«, ɔ: langt ude på det dybe hav. Der er her ikke

tale om sejlasen bort fra hjemmet, men sejlasen langt ude, så og så lang tid efter afrejsen. Parallellen forsvinder her helt. Så kommer stormen. Her er, i Bugges citater, ingen verbale overensstemmelser. Som i anden irsk digtning findes her de vældigste overdrivelser — »grön stormsø« (kan dog tåles) med »havets sæler og hvalrosse, uhyrer med tranehoveder(?) og med hvide hoveder(?) og det kæmpemæssige havs mange bølger«. Hertil svarer i digtet blot dette velgörende nøgterne og simple: »Så var det at høre, da Kolgas søster (bølgen) og de lange køle stødte sammen, som klipper skulde knuses mod brændingen (sål. Bugge; den nöjagtige oversættelse se ovf.). Ikke udeblev sømændene fra mødet med bølgerne, da Ægirs datter (bølgen) vilde få de heste, der styres med stag (skibene), til at falde« [ɔ: styrte forover]. Nu er »Ægirs døtre« så at sige de nordiske digteres yndlingsudtryk — hvori består så ligheden her? Jo, det er »havets rædsler«, personificerede i mytiske væsener.« Er da sæler og hvalrosse »mytiske væsner«?; hvad disse uhyrer med trane- eller hvide hoveder, bægge dele med spörgetegn, er, ved jeg ikke. Jeg tror de snarere må kaldes fantasiuhyrer end mytiske. Som det ses, er her ingen hverken direkte eller indirekte lighed tilstede — undtagen stormen, og den er altid ens.

Jeg stanser her, efter denne prøve; således — mutatis mutandis — er hele fortsættelsen[1].

[1] Et lille træk skal dog for yderligere belysnings skyld tilföjes. Det hedder i digtet, at kongen sendte bud »*of lopt ok um lög*« 'gennem luft og over hav'; dette *lopt* har man fundet umuligt og rettet det til — det eneste rigtige — *láđ* 'land' —, men her skal hds. respekteres (jfr. respekten for *lávc* ovf.) I den irske fortælling drager sendebudene »over overfladen(?) af søen og af det store hav« — ɔ: ikke et ord om en »luftfart«. Dette »vanskelige udtryk« kan digteren have misforstået og derefter »dannet sit besynderlige »gennem luft og over hav««. Derfor skal dette »besynderlige« (heri ligger dog en skæbnesvanger indrömmelse skulde man tro) *lopt* stå uforandret.

Af en lignende art er også S. Bugges afhdl. om Völundarkv. Arkiv 26.

Af alt dette slutter Bugge dristigt, at kvadets forfatter har levet blandt Irer, kunnet irsk og »lært den irske fortælling at kende ved at høre den oplæst på irsk« (s. 53). Min mening om det hele bliver ganske den samme som om de mytiske studier, og den behøver ikke her atter at formuleres.

Det 6. kapitel handler om Helgekvadet og den irske fortælling om Trojas ødelæggelse. Hvad der her fremstilles er, om muligt, endnu mere i slægt med de mytiske studier; også navne-afledningerne spiller her en rolle (*Sogn* ≠ portus Sygei; *Sparinsheiðr* ≠ Sparta; *Sólheimar* ≠ Salamina o.s.v.).

Prof. A. Olrik har etsteds i sin Danmarks Heltedigtning (I 307 ff.) udtalt sig om en fortjænt filologs sammenstilling af Beówulf og Frode (Saxo); i den anledning taler Olrik om »et typisk udtryk for den almindelige 'filologiske' metode; den beskæftiger sig mindre med hovedformationer, men den vil føre sit bevis ved hjælp af 'lighed i enkelthederne', om muligt ved at påpege 'ordrette overensstemmelser'«, og så gennemgås de opstillede ligheder mellem Beówulf og Frode, for at afvises. Den her anførte udtalelse rammer S. Bugges udviklinger måske endnu stærkere end dem, i anledning af hvilke den er fremsat. Hermed skal dog ikke være indrömmet, at folkemindeforskerens metode er fejlfri eller fuldt ud sikker at bygge på, hvad vi senere skal se rige eksempler på.

Endnu skal tilföjes, at A. Bugge i Edda I har offenliggjort en afhandling om det første Helgedigt med det formål at godtgöre, at det er digtet af Arnórr jarlaskáld; bevisførelsen er nu efter min mening forfejlet, og antagelsen meget usandsynlig (digtet skulde være forfattet til ære for og om Magnus d. gode). Men det, som her er vel værd at lægge mærke til, er, at S. Bugges meninger træder så stærkt

i baggrunden, at man næsten kunde sige, at de helt var forsvundne, hvis der ikke et enkelt sted (s. 369) henvistes til dem; »om dette er så, er kanske ikke helt visst«, hedder det om sammenstillingerne med Ross na ríg. Og hermed vil vi tage afsked med S. Bugges Studier.

Andre forskere har imidlertid søgt at knytte enkelte myter eller mytetræk til keltiske sagn og forestillinger, især prof. A. Olrik og dr. V. Sydow.

A. Olrik er i sin første afhandling om Ragnarok (Aarbøger 1902) bl. a. kommet ind på spörsmålet om, hvorvidt keltisk mytologi eller sagn kan have bidraget til udformningen af de nordiske myter om ragnarök, særlig som de skulde fremtræde i Völuspá og Vafþrúðnismál, og kommer til det resultat, at der i Vafþr. er et modsætningsforhold betegnet ved ordene *fimbulvetr með firum* v. 44 og *es sloknar Surtalogi* (v. 50), således at det første skulde betegne menneskenes undergang (ved frost og kulde), det sidste gudernes tilintetgörelse (ved ild). Men digtet selv modsiger denne opfattelse, ti guderne forestilles ifg. v. 15—16 at bo på jorden. I v. 50 er udtrykket »når Surts lue slukkes« kun en tidsbestemmelse. Vafþr. lærer, at der kommer en fimbulvinter, så at menneskene dør, alle med undtagelse af et ægtepar, der overlever den og »Surtslue«, ti »fra dem kommer der nye slægter«. Snorre har uden tvivl ret i sin opfattelse. Vafþr. forudsætter ikke, at jorden synker i havet, for så at dukke op igen nyfødt; om dette træk er en enkeltmands (Völuspá-digterens) digtning eller ej, er det ikke muligt at afgöre. Völuspá dvæler udførlig ved kampen mellem guderne og deres fjender og meddeler hovedgudernes skæbne. Og så følger opbrændingen af jorden(s overflade), hvoraf følgen er, at solen formörkes, stjærnerne forsvinder fra himlen, og jorden synker i havet. En fimbulvinter om-

tales ikke direkte i digtet, men når det hedder (i v. 41), at »solskinnet fordunkles i påfølgende somre, og alle vinde er farlige« — er det så ikke en ret tydelig antydning af en lang vinter (»uden somre imellem«, som Snorre siger)? Mig forekommer dette utvivlsomt (modsat Olrik s. 168). I Vsp. tilintetgöres altså jorden hovedsagelig ved ild (ikke egenlig ved vand) med forudgående fimbulvinter, i Vafþr. ved ild og forudgående fimbulvinter. Modsætningen er der ikke (når ses bort fra jordens dukken under i havet).

Olrik ytrer (s. 171) om fimbulvinteren: »Vi står overfor en tankegang, som er født under barske nordlige himmelströg, som kun bevares, hvor naturen byder samme baggrund (Vaþr.s sceneri) og som står alene, afsluttet i sig selv, uden at blandes med naturforestillinger eller mytetræk, der hører andetsteds hen«. I denne udtalelse er jeg fuldstændig enig. Men når en sådan forestilling er født under de barske nordlige himmelstrøg og kun bevaret dér, hvor der er den samme baggrund (d. v. s., bevaret gennem tiderne, hvor den er født) er der så nogensomhelst grund til at søge dens kilde andre, og fjærne, steder? Man skulde tro, at svaret blev absolut benægtende. Men det lyder, mærkeligt nok, tværtimod således: »Denne naturbundethed betegner den dog ingenlunde (udh. her) som skabt i Norden«, og så henvises der til — Perserne. Hos dem er der — naturligvis på grund af klimaets art — også tale om »en frygtelig vinter« som ødelæggende, men fortsættelsen er ganske vist helt forskellig; efter gudernes råd bygges en »vara« for mennesker og kvægflokke og »sæd« af mennesker og allehånde dyr. Dette sidste skal svare til »Liv og Livtrase, der skjule sig i Hoddmimers holt«, hvor »et guddommeligt væsen holder dem skjult for vintrens dødskulde«. Mod hele denne sammenstilling kan anvendes de samme

ord som Olrik anvendte mod »filologens« sammenstilling (ovf. s. 92). Men her fremtræder tillige et eksempel på folkloristens hang til at læmpe sammenstillingerne. Bemærkningen om »det guddommelige væsen«, der beskytter de to mennesker, er Olriks egen helt og holdent; i kilden (Vafþrúðnismál) findes der ikke den ringeste hjemmel for den, men dermed forsvinder også ligheden med den sidste del af det persiske sagn. Her er et eksempel på folkloristens fremgangsmåde. Den er ikke bedre, om ikke værre, end »filologens«.

S. 183 ff. anføres vidnesbyrd om, at Kelterne skulde have haft forestillinger om verdens undergang, beslægtede med de nordiske. Disse vidnesbyrd hæntes for det første fra Strabo. Denne meddeler, at Ptolemæus Lagi har skrevet, at Alexander d. store havde spurgt keltiske sendemænd, hvem de frygtede mest; de svarede at »de intet frygtede, uden at himlen skulde styrte ned«. Dette svar har imidlertid intet med verdens undergang at göre. Det er simpelthen blot et andet og pralende udtryk for, at de intet frygtede (betragtede det som en umulighed, at himlen faldt ned). Dette »vidnesbyrd« falder således helt bort. Ifølge en anden beretning (hos Strabo) skulde spåmændene tro på verdens uforgængelighed, »dog at ilden og vandet engang skulde tage overmagten«. Endelig omtales et vidnesbyrd fra en irsk spådomsbog bl. a. om, hvad der engang skal hænde Irland; spådommen skulde stamme fra vikingetiden. Bl. a. hedder det: »og endelig vil, syv år för dommedag, havet opsluge hele Erin«, — her er der altså ingen ild-ødelæggelse, der jo i de nordiske fremstillinger er en hovedsag fremfor alt andet. Her skal der altså, sluttes der, være en sådan lighed tilstede, at den ikke skal kunne være tilfældig. Der dekreteres: »det ene [nabofolk!] må have lånt fra det

andet«. Det er det sædvanlige formular. »Det er i höjeste grad sandsynligt, at læren om en verdensundergang er nåt fra Kelterne til Norden, ikke omvendt« — der fandtes dog her en »underbygning af naturindtryk og anelser om havets ødelæggelser«, men det følger naturligvis af sig selv, at så tænkende var vore forfædre ikke, at disse »naturindtryk« kunde skabe forestillinger om en verdensundergang. Nej, der skulde et ord fra Kelterne derom.

Hertil er der kun at sige, at det næsten bliver en trossag, hvorvidt man antager en sådan genetisk sammenhæng. Jeg tror ikke derpå, fordi jeg ikke ser nogen tvingende grund til at antage en sammenhæng overhovedet. Jeg har höjere meninger om vore forfædres ævne til at tænke og drage slutninger og konsekvenser af bestemte forudsætninger; ligesom jeg hævder det som en grundregel, at hvor forestillinger let og utvungent kan udledes af landets (Nordens) egne natur- og kultur-forhold, bör man ikke gå over bækken — her: Atlanterhavet — for at hænte vand. De nævnte — fra vikingetiden stammende — spådommes betydning kan også fra kronologisk side være omtvistelig.

Ragnaröks-ødelæggelsen ved vand kan ganske ligefrem bero på nordiske forhold og iagttagelser (jfr. Olriks egne bemærkninger s. 176—83), fimbulvinteren er ægte nordisk forestilling; ødelæggelsen ved ild beror på den konsekvente mytiske tænkning.[1] Gudernes fjender var bl. a. den sydlige

[1] Jeg benytter lejligheden til at rette et par misforståelser hos Olrik s. 198. Han ytrer, at Surt kun afbrænder gudernes boliger, men dette står der ingen steder. I Vafþr. v. 50 spörges, »hvilke guder vil råde for asernes ejendomme, når Surts lue slukkes«; dette sidste er blot ensbetydende med »efter ragnarök«; deri ligger aldeles ikke en antydning af, at det kun er gudernes boliger, Surts lue har ødelagt. Svaret lyder: »Vidar og Vále vil bebo (*byggva*) gudernes vi (plur.), når Surts lue slukkes«; dette *byggva* opfatter Olrik som »bygge op på ny«; det er urigtig oversættelse. Men det skal indrömmes, at den er her af underordnet betydning alligevel.

ildverdens (modsætningen til den nordlige Hel-kulde-verden) hersker; det var en ganske logisk-naturlig tanke, at denne fjende brugte ilden som våben, hvad man jo i Norden atter og atter i historisk tid gjorde overfor fjender og fjendeland, og hvad man i forhistoriske tider atter og atter har gjort.[1] Det er alle disse hjemlige forhold — natur-, kultur- og tænkningsforhold — der har skabt de forestillinger om ragnarök, vi finder i kilderne. Hermed skal ikke være sagt, at de allevegne har været ens eller samtidige.

I kap. 9 handles der om »den nordiske gudekamp«. Hertil har jeg intet væsenligt at bemærke, men så meget mere til det følgende kapitel (10): »Den keltiske gudekamp«.

Irske kilder indeholder en ret vidtløftig beretning om en oldtidskamp mellem guder og jætter på Tured-sletten »eller rettere slagene på T.; ti overleveringen nævner to slag, et hvor guderne sejrer, og et senere, hvor både jætternes konger og de ypperste af guderne falder«. Guderne opfattes her som et historisk folk, »der fordriver et ældre folk, Firbolgerne, strider med jætterne (Fomorerne, egl. »dem hinsides havet«) om herredömmet«. Her skal der findes »mange gamle mytiske træk«. Jeg kan ikke her give indholdet af overleveringen, men må henvise til Olriks fremstilling (s. 213 ff.). Kun skal bemærkes, at det er guderne der sejrer (ialfald i det første slag, og, som det synes, ikke lider et afgjort nederlag i det andet), men deres konge Nuadu får sin hånd afhugget. Så kan han ikke mere være konge; der vælges en anden i hans sted, hvorefter der kommer forsoning i stand med jætterne. Men den nye konge

[1] Olrik henviser til, at verdensbranden findes hos en mængde folkeslag, Kelter, Hinduer, Perser, Jøder og Kristne (s. 196 f.). Jeg skal aldeles ikke nægte, at sådanne forestillinger kan, engang i fortiden, f. ex. i folkevandringstiden, være nået til Norden. Men de har da intet med Vesten at göre.

viser sig ond og fordrives, hvorpå Nuadu atter bliver konge og har imidlertid fået en hånd af sølv, »Nuadu med sølvhånden«. I den 2. kamp falder Nuadu for jættekongen Balor, »der dræbte alt med sit öjekast«. Ikke desto mindre »bliver sejren gudefolkets« (s. 216).

Når man læser denne skildring i sammenhæng, mindes man i virkeligheden kun lidt eller slet ikke om den nordiske ragnarök-kamp — udover de træk, som alle kampskildringer har eller kan have tilfælles. Så at sige alt, småt og stort, er forskelligt. Og hvad der er det vigtigste, denne kamp er aldeles ikke nogen verdensende-kamp eller gude-tilintetgörelse i det hele; det er en fortidskamp som den kildemæssigt fremtræder. For nu at få paralleller til den nordiske ragnarök-kamp frem må der foretages en hel del ændringer og læmpelser i overleveringen. Jeg skal her anføre ordret, hvad folkloristen i så henseende mener der bör göres (s. 217—18): »At de hedenske Irer skulde betragte disse guddomme, endogså den af deres nærmeste naboer dyrkede Nuadu, som afdøde, er vist utænkeligt [men hvad gjorde de hedenske Nordboer med Balder?]. Når keltiske mytologer vil overføre hele sagaen om Tured-slaget til den hedenske mytologi, kan dette ikke være rigtigt (udh. her); der må være (udh. her) sket en forvanskning af myten ved dens overlevering hos kristne sagafortællere. Enten er disse guder ikke faldne i slaget, eller slagets situation er galt opfattet. Ja, lad os stanse ved den første tanke. Vi skal da udslette (udh. her) Ogmes, 'den stærke svends', fald; ligeså (udh. her) Nuadus, gudekongens død. Lugs vovestykke, da han styrter sig i kampen og hævner den faldne hersker på den sejrrige jætte, må dannes om (udh. her), så at det ikke bliver en hævn (udh. her), og heller ikke nogen redning fra den allerede nære øde-

læggelse. Men hvad bliver der da af alt det, der gav kampen dens præg? [Ja, det er der nok god grund til at spörge om]. Var det hele et slagteri af jætter, uden at det kostede gudeverdenen noget stort offer? Over Ogmes kæmpedød og Lugs hævn er kampskildringen bygget; uden dem er slaget en tom formel, et intet. Da må vi gå en anden vej (udh. her); vi må søge fejlen (udh. her) ikke i slagskildringen, men i den historiserende (udh. her) forbindelse, hvori den kristne forfatter sætter dem; vi må løsrive (udh. her) gudelaget fra dets forbindelse med indvandringen til Irland o. desl. og alene opfatte det som den store kamp (udh. her), hvor alle jættemagterne samles til den afgörende strid med gudefolket: den strid, hvor gudekongen og gudernes ypperste kæmper falder sammen med de frygteligste jætter. Men for de slægter, der selv tilbad Nuadu og Ogme, kan denne store strid **ikke have foregået i fortiden**, den **må være udskudt** til fremtiden. Den må være et keltisk ragnarok.« Og så har vi, hvad der skulde frem, en parallel til det nordiske!

Således ser det altså ud, når en beretning, en begivenhed, skal göres til det stik modsatte af, hvad den er i overleveringen. Så skal der sådanne ræsonnementer og tankebud til, som at det og det »er vist utænkeligt«, »der må være sket«, »vi skal da«, det og det »må dannes om« o. s. v. På denne måde, med denne alt overende kastende metode, med disse ganske vilkårlige påbud, er det nu den letteste sag af verden at få »hvadsomhelst ud af hvadsomhelst«. Med parallellerne mellem Tured-slaget (slagene) og ragnarök stiller det sig ikke bedre; de generaliseres på følgende måde: 1) gudefolket står som samlet uhyre hær overfor jættefolkets endnu större masser, 2) bestemt slette som kampplads, 3) visse af de betydeligste guders fald. De to

første punkter er nu fælles for alle större slag; så og så store hærmasser står altid overfor hinanden; der vælges altid en slette til kampen (Marathon, de katalauniske marker o. s. v. o. s. v. i en uendelighed). Det 3. punkt har selvfølgelig mange paralleller (hövdingers fald). Og naturligvis har ragnarök-kampen det fælles — med alle andre —, at der er masser, der kæmper med hinanden på en slette — hvilket vil sige, at disse sammenligningspunkter er ganske ligegyldige, fordi de er så selvfølgelige, indeholder intet som helst, der særpræger. Olrik er ikke blind for den forskel, der er (udyrene Fenrir og Midgårdsormen har intet tilsvarende i den irske fremstilling). »Men dette hindrer ikke, at hele den episke bygning (udh. her) af slaget er fælles«, og så antydes der, at disse uhyrers deltagelse i kampen skyldes »stofpåvirkning andetstedsfra« — de udskydes let af den »episke bygning«. Så får man et indblik i enkeltheders parallellisme. Her sammenstilles Nuadu »med sølvhånden« — der mister sin hånd ved sværdhug — med gudekongen Tyr, hvis hånd rigtignok blev bidt af af Fenrisulven, og som »har fået en jærnhånd i dens sted«. Jeg ved ikke, hvor Olrik har fået denne sidste interessante parallel fra; i de kendte kilder findes ikke et ord om nogen jærnhånd, Tyr skulde have fået; tværtimod, det fremhæves altid at han var »enhændet« (hvad naturligvis ikke udelukker, at han kunde have haft en kunstig hånd, men denne eksisterer simpelthen ikke i de gamle kilder). Måden, hvorpå hånden mistes, er jo grundforskellig for de to, og tiden, i hvilken det skete, ikke mindre. Selv fremdrager Olrik ulighederne, f. eks. mellem Vidar og Lug, gudehævnerne, og »det er vanskeligt at identificere jætterne i den keltiske og den nordiske mytekres«. Til slutning er Olrik dristig nok til at udtale, at der til syvende og sidst egenlig er tale om

sejr i den nordiske mytologis fremstilling af ragnarök; »man kunde med de nordiske kvads kres af episke motiver langt lettere fremstille gudernes sejr«; dette er jo ret overraskende, men der henvises til Vidar som ulvens overvinder og til at Midgårdsormen dræbes af Tor — som om ikke det, at Odin bliver slugt af ulven, og Tor dør af ormens gift straks efter var hovedmomenter i den nordiske gudekamp, og som om ikke selve navnet ragnarök viste tilfulde den gamle nordiske opfattelse af forholdet. Man kommer ikke udenom gudernes undergang som et hovedæmne og -bestanddel af den sidste kamp. Det er vold på overleveringen at forudsætte nogetsomhelst andet, — men deri ligger netop det gabende svælg mellem det nordiske ragnarök og den keltiske gudekamp, som ingen undergangskamp er og rimeligvis aldrig har været det.[1] Olrik udtaler sig ikke i dette kapitel bestemt om forholdet mellem den keltiske beretning og den nordiske, men det må åbenbart være meningen, at denne må være afledet af hin, jfr. slutningen s. 290—91. S. 232—33 udtaler han sig noget bestemtere om Surt som identisk »med en oldkeltisk underjordsgud«, men beviset »kan efter tingenes natur kun blive af en noget flygtigere art«. Dette mener jeg derfor man kan lade ligge.

Forestillingerne om det »bundne uhyre« (Fenrisulven) behandler Olrik i kap. 12 og senere i en særskilt stor afhandling (Ragnarok II, Danske Studier 1913). I denne søger han disse forestillingers ophav i Kaukasus-egnene. Det vedkommer os ikke her.

[1] Prof. R. Much har i en anm. i Zt. f. deut. alt. XLIX givet Olriks opfattelse en vis tilslutning, jfr. hans afhandl. Der himmelsgott. Men Much antager rigtignok en påvirkning »i urgermansk tid« syd for Nordsøen, og det vilde være noget andet alligevel.

Jeg skal i øvrigt ikke her komme nærmere ind på spörsmålet om ragnarök og gudernes modstandere. At myten herom er et resultat af en lang udvikling gennem århundreder, forekommer mig at være utvivlsomt; at der under denne udvikling er kommet mytetræk ind andetstedsfra og forbundet dermed, er vel muligt; i så fald må det hævdes, at de er kommet ad den samme vej, som f. eks. Odinstroen er kommet, eller ordet Muspilli eller de mange forhistoriske låneord, nemlig sydfra, fra Tyskland eller sydligere egne. Hvorvidt de da atter skal eller kan henføres til germanske eller keltiske eller endnu andre stammer, måtte bero på omstændighederne. Men først og fremmest må det undersøges og det spörsmål opkastes, om ikke den eller den myte, det eller det mytetræk, kan forklares af hjemlige forhold, natur- eller kulturforhold, således som disse kendes eller kan og må forudsættes. Men dette spörsmål forsömmes som oftest til ubodelig skade for den rationelle behandling af æmnet. Istedetfor at stille det spörger man straks uden videre: hvorfra er det eller det lånt?

Et andet forhold må også tages i betragtning, den nordiske kildes art og alder. Der er naturligvis en meget stor forskel på, om en myte (mytetræk) findes i de gamle digte fra 10. årh. eller f. eks. i Snorres Edda alene. I de to århundreder og navnlig i det 11. kunde endel overleveringsstof finde vej til Island, som ikke för var nået derop. Islænderne havde jo en forbindelse med Orknøerne og det er navnlig disse, man i denne tid, især i 11. årh., må tænke på som formidlende led. Derimod er der ingen nævneværdig forbindelse med de sydligere øer og Irland. I det 12. årh. bliver rejser fra Island sjældnere og Islændernes egne skibe stadig færre. Og i det hele og store er det forbindelsen med Norge, der er det overvejende. Man kan så-

ledes ikke tillægge disse forbindelser nogen synderlig betydning i retning af kulturindførsel fra Vesten. I denne sammenhæng må naturligvis ikke glemmes, at der blandt de indvandrede landnamsmænd var nogle indfødte Kelter, mænd og kvinder, der medførte eller kan forudsættes at have medført sagn og myter, som kan være gået over i den islandske tradition og fundet vej til litterære sagn og myter fra omkr. 1200 og derefter. Selv skal jeg påpege et, såvidt jeg ved hidtil upåagtet, lille træk, der kan bestyrke dette.

I Ldn. (s. 93—94) fortælles om Auðun stoti, som var gift med Myrún, datter af Irekongen Madad, at han engang et efterår så en abildgrå hest komme løbende fra søen Hjarðarvatn til hans stodheste, den angreb hingsten og slængte den til jorden. Auðun gik så hen og fangede hesten og spændte den foran en to oksers slæde og kørte dermed hele sit tunhø sammen. Ved middagstid var hesten god at behandle, ud på dagen trådte den i jorden til hovskægget, men efter solnedgang sprængte den linerne, løb til indsøen og sås aldrig senere. Det er en eventyrets 'vandhest' (nøk), der her er tale om. I Irland har troen på den slags 'vandheste' været almindelig til de seneste tider. D. Hyde meddeler dette i sin litteraturhistorie (A literary history of Ireland s. 350—51) i anledning af et referat af et sagn om Cuchulinn; hans »ene hest knækker åget og styrter afsted og stanser ikke för den styrtede sig i søen, hvorfra Cuchulinn havde taget den i det fjærne Munster«. Her er ligheden iöjnefaldende, der er jo næsten identitet, hvor man uden nogen folkloristisk tagen-fra eller læggen-til kan konstatere ligheden. Der er her vel tale om et — fra Myrun stammende — folkesagn, der under traditionen er bleven anvendt som det fremgår af Ldn. og med

utrolig eller, måske snarere, sædvanlig troskab bevaret ned i gennem tiderne[1]. Med henblik hertil vilde det ikke være noget påfaldende, at der andre steder, f. eks. hos Snorre, fandtes noget lignende, når det kunde forklares på naturlig måde.

Docent, dr. C. W. v. Sydow har i Danske studier 1910 offenliggjort en afhandling: Tors färd till Utgård[2]. Her gennemgår forf. de norsk-islandske kilder for beretningerne om eller hentydninger til denne færd og søger at påvise enkeltheder deri, der m. h. t. deres oprindelse skulde pege mod Irland. Hovedkilden her er Snorres uovertræffelige skildring af færden.

Som bekendt består myten i denne fremstilling af følgende hovedmomenter: 1. Tor og Loke tager afsted. 2. De tager ind hos en bonde (Egill i Hymiskv.). 3. De spiser Tors bukke. 4. Bondens sön flækker — trods forbud — et af bukkens lårben, for at få marven. 5. Bukken, gjort levende, bliver halt. 6. Tor tager bondens börn til sine tjænere. De rejser og 7. træffer den vældige jætte Skrymer, der behandler dem overlegent og hånligt på alle måder; Tor forsøger at slå ham ihjæl, men alt mislykkes ved forgörelse (öjenforblindelse). Skrymer binder al deres mad i én pakke, med »grés«- eller »gress«-jærn (tråd), så at de ikke kan løse den op. 8. De kommer så til Udgårdsloke, hvor de på forskellig vis må prøve deres kræfter: Loke

[1] Disse sagn om 'vandhesten' har dog vist aldrig været synderlig udbredte på Island, hvad der er forklarligt nok. I J. Árnasons þjóðs. og ævint. I 135—38 findes kun lidet derom. En ganske lignende fortælling meddeles her fra Barð i Fljot, og her er der tilknytning til Vesten (se ovf. 39). Disse sagn kan dog i senere tider have bredt sig over det hele land.

[2] Der kan også henvises til Bugge: Norsk sagafortælling s. 184 ff.; jeg holder mig her kun til v. Sydows afhdl.

ved kapæderi, Þjalve ved kapløb, Tor ved at drikke, ved at løfte en kat, brydes med en gammel kone (Ælde).

Det er nu sandsynligt nok, at der her i og for sig er en sammenkobling af forskellige myter. Men således som det hele foreligger, danner det et udmærket hele. Þjalve er ellers velkendt som Tors ledsager (jfr. A. Olriks afhdl. Da. stud. 1905), Röskva, hans søster, spiller naturligvis, som det kvindelige væsen hun var, kun en ringe rolle. Hun kendes dog fra nogle gamle kilder, nemlig Þórsdrápa af Eilífr (*vreiðr stóð Vrösku bróðir*, mærk her v i forlyd, *vá gagn* er fortsættelsen). Þjalve findes, foruden i samme digt som Tors ledsager, også i Hárbarðsljóð som sådan. Af enkeltheder, som afgjort er ægte nordiske, kan fremhæves benflækkeriet (for at få marven); sikkert nordisk er også forestillingen om bukkene[1] som føde for Tor og hans ævne ved hammertegn at göre dem levende igen. Kraftprøverne hos Udgårdsloke er også ægte nordiske nok. Loke var sulten — han havde jo ingen mad fået hele dagen —; det har uden tvivl været almindelig morskab — ligesom så ofte ned til vore dage — at spise omkap med hinanden. Det samme gælder kapløb og kraftprøver som Tors. Hvad disse angår, svarer den første til Lokes, Tor er törstig og kan drikke så meget det skal være. De andre lege er kraftprøver, der i og for sig er fuldt forståelige ud fra rent nordiske forhold (løfte, bære et dyr, jfr. Grettir der bar oksen; brydekampe). Der er således ikke ret meget i og for sig, som man ikke kan forklare ud fra rent nor-

[1] Jeg må på det bestemteste hævde, at *hafra* (i Hárbarðsljóð, i forbindelsen: *sildr ok hafra*) betegner bukkenes kød, og ikke havregrød (jfr. Maal og Minne 1917 s. 79 f., hvor Nordgård har den rigtige opfattelse). H. Koht har sst. 163 f. gjort nogle modbemærkninger, som dog hverken beviser noget eller overbeviser. Jfr. Nordgård sst. 1918.

diske kulturforhold i fortid og senere tider helt ned til nutiden.

En fremstilling af en episode heraf findes i Hymiskvadet. Her er det Tor og Tyr, der drager fra Asgård (for at få Hymirs store bryggekedel); de kommer til Egill (en jætte; jfr. digtets *hraunbúi*); han tager bukkene i sin varetægt, medens Tor og Tyr besøger Hymir. På tilbagevejen kommer de så igen til Egill, men de havde ikke kørt længe, för den ene buk lå halvdød foran vognen; dens halthed (fordi lårbenet var brækket? det siges ikke udtrykkelig) antydes (*skakkr* = halt, en betydning, der endnu kendes på Island), »og det voldte den listfulde Loke«, om hvorledes, siges der ikke et ord. Er han imidlertid kommen til Egill og har været årsag til, at Tjalve flækkede knoglen? Eller på anden måde? Har Tor slagtet bukkene og spist, inden han drog videre til Hymir, og gjort dem levende ved sin tilbagekomst? Alt dette kan forudsættes. Men digteren kan også have kendt myten i en anden form. Digtet siger, at jætten måtte give Tor bægge sine börn til bod. I hvert fald har digteren kendt denne myte i en anden sammenhæng end Snorre, måske som en selvstændig myte for sig.

Dr. v. Sydow har, som anført, behandlet denne myte, og især den enkelthed, der består i, at dyr kan blive levende igen og uskadte, når alle deres knogler, skelettet, er tilstede. Troen på, at sådant lod sig göre, var i oldtiden ganske almindelig overalt, hvad v. Sydow nærmere efterviser. Der er som oftest tale om hellige mænd, der vækker døde dyr til live. v. Sydow påviser, at kun i Irland findes legender, i hvilke den hellige mand vækker sit eget dyr tillive, hvis knogler er bleven lagt samlede på dets hud, og så viser det sig, at det er halt på grund af et brækket ben. Han mener, at dette moment er kommet til Island

(Norge) og dér anvendt i myten om Tors buk, eller, med andre ord, denne beror på irsk oprindelse. Der göres opmærksom på, at i disse legender forekommer altid det brækkede ben i forbindelse med bygmestersagn, hvad der i vor myte slet ikke er tilfældet.

For den, der tror på et sådant enkelt mytetræks vandring eller lån og indföjelse i en anden sammenhæng, er det hele vist ret sandsynligt, måske endda ligefrem; og fandtes dette træk kun i Snorres fremstilling, vilde man måske ikke indvende noget derimod. Anderledes stiller sagen sig, når der tænkes på episoden i Hymiskvadet, hvor det vistnok må eller kan antages eller forudsættes, at Tor selv har slagtet sine bukke — uagtet dette ikke står der ligefrem. — Her må der da göres de samme kritiske bemærkninger eller indvendinger som i flere andre tilfælde. Kronologiske grunde taler virkelig imod, at dette er sket her, selv om Hymiskvadet tilhører slutningen af 10. årh. Hertil kommer, at alle de irske kilder for disse legender er meget sene, de fleste er optegnelser fra de sidste tider. Man kommer uvilkårlig til at spörge: Kan disse forestillinger ikke ligeså godt være kommet til Irlænderne fra de Nordboer, som nedsatte sig iblandt dem og levede slægtled efter slægtled sammen med dem? Med andre ord: er de ikke netop nordiske forestillinger fra begyndelsen af? Mig forekommer det at være lige så sandsynligt som det modsatte[1]. Denne nærliggende mulighed har v. Sydow slet ikke kunnet tænke sig — jfr. den hos Bugge herskende forestilling, at intet kan være oprindeligt eller selvstændigt i

[1] V. der Leyen har i en afhdl. i Beiträge 33 netop for Udgårdsfærdens vedkommende antaget lån fra nordisk eller påvirkning derfra, ikke just m. h. t. netop dette punkt, men m. h. t. legene hos Udgårdsloke, og det gör langt mere indtryk af at være rimeligt.

Norden, hvortil det blot er muligt at påpege en om end nok så svag parallel på fremmed grund. Bevislig har Nordboerne bragt deres myter til Vesten, og ikke blot mundtlig meddelt dem, men også billedlig fremstillet dem på uforgængelige stenkors, hvor de står den dag i dag som talende vidnesbyrd om disse meddelelser. Dr. v. Sydow nægter, at myten kan udledes af nogen af de nu kendte legender, men får oprindelsen frem ved en ret kunstig kombination af to forskellige typer (s. 105); den umiddelbare irske kilde (legende), der snarest må forudsættes, er da gået tabt. Vi ender altså dog med en ubekendt. Og det er egenlig ikke betryggende.

I en anden afdeling af denne afhandling behandler v. Sydow »Skryme-episoden«. Dens indhold meddeles og der henvises til, at hentydninger til den findes, som bekendt, både i Hárbarðsljóð og Lokasenna. I det første digt hedder det, at Tor »blev stoppet i en hanske på grund af frygt og fejhed; på grund af frygt turde du hverken fise eller nyse, så at Fjalar hørte det«, og i Lokasenna siger Loke: »hårde fandt du Skrymirs remme, og du kunde ikke få fat i maden« [»og du var ved at dø af sult, skönt du ellers var rask« — senere tillæg]. Her er der ingen uoverensstemmelse med Snorres fremstilling; jætten hedder i Lokas. Skrýmir, som hos Snorre; når han kaldes Fjalar i Hárb., er det intet andet end et jættenavn brugt synonymt med hint (lydrimets skyld). Der er ingen grund til her at fastslå nogen modsigelse. Vi har således det samme tilfælde her som för, at vi allerede i 10. årh. finder myten i Norden, efter min opfattelse i Norge. Her gör altså på forhånd de kronologiske forhold meget store vanskeligheder.

v. Sydow har ret, når han i denne overordenlig mor-

somme beretning ikke finder nogen religiøs tanke og i den forbindelse taler om den digtende fantasi (s. 147). Han henviser til S. Bugges udtalelser i Nordboerne i Irland (Foredrag udg. 1907 s. 92, jfr. Irlands gamle åndskultur, foredrag, s. 20) om, at beretningen må bero på keltiske sagn, ti der bruges ordet *grés-járn* om det jærn, Skrýmer havde bundet om madpakken; Tor kunde ikke finde sammenföjningerne (knuderne) og løse dem. Ligeledes peges der på, at det danske ord *hanski* bruges her; hvad det skal sige, er dog ikke let at se. Ordet *grés-* kunde synes at have större betydning. I hdss. skrives det *grés-*, *gress-*. Det findes også et andet sted, i Göngu-Hrólfss. (Fas. III 240, anm.): *þat var gert af gresjárni*[1]; *þat fellr í firði þeim er Grer*[2] *heitir.* Der tilföjes: *þat kann eigi ryðga né stökkva.* Der synes ikke at være nogen indre sammenhæng mellem dette sted og Snorre. Indirekte kan ordet naturligvis dog gå tilbage til Snorre. Dette har Bugge erklæret for irsk *grés*, der »på irsk betegner kunst«, brugt særlig om den kunst at »göre jærnet blankt, hvast og hårdt«[3]. Unægtelig synes dette at passe godt. Nogen nordisk forbindelse for ordet er ukendt; ganske vist findes et *grér*, der især findes brugt i rimerne i omskrivninger for mænd (*geira grér* o. s. v.), og det findes som dværgenavn i Sörlaþáttr. Det er muligvis det samme ord[4]. Her er en tilknytning lettere; 'dværge-jærn' kunde let antages at være bleven til om en særlig art af jærn med de og de mærkelige egenskaber, i henhold til en eller anden myte. Nægtes kan det på den anden side ikke, at et sådant ord som det irske kunde

[1] Udgavens *ger-* er ganske urigtigt; alle hdss. har *gres-*.

[2] Her står *ger* i ét, men *grer* i de andre hdss.

[3] Jfr. Norsk sagafortælling, s. 189 f.

[4] Bugge har dog afvist sammenstillingen med dette.

være kommet til Island og være blevet brugt ligesom *parrak* f. eks. (se ovf. 59—60), men deraf følger ingenlunde, at hele den beretning, hvor ordet findes, skulde være irsk, ligesålidt som det vilde være muligt at antage, at fortællingerne om Odin hos Snorri (Yngl.) var keltiske, fordi der dér findes ordet *bjának* (Hkr. I, 11).

v. Sydow udtaler da også en tvivl om, hvorvidt det er berettiget på grund af et enkelt (eller et par enkelte) ord at drage den slutning, som Bugge gör, men han mener, at Bugge dog har set ret ialfald m. h. t. »knudeepisoden«. Ti hos Irerne findes en »knudemagi«, hvorpå der anføres eksempler. Iøvrigt skulde denne »knudemagi« være ukendt. Altså må den være kommet til Nordmændene fra Kelterne. Det er samme måde at ræsonnere på som tidligere.

v. Sydow anfører et sagn om Finn og hans mænd, der jagede en dag på White Glen. Læser man dette sagn, opdages det straks, at sågodt som alle enkeltheder er forskellige fra Torsmytens. Den eneste lighed eller parallel, der her findes, er, at der til Finn kommer en »stor mand«, der viser sig at være i besiddelse af uhyre kræfter og hurtighed; han tilbyder Finn sin tjæneste. Der er hos ham ingen underfundighed, end mindre fjendskab eller hånende overlegenhed og drilleri, der netop er det hovedsagelige i Skrýmers væsen. Der er således en fuldstændig modsætning tilstede her. Alt er uligt. »Den store« mand forlader ikke Finn som Skrýmer Tor; der er ikke om aftenen tale om nogen kraftprøver, ingen öjenforblindelser — kort sagt intet af alt det, der er det karakteristiske ved episoden hos Udgårdsloke; hele tendensen og sammenhængen er helt forskellig. Der er ganske vist tale om kraftprøver i den irske beretning, men det er jætten (»den store mand«), der selv skal udføre dem, og de göres for at blive

ham kvit. Om nogen uløselige magiske knuder er der her heller ikke tale[1]. I den irske beretning er der endnu mere af æventyr, »som dock i detta sammanhang ej intresserar oss«. I nogle versioner skal der antydes, at Finn selv skal udføre et eller andet vanskeligt, så at A. Nutt deraf har sluttet, at jætten var udsendt af en fjende (jætten kommer fra »Lochlann«), men selv om så var, er uligheden lige stor for det. Det er i virkeligheden ufatteligt, at disse beretninger overhovedet parallelliseres på et så tyndt grundlag. Selv indrømmer v. Sydow, at ved flygtig [det behøver den tilvisse ikke at være] granskning synes ulighederne at være ganske store, men »abstraherar [udh. her] man från de övriga motiv [ja, her er de nu ikke så få], som å båda sidor tillkommit är likheten, såsom af följande jämförelse framgår, omisskännlig«, og så stilles en generaliserende parallellisering op i ganske almindelige ordelag; det er den sædvanlige folkloristiske metode, der i mine öjne er, videnskabeligt set, lidet forsvarlig. Så søges afvigelserne forklarede, og da falder alt som fod i hose, så kommer facitet med lethed frem. Motivet med hansken jævnføres med lignende æventyrmotiver, men oprindelsen dertil lader sig ikke nærmere påvise. Det samme gælder Skrymirs snorken og »løvbladets« fald på Skrymirs hoved«[2], samt »dalene« i klippen (hammermærkerne). Af hele dette afsnit er det altså ene og alene »knudemotivet«, som bliver keltisk, og det skal være indarbejdet i hele det øvrige, der

[1] Ti noget ganske andet er, at Conan bliver af jætten bunden med sådanne knuder, at når én løses (de kan altså løses) kommer der 7 istedet, og ingen kunde befri ham for båndene undt. jætten selv eller smeden i White Glen. Her er ingen paralleller, undt. den, at der nævnes ordet »knuder«.

[2] Jeg anfører her for kuriosums skyld den vigtige indrömmelse, at »motivet er af den art, at det godt kan være opfundet mere end en gang«. Dette skulde betænkes lidt oftere, end tilfældet er.

er nordisk, med bevidst hu. Men når man nu husker, at det for Skrýmer var om at göre at pine og plage Tor så meget som muligt, var det en selvfølge, at han måtte hindres i at få føden; og dette kunde jo ikke ske på anden måde end ved at binde maden således i en pakke, at remenderne (knuderne) ikke kunde løses. Det er simpelthen en logisk tankeudvikling. Det synes mig tvivlsomt, om der overhovedet her kan tales om nogen »knudemagi». Det hele var jo — som det siges senere i myten — en öjenforblindelse, hvori netop ligger, forekommer det mig, at knuderne kunde i og for sig, omend vanskelig, løses. Det er tænkeligt at ordet *gres-* er af keltisk oprindelse og er — på Island — blevet benyttet om böjelig og smidig jærntråd (jfr. *teint járn* og *járnvafiðr*) i almindelighed, men deraf følger som sagt ikke, at myten er keltisk.

Endelig er der det 3. afsnit, »besøget i Utgård«. Her er jo alt overmåde naturligt-logisk-nordisk; jfr. ovf. Her er Snorre den eneste kilde, undt. for så vidt som Elli i Kveldulfs vers kaldes 'Tors brydekamp-veninde'; verset er ialfald langt ældre end Snorre.

Tjalves løben omkap med Huge, der er den personificerede 'hu', beror på den opfattelse, at sjælen er det hurtigste af alt, visselig en tanke, som kunde opstå af sig selv allevegne, — Tor drikker, fordi han er vældig tørstig (ligesom Loke sulten); man har sat i forbindelse hermed den omstændighed, at der altid, også ved flodtid er en smallere eller bredere strimmel sand og sten, der ikke overskylles, för det mulddækkedé og græsbevoksede jordlag begynder. Dette søgte man forklaring på — og grunden var denne, at Tor ved en lejlighed havde drukket så meget af havet, at dette fænomen fremkom. Skulde Tor brydes med noget, han ikke kunde magte, måtte det — ved en

forskende eftertanke — kun være alderdommen, som han ikke kunde overvinde (han kunde ikke falde for alderdommen — han skulde jo falde for midgårdsormen!); denne personificeredes ligesom huen. Det er mytedigtningens skæmt, at lade Tor komme i kast med midgårdsormen — her i en vældig kats skikkelse —; kattens smidige ryg, der kunde skydes himmelhöjt i vejret, svarer til slangens krop. Alt dette forstås umådelig let som en original nordisk tankebygning, uden at man på noget som helst punkt behøver at spörge om fremmede forbilleder.

v. Sydow anfører nu 3 gæliske sagn, hvori der skal findes endel parallelisme. Men det er egenlig nok at anføre hans egne ord herom: »De tre meddelte gæliske sagn afviger ganske stærkt (udh. her) fra hinanden og endnu mere (ligel.) fra Udgårdsepisoden. Men, tilföjes der, overensstemmelserne er dog af den art, at man måtte antage en virkelig samhørighed mellem dem indbyrdes og med Snorres beretning«. Det første er os uvedkommende; hvad det sidste angår, synes det umuligt at fatte den tvingende grund til samhørigheden. Ingen, som læser sagnene og bedömmer dem med uhildet blik, vil lettelig kunne indrömme denne. Mig er det umuligt. v. Sydows følgende forsøg på at få parallelismer og lån frem viser bedst ved de — netop her så — vage udtryk og nødvendige indviklede kombinationer, på hvor svage fødder det hele står. Efter min opfattelse er hele myten om Tors færd til Udgårdsloke både som helhed og i enkeltheder fuldstændig nordisk digtning. Det eneste, der måske ikke er det, er stavelsen *grés (gress)*. Hvor meget man nu kan bygge derpå, forekommer det mig let at svare på (jfr. ovf.).

Dr. v. Sydow har i slutningen af sin afhdl. om Hymer og hans bæger (Danske st. 1915) gjort en del ret træffende

og forstandige bemærkninger om nødvendigheden af — for mytologen og religionshistorikeren — at studere folkeminderne. Uden om dem kan man selvfølgelig ikke komme. Men her må fremfor alt anvendes stræng kritik og sund videnskabelig metode, den samme som er fælles for alle videnskaber. Jeg kan umulig godkende rigtigheden af en metode, ifg. hvilken man begynder en undersøgelse f. eks. på følgende måde: »Mere tydeligt forvansket er selve bægerbrydningen; et bæger er gjort til at drikke af, ikke til at slå i stykker, og allermindst, når det er et kostbart klenodie. En kraftprøve, som skal udføres med et bæger, burde[1] derfor snarere være sat i forbindelse med drikning end med slåen-itu. . . Nogen god motivering for at bægeret skal slås i stykker istedetfor at tömmes tilbunds, findes ikke i digtet, men må (»bör«) oprindelig have været der. Hvad man skulde vænte er enten, at kraftprøven fra begyndelsen af har været en anden, f. eks. drikkeprøve, eller også at formålet med bæger-brydningen har været et andet, men er bleven ændret til at være en kraftprøve ved påvirkning fra de mange andre kraftprøver i digtet og har således fået sin nuværende form. Også den omstændighed, at bægeret skal kastes mod jættens pande, synes at være utilstrækkelig motiveret i digtet. Det siges ganske vist, [NB] at det er hårdere, men dette synes at være en opfindelse på anden hånd. Når et bæger kastes mod panden på en person, plejer dette at betyde, at man vil skade pågældende person, ikke at knække bægeret. I det oprindelige sagn har man derfor ret til at vænte en sådan motivering af kastet«. (D. stud. 1915 s. 122—23).

Når man begynder med at ræsonnere på denne måde og giver sig på forhånd således alt, hvad der burde have

[1] Alle udhævelser her af mig.

stået der, alt hvad man kunde vænte havde stået der o. s. v., ja, så er det jo ikke så underligt, at man kan komme til mærkelige resultater. Iøvrigt vedkommer den afhandling, fra hvilken citatet hidrører, ikke det æmne, der her behandles.

Som bekendt har den tyske lærde H. Zimmer i sine undersøgelser i Keltische beiträge (I. III i Zeits. f. deut. alt. 33 og 35) søgt at godtgöre, at der hos Irerne fandtes åbenbare lån fra tyske heltesagn om Sigurd og Niflungerne, men disse lån skulde ikke være komne direkte fra Tyskland, men fra Nordboer i Irland. Jeg lader mig her nöje med at hidsætte, hvad jeg derom har skrevet i min afhandling mod S. Bugge (Aarbb. 1895, s. 276 f.). Efter at have påvist Zimmers misforståelse af Dicuils ord (jfr. ovf. s. 6) og urigtigheden af at antage ældre forbindelser mellem Norden og Irland udtaler jeg: »Zimmer har bl. a. påvist, at der i de irske Cuchulinnsagn findes for det første sådanne træk som antydninger af usynlighedskappen (Sigfrids tarnkappe, s. 317—18); der findes for det andet bestemte hentydninger til Sigurds hornhud; for det tredje findes der antydning af 4 brødre (»blutbrüder«) ɔ: Hagen, Gunther, Gernôt og Giselher (s. 312); af disse kaldes den sidste Fer Bālth, d. v. s. den enfoldige; i tyske sagn kaldes Giselher »der tumbe man«. Intet af disse sagntræk findes så meget som løselig antydet i de nordiske eddadigte; her findes ingen tarnkappe, ingen hornhud, ingen Giselher, hverken klog eller dum. Nordmændenes (og Islændernes) ældste sagnform indeholder intet som helst minde om disse særlig karakteristiske sagnbestanddele.

Heraf er der fornuftigvis kun én slutning at drage, nemlig den, at fra nordiske vikinger har Kelterne ikke fået dem — og da naturligvis heller ikke de øvrige sagndele, der her er tale om. Og selv om man ikke vil drage denne slutning i hele dens strænghed, er det, efter hvad der foreligger (eddadigtenes beskaffenhed), naturligst og sandsynligst at søge forklaringen af de irske sagnlån på en anden måde, end Zimmer har gjort. Naturligst og sandsynligst er det da at antage, at alt hvad der af lån fra tyske sagn om Nibelunger og Sigurd fafnirsbane er kommet til Irerne, er indkommet direkte fra Tyskland og ikke ad den Zimmerske omvej. Forklaringen af en sådan overførelse ligger lige for hånden. Fra ældgammel tid havde der, som bekendt, været den livligste forbindelse mellem Irer og Tysker eller mellem Irland og fastlandet. Irske munke oversvømmede Tyskland og stiftede der berömte klostre; der var tyske lærde, som studerede i Irland o. s. v. Det følger af sig selv, at der var den livligste forbindelse mellem disse munke og deres hjemstavn. Det er disse forbindelser, der har ført de gamle tyske sagn til Irland, og ikke de nordiske vikinger. På den anden side må det fremhæves, hvilket også stiller sagen i den rette belysning, at der blandt de nævnte sagnlån ikke findes et, der i særlig forstand er nordisk«. Således måtte jeg dengang skrive; var forudsætningen rigtig, vilde det være klart, at disse irske sagnmomenter umulig kunde tages til indtægt for en livlig udveksling af åndsindhold mellem Kelter og Nordboer, og S. Bugges henvisning til Zimmers påvisninger som gunstige for hans egne mytologiske og sagnhistoriske teorier måtte ganske bortfalde. Nu må det hele falde bort, da netop forudsætningen, tilstedeværelsen af disse tyske sagn i irsk overlevering, overhovedet beror på

illusion, hvad K. Meyer har bevist i den foran (s. 64) anførte afhandling.

V. Den islandske sagaskrivning.

Jeg har i min litteraturhistorie fremsat de anskuelser, jeg ved mine undersøgelser af kilderne og overvejelse af de i betragtning kommende omstændigheder har ment at måtte göre gældende. Jeg kunde i grunden lade mig nöje med at henvise til, hvad jeg således har fremsat. Men der er senere fremkommet skrifter og afhandlinger, hvis forfattere søger at godtgöre og hævde meninger, der er vidt forskellige fra mine og som jeg, efter også at have gransket dem, ikke på nogen måde kan gå ind på. Det bliver derfor nødvendigt her at komme nærmere ind på hele denne sag, eftersom oprindelsen til sagaskrivningen efter disse meninger skal søges i Vesten blandt Kelterne. Atter her er det de to navne S. og A. Bugge, der møder os.

Förend jeg går ind herpå, vil jeg i korte træk skildre sagaens oprindelse og udvikling, som jeg mener den ikke blot *kan*, men også *må* forklares, og det på den naturligste måde[1].

Så langt vi kan komme tilbage i tiden, mærker vi og får vi positive beviser for Nordboernes, særlig Nordmændenes, historiske interesser, d. v. s, interesse for fortids begivenheder, hvad enten de nu, efter vor opfattelse, tilhører virkelig historie eller til sagnområdet. Formentlig har Nordboerne i det 9. århundrede aldeles ikke kunnet skælne mellem disse to. For dem var uden tvivl alt historie. Den nævnte interesse er ikke noget særlig nordisk; det er den samme

[1] Længe efter at dette afsnit var skrevet fremkom prof. E. Olsons afhdl.: Den isl. sagans ursprung, Lett. tidsskr. 1918 s. 411 ff., hvori lignende opfattelse og betragtninger göres gældende som de her forfægtede.

vi møder allevegne, både hos Grækere og Romere, Germaner og Kelter o. s. v. Hvor den nu træffes mindre udpræget, beror det på det ringere kildemateriale. For Nordmændenes vedkommende mangler dette ikke. De ældste kilder, skjaldekvadene, giver os adskillige tildels udmærkede vidnesbyrd i så henseende. Eddadigtene også.

At der blandt Nordmændene, der boede i indbyrdes ret skarpt afgrænsede dale og fjorde, og som kun nogle få gange havde lejlighed til at mødes til talrigere forsamlinger, måtte ved hver lejlighed vise sig trang til at spörge, til at erfare om hinanden, hvad der var sket hos nærmere eller fjærnere boende stammer, der alle forbandtes ved hovedsagelig fælles skikke og kultur og fremfor alt ved det fælles sprog, er en selvfølgelig sag, som ingen benægter. Heraf at slutte, at der allerede da var opstået en fortællekunst, vilde naturligvis være forhastet. Men en ubevidst kærnefuld fortællemåde er noget, det ikke er for dristigt at forudsætte. Foruden det her antydede stof har der dengang eksisteret sagn og fortællinger om ældre personer og begivenheder; vi skimter dem i de bedre og mere alderdomsagtige fornaldarsagaer, som dem om Hrafnistamændene, som dem om Half og hans kæmper og flere andre. Der er meget gammelt norsk sagnstof her, der er forplantet ned igennem tiderne og allerede med landnamsmændene er kommet til Island, hvor det har levet flere hundredår i den mundtlige fortælling indtil det — vistnok i en noget (eller meget) ændret og afbleget form — blev optegnet og samlet. Der er ingen grund til at antage, at de ikke også i Norge har levet på folkets læber, til en vis grad ialfald. Allerede i det 9. årh. må dette stof have fået en fast fortælleform, og der er intet, der hindrer os i at antage, at det blot var ganske enkelte løsrevne episoder eller begivenheder

der da fortaltes; der kan godt have været grupper af sådanne samlede og knyttede til hinanden. Ja, der har allerede dengang måske været *fróðir menn*, der ligefrem samlede på den slags kundskaber, ialfald har vi en tradition om en *Dagr fróði* (Fagrsk. 382—83; kun i A-bearbejdelsen; denne kilde er dog ikke fuldt pålidelig) i det 9. århundrede. At der også har været en levende interesse for slægten og dens medlemmer, følgelig genealogiske kundskaber, er ligefrem bevisligt (jfr. f. eks. Hyndluljóð). Her har bl. a. den gamle odelsret stærkt medvirket og meget andet. I hver eneste fjord, i hver eneste dal (bygd) har der været sådanne interesser og kundskaber.

Og der var ikke blot hjemlige historiske (dette i den tids betydning) kundskaber tilstede, men også indførte, sydfra bragte, sagn om Jörmunrekk, Atle, Sigurd o. s. v. Disse var allerede indkomne inden 800.

Positive beviser har vi for alt dette. Jeg nævner naturligvis først Ragnarsdrápa af Bragi. Her har vi bl. a. to afdelinger (stevbolker), hvoraf den ene handler om hjemlige sagnpersoner (Hedinn — Högne — Hilde), den anden om kong Jörmunrekk. Bægge handler ganske vist om en enkelt episode, men det kommer simpelthen af, at digtet er forfattet om de enkelte billeder på det givne skjold: Jörmunrekks død (drab) og Hjadningekampen. Men det følger af sig selv, at Brage og hans samtid har kendt mere til sagnene end netop disse episoder. Dette fremgår også direkte af enkelte udtryk i digtet; således kaldes Jörmunrekk »Randves (sönnens) hovedætling« (ɔ: fader); deraf følger, at digteren også har kendt sagnet om Jörmunrekk-Randver; Brage ved — hvad der naturligvis ikke kunde stå på skjoldet —, at »Erpsbrødre« (ɔ: Sörle og Hamdir, der udtrykkelig nævnes) »hævnede deres sorger« ved at dræbe Jörmun-

rekk, at der hermed sigtes til Svanhild, og behandlingen af hende fremgår af et andet sted (hvor hun nævnes *Fogl-hildr, fogl = svan-*); de nævnte brødre kaldes »Gjukes ætlinge« og tillige »Jonakrs sönner«. Med andre ord: vi ser her tydeligt kendskab til både Jörmunrekk- og Gjukungesagnet, dette endogså i dets mest fremskredne — ellers kendte — form. Alt dette forudsætter en sammenhængende fortælling og det af ingen ringe udstrækning. Der vilde ikke være noget urigtigt i, efter nordisk sprogbrug, at tale her om en — mundtlig fortalt — saga. Ganske det samme forudsætter Hjadningesagnet i den anden afdeling. Selv kalder Bragi det således; (»Ragnar gav mig et skjold og mange *sögur; fjölð sagna* står der; dette kan komme både af *saga* og *sögn*, men bægge ord er ensbetydende).

På lignende måde forudsætter Tjodolfs Haustlöng en række samlede fortællinger om guderne (myte). Ikke mindre grund er der til at nævne samme digters Ynglingatal med alle dets sagn (som vi kalder det; *sögur* som han selv kaldte det). Tjodolf nævner netop her 'sagakyndige' mænd (*fróðir menn*), hvem han har udspurgt og som altså må forudsættes at have siddet inde med mange kundskaber og da i mere eller mindre sammenhængende form, i större eller mindre udstrækning, jfr. Hymiskv.s omtale af 'mytologer' (*goðmálugir*). Tjodolf siger også, at det (en nærmere betegnet begivenhed) 'blev til fortælling' (genstand for en sådan). Haraldskvæði af Torbjörn hornklove forudsætter ældre digte. Fortællinger ('sagaer') forudsættes hyppig i de gamle heltedigte. Eksempler herpå er: »Du husker kun lidt af gamle fortællinger (*fátt fornra spjalla*, Hh. I 36, modsat *ný spjöll* 'nye tidender, fortællinger om sådanne', HHjörv. 31). I Guðrkv. II nævnes *sögur*, der fremstilles i brodering (og der nævnes eksempel herpå); »jeg hørte sige i (blandt) gamle

sagaer (*í sögum fornum*; Oddrgr. 1.), 'lyt til min fortælling' (*saga* Hyndl.). 'At lytte til gamle fortællinger' Grótt. 18. Der hentydes til, at 'man har hørt' ɔ: fortællinger om noget (*frétt hefr öld* Am 1; *þá frák sennu* Ghv. 1) o. s. v. Hvad er draperne, der direkte behandler en fyrstes bedrifter, andet end en historisk fortælling (på vers; jfr. Snorres udtryk *söguljóð*)?

Det forekommer mig, at det anførte er ret kraftig talende vidnesbyrd om sans for fortælling, om virkelig udstrakt fortælling om personer og begivenheder, som ikke stammer udefra, men som er medfødt Nordboerne fra arilds tid af lige så vel som ethvert andet oldtids folkeslag.

Efter at Island så var opdaget og befolket, fandtes selvfølgelig her den samme sans for fortælling, samme videbegærlighed, blot med den vigtige forskel, at på Island måtte denne blive så meget större og stærkere, som afstanden mellem det og Norge, mellem Islænderne og stammefrænderne dér, var större. Interessen for forhold og personer i Norge og lysten til at høre nyt derfra måtte, ikke mindst i begyndelsen, være meget stærk og omfattende. Jeg har i min litteraturhistorie (II 187 ff.) udførlig søgt at påvise den islandske sagas forudsætninger. Jeg vil ikke gentage alt det her. Kun skal bemærkes, at jeg der peger på den overordenlig betydelige og selvfølgelige interesse for slægten, herkomsten, der allevegne kommer tilsyne, og som måtte vise sig med usvækket kraft; det gjaldt for de indvandrede stormænd at hævde sig, ikke mindst overfor hinanden. Al tale om, at disse genealogiske interesser skulde stamme fra Irland, hvor clan-væsenet var så udviklet og selvfølgelig krævede indgående kendskab til de enkelte slægter og familjer, er ganske hen i vejret og ubegrundet, eftersom urgamle lignende forhold eksisterede i Norden. Det

fremgår af Hyndluljóð med al ønskelig klarhed, hvor almindelige sådanne kundskaber var, og hvilken betydning man tillagde slægten. Det samme viser også det langt ældre Ynglingatal. Jeg har henvist til de ættesagn, der må have dannet sig, om de af slægtens medlemmer, der havde udmærket sig ved tapre gærninger (kampbedrifter el. lign.). I familjen fortaltes disse sagn til minde — vel også som forbillede for de yngre. Bautastenene, som »sön rejste efter fader«, er tavse vidnesbyrd herom, og dog, sammen med de fra Hávamál hæntede ord, talende nok.

Jeg har søgt at vise, hvorledes en sagnskat indenfor familjer eller grupper af sådanne meget tidlig måtte samles og dannes. Jeg har vist, hvor mangfoldigt og broget et kamp- og ufredsliv der førtes på Island mellem de enkelte hövdinger (og slægter), hvorom der kunde fortælles, og hvorom der blev fortalt. Da dannedes, skabtes, grundlaget for de isl. slægtsagaer, der jo næsten alle foregår i 10. årh. (og beg. af 11.). Fremdeles har jeg vist, hvor store interesser der knyttede sig til Norge og norske begivenheder (kongeskifte) for Islænderne; for dem var det en livsbetingelse i flere henseender at stå sig godt med den norske befolkning, fremfor alt med kongerne; derfor var det disse, som hovedinteressen knyttede sig til. Derfor tyede hövdingerne til dem, derfor søgte skjaldene, der efter midten af 10. årh. udelukkende er Islændere, dem. På lignende måde om end i en mindre udstrakt grad bredte sig interessen for de øvrige nordiske lande og nybygder (i Vesten). Der var stadig begivenheder nok at fortælle om for de hjemvendte, lysten til at høre nyt var overalt lige stærk.

Efter o. 1030 begynder et nyt tidsafsnit i Islands historie, et overvejende fredeligt tidsrum, der varer i et helt århundrede omtrent. Vi har herfra så godt som ingen sagaer;

der skete ikke noget, der kunde göres til genstand for indgående fortælling, der forefaldt ingen bygdekampe. Det er karakteristisk, at den eneste saga, der haves (fra midten af det 11. årh.) handler — ikke om våbenbedrifter, kamp og drab, men — om tingstridigheder. Grundene hertil skal ikke her nærmere undersøges; man har bl. a. peget på Skapte Toroddssons virksomhed (jfr. Ares ord i Islb. kap. 8); biskop Isleifs nidkærhed kan også have virket i den retning. Men et er sikkert, at der nu herskede en tid og sådanne forhold, der var så gunstige som vel muligt for en forplantning af forfædrenes livsvirken og handlinger ved og i en mundtlig fortælling. På Island var der fuldt så meget som andre steder trang til underholdning i ledige stunder især i vintertiden, da hele gårdens befolkning var så at sige samlet i ét rum ved hjemmearbejdet. Hvad kunde der være til at forkorte tiden andet end sagn, æventyr og historiske fortællinger, samt fremsigelse af ældre historiske digte og vers?

Endelig har jeg gjort opmærksom på, at den mundtlige tradition ikke blot har levet hos dem, der på grund af særlige, personlige (slægts-)interesser var kaldede til at pleje den og opbevare den, men at der også var sådanne mænd i forskellige bygdelag, der af ren og skær historisk interesse samlede de enkelte familjers traditioner og sikkert var virksomme ved disses ordning og sammenknytning. Det er de 'frode' mænd, som vi finder ved tiden omkr. 1100, — netop ved den tid, da sådanne efter udviklingens gang måtte være tilstede. Som eksempel på den mundtlig fortalte saga(-afsnit) har man henvist til den uden tvivl fuldstændig historiske beretning om den unge Islænder hos Harald hårdråde, en beretning, der tillige viser, hvilken overordenlig betydning det islandske alting har haft for

sagafortællingen (jfr. beretningen fra langt ældre tid om Egill Skallagrímsson på altinget).

Ved 1100 var alt således forberedt til det næste skridt i udviklingen, nemlig nedskrivningen, optegnelsen af det samlede stof, sagaskrivningen, der ialfald var i fuld gang ved og efter midten af det 12. årh. Her vil vi stanse noget. Det er af det foran skitserede let at se, at udviklingen fra handlingernes tid gennem den naturlig deraf flydende og følgende mundtlige fortælling i virkeligheden er så selvfølgelig, at den kunde ligefrem forudsættes som sådan, selv om der ikke var direkte vidnesbyrd eller antydninger derom. Den mundtlige beretning i det 11. årh. er intet andet end en direkte fortsættelse af den tidligere ældste (norske) fortælling (myter, sagn, æventyr, lokalsagn om helte og konger o. s. v.), som skjaldekvad og eddadigte m. m. bevidner. Og nu spørger man — som oftere ellers —: er der nogen særlig grund til at søge fortællingens eller sagaens udspring andre steder end indenfor det pågældende nordiske område selv? Mit svar er i det foregående givet. Prof. S. Bugge og især A. Bugge mener imidlertid, at svaret må blive et andet, og de retter, som ellers, blikket mod vest og søger kilden eller vækkelsen dér. Jeg henviser særlig til den førstes Norsk sagafortælling og sagaskrivning i Irland (1901, 1908) og den sidstes afhandling Den isl. sagas oprindelse og troværdighed, (foredrag i Nord. tidskr. (Letterst.) 1909; også i så godt som samme form på tysk i Zeits. f. deut. altert. 1909). Disse skrifter må vi nu se noget nærmere på.

»Norsk sagafortælling« udkom i to hæfter, det sidste efter S. Bugges død og egenlig ufuldendt. Dets indhold betegnes ved følgende kapiteloverskrifter: 1. Clontarfslaget og slaget ved Ross na ríg. 2. Vikinger som kommer til Irland

efter Ottar jarl. 3. Rodla, den røde mø og Rusla. 4. Den islandske Brianssaga. Som tillæg hertil findes: Misforståelser i gamle skrifter, navnlig af fremmede navne. 5. Bråvallaslaget og Brianslaget. 6. Den norske i Dublin forfattede Brians saga. 7. Norske mytiske og sagnhistoriske fortællinger på de britiske øer, — hvortil slutter sig »Tillæg og efterskrift«, der består af fragmentariske mindre stykker, der skulde være bleven videre udført som fortsættelse af det hele.

S. Bugge oplyser om sit udgangspunkt, at det har været den iagttagelse af sönnen, at der i skriftet »Irernes kamp med de fremmede« (Cogad Gaedhel re Gallaib) findes en passus, hvori det hedder: »hans fiender efter ham, nemlig de fremmedes (d. e. Nordboernes) og Leinstermændenes historikere bevidner o. s. v.«; over det sidste ord er der i det ene hds. skrevet »eller: fortæller (dette er blot et glossem)«. Ud fra dette har A. Bugge turdet formode eksistensen af »en på norsk forfattet og nedskreven fortælling eller saga om Brian-slaget«, og denne skulde den irske krönikeskriver have kendt. Det er åbenbart denne mærkelige opdagelse, der har affødt A. Bugges ligeså mærkelige opfattelse af den isl. sagas oprindelse.

I 1. kap. af S. Bugges skrift omtales nu en irsk fortællings opregning af hjælpetropper, der samles allevegne fra, deriblandt også fra det nordiske område, for at deltage i slaget ved Ross na ríg. Den nævnte antagelse af et nordisk kildeskrift skulde nu støttes eller fremgå af »flere navne«, vel at mærke navne, som skulde tilhøre ikke de fjærne tider, slaget ved Ross na ríg tilhører, men Clontarfslagets tid (1014). Der sendes bud til »Siugraid soga, konge af Súdiam, til Sortabud sort, konge af Orknøerne«. Det første navn skulde være nordisk *Sigrøðr sugga*, der

skal være identisk med den bekendte Orknø-*jarl* Sigurd Hlödvesson den digre (*sugga* = so, ɔ: den tykke). »Sortabud sort« skal være nord. *Svarthöfuð svartr*, en ellers ganske ukendt person. Dette skal altså bero på en nordisk, endogså skreven kilde tæt opad eller efter begivenheden (1014). Hertil er der meget at sige. Bægge kaldes de to nævnte hövdinger for »konger«, istedenfor »jarler«; det skyldes, hedder det, den irske forfatter. Dette er nu i virkeligheden ret slemt, men værre endnu er, at Sigurd henføres til Syderøerne, men den ukendte Sorthoved anbringes på Orknøerne; man skulde tro, at der her var sket en forveksling, ti vi kender så udmærket godt hele den orknøske jarlefamilje. Så er der formen »Sudiam«, der naturligvis er det nord. *Suðreyjum* (dativ). Hvad der her skulde vise benyttelse af et nordisk skrift er i virkeligheden altfor svagt til at kaldes blot et sandsynlighedsbevis. At disse navne kan skyldes og formentlig også skyldes mundtlig meddelelse er klart, netop dativen kan så udmærket forklares derved. Dette gælder også Bugges udvikling om *Inscoa* som navn, samt hans bemærkning om varianten *Olaib*; denne form viser netop en sen tid fra o. 1100 og fører bort fra en saga fra omtr. 1020 (jfr. også Marstrander s. 66). Bugges bemærkninger om *piscarcarla*, der skulde være = *fiskikarla* eller *fiskarkarla* bortfalder også. Som Marstrander (s. 81) viser, kan dette ikke være så; ordet kan »kun forklares som en omformning af *fiski-*, *fiskiarkarl* efter *fiskari*«. »Disse omformninger går følgelig tilbage til det 12. årh.« Det er heraf klart, at ordet, så langt fra at være bevis, netop bliver modbevis mod Bugges teori, ganske som formen Olaib. Havde der for den nordisk sprog forstående og læsende Irer foreligget en skreven kilde, skulde man virkelig have ventet en nöjagtigere og bedre

gengivelse. Dette må derfor bestemt udgå som bevis. Ligeså usandsynligt vilde det være i en så tidlig fremstilling at finde »en mere folkelig sagnhistorisk karakter«, hvad der skulde fremgå af navne som »Broder rød« og »Broder hvid«. Dette er höjst usandsynligt for ikke at sige umuligt.

Når S. Bugge siger, at disse »norske ord og navne lyder til os som en vemodig genklang af en hilsen fra landsmænd«, kan det være rigtigt nok, men ikke just på den måde, som han antager. Men der er snese (eller hundreder) af andre ord og navne, som gör akkurat det samme; der er intet særlig mærkeligt ved netop disse.

I kap. 2 søger B. at bevise, at flere navne på nordiske høvdinger og mænd, der henføres til 915, i virkeligheden hører sammen med Brianslaget 1014. Til grund for disse navne skulde ligge nordiske navne fra et prosaskrift. Bugge holder sig især til irske former på -in (*Suainin* og lign.), som han opfatter som den nord. artikel. Dette er vist urigtigt og höjst usandsynligt allerede af den grund, at den tilföjede artikel endnu var meget sjælden; i Norge-Island var den ukendt i personnavne. Marstrander opfatter da også dette *-in* som det nord. *-ingr* (s. 151). Det hele bliver altså betydningsløst.

Kap. 3 kan vi her lade ganske ude af betragtning. Kap. 4 handler om den isl. Brians saga således som den findes brudstykkevis i Njálss. og Þorsteins saga Síðuhallssonar. Om denne kan jeg henvise til min behandling deraf i min afhdl. om Njála (i Aarbb. 1904, s. 158 ff.), Njálas fremstilling er i flere henseender mærkelig rigtig, men den indeholder også fejl, og det i enkeltheder af en sådan art, at de umulig kan hidrøre fra öjenvidner til slaget eller bero på en gammel kort efter slaget skrevet skildring deraf. Disse fejl kan kun forklares ved, at den oprindelige be-

retning, der sandsynligvis kom til Island med et par Islændere, der deltog i slaget, under den mundtlige overlevering er bleven ændret og forvansket, hvad man har så meget lettere ved at forstå, som det her drejer sig om begivenheder så fjernt fra Island[1]. Den påberåbte »Brians saga« skal, ifg. Bugge, også have været islandsk. En skreven 'saga' fra kort tid efter slaget er simpelt hen utænkelig som grundlag for Njálas fremstilling. En sådan vilde være bleven benyttet ganske anderledes grundig end tilfældet måtte have været. Spörsmålet bliver så, om man alligevel — af andre grunde — kan eller bör antage en sådan oprindelig i Vesten skreven norsk saga om slaget. Det er det, S. og A. Bugge bægge hævder. Men én ting må slås fast, og det er, at fremstillingen i Njála og Þorst.s ikke på nogen måde forudsætter en sådan, tværtimod[2].

Vi skal nu kortelig gennemgå det vigtigste af, hvad S. Bugge fremfører til begrundelse af, at en oprindelig, norsk »ikke meget senere« (ɔ: end Brianslaget) skreven saga er benyttet.

S. Bugge gennemgår først de uoverensstemmelser, der findes mellem Nj. og irske kilders fremstilling af slaget. Hertil har jeg intet at bemærke (jfr. min afhdl.). Bemærkningerne (s. 59—60) om de i de nu eksisterende håndskr. af Nj. fejlskrevne (el. urigtige) navne (som *Kerþjálfaðr* for *Ter-*, *Kantaraborg* f, *Kankara-*) skal jeg ikke heller komme ind på, da Bugge selv indrömmer, at de ikke behøver at forudsætte en »oprindelig ikke-islandsk . . originalberetning«. Så meget större vægt lægges der på et sted i Þorst.s., hvor-

[1] Þorsteins saga er et uddrag enten af Njála selv (måske i en noget ældre skikkelse) eller den til grund liggende Briansaga, der ligefrem nævnes i Njála.

[2] S. Bugge indrömmer (s. 56), at Njálas fremstilling beror »tildels« på de isl. deltageres beretninger.

til der i Nj. intet tilsvarende findes. Det er beretningen om, at Sigurd jarl hører fra luften en stemme, der siger: »hvis Sigurd vil have sejr, da søge han med sine mænd op på Dumazbakke«. Han faldt i slaget, og man kommer til at tænke, at det skete, fordi han ikke fulgte rådet, at »Dumazbakke« virkelig er eller var navnet på en höj i nærheden af valpladsen. Dette vilde være den umiddelbart naturlige forståelse. Bugge forstår ordene symbolsk; *dumaz* er irsk *duma* (*dumha*) 'gravhöj'; ordene skulde altså i virkeligheden betyde, at »Sigurd med sine mænd må falde« (egl. »han skal søge op på den bakke, hvor hans lig skal lægges i gravhöj«). Dette »sagn« må være opstået blandt nordmænd, som forstod irsk. Hvis det hele var rigtig forstået, vilde den sidste slutning være rigtig nok. Udtalen du*m* (med *m* og ikke *v*-) må bero på en nordmands »i Dublin nedskrevet skrift«[1]. En sådan slutning er i og for sig ganske unødvendig. I og for sig kunde ordet være bragt til Island i den form, det udtaltes o. 1000, og så naturligvis der være bevaret i den form. Men Bugges hele opfattelse er ganske overflødig — hvad også A. Bugge senere har set og indrömmet —. »Dumazbakke« var som A. Bugge senere har vist (jfr. ovf. s. 63) et virkeligt stedsnavn på egnen (ved valpladsen). Det er altså höjst tale om et råd om netop at trække sig op på denne bakke for bedre forsvars skyld. Et symbolsk udtryk er der ikke tale om.

Derefter skriver Bugge om navnet *Taðkr* (*Taðr, Tannr;*

[1] S. 181 ytrer Bugge: »Forskellig fra den saga, som efter min begrundelse blev nedskreven i Dublin ca. 1020, var vistnok den sandsynlig i Nordskotland eller på Orknøerne opståede fortælling om Brian og Brianslaget, som kan spores i Torsteins saga og i Njaals saga«. Udtrykkene om denne saga er, som man ser, noget svævende og ikke lette at forlige indbyrdes.

irsk *Tadg*) i Njála. *Taðkr* er det rigtigste, der ligesom *Dum-* har fulgt med i beretningen, men er — på Island — blevet forvansket eller omdannet, hvad der jo kunde ske på letteste måde. Hvad B. kan få ud af et sådant navn, svarer ganske til hans navnetydninger i hans Studier, og er ligeså værdiløst. Hvorledes dette navn overhovedet kan anføres som et bevis for den skrevne saga, som B. har antaget, er virkelig en gåde; man læse udviklingen s. 64—65. Ind på de følgende sider (s. 66—77) skal jeg slet ikke komme; de er et rent Buggesk forsøg på at forklare et »hidtil uforklaret« stykke i Nj., det om Kylfir og Brian.

Kap. 5 om »Bråvallaslaget og Brianslaget« mener jeg helt at kunne se bort fra og blot bemærke, at hvad Bugge her fremfører ligesålidt som det øvrige beviser tilstedeværelsen af en skreven Briansaga. Er der nogen sammenhæng her, kan den ligeså godt tænkes på en anden og naturligere måde.

Kap. 6 må vi derimod se lidt nærmere på (»Den norske i Dublin forfattede Brianssaga«). Heri vender Bugge tilbage til udtrykket i Cogad Gaedhel o. s. v.: »hans fjender efter ham, nemlig de fremmedes (d. e. Nordboernes) og Leinstermændenes historikere, bevidner (eller: fortæller), at der o. s. v.« (jfr. foran s. 125).

Todd har (s. 188) forstået dette, som der sigtedes til irske »historikere«, senchaidi (egl. ‘antikvarer, de som kender gamle tider, gamle fortællinger’, Bugge) blandt Brians fjender. Disse »historikere« var især fortællere, men kunde også være forfattere. Jfr. glossemet »fortæller« som kun er en forklaring af »bevidner«. Det ligger således i og for sig fuldt så nær her at tænke på fortællere. I det mindste er det givet, at udtrykket ikke mere peger på en skreven saga end en mundtlig beretning. Ordene kan lige så

godt sigte til mundtlige hjemmelsmænd, og hvis der er tale om nordmænd som sådanne, ja, så er der overvejende sandsynlighed for, at det er mundtlig beretning, der sigtes til. Jeg må give Bugge ret i — imod Todd —, at det ligger nærmere at forstå ordene som sigtende til fortællere blandt nordboerne (»de fremmede«) selv. Det vilde forudsætte gensidig forståelse, hvorledes man end vil tænke sig denne; men deri er intet unaturligt eller umuligt ved omkring år 1020. Der er rigtignok her den slemme omstændighed, at hvad disse »berettere« skal være hjemmelsmænd for, »ikke kan være overensstemmende med virkeligheden« (Bugge). Dette afsvækker, forekommer det mig, ret betydelig beviskraften. Er denne passus om »historikerne« i det hele andet end en frase, for at göre det utrolige ligesom mere troligt? Skriftet roses ganske vist meget for sin velunderrettethed i det hele; men derfor kunde forfatteren måske nok have tilladt sig denne påberåbelse. Hvad Bugge ellers fremfører til støtte for sin antagelse er ikke beviser, men kun muligheder, og det endda ret svage.

Bugge fremdrager et andet sted, hvor det hedder, at de »fremmede (ɔ: Nordboerne) og fremmede (d. e. nordiske) kvinder, som fulgte slaget fra Dublins volde, bevidnede, at o. s. v.« Den naturligste opfattelse af dette sted er, forekommer det mig, ubestridelig den, at det er forfatteren selv, der her beråber sig på de »fremmede« mænd og kvinder; han bruger her det samme udtryk som hint første sted (»bevidner«). Her kan der, under denne forudsætning, kun være tale om mundtlig meddelelse. Bugge går nu den omvej, at antage, at dette er hæntet fra det »norske« skrift, hvor påberåbelsen oprindelig skulde have stået. Atter en mulighed, men heller ikke mere, og det ingenlunde en, der utvungent frembyder sig. Bugge anfører også det be-

römte replikskifte mellem Sigtrygg og hans (irske) hustru. der fandt sted under og efter kampen. Bugges slutning her er analog med de andre. Men ligger det ikke langt nærmere at antage, at det er Sigtryggs hustru, der her selv er den middel- el. umiddelbare hjemmelsmand? Forf. til Cogad var jo hendes samtidige.

Når vi nu ser tilbage på de argumenter, som Bugge fremfører for en tilstedeværelse af en norsk skreven saga fra o. 1020, er de altså i hovedsagen følgende: 1. Dumazbakke-episoden. 2. Navnet Taðkr. 3. Stedet i Cogad Gaedhel o. s. v. [Jeg overspringer ganske det argument, der hæntes fra Bråvallakvadet]. Heraf bortfalder helt nr. 1. Nr. 2 er uden al betydning for en skriftlig beretning, og nr. 3 er ialfald kun en svag mulighed; sandsynligheden taler for, at der sigtes til en mundtlig meddelelse. Egenlig bortfalder 1 og 2 af sig selv i henhold til den ovenfor (s. 129) i noten anførte udtalelse af Bugge selv, hvorefter Njálas (og Torsteinssagas) beretning slet ikke skulde hidrøre fra denne skrevne saga, men — som det nu pludselig her hedder, — fra en »sandsynligvis i Nordskotland eller på Orknøerne opstået fortælling«. Der kan efter dette ikke være tvivl om, hvor tvivlsom denne »saga« må siges at være. Mig forekommer det umuligt på dette grundlag at antage en sådan[1]. Der kan ikke henvises til Bugges øvrige kombinationer, som i det foregående ikke er fremhævede; de er alle kun meget løse gisninger, egenlig på grundlag af de anførte hovedpunkter.

I og for sig kunde det ifølge Bugges udvikling være ret ligegyldigt for den islandske litteraturhistorie (sagaskrivningen), om der havde eksisteret et sådant skrift, da det

[1] Også A. Heusler finder Bugges antagelse af en skreven saga ubegrundet (Die anfänge der isl. saga s. 15 not. jfr. s. 50).

altså dog kun middelbart og uegenligt skulde have været en kilde for den Briansaga, der snart antoges »skrevet i Nordskotland eller Orknøerne« (s. 181), snart kaldes »islandsk« (s. 52 og oftere; for der må menes den samme) og som »spores« i Njálss. (og Þorsteinss.). Men en ganske anden og större betydning tillægger A. Bugge denne vistnok helt igennem på indbildning beroende saga samt andre »sagaer« af lignende art. Vi kommer da til A. Bugges ovf. nævnte afhandling.

A. Bugge udvikler da, hvorledes noget, der kaldes »vikingsagaer«, har dannet sig i de vestlige nybygder. Det hedder (s. 412): »Endnu tidligere end på Island og i Norge har sagafortællingen udviklet sig i vikingnybygderne på de britiske øer«. I og for sig er dette en dristig påstand overfor alle de positive vidnesbyrd om fortælling hjemme i Norge (og på Island) fra arilds tid af[1]. Endnu dristigere bliver dette, når vi læser om grundlaget for denne antagelse. Der skal i England have eksisteret en »saga« om kong Olaf Tryggvason straks i de første 10—20 år af det 11. årh. Det hedder: »Odd munk fortæller om en Olafssaga, som ved midten af det 11. årh. blev fortalt i England. Hans hjemmelsmand var, kan vi se, en mand fra Orknøerne« (s. 412)[2]. Med den første sætning her sigtes vist til, hvad der findes i slutningen af Stockh. håndskriftet af Odds Olafssaga (udg. s. 70—71, jfr. A.M.310, Groths udg. kap. 78). Det sidste kapitel her indeholder en fuldstændig legendarisk sagnhistorisk fortælling (efter en ganske ukendt »Soti skald«) om Astrids og Olafs rejse til syden (efter Svolderslaget), til Rom, derfra til Garderige og endelig til

[1] Og, kunde man tilföje, til de sidste tider, jfr. f. eks. forholdene i Sætesdal som J. Skar har skildret (jfr. Heusler: Die anfänge s. 38 f.).

[2] Jfr. Heusler: Die anfänge s. 34 f. og Bugge i Aarbb. 1908, s. 262 f.

Jerusalem; hvorefter det hedder: »da kom der nordmænd til byen og kongen (ɔ: Olaf) traf dem, og gav dem den bog, hvori denne »saga« var skreven og bad dem bringe den til kong Adelråd i England, og han havde siden denne fortælling til tidender (ɔ: til genfortælling, snarest)«. Kapitlet slutter med, at »denne saga forfattede og satte Odd munk« o. s. v. uden at der antydes den ringeste forbindelse mellem Odds og den »engelske«. I 310 findes noget tilsvarende, dog ikke det samme; her hedder det blot, at kong Jatvard i England mindedes ofte det venskab, Olaf Tr. havde vist hans fader Adelråd, og at han plejede hver påske at fortælle sine riddere om kong Olaf, og engang fortalte han, at han af nogle mænd, der var komne fra Syrien, havde erfaret, at kong Olaf var død. Her er der ikke et ord om nogen »saga«. Sammenlignes disse to fremstillinger (om samme sag), er det klart, at den i 310 er mere oprindelig, den er simplere og, om jeg så må sige, i al sin utroværdighed dog mere menneskelig. Men hvad der er af en særlig betydning er, at dette overhovedet slet ikke findes i Odds bog. I det foranstående kapitel i 310 hedder det udtrykkelig: »her slutter sagaen om Ol. Tr. . . og således skrev Odd munk på Tingøre«. Altså er dette kapitel om kong Jatvard — ligesom de andre følgende — et senere tillæg, som intet har med Oddr at göre; i Stockh.-hds. er ordene om »Odd munk« åbenbart med vilje og vilkårlig flyttede til allersidst. Denne beretning er ikke blot i den sammenhæng, den findes, men også i sig selv ganske uhistorisk og det rene munkedigt. Der har aldrig eksisteret en sådan »saga«, som det ene håndskrift antyder. Og det er kun mærkeligt, at en moderne historiker kan opfatte denne fortælling som historie og

derpå bygge vidtgående slutninger. Denne »saga« om Olaf er ligeså uvirkelig som den om Brian.

Den sidste del af den ovf. anførte udtalelse (om »hjemmelsmanden fra Orknøerne«) hidrører fra et stykke i Olafss. i Flatøbogen; manden hedder her Ormr Þorljótsson, men han tilhørte rigtignok 12. og ikke 11. årh.[1]

En anden (eller 3.) saga, »om Ragnar lodbrog og hans sönner«, siges at have været fortalt »i Island og vel også i England, ialfald på Orknøerne« (s. 414). Dette begrundes ikke nærmere, og jeg ved heller ikke rigtig, hvortil der sigtes; jeg kan til nød gætte mig til den fjer, der her ligger til grund. Og så tilföjes (som den 3. eller 4. saga): »Axel Olrik har påvist, at der i Northumberland har været fortalt en saga om jarlen Sivard digre«.[2] Dette kan være meget rigtigt. Det er kun, hvad man væntede, at der i de norröne bygder i Vesten fortaltes på lignende måde som hjemme i Norge, at den samme skik, at fortælle om tidligere helte og begivenheder, som fra arilds tid var kendt i Norge, medbragtes til de vestlige bygder, Orknøerne osv., samt endvidere, at denne fortælling (hvis navn »vikingsaga« dog både er for höjtravende og omfattende) »må have haft mange af den islandske sagas kendemærker« (sst.). Det er en selvfølge. Men dette berettiger ingen som helst antagelse af skrevne sagaer i de vestlige bygder, og endnu mindre begrunder det en antagelse af, at »den islandske saga er opstået under indflydelse af vikingsagaen[3] og dergiennem også blevet påvirket af den keltiske prosafortælling«. Det er vanskeligt at få öje på, hvad denne vikingsaga egenlig skulde have indeholdt af stimulanser, som

1 Se herom A. Bugge i Aarbb. 1908 s. 263.
2 Herom se Heusler: Die anfänge der isl. saga s. 32 f.
3 Jfr. Heusler: Die anfänge s. 36.

ikke tillige fandtes i forvejen hos Islændere (og Nordmænd) selv. I det foregående har der ikke været tale om den keltiske indflydelse på vikingsagaen; den dukker nu pludselig op her. Næste side hedder det også: »Vanskeligere er det at påvise den irske indflydelse på vikingsagaen og derigennem på den islandske saga«. I mellemtiden har forf. omtalt og beskrevet det irske sagn og den isl. fortælling i vel poetiske udtryk, fremhævet ulighed og lighed mellem dem. Så hedder det — uden det ringeste bevis —, at den irske saga har åbnet Nordboernes öjne, har så at sige frigjort sagaen«, samt at »vikingsagaen« har lært meget af den irske teknik. Først burde det nu være blevet bevist eller dog forsøgt gjort sandsynligt, at Nordboerne har læst eller kunnet læse de irske »sagaer«[1].

I denne forbindelse peges der på, at sagaerne er ret fattige på kvinder (kvindelige hovedpersoner), medens den irske »saga« »ejer et mærkelig rigt kvindegalleri« — en ikke uvæsenlig forskel. »Hallgerd i Njalssaga og Gudrun i Laxdæla« er i slægt med eddadigtenes Brynhild, »men egenlig stammer de fra den irske dronning Gormflaith« (ɔ: Kormlöð). Alt dette kan siges, men beviset derfor mangler rigtignok. Hvorfor Gudrun f. eks. mere skal være en åndelig efterkommer af Gormflaith end af den gamle gode nordiske Brynhild, hvem hun ellers tit og ofte har været sammenlignet med[2], er det umuligt at se[3].

Når det så fremdeles (416—17) dristigt hedder, at »styrken (udh. her) af den irske indflydelse« ses bare ved at undersøge et enkelt optrin af den art, som f. eks.

[1] Udtrykket er nu yderst uheldigt og burde helst forsvinde.
[2] Jfr. A. Olrik: Nord. åndsl. s. 87.
[3] Jfr. Heusler: Die anfänge s. 48, not. 2, der henviser til en udtalelse af Meissner.

det, at Olaf Tryggvason kommer til sin dronning Tyre med en kvanstok, han har købt på torvet, men som hun hånende afslår at modtage, og benytter lejligheden til at bebrejde Olaf, at han ikke tör göre krav på hendes ejendele i Venden. Dette skal være en parallel til eller bero på sagnet om Gormflaith og hendes broder Maelmordha[1]; denne beder hende om at sy en sølvknap i hans kappe, men hun kaster den på ilden og bebrejder ham, at han vil udrede en skat, som hverken hans fader eller bedstefader har givet. Dette fører til Clontarfslaget — som hin tildragelse førte til slaget ved Svolder!

Her er der i virkeligheden intet lighedspunkt, kun grundtanken kan man måske nok sige er fælles. Men netop denne grundtanke er almenmenneskelig og almengyldig, og den eller lignende situationer, som her findes anførte, har vist fundet sted adskillige gange i menneskeslægtens historie.

Den ældgamle mandjævning skal være kommen fra Irland (s. 416)[2]. Der gives intet bevis herfor af forf., det står blot, ligesom det øvrige, som et rent og skært postulat. Mandjævning kan følges langt tilbage, både i prosa og poesi. Den findes i Helgekvadet (I) — Sinfjötle, Gudmund —, der dog er fra 11. årh., men ialfald ældre end den vistnok ret kraftig overdrevne på Orknøerne »blomstrende digtning og saga« (!) i 12. årh. (der nævnes skjaldene Rögnvald og Bjarne og én til — andre kendes jo ikke!). Men vi har ældre beviser. Vafþrúðnismál er i virkeligheden en mandjævning, og fremfor alt Hárbarðsljóð. Heraf ses, at netop

[1] Jfr. Aarbb. 1908, s. 264-65.

[2] Den fra Heimskringla bekendte mandjævning mellem Sigurd og Eystein »er ikke historie, men digtning« og træk deri er kommen fra Island foruden hovedmotivet. Herfor leveres der ikke skygge af bevis.

dette var en gammel, yndet åndelig »sport« i Norden og har intet med Vesten at göre. Om der dér findes paralleller dertil, er en anden sag.

Det er således klart, at A. Bugge ikke har fremført et eneste dueligt bevis, ikke så meget som et sandsynligheds-bevis for sin opfattelse; den er fuldstændig overflødig, da den islandske sagaskrivning helt igennem kan forklares — og det utvungent — ud fra fuldtud hjemlige forudsætninger. Atter det samme kan her siges: det er overflødigt at gå over bækken for at hænte vand, når bækken er der, endogså med rigeligt vand i.

Anm. 1. Förend jeg forlader denne afhandling, vil jeg dog göre en bemærkning om forf.s udtalelse om »døde afsnit [i sagaerne], f. eks. de lange ættetavler« (s. 408)[1]. Det er en besynderlig vildfarelse, der her — og iøvrigt ofte ellers — kommer tilsyne. I sagaerne findes der overhovedet netop ikke »lange ættetavler« (eller slægtregistre). I deres begyndelse göres der i det hele ret kort rede for hovedpersonens herkomst ved at nævne et eller to led (fader eller bedstefader), undtagelsesvis nogle flere; ligeledes, når der indføres nye hovedpersoner, kan noget lignende finde sted, og dette er da hyppig eller oftest nødvendigt for læserens skyld. Det er i virkeligheden kun én eneste saga, som i sin nuværende form har mange »ættetavler«, det er Njála[2], og da denne er vel den mest læste og kendte, overfører man dens egenskaber på de andre, og glemmer, at de er helt anderledes.

Anm. 2. En anden bemærkning vil jeg göre mod forf.s antagelse af »sagaens moder«; han bestrider, at sagnet er moderen, men hævder, at det er æventyret, der er det[3]. Den slags antagelser og filiationer af de enkelte fortællings-arter forekommer mig at være rent teoretiske og ganske ørkesløse. Jeg mener, at her ikke er tale om nogen »herkomst« for disse 3 fra den ene til den anden; de er alle sammen grene på samme træ, søskende om man vil. Og nærbeslægtede som søskende. Det er hele hemmeligheden.

Anm. 3. En ting bör i denne sammenhæng ikke glemmes, og det er den væsenlige forskel på de irske historiske værker og de islandske, den, at de første gennemgående er i annalform. Ganske vist bliver fremstillingen ofte (for det eller det år) meget udvidet, så at den bliver til en sammenhængende skildring. Men annalformen er og bliver dog

[1] Jfr. ogsaa Heusler: Die anfänge s. 27, der dog vurderer sagen rigtig.
[2] Af samme art er den unge Flóamannasaga, der udskriver Ldn.
[3] Jfr. Heuslers indsigelse herimod: Die anfänge s. 41.

hovedsagen. På Island findes virkelige annaler, som bekendt, først i den sidste halvdel af 13. årh. I enkelte ældre sagaværker findes ganske vist synkronistiske data sammenstillede, men de beror ikke, som N. Beckman har søgt at godtgöre, på en islandsk »urannal« fra 12. årh. En sådan har ikke eksisteret. Denne omstændighed, der står som stærk modsætning til forholdene som de f. eks. var i Danmark, taler et ret kraftigt sprog imod kendskab til de irske annaler og deres form. Der findes også irske skrifter om enkelte begivenheder naturligvis, hvor den annalistiske form af sig selv var udelukket. Netop det her påpegede forhold — de isl. annalers sene fremkomst — viser, hvor liden tilknytning til evropæiske forhold der i virkeligheden var på Island. Det må anses for sikkert, at et fremmed (latinsk) annalværk først er kommet til Island og kendt der ved eller efter midten af det 13. årh. Da først begynder en islandsk annalvirksomhed. For dem, der har så mange ord om de livlige forbindelser med udlandet, må dette være höjst mærkeligt forhold. Jeg skal senere vende tilbage til Islændernes kendskab til fremmed litteratur.

En afhandling af en ganske anden lødighed og retning er den — i det foregående ofte citerede A. Heuslers »Die anfänge der isländischen saga« (1914). I denne søger forf. bl. a., at fastslå sagaskrivningens udvikling, forholdet mellem den mundtlige fortælling, dens form og indhold »den mundtlige saga«, og den skrevne saga (det gælder især slægtsagaen). Jeg er i det hele ganske enig med forf. i hans syn og opfattelse; der er kun på enkelte punkter små afvigelser i opfattelsen, som det på et sådant område naturligvis altid må være. Desmere har det forbavset mig, hvor polemisk forf. har stillet sig overfor de af mig gjorte udtalelser og opfattelse. Han synes ganske at have misforstået det af mig brugte ord »tradition (traditioner)«; han tilföjer etsteds »upersonlige« (traditioner); et sådant udtryk har jeg aldrig brugt og ikke kunnet bruge. Jeg har med dette udtryk: tradition(-er) ment nöjagtig det samme som Heusler selv mener med sine »mundtlige fortællinger, sagaer« gennem generationer, hvad enten disse har været længere eller kortere. Man kan altid strides om, hvorvidt de sagaer — som det her drejer sig om (Heusler undtager selv Njála

og flere) — har været nöjagtig tilstede i den form og udstrækning, som de findes i den skrevne form. Heusler selv er ikke utilböjelig til at antage, at også nedskriveren, som fortæller, selv[1] kan have lagt noget af sit eget ind i sin optegnelse. Jeg har altid antaget, at disse optegnere (jeg har brugt ordet »forfattere«, men det må gærne modificeres lidt) har selv været folkelige, og det hvad enten de var gejstlige eller ej; at de var det, synes Heusler at give mig ret i[2], og jeg har ikke antaget, at det var klostermunke, selv om jeg har søgt at sætte optegnelsen i forbindelse med tilværelsen af klostre på Island. Jeg har aldrig sagt, at de alle var skrevne *i* klostre, selv om jeg kunde tænke mig det i enkelte tilfælde. Ikke alle klosterlærde var af Odd-Gunnlaugtypen. Med »tradition« mener jeg således den mundtlige fortælling, således som den formedes slægtled efter slægtled, mand efter mand, den bestemte mand (eller kvinde) efter den bestemte mand, og der kan ikke findes en udtalelse af mig, der går ud på andet end dette, blot når de af mig benyttede udtryk forstås således, som jeg i hvert fald har villet, at de skulde forstås, og jeg forstår ikke, at de har kunnet misforstås. Når Heusler lidt ironisk bebrejder mig udtrykket »historiske« (traditioner), var der heller ikke grund hertil; med dette mener jeg ikke andet end at sagaernes beretninger (»den mundtlige sagas« — jeg kan godt bruge dette udtryk) hviler på et virkeligt grundlag, at de deri indeholdte

[1] Jeg benytter lejligheden til at bemærke, at jeg med vilje aldrig bruger ordet sagnamaðr, som så ofte bruges og misbruges. Det findes kun et steds i sagalitteraturen og betyder kun »en mand der kan mange fortællinger«; det er intet teknisk udtryk og har aldrig været det.

[2] Meissner har — i sin fortræffelige afhandling i »Strengleikar« — også misforstået mig på dette punkt. Jeg er gået ud fra, at de gejstlige optegnere i 12. årh. selv i allerhöjeste grad var folkelige mænd, der skrev ligeså folkeligt som en ikke-lærd vilde have gjort det.

begivenheder i alt væsenligt er rigtig opbevarede. Såvidt jeg kan se, mener Heusler det samme om sagaernes troværdighed (ieg minder bl. a. om hans udmærkede værk: Das strafrecht der Isländersagas). Sagaernes historiske troværdighed — hvor »stolt« dette end lyder — vil jeg hævde og forsvare, til jeg tvinges til at nedlægge min pen. Jeg kan efter dette være enig med Heusler i de 4 punkter, han s. 80 opfører, dog med den nuance (jfr. pkt. 4), at jeg meget godt kan tænke mig, at allerede skrevne sagaer er benyttede i de yngre foruden den »dikterende« fortæller. Selv har jeg også parallelliseret sagaernes anonymitet med eddakvadenes og antaget, at denne berode på, at nedskriverne modtog det hele — eller sågodtsom det hele — fra den mundtlige fortælling. Det er derfor ganske uberettiget at beskylde mig for antagelsen af en »buchmässig« tilblivelse af den islandske saga i almindelighed. Vel mener jeg, at sagaer som Njála (for ikke at tale om Gretla), Eyrbyggja, Laxdæla, aldrig i den mundtlige fortælling har eksisteret i den form, vi har den — og det mener Heusler heller ikke, såvidt jeg kan se —, men jeg har derfor ikke antaget en oprindelse af den »bogmæssige« art, som Heusler med rette så skarpt kritiserer og angriber f. eks. B. M. Ólsens opfattelse af Gunnlaugssaga for (jfr. min fortale til den nye udg.). Iøvrigt henviser jeg til det ovf. sagte. Blot tilföjer jeg — for sikkerheds skyld —, at jeg kan erklære mig enig med Heusler i hans udtalelser s. 63 (pkt. 1—2), samt i det hele med hvad han udvikler i § 32 (se især s. 69), og ligeledes § 33. I det her udviklede ligger der intet tilbagetog fra tidligere udtalte meninger[1], kun en nærmere præcisering på grund af forf.s mærkelige misforståelse af mine udtryk.

[1] Jeg henviser til min mindre litt. hist. s. 219 ff., særlig 220—21 og 223. Hvor jeg mulig har ændret eller modificeret udtryk her, beror det på, at Meissners afhdl. i mellemtiden var udkommet, og jeg måtte tage hensyn til, at også han noget havde misforstået mit synspunkt.

I den første del af afhdl. beskæftiger Heusler sig med A. Bugges teorier, som han kalder »hypotese«, »der ikke forklarer, hvad der skulde forklares«. Han anfører (s. 6) 3 ting imod den: 1, at der kun på Island og ingen andre steder i den germanske verden har uddannet sig en original sagalitteratur, hverken i Norge eller Danmark, — 2, at den rige irske og den rige islandske sagalitteratur ikke på noget punkt (»in keiner ihrer nummern«) dækker hinanden, med andre ord, at ingen irsk saga er bleven overført til Island, — 3, at det er slægtsagaerne og kongesagaerne, der er det primære i forhold til fornaldarsagaen. Alt dette påvises så nærmere straks i det følgende. De her fremførte indvendinger er ubetinget rigtige og uimodsigelige. M. h. t. fornaldarsagaerne skal jeg bemærke, at jeg aldrig har været i tvivl om, at de som skrevne sagaer er sekundære, yngre end bægge de andre saga-arter. Men en god del af deres stof havde langt tidligere været genstand for fortælling, hvorom der haves litterære meddelelser, som naturligvis kendes og anføres af Heusler. Atter her göres kritiske bemærkninger til min fremstilling, som jeg ikke ser at der var nogen begrundet anledning til. Jeg har udtrykt mig klart nok i min store litteraturhistorie (min mindre er i overensstemmelse dermed)[1]. I § 13 behandler Heusler de tidligere nævnte eksempler på de såkaldte veströne »vikingesagaer« (1—8), der snarest måtte stilles ved siden af fornaldarsagaen. — Heusler benægter, med gode grunde, at der fra dem kan sluttes, at der har eksisteret virkelige sagaer, han mener, at der kun kan være tale om sagn (»sage«) eller forløberen (»die vorstufe«) for en »saga«. Heri er jeg også enig. Jeg henviser til Heuslers udvikling og nærmere påvisning heraf.

[1] I modsætning til Heusler mener jeg, at omtalen af en fornaldarsaga ved 1119 beror på tilfældet (jfv. hans afhdl. § 12).

Men så hører min enighed med prof. Heusler op, når han kommer ind på forholdet til den irske »saga«. Han mener, at det, at den mundtlige fortælling på Island ikke blev 'folklore', men kunst, behøver en nærmere forklaring (§ 20). Den overgang forstår sig ikke af sig selv. Her er det så, at »den irske saga« efter hans mening har grebet ind (§ 21, jfr. s. 4), — dette antages, tiltrods for at forf. på de følgende sider påviser, at den islandske saga ikke er en efterligning af den »irske« (s. 43), heller ikke har noget stof tilfælles (ɔ: ingen lån derfra sst.) med den og tiltrods for de mange uligheder, der er tilstede, og som opregnes under ikke mindre end 14 punkter (s. 43—47), og begrundes. Herunder omtales f. eks. strofe-anførsel i begge folks »sagaer« (pkt. 3), og det påvises klart og træffende, at netop dette, der tidligere er blevet opfattet som et særlig godt lighedspunkt, i virkeligheden viser en afgjort karakterisk uoverensstemmelse, ganske som jeg selv tidligere engang har udtalt og hævdet. Heusler henviser til en udtalelse af Zimmer, der lyder: »de lyriske og dramatiske elementer i et sagn (sage) bliver ofte digterisk bearbejdede; monologe og dialoge er affattede på vers«; hertil bemærkes så: »man ser, hvor lidet dette passer på den islandske saga (slægt- og kongesagaer). Her har stroferne en ganske anden (udh. her) oprindelse og mål. Versene i Islendinga sögur hører i de allerfleste tilfælde til det givne virkelighedsstof, til historien (die geschichte) selv, forsåvidt som de blev udtalt af sagaens personer i den skildrede situation; i nogle få tilfælde er det vers af en, der ikke deltager i handlingen, vers som er tilföjede til fuldstændiggörelse eller for at göre det fortalte troværdigt. I kongesagaerne er det denne sidste art af versanvendelse, den dokumentariske, der er den hyppigste. En prydelse fra fortællerens

hånd er versene ikke«. Dette er fuldkommen rigtigt og uimodsigeligt. Det fremgår således heraf, at ligheden mellem den islandske saga og den irske fortælling begrænser sig til den blotte ydre form, at der findes vers indfattede i prosa, og selv i den ydre form (måde at citere på) er der forskel. Man behøver kun at sammenligne versene og den måde, hvorpå de findes i et værk som Caithreim Cellachain Caisil (udg. og oversat af A. Bugge; 1915), med en islandsk saga for at fastslå forskellen.

Når Heusler siger, at fornaldarsagaernes vers mere kan sammenstilles med »den irske sagas«, er dette til en vis grad rigtigt. Men ligheden er kun tilsyneladende. Fornaldarsagaerne er på dette punkt intet andet end en efterligning af den primære slægtsaga (og kongesaga). Det er den simpleste og eneste rigtige forklaring heraf.

Nu spörger man efter alt dette: men hvad bliver der så af den irske påvirkning? Hvad svaret angår, forekommer det mig, at Heusler bygger på et egenmægtig givet udgangspunkt. »Der må være en sammenhæng« siger han, — men det begrundes egenlig slet ikke, hvorfor en sådan må være tilstede (det hedder blot: »den med sandsynlighed erkendte indflydelse« — men hvor er »sandsynligheden?«). Herefter følger så lutter betragtninger. Den irske påvirkning »må have været et mere udvendigt stød (»äusserlicher anstoss«)«. Islandske gæster skal ved småhofferne i Irland have været vidne til optræden af sagakyndige mænd, der underholdt med lange fortællinger for bifald og lön — derfor faldt det dem ind, at man også (foruden ved digte) kunde underholde ved at fortælle (som om ikke netop dette havde været en fællesgermansk og urgammel nordisk skik, for der skal vel ikke lægges så megen vægt på ordet »lön«?). De lagde mærke til den ydre

form, at prosaen blev iblandet med vers! Og dette skal snarest være sket allerede i 10. årh.!

At noget sådant kan være sket, kan naturligvis ikke nægtes. Men hvorledes det er muligt, at antage dette tankeeksperiment som andet og mere end hvad det er, synes mig ufatteligt. A. Heusler falder her, så vidt jeg kan skönne, ganske ud af den besindige forskerrolle, som han ellers i denne og andre fortræffelige afhandlinger udfører. Hypotesen er ganske overflødig[1] — da fortælling og glæde ved at høre fortælle var som ofte sagt en gammel god norsk skik. Heusler selv antager den på Grönland som overført derhen fra Island (s. 51—52) — kan det kronologisk ret forliges med hypotesen?

Når man ikke behøver at søge stødet til den norsk-islandske fortælling udefra, er der mere grund til at søge stødet til sagaskrivningen udenfor landet. Spörsmålet vedkommer strængt taget ikke det her behandlede æmne. Ganske kort udtrykt mener jeg, at det var den latinske litteratur, som bragtes til Island i det 11. årh. af udenlandske[2] og indenlandske gejstlige og disses kendskab til denne, der indgav tanken at forfatte eller nedskrive historiske beretninger.

Kendskabet til latinske skrifter (bøger) har bevirket, at de islandske love nedskreves, at Sæmund og Are skrev deres værker, og dermed var isen brudt. Det lå da snublende nær at optegne andre ting og da først og fremmest de gamle mundtlige historiske traditioner (sit venia verbo) (ɔ: fortællinger). Den mundtlige fortælling forsvandt ikke

[1] A. Olrik har i Nord. åndsl. ikke haft brug for nogen irsk oprindelse for sagaen.

[2] Jfr. f. eks. Are kap. 8.

dermed, men fortsattes ned igennem tiderne (hvad jeg også tidligere har antaget), og deri er jeg enig med Heusler[1].

I »Nordisk åndsliv« er A. Olrik kommen ind på forholdet mellem Norden og Irland; som så ofte hos denne forfatter findes et ejendommeligt, men ikke altid lige tiltalende mellemstandpunkt. Uagtet han hovedsagelig hævder den nordiske originalitet, antager han påvirkninger (som vi ovenfor har set eksempel på, Nuadu og kampen på Tured-sletten s. 98 f.). Her antager han, at Rígsþula, »der er ret spækket med irske gloser«, der findes ikke én, undtagen ordet »Rígr« — hvis det da er irsk, hvad det meget godt kan være, men deraf følger ikke, at digtet er forfattet i Vesten, jfr. min afhdl. i Arkiv XXXIII, er digtet i Vesten. Der dekreteres: digtets »Rig er Irernes Lug eller Ríg-Mór« (storkongen — hvilket slet ikke passer til fremstillingen i digtet). Straks efter hedder det: »På den anden side er folkestoffet i Rígsþ. så forbavsende rent nordisk« (udh. her) — hvilket nærmere påvises. Der findes deri »Nordens

[1] I anledning af Heuslers afhandling skrev A. Bugge som svar »Irsk påvirkning på den islandske saga« (Festskr. til G. Gran 1916). Denne afhandling behøver jeg ikke nærmere at komme ind på, da den i alt væsenligt kun er en gentagelse af tidligere påstande og opfattelse (f. eks. om »Brianssagaen«). Han giver dog A. Heusler »ret i meget af disse [de af Heusler fremførte] indvendinger« og henviser til, at han i »Norges historie« har »udtrykt sig forsigtigere« (med citat derfra). Når han her dog siger: »Mødet med Irerne udløste så at sige sagaen«, kan jeg heller ikke gå ind på denne betragning eller denne formulering. Det er i denne afhdl., at A. Bugge giver den utvivlsomt rette forklaring af »Dumasbakke«. Når Bugge vil, at fortællingen om Knud d. store og Ulf jarl i Roskilde har sin rod i fortællingen om Maelmordha og hans sølvknap, behøver jeg ikke at komme nærmere ind derpå; det er i og for sig noget andet. Når Bugge siger, at »enhver kan se, at dette er samme fortælling som den om kong Knut og Ulv jarl ved tavlbordet«, vil jeg blot sige, at umiddelbart indlysende er dette egenlig ikke; de to fortællinger kan parallelliseres, men det er ikke det samme som at identificere dem eller sætte dem i tilblivelsesforhold til hinanden.

eget blik på kongelige ævner og kongeligt mål« osv. Hvad er så naturligere at slutte af alt dette, end at så er digtet norsk, eftersom det jo bevislig har norske forhold for öje (jfr. min citerede afhdl.)? Dristigheden i påstande når vel sit höjdepunkt, når Erna Hersis datter skal være Erin = Irland! Af samme art er de følgende bemærkninger om digtningen — Helgekvadene —, der skulde (»der er næppe heller tvivl om«) »stå i gæld til Irerne«, og så tilföjes som et bevis(?) herpå: »Vi møder f. eks. rejseæventyr med det samme karakteristiske mål som hos Irerne: »Udødeligheds-landet« (i nordisk oversættelse: Ódáinsakr) og dets befolkning af jomfruer«. Det er umuligt at se, hvad dette har med Helgedigtene at göre; Ódáinsakr optræder først meget sent i religiøst-farvede æventyr (Erik vidförle-æventyret i Flatøbogen). Derefter følger nogle bemærkninger om gensidig påvirkning uden spor af bevis, der ser ud som blot et uddrag af, hvad S. og A. Bugge mente at have påvist, men ikke har påvist. Skjaldedigtningen »synes« (udh. her) ikke at være undgået irsk indflydelse«, — rimslyngningerne minder (udh. her) .. om irske digte«, og så kommer, hvad der nærmest skal se ud som et sandsynlighedsbevis: »den förste kendte skjald — der levede samtidig med den förste store bosættelse i Irland [her synes det anerkendt, at Brage levede i den 1. halvdel af 9. årh., hvad der er fortræffeligt] — Brage Boddesön, havde en irsk hustru, og mindst én irsk glose forekommer i hans Ragnarsdrápa«. Dette er et besynderligt eksempel og besynderlige påstande. Rimslyngning allerede i første halvdel af 9. årh. som påvirkning fra irsk vilde i og for sig næsten være et jærtegn, men kunde måske blive sandsynligt, hvis Brage bevislig havde haft irske forbindelser, f. eks. havde været gift med »en irsk hustru«. Men hvorfra denne påstand stam-

mer, véd jeg ikke. Ifg. Ldn. (s. 66) var Brage gift med Lopthœna, en datter af skjalden Erpr lútandi, der er knyttet til Trondhjems-egnene. Ingen af disse personer har, såvidt ses kan, den ringeste forbindelse med Irland. Brages »irske hustru« må stamme fra samme kilde som Tys »jærnhånd« (ovf. s. 100). Det er ikke så mærkeligt, at disse og lignende påstande kan påvirke dem, der selv er ude af stand til at kontrollere dem[1]. Den »éne irske glose« — der sigtes vist til *lung* i en visefjærdedel, hvor ordet snarest synes at være = hest — er, som jeg forlængst (i min afhdl. mod Bugge s. 314—15) har udtalt, altfor usikker til, at man kan tage hensyn dertil; det er ganske uvist, at der her foreligger *lung* = skib. Brage må fuldstændig forsvinde af al forbindelse med Irland — og dermed også hans »rimslyngninger«. M. h. t. disse skal dog følgende kort bemærkes. Som venteligt var, findes der hos Brage en uregelmæssig anbringelse af rimene (indrimene, der i den næste generation af skjalde bliver normeret, som den altid senere var, halvrim i de ulige, helrim i de lige linjer). Hos ham findes halvrim omtrent lige så ofte i de lige som i de ulige linjer, helrim derimod kun 2 gange i ulige linjer; en mængde linjer er uden rim (jfr. Arkiv VI, s. 149 og Aarbb. 1895, s. 290). Selve rimene anbringes temlig frit, det gælder især det sidste i linjen. Egenlige rimslyngninger er der overhovedet ikke tale om; der findes én gang to linjer, der rimer med hinanden (runhent), og nogle få gange findes halvrim og helrim, følgende på hinanden, med vokal +

[1] Det er dog vistnok fra Bugges: Bidrag til den ældste skaldedigtnings hist. s. 94—95, at Olrik har sin bemærkning. Men Bugge siger: »Men de givne navneforklaringer (ɔ: af Boddi, Brages fader, = irsk *bodach*, Lopthæna = *Lupaténe) er dog så usikre, at jeg kun nævner dette som en mulighed«. Når B. selv betegner dette således, burde det have afholdt andre fra at udgive det som historisk vished!

samme konsonant(er), men om dette er tilsigtet eller tilfældigt, er ikke godt at sige; snarest er det det sidste, da det findes så sjælden; det findes eller kunde findes hos alle skjalde. I irsk digtning findes en regelmæssig assonans (rimslyngninger) mellem ord i forskellige (på hinanden følgende) linjer[1], hvortil intet svarer hos Brage eller overhovedet i nordisk digtning. Forskellen taler ikke for »forbillede og efterligning«.

B. Forbindelse med Syden.

Jeg har i det foregående søgt at påvise, at den forbindelse med Vesten, Norge og især Island havde i det (9. og) 10. årh., ikke har haft eller kunnet have alle de følger, som navnlig S. og A. Bugge har ment at kunne antage. At der har gjort sig indflydelse gældende, kan selvfølgelig ikke nægtes, men kan kun eller hovedsagelig have angået det ydre, den ydre kultur, klædedragt og våben, medens f. eks. nogen påvirkning med hensyn til boliger og deres indretning ikke kan spores. Når min fremstilling hidtil har været kritiserende-negativ, kommer jeg i det følgende til at påvise positiv indflydelse og påvirkning fra en anden kant, nemlig sydfra. Noget nyt vil det ikke være muligt at fremdrage, men jeg vil give en samlet oversigt over, hvad der må siges at være kendsgærninger. Da det meste heraf er i forvejen kendte ting, vil det ikke være nødvendigt at gå altfor stærkt i detaljer. Det vil vise sig, hvor righoldige og sikre de her fremdragne ting er i sammenligning med det, der tidligere er blevet behandlet.

For det første kan der da erindres om runerne. Disses virkelige oprindelse er i denne sammenhæng ret ligegyldig. En kendsgærning er, at de sydfra er kommen til Danmark

[1] Se f. eks. D. Hyde: Lit. hist. of Ireland s. 273—74.

allerede fire hundrede år efter Kristi fødsel, eller mulig lidt för. Jeg er mest tilböjelig til at følge Wimmers tidsbestemmelser. Disse afviger da i det hele og store ikke så meget fra andres, f. eks. Noreens i Altisl. grt.[3] eller S. Bugges i Norg. indskr. De allerældste nordiske indskrifter er fra Danmark, men de er indristede i træ og løse genstande. Indskrifter i sten findes først i Sverrig og Norge. Det er her, enten det ene eller det andet sted, at man har fundet på at anvende dem til at hugge i sten. Wimmer har, såvidt jeg kan se, ikke udtalt sig om prioriteten. Noreen sætter Einang-st. og Tune-st. til o. 400 eller det 5. årh., Stenstad-st. til o. 500, medens ingen svensk stenindskrift henføres til så gammel tid. Hvis dette var rigtigt, vilde man deraf vistnok føle sig foranlediget til at slutte, at det var Norge, hvor skikken var opfundet, og at den herfra var vandret til Sverrig. Jeg finder ikke dette naturligt i og for sig. Og hvis de nævnte indskrifters antagne alder er hovedgrundlaget for denne mening, så må dette siges at være meget skrøbeligt. Der er i virkeligheden ikke grund til at tildele de nævnte indskrifter en så meget höjere alder end de andre. Sprogformerne er i enhver henseende lig dem, der findes på de stene, alle er enige om at sætte til 6. årh. For mig står det som den naturligste antagelse, at det er i Götland, man først har begyndt på at riste indskrifter i sten; herfra har vi Kinneved, Fyrunga (Noleby) og Vånga, fra Øster-Götland Skärkind; fra det tilstødende landskab Bohuslän Tanum. Herfra har skikken udbredt sig mod nordøst (Södermanland: Berga, Skåång; Svealand-Uppland: Krogstad, Möjebro) og til Värmland (Varnum), samt mod nord, til Norge, og først til de sydøstlige egne, hvorfra den spredtes til landets andre dele, især vestkysten.

Jeg kan således umulig antage nogen forbindelse mellem disse runestene og de irske ogham-stene (jfr. ovf.). Vi er i den store folkevandrings tid, hvor der fra Norden ikke blot udgik skarer mod syd, men i hvilken der også mange vendte tilbage til Norden. Det følger af sig selv, at disse medbragte mange kulturelementer og mange fremmede og fremmedartede genstande; sproglige berøringer kunde de ikke undgå. Især har man fæstet blikket på Erulerne, der i det 3. årh. vandrede sydpå og færdedes allevegne, for så delvis at vandre hjem igen til Norden (omkr. 500), hvor de siges at have nedsat sig ved siden af Göterne (se f. eks. Danm. Rig. Hist. I 80 f.). Som bekendt har S. Bugge tillagt Erulerne en meget stor — vistnok noget overdreven — betydning (Norg. Indskr., Indledn. Kap. VII—VIII). Men det må vist betragtes som sikkert, at de i en betydelig grad har været kultur-formidlere mellem Nord og Syd; tidsforholdene passer i så henseende udmærket.

Men ikke blot den slags forbindelser var der, også fredeligt handelssamkvem af den största betydning havde der været århundreder igennem mellem Norden og de sydfor liggende lande. Herom kan henvises til arkæologiske fremstillinger af velkendte kendsgærninger.

Det er disse forbindelser — både af den ene og den anden art — der har beriget de germanske, og da også nordiske, sprog med ikke få låneord. Angående disse kan henvises til Fr. Kluges fortræffelige afhandling i Grundriss[2] I: Vorgeschichte der altgerm. dialekte, især kap. 3—4. Ser man på den store mængde latinske låneord i tysk og sammenligner man dermed det langt ringere antal, der er trængt frem til Norden, vil man deri kunne finde en målestok for afstandene. Jo fjærnere man er fra den egenlige kulturforbindelse, desto mindre virker den naturligvis.

Der er i det foregående talt nogenlunde tilstrækkelig om disse låneord fra tiden för vikingetiden (jfr. Fr. Fischers bog, 1. kap,). Det er for det første navne på handelsvarer og dermed sammenhængende ord (som *vín, bikarr, [silki], pund, eyrir, pungr, sekkr, belti, kaupa*(?), *manga; diskr, örk, kista, skutill*(?); *flaska, míla*); fremdeles ord som: *akkeri, dreki, ulfaldi; falki, mútari, tjaldari*(?); *stofa; möttull*(?) osv. De er ikke så mange, men de taler et tydeligt sprog.

Et endnu tydeligere sprog taler mytologi og især sagnhistorie.

Nu synes alle uden undtagelse at være enige om, at Odinsdyrkelsen er kommet til Norden sydfra i det 6. årh. eller så omtrent. Vi ved, at Odin var i almindelighed dyrket af tyske stammer. Således hos Langobarderne, hvad Paulus diaconus (8. årh., d. 795) bevidner ved sin bekendte fortælling om Odins og hans hustrus strid og Langobardernavnets oprindelse. Men langt ældre vidnesbyrd findes, såfremt Odin, hvad der vist er ganske utvivlsomt, skjules under det latinske navn Mercurius hos Tacitus (Germ. IX). Iøvrigt må henvises til de mytologiske fremstillinger (Golther, Mogk, Herrmann), hvor materialet findes samlet, samt til Chadwick: The cult of Othin (1899), især kap. 3. Her antages, at Odinsdyrkelsen var kendt i Norden allerede i begyndelsen af 6. årh. (s. 56) eller ved 500. Det får nu være med tidsbestemmelsen, som det være vil, ét må betragtes som sikkert, at dyrkelsen af Odin er først kommen til Danmark; Langobarderne var jo så godt som de Danskes naboer. Iøvrigt kunde man tænke på Erulerne som formidlere(?). Det hører ikke ind under vort formål her at undersøge, i hvilken form Odinsdyrkelsen er nået Norden, men det må ialfald have været som krigsgud, Odin så at sige er indvandret. I Norden er han vistnok ved selvstæn-

dig sammenknytning bleven til runernes — om ikke opfinder så dog — erhværver og meddeler. Det samme gælder svinfylkingen, der netop også er kommen sydfra (fra Romerne, cuneus, caput porcinum; *svínfylkja* = *fylkja hamalt*); denne kunstige og virkningsfulde hæropstilling måtte hidrøre fra selve krigsguden — mente Nordboerne.

Hvorvidt der ellers findes træk og enkeltheder i den nordiske mytologi, der er kommet sydfra, er ganske usikkert og vil vel aldrig med det forhåndenværende materiale kunne eftervises med sikkerhed. Der er dog en enkelthed, der med fuld vished er indkommet sydfra: *múspell(r)*. Det er rigtignok ganske dunkelt, hvad ordet egenlig betyder. Det sidste og bedste, der er skrevet derom, er Braunes afhandling i Paul-Braunes Beiträge XL. I de nordiske kilder står ordet ret isoleret. I de ældste digte findes det kun to steder i forbindelsen: *Múspells synir* (Lokas.), *Múspells lýðir* (Völuspá). Her synes *Múspell* at måtte være en person, ialfald i det første eksempel, og vel også i det sidste, da de to digte er omtr. samtidige, og man skulde tro, at der var den samme opfattelse tilstede i bægge digte. Følgen måtte så være, at *Múspell* opfattes som jætte, hvilket må være en nordisk (vilkårlig, men i og for sig følgerigtig) opfattelse; det tyske ord: *muspille, mûdspille (mût.)* må betyde 'verdens undergang'. Snorre taler ikke blot om *Múspellssynir (-megir)* men også om *Múspellsheimr* (ɔ: den sydlige ildverden); men han taler også om en verden *Múspell*, vel som neutrumsord (derfor opføres allevegne denne form som nominativ-form, og ikke *múspellr*[1], som Braune vil indføre). Rimeligvis er ordet ret sent indkommet til Norden; og det

[1] *Þat á Múspell* hedder det (SnE. I 138), *Þat er á M.* står der i reg., *Þat eiga Múspellsmegir* har Ups. Mærk atter nom. *-pell* her; T er her = reg.; W. udelader sætningen. — Om spörsmålet jfr. Olriks Ragnarok 1902.

er aldrig blevet en levende, indgroet del af det mytologiske afsnit, hvortil det er knyttet; det er et ret løst påhæng (det kan nævnes som et, ret kraftig advarende, eksempel på manglen eller begrænsningen af den ævne hos Nordboerne, som S. Bugge priser dem i så höje toner for, når det gælder de af ham antagne mytelån fra Irerne i vikingetiden).

Heller ikke er det tvivlsomt, at hvis den oldhöjtyske Wessobrunn-bön havde været irsk, vilde den være bleven stærkt fremdragen som en umiddelbar kilde for begyndelsen af Völuspá. Ti her er der ikke blot tale om ligheder i almindelighed, men verbale overensstemmelser af en ret forbløffende art, som følgende sammenstilling viser:

	vasa sandr né sær	ero ni uuas
	né svalar unnir	no ufhimil
v. 3	jörð fansk æva	noh paum noh pereg ni uuas
	né upphiminn	[..noh sunna ni scein
	gap vas ginnunga	noh mâno ni liuhta[1]]
	en gras hvergi	noh der mâreo sêo

Wessobrunn-bönnen er iøvrigt et rent kristeligt digt. Fra den hidrører Vspás ord sikkert ikke, hvis dens indhold overhovedet er lånt sydfra, hvad der er meget tvivlsomt. Man kunde tænke sig en fælles-indoeuropæisk opfattelse af tilstanden för jordens tilblivelse, der måtte udtrykkes på en lignende måde hos alle, der havde den forestilling, at der i begyndelsen »intet var«. Men udelukket er det ikke, at forestillingen er rent nordisk, medens den tyske böns indhold kan bero på begyndelsen af Genesis. Middelbart kunde den

[1] Med disse linjer kunde v. 4 l., 5—6 sammenlignes.

nordiske tænkes at bero derpå og da ved en kulturformidling. Den er da, som vænteligt var, kommen sydfra[1].

Ganske anderledes rig indførsel af sagn er der foregået fra Tyskland, allerede længe för den historiske tids begyndelse. Man vilde måske ikke overdrive ved at sige, at der foregik en sådan indførsel uafbrudt hele tiden igennem, selv om der kan være tider, i hvilke vi ikke kan påvise den nærmere. Vi finder en sådan i Norge i 12—13. årh. (stoffet i Didrikssaga), og vi finder den i Danmark i samme tidsrum på mange måder (folkeviser m. m.). Dette har bevirket, at man har skelnet mellem et ældre og et yngre tidsrum for denne indførsel. Kun den første interesserer os her.

Hvad der her da først og fremmest kommer i betragtning er: Jörmunrekkssagnet, Gjukungesagnet og Sigurdsagnet, Hunnersagnet, Brynhild- og Grimhildsagnene, Völundsagnet og vist endnu flere, der kun kendes af navn (Valtharisagnet) eller brudstykkevis sammenvævet med andre (som Heidrekssagnet).

Til grund for de fleste af disse ligger oprindelig historiske personer og begivenheder. Således beretningen om kong Jörmunrekk, den historiske Østgoterkonge Ermanarik, der tog sig selv af dage år 375, da Hunnerne faldt ind i hans rige.

Burgunderne med deres konge, Gundicarius (Gunnarr) sön af Gibeca (Gjúki), blev tilintetgjorte af Hunnerne i et slag 437. Hunnernes konge Attila (Atle) døde pludselig 453. Disse to begivenheder lå hinanden så nær i tid, at de måtte af sig selv knyttes til hinanden, følges ad i den mundtlige beretning.

[1] Betegnende er det, at S. Bugge (i Home of the Edd. poems s. XXXIII) ikke har et ord om ligheden med Wessobr.-bönnen, men anfører et par intetsigende 'paralleller' fra angels.

Sigurd 'fáfnisbani' er utvivlsomt en historisk person, der er knyttet til Rinegnen, Frankerne, men han kan vanskelig tidfæstes[1]; tidlig har han fået en særlig mytisk karakter (Niflungesagnet).

Völundsagnet er i sin grund også utvivlsomt tysk, men uden historisk grundlag.

Omkring og efter 500 er alle disse sagn komne til Norden. Undervejs eller i Norden er de efterhånden bleven omdannede og sammenkædede, således som vi finder dem i de ældste kvad. De kunde i længden ikke holdes ude fra hverandre; tidsregningen var det umuligt at have som rettesnor. Også gamle, hjemlige heltesagn og (forhistoriske) personer blev knyttede til de tyske (Gudrun-sagnet, Helgesagnet). Det hele blev så gennemsyret af og omformet efter nordisk ånd og kultur. Jeg kan i det hele ganske underskrive Symons' udtalelser i hans Germ. heldensage s. 27 (632). Men ikke blot denne hovedindførsel fra tiden för 800 har man at göre med. Man antager også med en höj grad af sandsynlighed en »fornyet indførsel« i 9. og 10. årh. (jfr. Symons sst.). Men der er ingen grund til her nærmere at komme ind på enkeltheder. Det er nok at henvise til specialfremstillingerne, som fremfor alt Symons' (i Grundriss, der ovf. er citeret) og O. Jiriczeks (Deutsche Heldensagen I) osv.

Hvad der her er et hovedspörsmål er, ad hvilken vej denne indførsel er gået for sig. Symons, der i sin fremstilling ikke drøfter spörsmålet (jfr. noten s. 28/633), synes at forudsætte en direkte indførsel sydfra og da over Danmark. Det har også de fleste af dem, der har behandlet spörsmålet, ment, undt. Golther og S. Bugge, der har trådt i skranken for en vestlig vej over England og Irland. Golthers mening er den, at det frankiske Niflungesagn

[1] Jvf. G. Schüttes afhandling i Arkiv XXIV.

er kommet til Island over Irland fra danske og norske vikinger, der havde hørt det i Frankerlandet. Hvor usandsynligt eller umuligt dette er, er indlysende, allerede de kronologiske forhold taler afgörende derimod. S. Bugges mening står og falder med hans øvrige veströne teorier. De går, hvad Irland angår, stik modsat Zimmers mening (jfr. ovf.). E. Mogk mener (Die älteste wanderung der deutschen heldensage nach dem Norden i festskrift til R. Hildebrand, 1894), at den første indførsel skyldes de hjemvendte Eruler, allerede i 6. årh. — en tanke, der i og for sig er tiltalende nok, men Symons har afvist den. Mogk antager således en direkte indførsel, uden tanke på de britiske øer og Irland som mellemled.

A priori og for en uhildet betragtning måtte det være den naturligste forklaring, og den, der umiddelbart frembød sig, at alle disse sagn er komne direkte — over Danmark — til Norden. Og absolut vished opstår der ved den kendsgærning, at de må være indkomne för 800, da disse sagn forudsættes i en udstrakt grad af de ældste skjaldekvad (jfr. min afhandling i Arkiv IX, s. 10 og ovf. 85). Hos Brage finder vi et helt afsnit om Jörmunrekk og hans død, forårsaget ved Gudruns sönner, Sörle og Hamðir, Jonakrs sönner, der kaldes Gjúkes efterkommere (altså Guðrún som en datter af Gjúki). Drabet er hævn for Svanhilds død; altså forudsættes Gudruns og Sigurds giftermål og denne deres datter, samt Jörmunrekks sön Randvér. Kendskab til Völsungesagnet forudsættes ved kenningen »Völsunge-drik« = gift. I det 9. årh. har sagnet ellers været velkendt. Tjodolf fra Hvinir nævner *Jónakrs bura* (ɔ: Sörle og Hamders) *harmr* (ɔ: mén) = stenene.

Uden tvivl er sagnene også komne tidlig til Sverrig og har vundet udbredelse dér, selv om man ikke har så gamle

beviser derfra som fra Norge. Herom kan henvises til H. Schück i hans fremstilling i Illustr. svensk litteratur I; her samler han alle de beviser, særlig runeindskrifter, der findes, f. eks. Ramsundsbergs-indskriften, men disse indskrifter er ikke så gamle. Derimod er Rökstenen betydelig ældre med sit vers om Tjodrek, hvilket selvsagt forudsætter indvandring af sagnet om den berömte konge; dette spores, om end kun svagt, i eddadigte.

Uden gengæld har denne indførsel af tyske sagn ikke været. Fra Norden, specielt Danmark, er der til Tyskland gået en ström, der medførte sagn af nordisk, særlig dansk, oprindelse. Dette interessante spörsmål er egenlig aldrig blevet tilbörlig undersøgt. Og jeg kan heller ikke her optage det til en fuldstændig og alsidig behandling. Jeg minder i særdeleshed om det store epos Kudrun. Et af dets hovedafsnit er sagnet om kampen mellem Hedin og Högne, Hjadningekampen; det er nöje knyttet til nordiske stammer ved Østersøen og er tidlig vandret til England (antydes i Wîðsîð), se herom Symons' udg.[2] af digtet s. XXXIV ff. Fra Anglerne mener han sagnet er vandret til Danerne og fra dem til Nordmændene, »måske først i vikingetiden« (s. XL). Denne sidste bemærkning kan jeg ikke godkende, da sagnet jo kendes alt fra Brages Ragnarsdrápa. Jeg indser heller ikke, hvorfor sagnet ikke lige så godt kan være kommet til Anglerne fra Danerne (jfr. Symons' udtalelse i germ. heldens. s. 109 (714)). Heller ikke er jeg enig med Symons (s. XLV) i, at sagnet skulde være kommet til Nederlandene først i 9. årh. med danske vikinger. Det må være sket tidligere, jfr. hans egne følgende bemærkninger. At hovedpersonen i digtet: Kudrun er identisk med heltedigtenes Guðrún, og at denne er en oprindelig nordisk person, nærer jeg ingen tvivl om, men vi kender intet til det virkelige gamle nordiske

sagn om hende, undtagen hvad der måske kan skjule sig under enkeltheder i digtene, f. eks. beretningen om hendes landflygtighedsophold hos Tora Håkonsdatter i Danmark (det 2. Gudrunskvad; der er også peget på Herborgs fortælling om sig selv og sine lidelser i det 1. Gudrunskvad, der jo oprindelig kunde have gældt Gudrun selv). Af det oprindelige Gudrunsagn kan man heller ikke vænte at finde meget i Kudrun, et så ungt epos. Dettes forhold til Danmark betegnes også ved, at »Frode fra Danmark« spiller en så stor rolle i digtet. Her er utvivlsomt gamle sagnminder tilstede, der er ældre end 12. (eller 13.) århh. Men alt dette er tilstrækkeligt til at vise den forbindelse mellem Norden (Danmark) og Tyskland, der medførte gensidig overføring af sagnstof i gammel tid.

C. Norsk kultur i 9—10. årh., især som den fremtræder i eddadigtene.

I indledningen til sit Corpus poet. bor. § 8 har dr. Guðbrandur Vigfússon behandlet »place and date of Eddic songs«. Han undersøger sagen, idet han tager hensyn til de antydninger, digtene byder, vedrørende familjeliv, love, sprog, geografiske forhold, naturforhold, historie, og han kommer til det resultat, at der her består et modsætningsforhold til sagaerne og deres skildringer. Han mener, at hvad han fremfører, modbeviser, at digtene kan være islandske, og heri er jeg i det hele og store enig, uagtet jeg ikke godkender beviskraften af alle enkeltheder. Havde G. Vigfússon indskrænket sig hertil, havde jeg ikke kunnet eller behøvet at tage udgangspunkt i hans fremstilling. Men han vil samtidig hævde, at de af ham fremførte forhold heller ikke peger i retning af Norge og norsk oprindelse, men mod Vesten og dets kultur. Der vil derfor her være

grund til nærmere at undersøge sagen og ransage, hvorvidt dette virkelig er tilfældet. Vi må derfor tage det hele op til belysning, så godt det lader sig göre af en, der ikke er specialist på de her gældende områder. Det vil ske i en positiv fremstilling uden særlig sigte på G. Vigfússons udtalelser punkt for punkt (enkelte gange vil der dog findes henvisninger dertil).

Vi begynder da med det, der måtte synes at være det uomtvisteligste af alt: naturforhold, dyreriget indbefattet.

Der er nu næppe nogen, der ikke erkender, at de naturhentydninger, der findes, peger mod et fjældland med fjordindskæringer, fjælde med is og sne og kulde. Sv. Grundtvig har i sin »Nordens gamle litteratur« (1867) s. 74 ff. anført, hvad digtene i så henseende indeholder, men nutidens slutninger deraf er andre end hans; jfr. også min litt. hist. I 60. Det behøver ikke alt at gentages her. Der tales om höje fjælde, rimbedækte fjælde, våde fjælde, fjældskrænter, klippekløfter, beduggede dale, rejser på fjæld eller fjord, »sne og snare vinde«, örne fanger laks på fjældet, geder flygter for ulve nedad fjældet, rensdyr forfølges i tøfjæld. Kan man ikke nægte, at omtalen af »fjælde«, »rimbedækte fjælde« også kunde pege på Skotland f. eks., så må det til gengæld stærkt hævdes, at der tages sigte på særlig norske forhold, netop ved de sidst anførte eksempler, og de første kan ikke løsrives fra disse. I henved 20 af digtene findes disse hentydninger på en afgörende måde, hvortil så kommer stednavnene (selv om de er mytiske, fingerede), sådanne som de mange navne på *-fjall (fjöll)*, *-berg*, *-björg*, *-kleifar*, *-dalir*, *-fors*, ialt henved 20; hertil kommer endel navne på -vang(e), lund og *völlr*, *vellir* (o. 15), hvilket altsammen særdeles godt passer på Norge (selvom nogle, især disse sidste, naturligvis også passer andre steder).

Det er ikke nok at tage disse navne nøgne, men de må også ses i forbindelse med sammenhængen, hele det natursceneri, der frembydes, og så bliver indtrykket endnu stærkere. Jeg anfører ét eksempel på en samlet beskrivelse af en rejse, som på det livagtigste må minde om en rejse i gamle dage i Norge (der i dette tilfælde dog også kunde gælde Island); det er Helg. Hjörv. 5: »Vi har haft möje uden ærinde (resultat), vore heste udmattedes på fjældvidden; siden måtte vi vade igennem (elven) Sæmorn« osv. Et andet eksempel kan hæntes fra Helg. hund. II 22: »För vil du Gudmund geder vogte og stejle klippekløfter ved klatring bestige, i hånden holdende hasselkøllen« — her er det samlede billede af landskab og virksomhed i forening så godt norsk som ønskeligt (om geder se nedenfor).

J. G. H. Kinberg har i sin bog: Eddas naturhistoria (1880) samlet alt, hvad der findes af hentydninger til fauna og flora i eddadigtene. Under floraen hører: tidsel, mistelten, ask, lind, lin, abild (æble), tjörn, lyng, alm, eg (agern), barlind (dette i egennavn), hassel, asp, pil(?), birk (næver), gran, fyrr, lön, græsløg (spydløg), løg, hvede, (halm), byg, havre, rör, foruden at der nævnes skov (mörkskov), lund, busk, krat, græs; i tilslutning hertil nævnes også agerdyrkning, og hvad der laves af planter, såsom brød, øl, mjød; dette trænger her ikke til nogen nærmere gennemgang. Alt hvad der her er nævnt, hørende under floraen, er og har ubestridelig været norsk fra arilds tid af (hvorimod f. eks. tidslen ikke var islandsk).

Kommer vi til faunaen, findes følgende dyr nævnede: kat, ulv, hund, björn (isbjörn), egern, hjort, ren, okse (ko), ged, svin, hest; hval, (hvidfisk?), høg, örn, ugle, gøg, ravn, krage, mejse (ɔ: gråmejse), hane, trane(?), hejre, svane, gås; laks, sild, hugorm (jeg udelader samlingens fabeldyr og

lignende, drage osv.)[1]; bier forudsættes ved omtalen af honning og antydning af voks (verbet *vexa*).

Alle de her nævnte dyr er og har uden undtagelse levet i Norge fra oldtiden af og til nutiden. Der skal knyttes bemærkninger til enkelte navne. »Katten« findes kun i forbindelsen: »jeg har kaldt Hödbrodd en kats sön«; det er rimeligst, at »kat« her betyder 'jætte', men det er et fuldgyldigt bevis for ordets og dyrets eksistens, jfr. f. eks. *köttr* som tilnavn o. 1000 på Island. »Ulven« findes f. eks. i forbindelse med gederne: »som for ulven flygtede geder angstfulde ned ad fjældet« — et så ægte norsk billede som ønskeligt; i det hele spiller 'geden' en stor rolle i digtene, hvad den aldrig gjorde på Island (modsætningen til 'får' ses her tydelig, hvad G. Vigfússon også har fremhævet; får nævnes aldrig, medmindre det usikre *hvítingar* skulde hentyde til dem). »Björnen« er et velkendt norsk dyr (ukendt på Island; isbjörn må forudsættes i det grönlandske Atlamál). Sammenligningen med den brummende björn i Hamðismál er talende nok. I de isl. sagaer findes björnen i Norge oftere omtalt, f. eks. i Grettiss. »Hjorten«, som G. Vigfússon lægger særlig vægt på, men ganske urigtig tillægger en betydning, som forekomsten af dyret ikke kan have, har været almindelig i Norge, især det vestenfjældske, og findes der endnu[2]. Yderligere kan mindes om den — temmelig afgörende — omstændighed, at ordet findes både som navn og tilnavn fra de ældste tider af; Hjört, Gunnars broder, i det 10. årh. på Island, hvor der aldrig har levet hjorte) forudsætter navnets brug i endnu tidligere tider. Som tilnavn forekom-

[1] »Abe« (*api*) kan man ikke regne med, da ordet kun findes i betydningen 'tåbe', 'fjantet person'.

[2] Om hjorten i Norge kan henvises til R. Colletts afhdl. i Bergens mus. årb. 1909.

mer det allerede i 9. årh.; Sigurðr hjörtr, konge i Ringerike, var Harald hårfagres morbroder. »Renen« i tøfjældet er talende nok og behøver ingen nærmere omtale. »Okse« og »køer« nævnes flere gange. Særlig skal her fremhæves nævnelsen af »guldhornede« køer (Þry., HHjörv.). Ordet betyder naturligvis hverken »hvis horn er af guld(!)« eller »med guldfarve«; hvad der menes oplyses udmærket ved den beskrivelse, der findes i den af gamle, gode sagnminder fulde Gautrekssaga (Fas. I 30; Ranischs udg. 27); her tales om en okse i Rennesø (vestl. Norge), hvis horn var prægtige og i hvilke der var lavede spiraldannede indsnit, hvori der var smæltet guld og sølv. Uden et virkeligt grundlag i gamle dage vilde man vist aldrig have fundet på at lave et sådant udtryk. Om hesten, der så ofte nævnes som ridedyr, behøves ingen nærmere påvisning. Der er eksempler nok. Det betegnende: »som om man kørte på glat is med en ubroddet hest« skal lige nævnes; dette betragter jeg som særlig norsk; i den rige isl. litteratur findes aldrig kørsel med hest nævnet; der kunde kun være tale derom, hvor der var store bygdesøer som f. eks. ved Lagarfljót (østl. Isl.), men her nævnes kørsel i slæde med okseforspand (Dropls.).

Hvad fuglene angår, er høgen velkendt fra oldtiden af, jfr. mandsnavnet Haukr (f. eks. H. hábrók — hvilket tilnavn også netop var navnet på en høg — ved år 900); som tilnavn findes det ikke, fordi det allerede var et egennavn; derimod findes *hauknefr* i 9. årh. I Guðrkv. II hentydes der til jagt med høge. Fra historiske kilder kendes en sådan fra Sverrig (Olaf d. svenske); i et vers af Egill (utvivlsomt ægte) kaldes armen 'høge-betrådt', 'høge-styrer' kaldes fyrsten hos Hallfred, armen kaldes hos flere skjalde i 10. årh. 'høgens land'. Dette er et tilstrækkeligt bevis.

Om örnen behøves der ingen ord; billedet af den sultne, på bytte væntende havörn (Háv.) er ægte norsk (kunde også være islandsk). At örnen elsker at sætte sig i de höjeste træer som asken, er ligeledes grebet ud af naturen.

Til ravn og krage har der uden tvivl fra urtiden af været knyttet visse forestillinger, især om klogskab; derfra hidrører opfattelsen af ravne som Odins særlige fugle med de betegnende, symbolske navne Huginn og Muninn (tankeævnen, hukommelsen); derfor var ravne også varselfugle (jfr. fortællingen om Hakon jarls færd i Götland med verset i Vellekla). Ravne-Floke tog varsel af ravne (Ldn.). Her kunde man også henvise til ravnen i den islandske folketro. Det er således betegnende nok, at ravnene kaldes »kloge« (*horskir*, Fjs., jfr. *ek veit nökkut* Hhund. I; og Brot 6.13). Det samme gælder kragen; den optræder på samme måde som ravnen (forudvidende og rådende) i Rígsþ. Hermed kan sammenlignes fortællingen om kragerne og bonden i Olaf kyrres saga, der er en udmærket illustration til stedet i Rþ., skönt først fra tiden ved 1080; men troen på kragens ævner er naturligvis meget ældre. Jfr. kragen i dansk folketro (Fejlbergs ordb.).

Hvad 'igden' angår, har man i no. *igda* og *hampigda* samt *egda*, hvoraf det første betegner 'vipstjært' (motacilla), det andet 'etslags mejse' og det sidste 'gråmejsen' (parus palustris). Fr. Grundtvig har overbevisende hævdet, at det måtte være denne, der mentes[1].

Tranen forekommer kun éngang i et vistnok forvansket og utolket sted. Det er tilstrækkeligt her at minde om skibet Tranen (Svolderslaget) masc.[2], samt om tilnavnet *trani* (Torkel o. 1000). Også 'hejren', der kun findes i forbin-

[1] Løsningsstenen s. 119 f.

[2] Der findes iøvrigt både *Trani* og *Trana*.

delsen 'glemsels-hejre' (Hávam.), er norsk. Folketroen må have knyttet visse forestillinger til hejrens væsen, hvorved den symbolske benævnelse og anvendelse er opstået. Men jeg har ikke kunnet finde oplysninger herom i litteraturen. Ross anfører: »hegre, person med lang hals, vid mund og opspilede öjne; en hensynsløs og larmende person«, men dette fører ikke til 'glemsels-hejren'.

Svanen nævnes engang; Gudrun fremstillede i broderi 'danske svaner'.

Endelig nævnes 'gåsen' på en ejendommelig måde. I Guðr. I nævnes gæs som 'de herlige fugle, kvinden (ɔ: Gudrun) ejed'; jfr. Sigsk. Hvad der her sigtes til oplyses på en fortræffelig og fyldestgörende måde ved et sted i Frostatingsloven (IX, 9; NgL. I 211), hvor det hedder: »men datteren får 5 får og alt lin og garn og ulden af 5 får og gæs«. Heraf ses, at gæs knyttes særlig til datteren (kvinden) som arv, opfattes særlig som kvindens ejendom, hvilket netop passer til kvadets ord. Denne lovbestemmelse er uden tvivl gammel og nedarvet.

Laks og sild behøver ingen omtale. Når der i Hárbarðsljóð i forbindelse med sild (som Tors mad) nævnes *hafrar*, må jeg antage, at der hermed menes bukkekød og ikke havre til trods for de indvendinger, der er gjort herimod.

Når vi nu ser tilbage på, hvad der her er sagt og fremført, må det være klart, at der ikke på noget som helst punkt er grund til — endsige nødvendigt — at gå udenfor Norge og søge efter forbilleder eller til grund liggende forhold andre steder. Alt uden undtagelse passer på Norge, flere ting endogså særlig på Norge. Herom kan der i virkeligheden ikke råde den ringeste tvivl. Om nogle forhold i Vesten (Skotland f. eks.) også kan passe, er ganske ligegyldigt og intetsigende. Paralleller vil kunne hæntes til

meget mange andre steder fra, uden at der kan være tale om indre forbindelse.

Andre forhold, vi nu skal behandle, vil, som det vil vise sig, pege i selvsamme retning som naturforholdene og hvad dermed hænger sammen; disse sidste må dog siges at have en hovedbetydning.

Bygningsforhold. Det almindeligste navn på en nordisk gård, *bœr*, findes (i Brot); omkring husene findes *tún* (*teflðu í túni* Vsp.; *hér í túni* Guðr. II). Dette er både norsk og islandsk. Foran husene er der et *tá*; (Reg., Guðrhv., Hamð.); dette ord findes ikke i islandsk (det er erstattet af *hlað*), men i no. i formen taag (taaje, Aasen) i en afledet bet. 'en kvægfold, et smalt omgærdet rum for kreature på marken', også — og her er vi nærmere ved det oprindelige — 'en omgærdet teig i en eng', Ross har bl. a.: »det græsløse parti af gårdspladsen nærmest fæhuset«; det findes både i svensk (dial.): tå 'indgærdet vej eller jordstykke' (Rietz), og ældre dansk: fortâ 'jordstrimmel langs en bygning' (nu: fortov), jfr. Falk-Torp. Ordet findes således overalt undt. på Island. De enkelte dele kaldes *hús* (Rþ.); til gården hører *hlöður* (sst.) — og alt er opført af tømmer (jfr. ord som *timbra* Rþ., og *hátimbra* Vsp.). Omkring det hele er der gærde (Fjs.), og her kan hunde være bundne til vagt (Fjs. Skí, jfr. Akv.), jfr. Garmr ved Gnipahulen, indgangen til Hel. Den *búrhundr*, som Hallfredr nævner og omtaler så hanlig, er uden tvivl en hund til vagt; ja, Grågåsen forudsætter direkte, at »hunde kunde være bundne foran et bur eller bod eller fold til bevogtning« (se Fritzner). Også Saxo (IX. bog) omtaler hunde som (bundne) vogtere; Odins ulve er stedfortrædere for hunde. De enkelte huse var tækkede med næver (ganske som tilfældet endnu kan være i Norge; Hávam.); hytter med tove (Hávam.). Der er

ild på gulvet (arnen; Rþ.), bænkene og gulvet er bestrøet med halm (Lok.), hvad der findes flere gange omtalt. Lys- og luftåbningen, lyren, nævnes (Vsp.). Alt dette er fuldkommen nordisk (norsk). Endnu skal nævnes, at der også omtales 'borg af brædder' (Vsp., Oddrgr.), ɔ: det samme som der ellers kaldes *skíðgarðr*, men dette er særlig norsk (ikke isl.). Et par ord trænger til særlig omtale, fordi de er bleven benyttede som modbevis; det er *salr* og *búr*. Det første findes ikke i isl. prosa, det sidste ikke i den betydning, det har i et eddadigt. *Salr* er et ord af meget omfattende betydning. Det brugtes (og bruges for så vidt endnu på Island) om ét stort rum. Det bruges hyppig — også i sammensætninger — omtr. i samme bet. som *höll* 'hal', men findes i 9—10. årh. ikke blot brugt om 'hallen' eller kongers og stormænds boliger, men om hvilken som helst bolig; således bruger Kormak det om en isl. bondegård eller et rum i denne; i Völ. kan der jo heller ikke være tale om at Völund og hans brødres bolig er storladne bygninger; jfr. netop *taugreptr salr* om den usle hytte (Hávam.). Ordet findes også brugt i kenninger, for bryst f. eks. Flere beviser behøves der ikke for, at *salr* kunde bruges snart sagt om en hvilken som helst bygning. Ordet, der jo er fælles germansk (se Falk-Torp f. eks.), beviser kun, at ordet var et godt fælles-vestnordisk ord og har i denne forbindelse kun ringe betydning. — *Búr* kunde, som det forekommer, synes at have en större betydning; det findes brugt om fruerstuen *björt í búri* (Guðr. II; Oddrgr.). Således findes ordet ellers ikke brugt; men i det oldsaks. Hildebrandslied findes sammenstillingen *brûd in bûre* (se Hj. Falk, Maal og minne 1910 s. 60). Fra angels. kendes *brýðbûr* og *bûr*, der betyder det s. s. 'hal', og bruges om fyrstens, mændenes, hal. Sagen er, at ordet, der er fællesgermansk, står i etymologisk forbindelse med roden *bú* (*búa* osv.), og har haft

en ret vid betydning, ligesom *salr*. På Island har bet. meget tidlig indsnævret sig til 'forrådskamret'[1]. Med hensyn til eddastederne kan der mindes om da. 'jomfrubur' (jfr. også Feilbergs ordbog og Söderwalls ordb. *bur*). Et minde om dette 'kvinde-bur' foreligger dog sikkert i ordet *skemmubúr*, der findes brugt ensbetydende med *skemma*[2], der så ofte findes i fornaldarsagaerne om de unge fyrstedøtres opholdsrum. Der er således intet som helst mærkeligt i at finde ordet *búr* i mere end én betydning, og da netop i den betydning som eddadigtene har det. — Der er endelig et ord, der findes i en ejendommelig betydning: *borg*; foruden at betyde 'borg' ɔ: befæstet kongeborg eller vold, bruges det også om den brændestabel, hvorpå lig skal brændes (Sig. sk.; jfr. Húsdrápa, om Balders bål, hvoraf ses, at ordet også på Island var kendt i den betydning). Dette må bero på en særudvikling; i andre germ. sprog er den betydning ukendt. Den må vel være afledet af grundbetydningen i *borg* ɔ: en fritstående (rundagtig) klippe, med en sådan er da en brændestabel til ligbrænding bleven sammenstillet; deraf navnet. Jeg mener, at det er en sådan 'borg', som araberen Ibn Fadhlan antyder i sin interessante beskrivelse af den nordiske ligbrænding; den foregik i det beskrevne tilfælde i et skib, men under skibet var der et bræddestillas eller lignende[3]. Kan man jævnføre hermed no. borg i bet. 'mur under en træbygning = svillemur' (Aasen)?

Mad og drikke og dermed sammenhængende redskaber. Af fødevarer nævnes tyk lev (brød) opfyldt af avner; (Rþ.) dette er norsk (jfr. ordet *sáða hleifr*, der rigtignok findes i Karlam.), og kendes fra Kongespejlet som noget

[1] Ordet findes i alle andre nordiske sprog om forskellige rum, jfr. V. Guðmundsson, Privatbol. s. 227.

[2] Fas. III 531; Egilss. s. 265 bruges ordet om en familjes soverum.

[3] Se herom V. Thomsen: Ryska rikets grundl. s. 41. 44.

der kunde forekomme på grund af uår. — 'Sild' (Hárb.) er för nævnt. — Björnekød nævnes i Völ.; derom behøves der ingen udredning; det er så norsk, som det kan være. — Når der (i Rþ.) nævnes 'skinnende skinker' (flæskestykker) og stegte fugle, er det formentlig noget, der kunde passe i ethvert land. — 'Hvede' (Rþ.) er bevislig dyrket i Norden fra urgamle tider af (således i Danmark, jfr. Vor oldtid s. 410), og selv om hvede ikke er bleven dyrket i Norge — hvad der dog vel kan betragtes som sikkert —, kan der være tale om fra udlandet tilført hvede (jfr. fortællingen i Egilss. s. 49, hvad der dog ikke tör betragtes som bindende). Ordet *hveiti* findes hos Þórðr Kolb. (beg. af 11. årh.).

Af drikke nævnes vin, mjöd og øl (*öl, bjórr*); herom er intet at bemærke. Drikkekar, *ker*, også forgyldte, nævnes, eller guldskåle (*gollskálar* jfr. *ölskálar* hos Bragi), jfr. de drikkekar, som lavedes af *skálar und skörum* (hjærneskaller), der blev forsynede med sølvindfatning. De samme kar benævnes også *kálkar*, der er opstillede i rummets hjörne (*í vrá*) og *hrímkálkr*. Om ordet *kálkr*, der jo er låneord, se ovenfor s. 71. Endelig skal der, i tilslutning til foranstående, udpeges det rent norske udtryk: *at senda ór öndugi* (Akv.) om de madgaver, som fyrsten under måltidet sendte til den, han særlig vilde udmærke (jfr. subst. *sending*). Fremdeles det udtryk, Tor bruger i Hárblj. 3: *meis hefk á baki*, for derved at antyde, hvad slags mad han har med sig, nemlig sild (samme vers); at der her er tale om noget særlig norsk, er i og for sig klart, men oplyses tillige ved det norske *meísasild*, 'sild, som sælges i mejser eller kurve'. Det samme gælder udtrykket *sáld* (*mjaðar*, Þry.).

Arbejder på (i, ved) gården. Om mænds arbejde høres der ikke synderlig meget, og det er da trællenes arbejde; heraf giver Rþ. det fyldigste billede: »de lagde gær-

der, gødede agre, passede svin, vogtede geder, gravede törv«, jfr. digtets bastbyrder. Alt dette er eller kan være utvivlsomt norsk. Kun om det sidste skal der göres en bemærkning. Vi har o. 900 en mand med tilnavnet *torf-* 'törv-', den bekendte Orknø-jarl, Torf-Einarr. Om ham hedder det, (Hkr. I 138), at han fik sit tilnavn deraf, at han lærte folk på Orknøerne at skære törv til brændsel, ti der var ingen skov på Orknøerne. At dette eller noget lignende må ligge til grund, er sandsynligt. Men forudsætningen for dette råd af Einarr mener jeg er, at han fra sin hjemstavn (Norge) kendte denne anvendelse af törv, medens de på Orknøerne, hvor der dengang vistnok levede det andet eller tredje slægtled af Nordmænd, ikke kendte denne brug. — Bondens virksomhed skildres i samme digt: han tæmmer okser, forfærdiger plov (*arðr*) og driver den (*plógr*), optømrer huse, bygger lader og vogne (*kartr*). Alt dette er norsk; om *arðr* og *plógr* her er synonyme eller ej, er ligegyldigt; udtrykket *at kenna at eiga auðan plóg* kendes fra midten af 11. årh. (Þjóðolfr). *Plógr* betegnes som 'et ord af ukendt herkomst', og findes i alle nordiske (og germanske) sprog. *Kartr* er et låneord (se ovf. s. 58); sml. nedenfor om vogn. 'Usåede agre' nævnes i Vsp., jfr. Háv. — I Lok. nævnes *deigja*, et ægte norsk navn (endnu i brug). Trælkvinder ved kværnen (Grott. og Hhund. I—II) er velkendte fra sagaerne. — På et höjere trin beskæftiger manden (Rþ.s *Faðir*) sig med at sno buestrænge og skæfte pile og lign. — Der hentydes (i Vsp.) til smede-håndværket (*leggja afla, tangir, tól* — alt velkendt til alle tider), for ikke at tale om Völund og hans smedje. Af mændenes tidsfordriv hører vi om en sådan beskæftigelse som at manden (fyrsten) siddende ude på en höj fletter guldbånd til sine hunde (Þry.). Alt det prægtigste skulde jo være af guld (jfr. »de guldhornede køer«). Disse bånd

har næppe været til pryd alene, men til brug, når hundene skulde bindes; på den måde bliver det forståeligt. I Grågås tales der et par gange om bundne hunde (jfr. ovf.), ikke blot ved 'bur' og bod, men også ved eller i vandhuset. Iøvrigt kendes ikke fra litteraturen oplysende steder. — Brætspil antydes i Vsp., jfr. et udtryk som *leikborð* (Gróg.); rester af bræt og brikker fra vikingetiden er fundne både i Norge og på Island[1]. Om harpespil (Vsp., Oddrgr., Akv.) kan jeg henvise til min afhdl. i Sammelbände der internationalen musikges. IX. Mændene går på jagt, og af det, de da jager, nævnes 'björne' og 'rensdyr' i tøfjæld — noget så norsk som vel muligt. Jfr. Rþ.s fremstilling af Konr den unges jagt (fugle i skoven — i anledning af hvilken en krage giver ham råd).

Mere får man egenlig om kvindernes beskæftigelse. »Den varme fruerstue« *dyngja* (dette ord findes ikke i eddadigtene) kendes fra Torbjörn hornkloves digt om Harald hårfagre. Det var her kvinderne udførte deres husflidsarbejder. Vi kender disse ret godt fra senere tider i Norge og på Island; de går langt tilbage i tiden. Her møder vi især omtalen af vævede, mønstrede tæpper og bånd. Herhen hørende udtryk er *bók* (Hamð., Ghv.), *borði, dúkr, spjöld* med verberne *gollbóka* (Guðr. II), *byrða á (borða), hafa á skriptum, rekja (borða), hlaða (spjöldum);* der nævnes *merkðir dúkar* og *bækr, bláhvítar. Bók (bækr)* findes brugt om prægtige tæpper (sængetæppe snarest i Hamð = Ghv., hvor de kaldes *bláhvítar* 'sort-hvide' ɔ: hvide med sorte striber, og de kaldes 'vævede af kunstnere', hvis teksten er rigtig); i Sig. sk. sidestilles *bók* med *blæja* og disse kaldes *bjartar váðir* (hvis dette er appos., hvad der er sand-

[1] Aarbb. 1910 s. 86, 96; J. Petersen: Oldtiden IV (Bretspil i forhistorisk tid).

synligst). Der er vel tale om tæpper, der er 'vævede' ved hjælp af små firkantede træstykker (af bøgetræ, deraf navnet[1]), og måske det samme som *spjöld* (senere udtryk: *spjaldvefnaðr,* hvorom se M. Lehmann-Filhés, Eimreiðin IV s. 135 ff., Zs. des vereins f. volksk. 1899 s. 24 ff.), herom udtrykket *hlaða spjöldum;* dette *hlaða* opfatter jeg som det bekendte stærke verbum, hvoraf dativen styres; det betyder da under arbejdet at stille de firkantede 'spjæld' på kant ved siden af hinanden; derom kunde *hlaða* utvivlsomt bruges[2]. Verbet *gollbóka* betyder da at væve ved hjælp af disse, således at der fremkommer et stykke töj med guld-islet eller lignende, hvorved figurerne fremhævedes (i Gudrunskvadet, II, er figurerne 'sydröne sale og svaner danske, mændenes leg og krigere prægtig rustede'). Det er dog muligt, at *bók* og *spjöld* i betydning har fjærnet sig fra hinanden, så at det første brugtes om tæpper, det sidste om bånd (strimler). *Borði* betød også 'vævet bånd med indvævede eller påsyede figurer', der både kunde være bredere og smallere[3]; i reglen rimeligvis det sidste; heraf er verb. *byrða* afledet, der betyder at frembringe billeder i det vævede, indvæve eller indsy figurer. Om alt dette gælder, at der ikke er tale om vævning i den almindelige væv, hvor den vævende altid stod oprejst, men om et slags vævning, der udførtes af en siddende; *rekja borða* hentyder netop til den langstrakte form (den gradvise til-vævning[4]). At alt dette er nordisk (norsk-islandsk), er aldeles utvivlsomt; 'spjældvævning' er f. eks. kendt til de seneste tider på Island (jfr. den ovf. anf. afhdl.). Ordet *bók* i denne betydning findes kun i Norden (norsk-isl.), det er ukendt i angel-

[1] Anderledes Falk, Maal og Minne 1916 s. 29.
[2] Jfr. iøvrigt Hj. Falk, Maal og Minne 1916 s. 25.
[3] Ordet kunde sikkert være brugt f. eks. om Bayeux-tapetet.
[4] Noget anderledes Falk, Maal og Minne 1916 s. 28.

saksisk, men findes i oldsaks.[1]. Ordet *borði* er måske mere tvivlsomt. Jeg antager, at det er afledet af *borð*, i tilslutning til den beskrivelse, som f. eks. findes i frk. Lehmann-Filhés' afhdl.; der brugtes et underlag af et langt bræt eller fjæl (*borð*); ordet er altså helt nordisk og har således ingen direkte sammenhæng med 'bort' og hvad dermed hænger sammen[2]. *Merkðr dúkr* bet. uden tvivl 'mønstret (bord)dug', dug med indsyede figurer (se herom min afhdl. Rígsþula i Arkiv XXXIII, s. 166). Endelig er der *skript* i bet. 'figurlig fremstilling, billede, det fremstillede'; det er utvivlsomt et låneord indirekte fra latin; fra angels. kan det ikke være kommet, da betydningen der er ukendt.

Allerede af det her sagte fremgår det, at det er overvejende sandsynligt, tildels bevisligt (*spjöld*), at der er tale om virkelig nordisk, hjemligt husflidsarbejde. Mindst af alt peges der mod Vesten, hvor de herhenhørende betegnelser og udtryk er ukendte. Derimod er der åbenbart tilknytninger mod syd (*skript*, også *dúkr* betragtes som tysk låneord, og da forhistorisk, fra oldsaks.).

Det er et smukt billede, vi igennem disse antydninger får af oldtidens kvindelige hjemmearbejde. Ad en lidt anden vej får vi oplysning om, i hvilken anseelse det stod, gennem den smukke og betegnende karakteristik af den hadelandske dame, som Dynnastenen henrykt beskriver som den 'kunstfærdigste i Hadeland' (*sú vas mær hannarst á Haðalandi*). Hvorvidt den i eddadigtene betegnede husflid er autokton eller helt eller delvis beroede på kulturformidling — og da afgjort sydfra — vil kunne være tvivlsomt, eftersom man i Norden har beviser for en overor-

[1] *Ibocade* og *gibokod*, mulig er ordet indkommet derfra.

[2] Jeg henviser til fru Ros. Bröndals afhdl. i Nord. tidsskr. f. fil. IV r. 5 bd.

denlig udviklet husflid netop med hensyn til at væve og flette ligefra broncealderen af. Det viser de rester af töj, bånd og kvaster, der er fundne i gravene[1]. Fra folkevandringstiden haves kjortel med ærmer af mønstret stof, hvis kantninger »dannes af smukke og kunstfærdig vævede eller udsyede borter« (ganske sikkert kan der her tales om *borði;* Vor oldtid s. 543 jfr. 544). Osebergskibet vil afgive beviser for det samme fra vikingetiden på den mest slående måde.

Af rustningsdele og klædningsstykker nævner digtene adskilligt[2]. 'Forgyldte hjælme' (Akv.) belyses ved Hakon d. godes 'guldhjælm' i Stordslaget, der nævnes af Eyvind selv i Hákonarmál (v. 4). Hvad *steypðir* om hjælmene betyder (Guðr. II), er ikke helt sikkert; 'støbte' passer ikke godt; snarere 'nedhængende', sigtende til det stykke, der falder ned for ansigtet (jfr. *steypa hetti*)[3]. Der forekommer mig ikke at kunne være tvivl om, at den hjælm, som Vendelfundet har frembragt, kan kaldes *steyptr*; det samme gælder hjælme på mønter, som f. eks. dem, der findes i H. Schücks Sveriges historia I 240 eller på gudebilledet sst. 264; jfr. de bekendte billeder sst. 145, 146. I Guðr. II nævnes også 'korte brynjer'; i Völ. 'naglede brynjer', 'brynjer med nagler', hermed må vel menes brynjer sammensatte af sammennittede plader (*spangabrynja*, der nævnes i Laxdæla), næppe ringe (sål. Falk, Waffenkunde 176). — *Lind* 'skjold' (Vsp.) er ægte nordisk (norsk) jfr. *lind* i skjalde-

[1] Se S. Müller: Vor oldtid 242 ff.; Th. Thomsen i Aarbb. 1900 s. 257 ff. især 261 ff. En bort — mønstret — nævnes s. 262, 264, 266, 277.

[2] Jfr. hermed A. Bugge i Sagabook 1912, hvor dog den bekendte tendens overalt viser sig; dog indrömmer forf. i slutningen, at både han og S. Bugge har overdrevet Vestens indflydelse — en indrömmelse, der ikke kan skattes höjt nok.

[3] Anderledes Falk, Waffenk. 162, der henviser til ags. *heaðosteáp* 'höjt ragende i kampen', men en sådan betydning synes umulig i oldno.-isl.

sproget (hyppig) og prosaspr. *lindiskjöldr* (*lugu þá lindi-skildirnir at þeim* i Sverriss.). Når der i Oddr. gr. nævnes 'vælske sværd', betyder dette ikke mere end de 'vælske sværd', Torbjörn hornklove nævner ombord på de østfra (ɔ: fra Vikens egne) kommende knarrer. Der er altså tale om sværd af vælsk oprindelse, tagne på vikingetog, men hjemme i Norge. — *Loði*, = *feldr* (Grí, Guðr. II, Hamð.), ligeledes ægte nordisk; det samme gælder om *húðskór* (Hárb.), findes endnu i no. dialekter (jfr. også Söderwalls ordb.). — *Lín*, *brúðarlín*, *lína* (Þry., Völ., Rþ., Guðr. III); *lín* findes også hos nordmanden Gisli Súrsson, *lína* i et vers af Olaf d. hellige. Forekomsten og dyrkningen af hör (*hörr*, *lín*) bevises ved stednavne ikke blot i Norge, men også på Island; jfr. tilnavnet (Þórir) lína (9—10. årh.). I Rþ. nævnes hovedpynt for kvinder: *sveigr á höfði* (jfr. *typpa hagliga of höfuð* Þry.), *keisa fald*. Hvad der hermed menes, har man kendt på Island næsten helt til vore dage. En udmærket illustration vil man finde i Eggert-Bjarnes Reise igennem Island s. 24 (tav. IV—V), 27 (tav. VI); *keisa* er et ord, der fuldtud belyses af nyno. Hvad der ellers i Rþ. nævnes af enkeltheder med hensyn til dragten, er enten indlysende af sig selv eller ukendt (*dvergar á öxlum*). Af prydgenstande nævnes *brjóstkringla* (Völ.), *kinga* (Rþ.). Bægge dele betyder vist det samme: runde metalplader ('skjolde') til at fæste foran på brystet. I broncealdersgrave er sådanne fundne. Et mere træffende ord end det første kunde ikke gives; det sidste er dannet af *kengr* eller snarere et *kingr* (jfr. nyno.), og betegner 'en metalplade med øsken i' (sådanne som f. eks. Vadstenabrakteaten). — *Berfjall* til at sidde på (Völ.) eller et udtryk som *sofa á dúni* (Grott.) eller *silfrgyld söðulklæði* (Akv.) kan nævnes, men behøver ingen omtale. — *goðvefr* forekommer hyppig, findes også i skjaldedigte (þor. máhlíð.

10. årh.) og forudsættes som almindeligt. Ordet er vistnok lånt i forhistorisk tid og da sikkert sydfra, jfr. oldsaks. *godowebbi*; findes også i angels. *god(e)web*.

Til det foranstående kan föjes, at *kumbl* (*konunga*) (Ghv.) synes at betyde 'hjælme' (jfr. *herkuml*), de opbevares i *ker* 'kar' ɔ: kister. På angels. findes *eoforcumbol* 'hjælm'; en påvirkning herfra var naturligvis mulig. Når Vsp. taler om *horn á lopti* (hvori der blæses til kamp), står dette udtryk i bedste samklang f. eks. med den måde, hvorpå de gamle hornformede lurer blev holdt.

Når der i Guðr. II omtales vogne som særlige rejsemidler for kvinder, *hvélvagnar* 'hjulvogne' i Akv. som transportmidler, oplyses dette på den mest anskuelige måde ved Osebergfundet, hvor vogne fandtes i skibet med tilhørende heste(skeletter). Disse höje vogne forklarer også udtrykket *hafið í vagna*, kvinderne måtte netop løftes op i dem.

Alt eller så godt som alt, hvad der her er nævnt, må således efter det fremførte betegnes som afgjort nordisk (norsk)-hjemligt.

Vi går nu over til de ejendele, der nævnes, hvoraf en del för er anført eller antydet. Der nævnes af husdyr 'geder' først og fremmest (2 geder som et mindstemål), jfr. ovf. 162, samt 'kør' og 'okser', også jfr. ovf.; kvindernes særlige ejendom 'gæssene' er også nævnt för (165); 'heste' som en værdifuld ejendom betegnes ved udtrykket *hrossaþjófar* 'hestetyve'; disse var særlig foragtede og straffedes både efter norsk og islandsk lov. — Jordejendom kaldes med det fuldstændig norske navn *óðalvellir* (Rþ.), og det med *óðal* nærbeslægtede *øðli, eðli* (Lok., Hhund. II, *eðli ættar*, hvis *eðli* ikke er for *óðli*). — Ejendom, varer (betalingsmidler) betegnes ved det rav-norsk-islandske *öln* 'alen' (ɔ: *vaðmáls* underforstået, Lok.), samt ved ordene *penningr* (Lok.)

og *skillingr* (þry.); oprindelsen til disse ord er usikker og omtvistet, men de er fællesnordiske (og fællesgermanske), *Salpenningr* findes hos Brage. — Altså heller ikke her findes nogetsomhelst, der peger udover eller bort fra Norge (-Island).

Søtog og flåde (skibe) hører man endel om i digtene. Især er det den prægtige skildring i det første Helgedigt, der er af betydning. Vi ser her for det første ledingssamlingen, erhværvelsen af flåden, der ligesom giver os et billede af, hvorledes de store flåder samledes i vikingetiden, selv om anledningen ikke altid var den samme. Vi ser de »langhovedede skibe« sejle af sted og over søen. Udtrykket tager sigte på de höje dragehoveder i stavnen, der kendes så godt, f. eks. fra hvad der meddeles om Ulfljotsloven (930); »ingen måtte have skibe med hoveder, men hvis de havde sådanne, skulde de, för de fik land i sigte, nedtage hovederne, og ikke sejle tæt til land med gabende hoveder eller opspilede kæber, så at landvætterne blev bange derfor«; jfr. navnene »Ormen« osv. Allerede hos Torbjörn findes omskrivninger på skibe efter »orm« (*ræsinaðr*), og han taler om skibenes 'gabende hoveder' (*með gínöndum höfðum* og der tilföjes: *ok gröfnum tinglum*[1]; der er tale om norske skibe: *knerrir kómu austan*). Hermed stemmer nöjagtig beskrivelsen i Guðr. II af Sigmunds skibe: »forgyldte hoveder (*grímur*), udskårne stavne« (*grafnir stafnar*). Beskrivelsen af sejlasen i Hhund. I er ægte nordisk (norsk): »der blev åre-larm, og jærn-klirren (jærn = sværd), det ene skjold stødte bragende mod det andet, — vikingerne roede«; med skjoldene menes de på rælingen opstillede skjolde i række; man behøver blot at henvise til afbildningen på Högbrostenen eller på Stenkyrkastenen. Når der et sted hentydes

[1] *tingl = ennispœnir.*

til 'jærnborge' om fyrstens flåde (HHjörv.), kan der henvises til Erik jarls 'jærnbarde' i Svolderslaget[1]. Når der derimod tales om skibe, der ligger *í grindum*, er der for det første ikke aldeles sikkert, hvad der menes; formodenlig må der sigtes til en havn med omgærdende pæle eller en del af havnen som et sådant indelukke; dernæst kendes ellers ikke, såvidt vides, nogen antydning til et sådant skibs-leje. Jeg kender rigtignok heller ikke noget fremmed forbillede derfor.

At beskrivelsen af roning for at fiske og af hvalfangsten (Hym.) beror på ægte nordiske (norske) forhold, behøver ingen omtale.

Sæder og skikke og hvad dermed hænger sammen. Digtene har mange hentydninger til trolddom og trolddomudøvende personer. Völver og hekse, sejd og sejdmænd nævnes atter og atter; jeg minder om völven i Vsp. og Balders drömme osv.; jfr. advarslen mod at have med troldkyndige kvinder at göre (*fjölkunnig kona, fordæða*[2] Háv., Sigrdr.); der tales om *vitki* (troldmand, Lok.), om at *vitta ganda* (jfr. *gandreið* og stedet i Fóstbr. *víða hefi ek göndum* — ɔ: siddende på disse — *rent í nótt*); *trollkundr* bruger Tjodolf (Ytal) om en *vitta véttr*. Herom er det tilstrækkeligt at henvise til de historiske beretninger om sejdmænd i Norge i Harald hårfagres og Erik blodøkses tid (Hkr. I 149—50), samt Adam af Bremens bekendte skildring af forholdene i Norge, jfr. min Litt. hist. I 30—1. I Háv. nævnes og anføres *ljóð* ɔ: tryllesange (magiske formularer, i

[1] Når G. Vigfússon C. p. bor. I, lxi, taler om noget, han kalder *vígnisting*, og gengiver det ved 'wicker shield' og siger, at dette ikke er norsk, men irsk, beror dette på en besynderlig fejl. Noget *vígnisting* eksisterer nemlig slet ikke; til grund ligger åbenbart *vefnisting*, og det betyder 'sejl'.

[2] *Fordæða* bruges af Kormákr om en spåkvinde.

versform? jfr. Sigrdr., *galdr* (*galdrar*) nævnes flere steder (også i sammensætninger, jfr. Lex. poet.), jfr. verb. *síða* (Lok.). Trolddomsredskaber er *gambanteinn* (Skí, Hárb.), et redskab, hvis brug er ukendt; S. Bugges forsøg på at udlede *gamban-* af et i angels. ikke-forekommende (men ad hoc konstrueret) *gomban-tán* af et *gomban* 'skat' (betydningen passer så dårlig som muligt) er forfejlet (Home xix). Et andet er *tams-vöndr* 'tæmmende vånd', 'vånd til at påvirke og kue' (Skí.); en parallel til denne vånd findes i Vatsdæla (s. 74): *Högnuðr* eller rettere *Hegnuðr* (Melabók af Ldn.); et slag af den på kinden bevirkede tab af hukommelse; navnet betyder vel 'hæmmeren' d. v. s. = *tams-vöndr*.

Runer findes hyppig omtalte (Háv., Skí, Sigrdr. osv.), de behøver ingen nærmere omtale, jfr. min afhdl. i Aarbb. 1910.

Forskellige skikke. *Sitja á haugi* (Vsp., Skí, Þry.) var sikkert en ældgammel nordisk (norsk) skik; vi finder, at både hövdinge og hyrder sad på höje — rimeligvis de store gravhöje i nærheden af hövdingegårdene, hvoraf der findes endel endnu —, dels for at more sig — man havde da et eller andet håndarbejde eller lign. tidsfordriv — dels for at sidde der som et slags udkigsmænd (jfr. min Litt. hist. I, 11 og A. Olrik i Da. stud. 1909; her anføres eksempler fra litteraturen, også Saxo, på, at konger kunde sidde på en höj og foretage retslige handlinger).

Bautastenene, *bautasteinar*, der nævnes i Háv., stående ved vejen til minde om en afdød, er så norsk som noget kan være. De ses på sine steder endnu den dag i dag.

Ligbrænding omtales flere steder (Háv., Sigsk., Ghv.), jfr. hvad der ovf. er sagt om *borg*, og passer ganske til forholdene i Norge i vikingetiden, som de ialtfald delvis var; ellers vilde eller kunde denne skik simpelthen ikke

være omtalt, hvis den ikke havde eksisteret. Om begravelsesskikke giver Sigsk. meget værdifulde oplysninger. Ikke blot er dér tale om ligbrænding i almindelighed, men også om dertil knyttede skikke, især den, at hövdingens eller hövdingefruens tjænere eller tærner skulde dø med ham eller hende (digtet nævner 5 tærner og 8 tjænere), hvortil kommer fugle (yndlingsdyr, in casu: høge, jagthøgene?). Dette kendes ikke andensteds fra (bortset fra, hvad der i en fornaldarsaga meddeles om en fostbroderpligt eller i en saga meddeles om hustruens pligt til at lade sig begrave med sin mand), men er i höjeste grad sandsynligt; fra grave kendes jo heste og hunde (dette også fra Island); i Gokstadskibet fandtes en påfugl. Men en påfaldende lighed med hvad digtet fortæller findes i Ibn Fadhlans beskrivelse af en begravelse hos Nordboer i Rusland (se V. Thomsen, Ryska rikets grundl. s. 40 f.)[1]. Jeg anfører et par karateristiske træk: »Når en hövding iblandt dem dør, spörger hans familje hans kvinder og tjænere: hvem af eder vil dø med ham (også af kvadet fremgår det, at der er tale om en ialtfald halvt frivillig sag). Når en af dem så svarer: jeg, er han (hun) bunden ved sit ord . . . Men oftest er det kvinderne, der gör det« osv.; så beskrives nærmere og udførlig, hvorledes det hele gik for sig; en hund dræbtes og fulgte med, foruden 2 okser, 2 heste, en hane og en höne; det endte med ligbrænding. En smukkere bekræftelse på digtets antydninger kunde ikke fås; Ibn Fadhlans beskrivelse virker som en klar illustration[1]. Tiden er o. 920—25.

Der nævnes 'brudegaver' ɔ: gaver, som bruden skulde give sin mands nære slægtninge (for at opnå deres velvilje; þry.); sådanne gaver kendes iøvrigt ikke fra den islandske litteratur; men vi får vist en udmærket bekræftelse

[1] Jfr. også anm. 24 i V. Thomsens bog. Jfr. Saml. afh. I, 277 ff.

på denne skik fra en helt anden kant, nemlig fra den danske folkevise: Blak og Ravn hin brune (Hildebrandsvisen DgF. II 199), hvor bruden opregner alle de kostbarheder, hun har medbragt og foræret til sin brudgoms slægtninge (fader, moder, broder og søster) samt til hofmændene. Her finder vi ialtfald en parallel.

Antydningen til fostbroderskabet, som vi kender fra sagaerne (særlig Fóstbr.), findes i Brot: »du husker, Gunnar, det ikke godt, at I lod eders blod flyde sammen i sporet (eders spor)«. Den her antydede måde at indgå fostbroderskabet på forekommer ellers ikke i den isl. litteratur, men Saxo kender den, når han (s. 40) siger: »siquidem icturi fedus veteres vestigia sua mutui sanguinis aspersione perfundere consueverant, amicitiarum pignus alterni cruoris commercio firmaturi«[1].

»At udæske en til kamp og bestemme kamppladsen« udtrykkes (i HHjörv.) ved *at stefna til eyrar;* det som her er fundet (af G. Vigfússon) påfaldende, er udtrykket *eyrar* om kamppladsen; ellers er *holmr* det sædvanlige udtryk. Jeg ved ikke, hvorledes udtrykket er at forklare anderledes end som en variant, mulig af en lignende art som når det om solen hedder, at den snart 'synker i havet', snart 'bjærger sig i skoven'. Enestående er udtrykket langtfra (hvad G. Vigfússon synes at forudsætte); det findes hos Kormákr (lv. 47: *á eyri = á holmi*) og hos Gunnlaugr (lv. 11: *Nú em ek út á eyri alvangs búinn ganga*, hvor der er tale om holmen i Øxarå).

Bavnen, *viti*, der betegnes som *vígspjöll* (Grott.), kendes fra fortællingen om Hakon d. gode, om hvis historiske betydning der næppe er grund til at tvivle; *bóg-viti* (*viti* = ild) findes i Höfuðlausn.

[1] Jfr. Notæ uber. s. 57 f.

Ordet *eikja* 'egetræsbåd, færge', en vejlængdebetegnelse som *til stokks* (*til steins*), bægge i Hárb., er ægte norske.

Hörende ind under gudedyrkelse og ofring findes ord som *kjósa hlautvið* (Vsp.), *hrista teina* (Hym.), der formentlig er identiske. Vi finder *hlautteinn* i et, sikkert ægte, vers af Þorvaldr víðförli, det ligesom forbinder bægge de nævnte udtryk; *hlaut* 'offerblod' kender vi så udmærket andre steder fra; i Torvalds vers kaldes en mand *hlautteins hreytir*, der jo minder livagtig om *hrista* (*teina*). Udtrykkene fører til den antagelse, at man dyppede 'tenen' ned i offerdyrets blod og rystede den så over et bord f. eks., af de på må og få således spredte dråber tog man varsler og viden (?). — Okser som offerdyr (Hyndl.) kendes også fra Egilss., der bruger sammensætn. *blótnaut* (*blótneyti* kendes endnu i isl.).

Overtro knyttet til 'ravn' og 'krage' er ovenfor omtalt.

Endelig er der visse hentydninger til ret og retslige udtryk[1]. *Jafnendr* 'udjævnere ɔ: voldgiftsmænd eller dommere' (*j. þeirs okr vilja sætta;* Hárb.); hvorvidt dette har været et almindeligt, teknisk udtryk, er uvist; *at jafna* synes ikke at findes i den gamle litteratur i den her forudsatte betydning, men i nyisl. kendes et udtryk som *að jafna á milli manna* (*með mönnum, með sjer* = indbyrdes) særdeles godt. Aasen har »jamna udjævne, ordne, fordele jævnt eller ligeligt«. *jafnyndir menn* i NgL. synes ikke direkte at kunne sættes i forbindelse hermed. — Eder på ringe (jfr. *baugeiðr* Háv.) er så velkendte, at deraf behøves ingen særskilt omtale.

De eder, som nævnes i Völ. 33: ved skibets planke, ved skjoldets rand, ved hestens bov og sværdets æg, er så nordiske som tænkes kan; ederne skal aflægges netop ved de ting, som nordboen kunde have den största nytte

[1] Jfr. hermed G. Vigfússon i Grimm Centenary 1886, § 7.

af, hvortil han i sit daglige liv allermest og hyppigst trængte. Disse her nævnte eder er naturligvis fakultative, der benyttedes ved enkelte bestemte lejligheder — særlig er eder på sværd jo velkendte (jfr. Sv. Grundtvig: Våbeneden 1871) I Völsungakv. forn. (Hhund. II) v. 31 antydes eder »ved Leiptrs lyse vand og bølgens fugtig-svale sten«. Disse eder står åbenbart i forbindelse med det religiøse; Leiptr er vel den elv, der i Grimn. 28 nævnes sammen med Gjöll som strömmende i nærheden af menneskene; dette minder om Grækernes eder ved Styx og lign. I Guðr. III nævnes ed »ved den hvide hellige sten«; her sigtes der vistnok, som tidligere set, til de mærkelige hvide sten, der i Norge — og andre steder — er fundne og som antages at stå i forbindelse med en dyrkelse af en frugtbarhedsguddom, herom henvises der til Th. Petersens afhdl. i Trondhjems Vidensk. selsk. skr. 1905, samt H. Gjessings: Et gammelt kultsted (i Maal og Minne 1915). Hovedmængden af disse hvide falloslignende stene hidrører fra Vest-Norge. Endelig findes der i Atlakv. 30 eder af lignende religiøs art som i Völs.: »ved den sydhældende sol og ved Sigtys (Odins) klippe, ved sængestedet og Ulls ring«. Om disse eder er der ellers intet nærmere bekendt; to af dem er knyttede til to nordiske guder; jfr. edsringen på altrene i hovene (*baugeiðr*). Bøder omtales (*bótir*, det almindelige, velkendte udtryk) og *nefgjöld* 'bøder for en (dræbt) slægtning' Hhund. I; dette er ensbetydende med de norske loves *nefgildi* (Hertzberg vil aflede *nef-* af *nef*, næppe med rette, men det er i denne forbindelse ligegyldigt); måske står *-gjöld* (ikke *-gildi*) her af metriske grunde. En anden betegnelse for bøder er (*munda*) *baugr* (Hárb., Lok.; *bœta baugi* findes også Kormákr lv. 55), hvad der heller ikke trænger til nogen videre omtale (jfr. Grågåsens Baugatal). Til skovgangsmanden findes hentydning

i *vargr á viðum* (Hhund. II), jfr. Víga-Glúms: *vel hafa víðir skógar vargi opt of borgit.* — Straffe antydes i Guðr. III: den kvinde, som er overbevist om at have aflagt falsk vidnesbyrd, sænkes (druknes) i en rådden sump. Hermed kan sammenstilles, hvad der i den meget gammelagtige Hálfss. siges om Æsa: »landsfolket dömte hende til at blive druknet i en sump«, — uden tvivl en meget gammel nordisk straf. I samme digt nævnes ordalet *ketiltak* (*taka í ketil*); K. Maurer har vist (Zs. f. deut. Phil. II), at dette ordale vistnok er indført i Norge under Olaf d. hellige og at det er kommet sydfra; derfor spiller også »Saksernes konge« en særlig rolle ved denne kedelprøve.

Endelig findes udtrykket *fara í fulla dóma* (Sigrdrif.), hvor *fullr* bet. 'fuldtallig'[1]; ordet er teknisk i isl., findes ikke i de norske love. — Hertil skal endelig föjes udtrykket *fjarrafleinn* (Alv.), der dog sikkert er identisk med det norske *firrafleinn,* hvorom der kan henvises til Hertzbergs glossar (ordet findes endnu i nyno., jfr. sst.).

Af alt dette ovenstående fremgår det med al ønskelig klarhed, at vi i digtene færdes på nordisk, særlig norsk grund så at sige i stort som småt. De enkelte, uomtvistelige låneord (jfr. ovf.), der i løbet af (9. og) 10. årh. er indkomne i sproget vestfra, kan intet gyldigt bevis afgive herimod. Tværtimod. Alt samles for at vise, at disse låneord har fundet vejen helt frem til Norge (Island) og er her blevne optagne af digtenes forfattere. Det har også vist sig her, at hvad der kan påvises af fremmede elementer hovedsagelig er kommet sydfra. Og vi kommer da netop til »Sakserne« som de formidlende, ganske som tilfældet må have været med de latinske kulturord, der er indkomne gennem dem. Det var jo også dem, der var de Danskes

[1] Jfr. V. Finsen: Frist. Inst. s. 23 anm. 1.

og Nordens nærmeste naboer. Mindst af alt viser denne gennemgang af digtenes kultur hentydninger til Vesten og påvirkning derfra[1].

Det forekommer mig, at følgen nødvendigvis må blive, at man herefter må vende sig mod syd, når det gælder at påvise fremmed indflydelse, der kan spores i 9. årh. og den nærmest følgende tid. Derhen fører alle spor. På den anden side må den keltiske (irske) indflydelse begrænses ganske betydelig både for Norges og Islands vedkommende i forhold til det omfang, den har antaget især hos S. og A. Bugge. Den må da, efter det foran udviklede og påviste, begrænses til det ydre. Vikingerne har naturligvis set meget i de vestlige lande — både de angelsaksiske og keltiske —, som de ikke havde set för — klædedragt, rustning, bygninger, kostbarheder osv.; de har erobret meget af alle slags løse genstande (Leif siges der f. eks. at have erobret et udmærket sværd, hvorefter han kaldtes Hjör-leifr, Ldn. 33), og bragt dem hjem med sig til Norge, som f. eks. de kar, Undset omtaler i sin afhdl. i Aarbb. 1889, eller det mærkelige relikvieskrin, der er fundet i en gravhöj ved Melhus (se Th. Petersen: A celtic reliquary, Kgl. norske Vidensk. selsk. skr. i Trondhjem 1907)[2] osv. At disse genstande er bleven efterlignede af norske kunstnere eller motiver hæntede fra deres ornamenteringer, er höjst rimeligt. Men herpå kan jeg ikke nærmere komme

[1] Når der tales om *valaript* 'vælsk töj', *valamalmr* 'vælsk malm', *völsk sverð*, betyder dette 'vælsk ɔ: frankisk' (gallisk), i hvert fald ikke keltisk (irsk), hvis det ikke betyder 'fremmed' ɔ: sydrön i al almindelighed, hvad der er ret stor sandsynlighed for; ialfald bruges *valneskr* om kvinder, hørende til Gudruns følge (Gudr. II).

[2] Som forf. udtaler, må dette skrin være røvet af fjender, altså i vikingetiden, men efter alt at dömme er det selv fra tiden o. 650; heraf ses, at man ikke fra en genstands höje alder kan slutte noget om dets tidlige forekomst i Norge; jfr. ovf.

ind. Derimod er der, som ovf. udviklet, ingen grund til herfra at slutte noget m. h. t. åndeligt indhold eller litterær-videnskabelig indflydelse.

D. Islændernes kendskab til fremmed litteratur i den ældre tid.

Det er måske ikke helt afvejen her at tilföje en kort oversigt over, hvilken fremmed litteratur, Islænderne kan antages at have kendt, særlig i de første århundreder efter kristendommens indførelse.

För år 1000 har der jo så at sige ikke eksisteret en bog på Island — bortset fra de (få) irske, som Are siger at de irske »paper« efterlod og som ingen forstod —; og dog møder vi allerede i landnamstiden omtalen af en bog, som blev bragt til Island, nemlig et plenarium; »biskop Patrick« skal have medgivet sin fostersön Ørlyg (s. foran s. 36—7) tømmer til en kirke, en jærnklokke og et plenarium, samt »viet jord« for at lægge under de 4 hjörnestave (Ldn. 42); denne bog (egl. fuldstændig samling af kirkelige tekster, tidebog) har uden tvivl været på latin og er rimeligvis gået til grunde i løbet af århundredet. De første islandske missionærer har naturligvis haft nogle bøger med sig, men om dem høres der intet. Kort efter kristendommens indførelse nævnes en del udenlandske gejstlige, der i længere eller kortere tid opholdt sig på Island. De nævnes af Are i kap. 8:

Bjarnharðr hinn bókvísi (den boglærde) — 5 år,
Kolr — nogle få år,
Hrodolf — 19 år,
Jóan den irske — få år,
Bjarnharðr — 19 år,
Heinrek — 2 år,

foruden nogle andre, der efter Ares ord var lidt fordægtige, og som vi næppe behøver at tage noget hensyn til. Det er dem, hvortil der sigtes i Hungrvaka kap. 2. Desværre bestemmer Are ikke nærmere disse mænds opholdstid. Men det er klart, at de må alle henføres til den første halvdel af 11. årh., hovedsagelig til tiden inden Isleif blev biskop. Dette fremgår af Kristnisaga kap. 14, og endnu tydeligere af Hungrvaka kap. 3. Her nævnes først Joan den irske, der senere skulde være rejst til Vendland og der have lidt martyrdøden. Denne mand, der ifg. Are kun var nogle »få år« på Island, har næppe haft nogen nævneværdig betydning hverken på den ene eller anden måde. Den gensidige forståelse har vel været meget ringe — ialfald i begyndelsen. Det samme gælder Heinrek, der åbenbart var en tysker (også Hungrv. tillægger ham 2 års ophold). Kolr var vistnok en nordmand, og vel identisk med den, der var på Island kort efter 1000 (Víga-Glúmss., slutn.) og døde dér og blev begravet i Skalholt (Hungrv.). Större betydning må der tillægges Bjarnhard »den bogvise«. Hungrv. nævner ham Bjarnvard »Vilradsson« (det er tysk Bernhardt), men tilföjer, at »nogle mænd siger«, at han havde fulgt Olaf d. hellige fra England og var af denne sendt til Island; der sigtes her måske til Adam af Bremen, der netop nævner en Bernard blandt de gejstlige, der fra England fulgte med kong Olaf[1]. Man lægge her mærke til tilnavnet »den bogvise«; det viser, at »bøger« dengang var så enestående på Island, at han, der har haft nogle sådanne, kunde få sit tilnavn deraf. Vi skal senere se, hvad *bók* betyder. Iøvrigt vides desværre intet om denne mands færd eller undervisning; da han dog var 5 år på Island, har han vel haft nogen fremgang. Langt större betydning må der til-

[1] Jfr. Hist. Norw. slutn.

lægges de 2 sidste, Hrodolf og Bjarnhard d. anden, der hver for sig opholdt sig hele 19 år i landet. Desværre haves ingen nærmere efterretninger om disse mænds virken, der dog sikkert har været ret betydelig. Dog meddeler Hungrv., at biskop Hrodolf bode på Bær i Borgfjorden; hans virksomhed er således knyttet til sydvestlandet. Bjarnhard, hvem Hungrv. kalder Bjarnvard, kaldes her »den saksiske« og siges at have været hos Magnus d. gode, för han drog til Island. Her boede han i Vatsdalen, — altså knyttet til nordlandet. »Han viede mange ting, kirker og klokker, broer og brönde, vade og vande (elve), bjærge (ɔ: klipper) og bjælder« (man mærke her det rhetoriske bogstavrim, hvilket tyder på almindelige fraser, der berøver beretningen noget af det historiske; de beror ganske vist ikke, som Kahle mener, på oprindeligt vers). Denne mand er den yngste af disse biskopper, ti han siges (sst.) at have opholdt sig på Island medens Harald hårdråde regerede, rejste så (ɔ: efter 1066) udenlands og endte som biskop i Selja og Bergen og døde dér. Der er ingen tvivl om, at disse to sidste var tyskere, uagtet det om den første hedder, at også han kom med Olaf d. hellige fra England; hans navn er talende nok; (den fortolkning, som Hungrv. antyder, at han egl. hed Ulfr, men kaldtes Rúðuulfr fordi han var fra Rouen, Rúða, er det 12. årh.s urigtige opfattelse, efter norsk udtale(?); Are kalder ham Hróð-; mulig havde Olaf taget ham til sig under sit ophold i Rouen).

Disse biskopper har selvfølgelig haft bøger med sig, rimeligvis plenarier, homilier, bönner osv. De har undervist unge Islændere og uddannet præster, lært dem latin og hvad sådanne ellers skulde lære. Der er dog næppe grund til at antage, at elevernes antal har været særlig stort,

og de har næppe været mange fra de fjærnere egne. Det er fra disse mænds tider, at ordet *bók* fik sin betydning 'latinsk bog'; jfr. tilnavnet 'den bogvise' og et ord som *bókmál* = latin (jfr. alle de eksempler, som Fritzner anfører: *bók* 4) og flere andre sammensætninger med *bók*.

Nødvendigheden af gejstlig uddannelse stod allerede klar for kristendommens forkæmpere i år 1000. Gissur hvide, den ypperste af dem, sendte sin egen sön Isleif til Tyskland, hvor han blev uddannet i Herford i Westphalen (Kristnis., Hungrv.) og blev en udmærket lærd, senere den første biskop i Skalholt; som sådan holdt han skole (Are, og de andre kilder). Det samme gjorde de følgende biskopper. Også Isleif sendte sin sön og eftermand til Tyskland. Andre gik også til Paris, som Sæmund frode, og atter andre til England (til Lincoln), men disse studierejser til England synes først at have fundet sted i 12. årh. (biskop Torlak, d. 1193, i Lincoln omtr. 1160, biskop Páll, d. 1211), og så er vi temmelig langt nede i tiden[1]. For det 11. årh. er det klart, at det er Tyskland, hvorfra den gejstlige uddannelse hovedsagelig stammede.

Hvad der lærtes, var naturligvis først og fremmest latin, og hvad der ellers hørte til den gejstlige uddannelse (teologi). Allerede i det 11. årh. har der været ikke helt få Islændere, der forstod latin og kunde oversætte latinske tekster til modersmålet, selv om dette endnu ikke er sket efter nogen större målestok og overhovedet kun mundtlig.

De Islændere, der rejste og opholdt sig udenlands, havde adgang til at skaffe sig bøger — disse kunde vel også erhværves i Norge —, og vi hører tidlig om enkelte sådanne; det er naturligvis kun tilfældigt, hvad vi hører derom, men dette er betegnende nok. Vi ved, at Are hen-

[1] Jfr. Maurer Island 247 ff.

viser til »Eadmund d. helliges saga« (kap. 1); hermed menes den på latin skrevne Passio scti Edmundi af Abbo Floriacensis (fra o. 980). Forskellige skrifter af Beda må tidlig have fundet vej til Island (De ratione temporum citeres i begyndelsen af Ldn., hvilket dog næppe hidrører fra 12. årh.). Andre bøger, der nævnes, er Cura pastoralis af pave Gregor (Hungrv. kap. 12), i beg. af 12. årh. Samtidig nævnes Cantilena Lamberti og begyndelsen anføres (Sic animam osv.; sst.). Men ikke blot teologiske bøger nævnes, også verdslige anføres, ja endogså Ovidius De arte amandi nævnes allerede i begyndelsen af 12. årh.

Dernæst vidner den overordenlig store mængde af oversættelser af helgenlegender, homilier, apostelsagaer, lærebøger (Elucidarius) m. m. om tilstedeværelsen af originaler, men disse var alle uden undtagelse latinske. Mange af disse oversættelser hører åbenbart til de ældste sproglige mindesmærker, der findes (Stockholm-homiliebogen f. eks.), men de er langtfra alle islandske; måske er de fleste norske. Om disse tidlige frembringelser får vi desuden et direkte vidnesbyrd i den første grammatiske afhandling fra o. 1140, hvor slægtregistre, Ares skrifter og »hellige tydninger« forudsættes som den eneste kendte litteratur i skreven form. Altså kan disse oversættelser trygt forudsættes allerede ved år 1100; de er netop forudsætningen for lovenes første optegnelse i 1117—18. Originalerne må således snarest antages at hidrøre fra de ovennævnte tyske biskopper og deres elever, samt fra de Islændere, der studerede i Tyskland og Paris, forsåvidt som de (eller oversættelserne) ikke er komne fra Norge[1]. Desværre får vi så godt som

[1] Her hører vi tale om den »herlige bog«, det plenarium, som Sigurd jorsalafar bragte hjem som gave fra patriarken, skrevet med guld Hkr. III 313.

ingen efterretninger om de norske gejstlige i 11. og 12. årh. Men formodningen må være, at de har fået deres uddannelse på samme eller lignende måde som de islandske, med andre ord, at de islandske unge, vordende gejstlige har efterlignet, hvad der var skik i Norge.

Overfor alle disse latinske bøger og oversættelser af dem er det nu ret karakteristisk, at der aldrig i den ældre tid findes den ringeste antydning af engelske bøger eller overhovedet bøger i andet sprog og af anden art. Kun en eneste undtagelse findes. I Ldn. indledningens slutning (s. 24) findes, efter et uddrag af Ares bog (om de irske munke), en sålydende sætning: »og det bemærkes i engelske bøger, at man i den tid rejste (sejlede) mellem landene« (ɔ: »Bretland« og Island). Hvilke bøger der her menes er ganske uvist; det er heller ikke sikkert, hvad der menes med »engelsk« her, om det er latinske bøger, hidrørende fra (ɔ: forfattede i) England, eller på engelsk (ɔ: angelsaksisk) skrevne bøger. Ialfald er denne sætning fra det 13. årh. og ikke fra det 12., og har således her i denne forbindelse en underordnet betydning; der kan være tale om bøger, der er indkomne med de mænd, der i det 12. årh. eller i tiden ved 1200 havde studeret i England (jfr. ovf.).

Resultatet af alt dette bliver, at den ældste fremmede litteratur, der kan konstateres på Island, har intet at göre med England — med mindre nogle af de ældste latinske homilie-håndskrifter og lign. kunde være bragte derfra til Norge og så til Island —; absolut ingen som helst forbindelse spores med Irland eller keltiske bygder. Fra England må man snarest tænke sig, at det — latinske — håndskrift af Historia Britonum af Galfrid (Geoffrey) af Monmouth er kommet, hvorefter Gunnlaugr munk oversatte sin Mer-

linusspå, og hvorefter Bretasögur blev oversatte. Men dette håndskrift er vel kommet med dem, der studerede i Lincoln i det 12. årh.

E. Sproglige forhold i Norge og Island i 9—10. årh.

En undersøgelse og betragtning af de sproglige forhold i Norge og, så snart det for tidens skyld kan lade sig göre, på Island i den ældste tid, d. e. 9. og 10. årh., kunde synes at stå i et fjærnere forhold til de i det foregående drøftede spörsmål. Dog er forbindelsen der, hvilket med al klarhed fremgår af en bog som prof. C. Marstranders, der ganske vist mest handler om den indflydelse, det nordiske sprog har haft på irsk. De resultater, som forfatteren kommer til, er i flere henseender meget vigtige og oplysende. På enkelte punkter er de dog af den art, at de strider ret stærkt imod, hvad man tidligere har anset for rigtigt efter den formentlige udvikling, som sproget har haft i Norden. I denne forbindelse kan der også erindres om de meninger, prof. S. Bugge har gjort gældende angående enkelte lyd- og böjningsforhold i sine Bidrag til den ældste skaldedigtnings historie. Jeg vil i det følgende søge at bestemme den norsk(-islandske) sprogform for den ældste historiske tid med så stor en nöjagtighed, som det med de forhåndenværende midler er muligt. Det følger af sig selv, at skjaldekvadene og de hedenske eddadigte til ned omkring 1000 er her af en overvejende betydning. Men da man netop her har gjort gældende, at de ældste af de førstnævnte ikke er ægte, er det hensigtsmæssigst at begynde med de ældste sproglige mindesmærker af utvivlsom art, der findes; jeg sigter hermed til de norske runeindskrifter. Nu er det ganske vist så, at disse hidrører mest fra 10. årh. (og derefter), men alligevel må de danne

grundlaget for undersøgelsen, og det bliver da en selvfølge, at de ældste danske og svenske indskrifter med de yngre runer føres frem til belysning af det norske materiale; om islandsk runemateriale i denne tid er der, som bekendt, ikke tale.

Inden jeg går over til de norske runeindskrifter skal jeg under ét samle de vigtigste resultater, som Marstrander og Bugge har ment at kunne fastslå.

1) I-omlyden af a: »Det af on. ai foran konsonantgrupper opståede æ var følgelig ved begyndelsen af det 10. årh. endnu en tydelig a-lyd, — af samme art som det tidligere omtalte a i Caittil. Udviklingen af dette a . . til æ falder mellem 922 [ti i dette år findes skrivemåden Elgi f. ældre Ailge = Helgi] og de første decennier af det 11. årh. [edda 1014]« (s. 63). Henvisningen til »Caittil« gælder dette ords forekomst ved år 856 og det »viser at i-omlyden ved ord af denne type endnu ikke var trængt igennem ved midten af det 9. årh.« (s. 62). Jfr. 3.

2) S. 73 konstateres, at der »iallefald så sent som i det 10. årh. må have været en tydelig forskel i udtalen af det on. i-omlydte ǔ, iú og det u-omlydte ǐ«. I en note anføres formentlige eksempler på denne forskel i den gamle skjaldedigtning, men nogle af eksemplerne er urigtige, deriblandt især det umulige *lykur : slykur* Grámagaflím (her er rimordene *glíkr : slíkr).*

3) u-omlyd af a: »Gengivelsen af on. au med ir. ó forudsætter som det synes en on. udtale öu iallefald for det 10. årh. (i det 9. årh. har AU kun au). a-farven synes derimod at have holdt sig længere i det i-omlydte ay (ey), som senere blev ir. ī. Heraf tör man måske slutte, at overgangen af au til ay ved i-omlyd ligger forud for assimilationen af au > öu« (s. 155).

4) Brydning: I irsk forekommer elta som plur. tantum. Dertil skulde »höjst sandsynlig« svare »de on. pluralisformer, som i det 9. årh. endnu lød n. a. heltu, g. heltā, d. heltum«. I forbindelse hermed henvises til den måde, hvorpå ordet *jarl* optræder i irsk, nemlig som *erell* (ubrudt) 847, men *ierll* 892 (s. 77).

5) Udtalen af ai: »I visse norske målfører må derfor [på grund af lige för omtalte forhold, á i irsk vekslende med ái, skrivemåde staic, staci] steik og stein i vikingetiden have været udtalt stā^{i}k', stā^{i}n' (med stærkt palatalt k, n). Udtalen stā^{i}k' behøver ikke at have været enerådende i nogen enkelt dialekt; ā-formen har snarere gået side om side med ei-formen og var — det skönner man — sammenlignet med denne en sjældnere form. Den tjente vel oprindelig som kompositionsform«. En støtte herfor skulde en form som *Stáni* f. *Steini* fra 14—15. årh. være (s. 69, jfr. 155, hvor der under forbehold henvises til runeindskrifter med skrivemåden a f. ei i ord som *aki, raspi, stan).*

6) »Forkortelsen af ai til i og ă (af ā) går således tilbage til første halvdel af det 9. årh. Den forkortede form synes i alle tilfælde den lydrette (on. Kolbinn); ei-formen skyldes restitution efter simplex«. Dette i anledning af, at ai (ei) findes i irsk gengivet ved i (Oistin) og ă (Tomrair) (s. 89). — »Videre må forkortelsen af ú, ó i sammensatte Torsnavne som Þorgestr, Þorkell, Þorsteinn iallefald gå tilbage til første halvdel af det 9. årh.« I denne forbindelse kan anføres, at forf. udtaler, at det østnord. *þúr-* »har været i brug også i Norge, hvor det vekslede med *þór-*« (s. 65), samt, at forskellige irske skrivemåder viser, at disse med *þór-* sammensatte navne »i vikingetiden snart betonede første, snart andet led« (s. 99).

7) R:r: »Oldnorsk udtale må have skelnet skarpt mel-

lem oprindeligt r og r af z. Dette sidste var ved år 800 et tydeligt palatalt r (som ir. r i gen. fir). og holdt sig som sådant i de tidsrum, de irske kilder spænder over (800—1200). Endnu i senoldnorsk tid har de to lyd været forskellige, som bortfaldet af r af z i bøjningsendelser og ubetonte stavelser (Taarje, Jæderen = Þorgeirr) synes at vise« (s. 116). Hvad assimilation af -ʀ i mindre stærkt betonet stavelse angår, udtales (s. 115, 159), at »erell« viser, at en sådan var foregået för 848. Det samme gælder nn af nʀ (s. 119).

8) Nasalitet: herom udtales (s. 155): »Nasalklangen i de on. nasalvokaler kan i det 10. årh. ikke have været særlig fremtrædende. AU skriver Torulb år 932; man vænter Tomrulb som Tomrair 847, Tomralt FM 923. Amlaib AU 853 ff. Imar 857 ff. . . . For urigtig holder jeg Björkmans opfatning (Personnavn s. 6) at n endnu i det 10. årh. var bevaret i Óláfr« (jfr. s. 61—62). Den irske gengivelse af Áleifr Amlaib viser ikke langt (nasaleret) a; derimod findes langt unasaleret a i Álaib, hvilken form viser, at »nasaleringen i dette ord var opgivet eller iallefald stærkt reduceret ved midten af det 12. årh.« (s. 61 f.), og der henvises til Ólaib s. 66.

9) Assimilation (jfr. 7 slutn.): Der findes i irske sideformer lunn og lunnta (årehåndtag), hvoraf den sidste skulde vise hen til en ældre tid og en uassimileret form hlunþa-, der altså skulde have eksisteret i det 9. årh. (s. 15; jfr. iøvrigt ovf. 64—5).

10) vr-: »[v] bortfaldt foran r som vanlig i norsk: rang, on. röng. Da skulde ir. rang ikke være ældre end 11. årh., da v i denne stilling — som gamle allittererende versemål viser — endnu ikke var bortfaldet i det 10. årh.« (s. 108).

11) Forskellige enkeltheder: a) Der udtales den mulig-

hed — »hvad der slettes ikke er udelukket« — »at selr endnu i første halvdel af 9. årh. iallefald dialektisk havde bevaret sit gamle h (sel^{a}h = ir. selach; sml. falah Björketorp = fal; s. 49)«. — b) Der antages bortfald af l foran labiale konsonanter, tildels i henhold til runeindskrifter (hvorom senere), i anledning af den ret indviklede forklaring af biafal ir. birbell (s. 31—32). — c) Der antages i tilslutning til Noreen (Arkiv VI 304) en sammentrækning af Stór-olf- til Stolf- (i hds. står der rigtignok Scolph) og þór-olf til þolf allerede ved år 800 (side 54, 147). — d) beri: björn: »Navnet (ɔ: aufer) synes at vise at det masc. bere ... ved 900 endnu ikke var afløst af biörn« (s. 48). Da forf. imidlertid (s. 144) identificerer Aufer med Eyfari (ikke som l. c. med et Auðberi), ved jeg ikke, om den dertil knyttede, för anførte sætning skal gælde. — e) Formen kuenu (= konu) antages at have eksisteret i henhold til irsk form: cuiníu (Cormac; s. 59, 93, 107).

Jeg skal ikke allerede nu komme ind på nogen drøftelse eller kritik af de her anførte antagelser, men henviser til hele den følgende redegörelse til sammenligning med det her fremførte. Kun skal jeg bemærke, at forf. i det hele går ud fra, at de nordiske lyd er nöjagtig opfattede af Irerne og konsekvent fonetisk rigtig gengivne. Undtagelser herfra gives der dog, som f. eks. når det (s. 65) hedder, at »udviklingen af ó til ua er ikke lydret, men skyldes tilknytning af (H)róð- til ir. ruadh, rød.« Jeg udtaler den formodning, at dette — en sådan »tilknytning« — mulig kunde göres gældende i en noget större udstrækning end sket er, ligesom jeg mener, at man har ret til at stille sig lidt skeptisk overfor antagelsen af, at den irske gengivelse af nordiske ord eller lyd gennemgående var nöjagtig fonetisk.

Hvad Bugges udtalelser angående norske sprogformer

i det 9. årh. i hans Bidrag osv. angår, skal jeg her nöjes med at henvise dertil, samt til mine modbemærkninger i afhandlingen i Aarbøger 1895. Iøvrigt vil jeg i det følgende på dertil egnede steder komme tilbage dertil.

Efter disse bemærkninger skal jeg gå over til at undersøge det ældste norske sprog i historisk tid, ɔ: efter 800. Det materiale, vi her har, er de norske runeindskrifter fra 9. og 10. årh. Da den eksakte tid for hver indskrift er usikker, tager jeg også sådanne med, der antages at tilhøre det 11. årh.s første halvdel eller o. 1050. Et sammenligningsmateriale indeholder de samtidige danske og svenske indskrifter; blandt disse sidste vil et mindre udvalg være fyldestgörende. Men også her er tidsbestemmelserne ofte noget vage. Af Rök-indskr. benytter jeg kun den første del eller a—c efter Rök III s. 149 (1910) samt enkelte, andre sikre ord.

De her benyttede norske indskrifter falder vistnok i to rækker, en ældre og yngre, hvoraf den förste selvfølgelig er den vigtigste. Både ordformer og runetegn viser forskellen. Til den ældre gruppe regner jeg:

Alstad (Toten)
Valby (Tjölling)
Oseberg (skibet)
Skollevold (Lister-Mandal)
Orrestad (Stavanger amt)
Stavanger by
Njæreim, Tu, Klepp, Stangeland (Jæderen)
Reliquieskrin (Jæderen?)
Karlevi-verset

Ældste indskr. i Urnes kirke.

Til den yngre gruppe regner jeg:

Dynna } (Hadeland)
Granevold
Vang (Valdres)
Oddernes (Lister-Mandal)
Galteland (Nedenes)
Helleland, Vestre og Østre (Jæderen)

samt Faaberg, der dog er så ung, at den næppe kan komme i betragtning.

Siden foranstående blev skrevet, er der fremkommet prof. M. Olsens redegörelse for den i 1917 fundne Eggjumsten med runeindskrift fra o. 700. Denne indskrift kaster på mange punkter et klart lys over den sproglige udvikling så tidlig som ved nævnte år. Den viser i det hele og store, at de historiske former, vi kender fra 9. og 10. årh. dengang var fuldt udviklede; udlydende vokaler synkoperede, assimilation af ʀ med foregående n efter lang vokal, assimilation af h med følgende t osv. (jfr. M. Olsens redegörelse s. 109 ff.). Hermed er grunden under prof. S. Bugges sproglige indvendinger mod de ældste digtes ægthed i virkeligheden fjærnet.

Ikke destomindre vil det være hensigtsmæssigt her at give en oversigt over de sprogformer, disse indskrifter frembyder.

Mask. a-stammer. Nom. ender altid på r (ʀ): *auarþʀ* (Valby) jfr. *fiskʀ* Eggjum, *Knutr* (Galteland), *skokr* (Skollevold), *Ulfrikr* (Njæreim), *traukr* (Karlevi) osv.; i *raiþuiþur* (Karlevi) er r som sædvanlig skrevet enkelt. Assimileret findes det i *katil* (Stavanger) = *katill*, *arnstin* (Galteland) = *-stinn*, (*ruar* Faaberg) jfr. *stain* Eggjum. — Acc. *stain*, (Tu osv.), *stan* (Njæreim), *stin* (Vang, Helleland V, Ö) osv., *bior*

(Galteland), *uar* (Skollevold), *kunar* (Vang), *akmunt* (Skollevold), *stainar* (Njæreim). — Dat.: *huki* (= *haugi*, Karlevi) jfr. *huni* Eggjum. — Gen.: *Kunars* (Klepp), *þririks* (Dynna), *Olafs* (Oddernes), *uþurm(s?* Stavanger; her foreligger der måske navnet *uþyrmis?*), *untils* (= *Vandils*, Karlevi). — Acc. pl.: *kaiba* Eggjum. Hertil föjes, at nom. *kuþ* findes, vistnok masc. (Granevold).

Masc. ia-st.: Nom *þurir* (Klepp); acc. *þuri* (? Stangeland), *autauni* (? Alstad); dat. *Klabi* (Klepp); gen. *hrabi(sun* = *hrabis-sun*, Skollevold), jfr. *goþnis* (Galteland).

Neutr. a-st.: Nom. *skalt* (Stangeland); acc. *iklat* (Galteland) jfr. *land* Eggjum; dat. *liþi* (Galteland), *lanti*, *lanti* (Karlevi, Dynna), *oþali* (Oddernes) jfr. *saxi* Eggjum; gen. pl. *fulka* (Karlevi).

Fem. ō-st.: Nom. *kunuur* (Dynna), *ranuaik*, *-uauk* (Reliqu., Skollevold); acc. *bru* (Dynna); dat. *tanmarku* (Stangeland, Karlevi, *solu* Eggjum; *sal* (? Granevold); gen. *-kruntar* (Karlevi).

Fem. iō-st.: Nom. *mar* (Dynna), *iurun* (Alstad); acc. *iuruni* (Stavanger), *askarþi* (Klepp), *asriþi* (Dynna): gen. *þruþar* (Karlevi).

Fem. i-st.: Acc. sg. *kuan* (Klepp); nom. pl. *taiþir* (Karlevi).

Masc. u-st.: Nom. *sunr* (Klepp), *kosunr* (Oddernes), acc. *sun* (Skollevold, Stangeland osv.); nom. pl. *sunir* (Vang), gen. *harþar* (Klepp).

Konsonant-st.: Nom. *tutir* (Dynna); acc. *bruþur* (Ty, Vang, Njæreim), *tutur* (Klepp, Stavanger, Dynna); *man* (Helleland V.) jfr. *maʀ* (= *manʀ*), *manʀ* (= *mænnʀ*) Eggjum; gen. *bruþur* (Klepp).

Masc. an-st.: Nom. *skarþi* (Helleland V.), *hailki* (Tu),

acc. *biafa* (Helleland V.); gen. *halka* (Klepp), *kosa* (Vang), *aufa* (Granevold); gen. pl. *gotna* Eggjum.

Fem. ōn-st.: Acc. *kirkiu* (Oddernes), *kistu* (Reliqu.) *kunu* (Stavanger).

Adjektiver. Nom. masc. *tuþr* (Galteland), *rukstarkr* (Karlevi), *litiluis* (?, Oseberg), *flaistr* (Karlevi), *fulkin* (sst.), *urkrantari* (sst.); nom. fem. *hanarst* (Dynna); acc. masc. sg. *kuþan* (Helleland V.), *nakðan* Eggjum; gen. sg. masc. *hala* (forklaret som *halga* = helga; Oddernes); nom. pl. masc. *snariʀ*, *wiltiʀ* Eggjum; nom. fem. pl. *maistar* (Karlevi). Svag form *bormoþa* Eggjum.

Pronominer. 1 pers. pron. dat. sg. *miʀ* (Urnes); 3. pers. fem. sg. acc. *hana* (Alstad); pron. poss. *sinn*: acc. masc. sg. *sin* (Tu og passim), fem. *sina* (Klepp, Dynna, Stavanger), dat. ntr. sg. *sinu* (Oddernes); demonstr. *hinn:* nom. masc. *hin* Eggjum, (sammen med 's) *hins* (Karlevi); gen. masc. *hins* (Oddernes); *sá*: nom. masc. *sa* Galteland), fem. *su* (Dynna) acc. masc. *þan* (Tu), ntr. *þat* (Karlevi); *þessi*(*sási*): acc. masc. *þansi* (Vang), *þana* (Njæreim, Helleland V., Ö), *þina* (Klepp, Alstad, Galteland, Stavanger), fem. *þasa* (Reliqu.); dat. masc. sg. *þaim* Eggjum, *þaimsi* (Karlevi); acc. ntr. plur. *þusi* (Alstad); pron. relat. *is* (Stangeland, Alstad), -s (i *hins*, Karlevi). — Spörg. pron. *hwæʀ* Eggjum.

Verber. Stærke: præs. ind. 3. pers. sg. *likr* (Karlevi), præs. inf. *raþa* (sst.); præs. *is* Eggjum; præt. ind. 3. pers. sg. *uarþ* Eggjum, *uas* (Dynna), *uar* (Galteland), *fil* (? Stangeland); præs. conj. 3. pers. sg. *hialbi* (Granevold); — svage: præs. ind. 3. pers. sg. *a* (Reliqu.), *mun-* (*munat*, Karlevi); 3. pers. pl. *munu* (Orrestad); præs. inf. *lifa* (Orrestad); præt. ind. 3. pers. sg. *raisti* (Tu, og passim), *risti* (Galteland, Helleland V., Ö), *máðe* Eggjum, *karþi* (Oddernes), *kirþi* (Dynna), *faþi* (Valby), *ahti* (Alstad), *soti* (Galteland), *furþi*

(Alstad), *uisi* (Karlevi); 3. pers. pl. *ristu* (Vang), *risþtu* (Granevold), *fulkþu* (Karlevi); part. præs. *suemande, galandi* Eggjum, part. præt. ntr. *sot* Eggjum. — Særskilt mærkes *wiju* som 1. pers. sg. præs. (Urnes).

Præpositioner, Konjunktioner, Adverbier. *a* (Eggjum, Klepp, Oddernes, Stangeland), *ą* (Dynna), *af* (Alstad), *aft* (Tu, Klepp, Njæreim, Stangeland, Helleland Ö), *aftir* (Alstad, Vang, Skollevold), *haftir* (Stavanger), *iftir* (Dynna, Galteland, Helleland V.), *i* (Eggjum, Galteland, Karlevi bis); *ur* (?, Alstad); — *auk* (Alstad bis), *uk* (= *ok*) Eggjum, *in* (Njæreim); *þa is* (Galteland); — *utan* (Alstad), *harþa* (Helleland V.). *laki* (ɔ: lengi; Orrestad); — *if* Eggjum, *ne* sst.

Denne oversigt viser, at sprogformerne — såvidt de når, og det er en selvfølge, at man kan slutte sig til mange andre, hvorpå der ikke findes eksempler — i det tidsrum, indskrifterne tilhører (og her tænkes særlig på de ældste), temlig nöjagtig svarer til dem, vi kender fra det 12. årh.s litteratursprog. Kun følgende undtagelser findes, pronominale former som *þansi, þaimsi* og *þusi*, og mulig verbalformen *ahti*, men her er h ikke fuldt sikkert. samt subst. *taiþir*. En absolut særstilling indtager Urnesindskriften med sine to ord *wiju miʀ*, hvoraf ialtfald det förste vilde være meget påfaldende; man væntede ifølge de almindelige forestillinger ikke den form i 9. årh. S. Bugge, der har behandlet indskriften (i Aarsberetn. for Foren. t. norske fortidsm. bevaring 1907 s. 157 ff.), synes også at mene dette, idet han udtrykkelig udtaler, at det kun er i denne forbindelse (med *miʀ*) at den er bevaret (deraf udvikledes sådanne velkendte former som *komumk*). Jeg for min del er dog ikke sikker på, om ikke indskriften er betydelig ældre. Endelig må det bemærkes, at tolkningen er ikke helt sikker. Men selv om den var det og Bugges forklaring

var rigtig, vilde den ikke kunne afgive bevis for, at 1. pers. sg. i almindelighed endte på *u* i det 9. årh.

Hvad man i lydlig henseende kan slutte af disse indskrifter er i al korthed følgende.

Vokalbetegnelsen er, som altid i indskrifter med de yngre runer, meget ufuldstændig; især gælder dette omlydene; a, i, u og au bruges naturligvis for dem selv; derfor behøves ingen eksempler. Men i bruges også for e i *is* (= *es, er*) og *in* (= *en*), altså vel for en meget lukket e-lyd, rimeligvis også i *-rikr* (*ulf-*, *þri-*). Når der skrives a i *uar* (= *ver*), viser det, at oprl. e her er bleven åbnet (æ) mellem v, r. a findes i *starkr*, hvilken form også kendes fra skjaldevers i 10. årh. (Kormákr osv.), samt i *Olafs* (Oddernes, meget sent). Rimeligvis betegner *u* sig selv i *kuþ*, *sunr* og *kunu*, skönt dette ikke er sikkert. — o både langt og kort betegnes i de ældste indskr. med u: *þurmuþr*, *fulka*, *bruþir* (*-ur*), *tutir* (*-ur*), *ruk-*, *kuþan*, *fulkin*, *þrunt* (jeg antager bestemt, at dette betegner *þrónd*, jfr. *þrōwend-*), *iurun*, *þurir*. Derimod findes o i de yngre: *koþnis*, *kosa*, *soti*, *bior*, *oþali*, *olafs* samt i *skokr* (Skollevold; vel det ældste tilfælde).

Omlydene: u-omlyd af a findes tydelig kun i *kunuur* (= Gunnvör; navnet er ikke sjældent, se Lind); ellers findes a: *akmunt*, *iarmun-*, *tanmarku*, *hanarst;* de 3 sidste former vilde svare til de bekendte senere norske former fra de nord-östlandske dialekter; hvis a i *akmunt* er = ö, er det vel et bevis på, at omlyden endnu (ordet findes Skollevold) ikke fjærnede sig meget fra grundlyden. — i-omlyd af ă betegnes ved [1]a: *katil*, *klabi*, *askarþi*, *aftir* (*h*), *karþi*, *laki*, og vel også i *þana*, *þasa*, som alle findes i den ældre række undt. *karþi* (Oddernes; *þana* findes også Helleland (her må udtalen *þæna* sikkert antages), — [2]ved

ai: *kaitil*; det er værd at lægge mærke til, at netop denne skrivemåde findes på Tu, og viser utvivlsomt den åbne udtale, rimeligvis liggende meget nær ved a; den samme udtale betegnes vel ved ai i *hailki, flaistr, maistar*; man kunde mulig tænke sig, at her forelå diftongen ei (æi), men det er dog næppe tilfældet, eftersom også skrivemåden *halka* foreligger. At der i alle disse tilfælde foreligger en virkelig omlyd (ikke f. eks. a i den første gruppe), må betragtes som utvivlsomt. — Endelig skrives i i *þina, kirþi, iftir,* de to sidste i yngre indskrifter; denne skrivemåde kunde tyde på, at æ nu havde nærmet sig noget e. — i-omlyd af á betegnes ved a i *mar*, ved ai i *taiþir* (= *dǽðir*); lyden har været nærved á. — i-omlyd af ú (ó) betegnes ved u og findes kun i *furþi* = *fǿrði;* — i-omlyd af u, y, betegnes også ved u i *sunir, fulkþu.* — ʀ-omlyd af u, (ø), betegnes vist også ved u i *ur-* (= *ør*, Karlevi).

Tvelyden au betegnes ved [1]au (*kautr, aufa, þausi, auk,* jfr. *autauni*?), ved [2]u (*tuþr, huki*), der næppe kan antages at betyde forkortelse (monoftongisering). Omlyden heraf findes kun i *ayintr.* I (*ran*)*uauk* er au vel kun en skrivefejl. — Tvelyden æi, omlyden af ai, findes skreven [1]ai: *stain* (pass.), *þaimsi, raisti* (pass.), *ranuaik,* men a i *stan* (Njæreim), der sikkert blot er unöjagtigt for ai; — [2]i: *stin, arnstin, ristu,* altsammen i den yngre gruppe; her gælder det samme som för; man kunde tænke sig monoftongisering, især i sidste sammensætningsled; dog vilde jeg snarere i denne skrivemåde se en större lukkethed i e (i)[1].

Brydning. Jeg vil her under ét omtale forholdene samlet i dansk, svensk og norsk. I norsk findes desværre kun

[1] *hala* (Oddernes) har jeg ladet helt ude af betragtning, da det kan betyde så mange ting (*hala, hála, halla*); jeg er langt fra overbevist om, at det betyder *helga.*

få eksempler og alle fra de yngste af de her benyttede indskrifter, nemlig: *biafa* (af *bialfi;* Hellestad V.), *hialbi* (Granevold), og *iarmun-* (Karlevi); denne sidste form er mærkelig; til grund ligger vel *erman*, der blev til *iarman-*, og derefter til *iarmun-* (med omlyd *iörmun-*?); vi kan altså her ikke komme længere tilbage end til o. 950. Noget lignende er tilfældet med de danske, *asbiarnaR* (Tågerup), *rauþum-skialta* (Rönninge), *biarki* (Hällestad I—II), *hialb-* (passim), *miuk* (Store Rygbjærg ofl.), *ǫsbiurn* (Hällestad III). Vi kommer dog herved tilbage til den første del af 10. årh., og vi ser ved former som *biarki* tilbage på en længere udvikling, hvorved vi uden tvivl føres tilbage til det 9. årh. Endnu klarere er forholdene i svensk; her finder vi *fial* (Kälfvesten), *biari* og *skialti* (Rök); vi finder *kiali, hialmR, hjali* (alt Härened), *sialbR* (Kärnbo), *iak* (sst.), foruden *hiaku* (Härened), *kiarþu*, *hiar* (Kolunda I), samt *miuk* (Täng). De ældste af disse eksempler er af en særlig interesse, især analogi-formen *skialti* (f. *skildi*), der må forudsætte en lang tid for et *skioldR*, gen. *skjaldaR*, og her må det erindres, at denne form findes i fornyrdislagsverset om Þjórekr. Vi kommer derved uden tvivl tilbage til den 1. halvdel af det 9. årh. Men materialet tillader desværre ikke en eksakt bestemmelse af udviklingen.

Nasalering af vokaler betegnes yderst sjælden, nemlig i *ǫsriþi*, hvilket er så meget betydningsfuldere, som det findes på Dynna; at det skulde være en tilfældig benyttelse af *ǫ*-runen her, er neppe troligt, såmeget mindre som det sst. findes i *ǫ* (= *á*), bægge steder altså rigtigt; derimod findes a i *sina, hanarst, lanti;* hvad man kan slutte heraf, skal jeg ikke her komme nærmere ind på. Når der skrives *as-* Klepp, skulde man snarest tro, at næselyden blot ikke var betegnet; og det samme gælder andre steder,

hvor man væntede nasalitet. Meget muligt er det, at nasaliteten allerede har været stærkt svækket i den tid, der her er tale om; det vilde da stemme godt med Marstranders resultat, se ovf. pkt. 8, · samt med forholdene i dansk, hvorom nedenfor.

Assimilation. Af det ovf. anførte fremgår, at nom. -R er gennemgående assimileret (med l, n, r), som det kendes fra litteratursproget. Der findes *ahti* (= *átti*) ifg. Bugges læsning, men denne form er, som bemærket, ikke helt sikker, og endnu usikrere bliver den ved *sot* på Eggjum. På Oddernesstenen findes *kosunr* = *gossunr* af *goðssunr*; hvilket mulig tyder på, at indskriften er endnu yngre end tidligere antaget.

Sammentrækning findes i *hins* = *hinn es* (enklisis); det er af stor betydning at finde en sådan skrivemåde. Derimod ikke i *oþali*, men dette findes i en af de yngste indskrifter (Oddernes).

Konsonanter. Bortset fra, at k og t bruges for g og d (som altid i det yngre alfabet; b = b og p), er der i det hele ikke meget her at bemærke. Der skrives altid enkelt konsonant for dobbelt. For ð skrives altid þ. — f skrives altid i *aft*(*ir*); det udelades i *asriþi*. — h udelades foran r i *ruar* (Faabjerg, meget ung indskrift, stemmer vist med det tidlige bortfald af h i norsk), men findes i *hrika*-(*riki*). — l udelades i *biafa* (jfr. Marstrander pkt. 11 b), men findes i *hialbi*. — n, der så ofte udelades foran dental og guttural, udelades i -*lat*(*iklat*) og *ik*(*lat*) og *laki*, *hrika*-, men findes i *ayintr*, *akmunt*, *haþalanti*. — s findes i *is* (relat. og verb.), *uas* Dynna, men *uar* Galteland, der sikkert altså er yngre end hin. Overgangen for Norges vedkommende kan af andre grunde ikke sættes senere end o. 1100. — v skrives altid u, men synes udeladt i *ayintr* ved en unöjagtig lvdopfat-

telse eller kortfattet skrivemåde. — þ findes, som vænteligt var, i *fulkþu*; i præt. af *reisa* (*raisa*) skrives aldrig þ, men altid t; kun et sted findes en mærkelig skrivemåde: *risþtu* (Granevold); enten foreligger der her simpelthen en skrivefejl, eller også et minde om den etymologiske skrivemåde, jfr. den almindelige danske skrivemåde *raisþ-*. — Man skulde tro, at overgangen þ—t efter s var foregået för i Norge end i Danmark. — Endelig bemærkes, at ʀ kun findes en eneste gang (i *auarþʀ*, Valby, jeg ser her bort fra *miʀ* Urnes). Ellers findes kun -r, ligegyldigt af hvad art den foranstående konsonant er. Dette vilde være uforklarligt, hvis lyden havde været meget forskellig fra r. I disse indskrifters tid må det da antages, at ʀ og r er faldet sammen i lyd, allerede i 10. årh.; her får vi da atter en ret stærk modsætning til svensk og dansk, hvor ʀ holdt sig hele det 10. årh. (undt. efter dentaler) og, i svensk, endnu længere; herom kan henvises til Noreen, Altschwed. grammatik § 283; ifølge Noreen holdt ʀ sig efter dentaler (interdentaler) og alveolarer til o. 950, efter andre konsonanter til henimod 1050, og i visse egne endnu længere; på Gotland holdt det sig helt ned til 1200 eller til Åkirkeby-fontens tid. Efter vokaler holdt ʀ sig i almindelighed helt ned til 12. årh.

De ældste danske indskrifter med de yngre runer — og det er dem, der i en særlig grad interesserer — er: Örja, Kallerup, Snoldelev, Helnæs, Flemløse, Voldtofte, Nörrenærå, Glavendrup, Tryggevælde (alle fra 800—900 efter Wimmers datering, det er nr. 99, 74—81 i håndudg.). Undersøger vi disse (se Wimmers redegörelse i Die Runenschr. 295 ff. og 314 ff., jfr. oversigten i håndudgaven af De danske runem. 24 ff.). vil man overhovedet finde den stærkeste overensstemmelse med de norske, der dog gen-

nemgående er yngre. Hvad konsonanterne angår, er der i det hele en fuldstændig overensstemmelse. Der skrives f. eks. f foran t (*aft*) osv. En afvigelse fra de norske viser brugen af þ i præt. af *ræisa*; dette, der ikke findes i de ældste nævnte indskrifter, men i de yngre (fra 10. årh.), skrives udelukkende med þ (Gunderup, Rimsø, Tågerup, Skivum); heraf fremgår sikkert, at þ i norsk er gået over til t förend i dansk efter s. Större interesse knytter der sig til vokalerne, især omlydene.

i findes, ganske som i no., i *is*, *in* og i *hiþan*. Oprindeligt e betegnes ved a mellem u (= w) og r som i *uar*, *uarþi*, *-uarþa*, jfr. *-uiarþan*, hvoraf det er klart, at e i dette tilfælde har åbnet sig. Af navne på *-rikr* findes kun acc. *erik* fra slutn. af 10. årh. — Både u og o betegnes altid med u, ligesom i no.

Omlydene. u-omlyd af a betegnes ved a, ą *faþur*; *satu*, *truknaþu*, *kląmulan*, yngre: *sbarlu*, *tanmarku* (Skivum; det kan dog være tvivlsomt, hvorvidt der her er tale om omlyd), ved au (*saulua*), hvor den (NB. v-omlyd) er sikker. Som man ser, er forholdene omtrent som i norsk. — i-omlyd af ă betegnes ved a (*batri*, *karþi*; jeg ser bort fra *sati*) eller ą (*stątʀ*), — ved ai (*nairbis*, *ailti*, *hairulfʀ*, jfr. yngre: *baistr*); alt dette svarer til norsk, hvor man ikke finder en betegnelse som ia (i *þiakn*, hvor e er bleven åbnet til æ); først i yngre indskrifter findes det skrevet i, *hribna* = *hræfna*, *ift* = *æft*. ganske som i de no.); — i-omlyd af á findes ikke i den ældre indskrift-række (derimod i en yngre indskrift og da betegnet ved a: *baþi*). — i-omlyd af ú (ó) betegnes ved u (*futiʀ*); — det samme gælder i-omlyd af u, ú (*suniʀ*), *sustiʀ*, senere: *knubli* = *Gnýpli*, *furstr*. — Tvelyden au betegnes ved au (*hauk*); omlyden heraf ved au i yngre indskrr. Hvorvidt u f. eks. i *þusi* betegner

au eller forkortelsen deraf (ø) kan være tvivlsomt. — Tvelyden æi findes, ligesom i no., skreven ai (*raist, stain, skaiþ, haiþ-*), ved ąi (*þąi-* Tryggev.); senere findes skrivemåden i (f. eks. *trik-* = *dræng-)*, jfr. no.

Nasalitet af vokaler betegnes, i modsætning til no., meget hyppig, dog langtfra altid, hvor man efter oprindelsen skulde vænte den, således ikke i ubetonede (slutnings)-vokaler og langtfra altid i umiddelbar nærhed af en nasalkonsonant. I det 9. årh. findes følgende ą: *ą* (præp.), *ąuaiʀ, ąsu, hąns, ąnąn, þąnsi, kląmulan, stątʀ*; i yngre indskrifter findes det i *ąsfriþr* (Vedelsp.), *hąn* (Skivum), *ląntmąna* (sst.), *ląki*, samt i *niąut* (Nørre-Næra, hvor forklaringen kan være tvivlsom). Ang. denne nasalitet, der jo ses at være stærkt begrænset, og hvortil den norske synes at svare særdeles godt, kan henvises til den korte sammenfatning i håndudgaven s. 35. Herefter skulde nasaliteten være tabt för 9. årh. efter en nasal og i ubetonet stavelse og i betonet stavelse i sidste halvdel af 9. årh.; det sidste gælder også for en nasalitet i ubetonet stavelse og foran en oprindelig nasal; endvidere er den tabt foran en bevaret nasal i ubetonet stavelse i beg. af 10. årh., i betonet ved midten af dette. »Længst er nasaliteten bevaret i trykstærk stavelse, hvor en urnordisk vokal er bortkastet efter vokalen med forlængelse af denne«.

Assimilation af ʀ med foregående konsonant er ganske som i no. (*þur* Glavendrup, *stain*; yngre *futin* Bække).

ʀ findes iøvrigt gennemgående (*rhuulfʀ, ruulfʀ, ąuaiʀ, runaʀ, sunaʀ, suniʀ, faiʀ, futiʀ, þurmutʀ, statʀ;* yngre: *þriʀ̄, þaiʀ, tanmarkaʀ. þuruiaʀ* — og analogisk i *sustiʀ* (senere lignende brug). Inde i ordet findes ʀ i *nuʀa* (Helnæs, Flemløse). Dette ʀ går i dansk først over til r efter tandlyd

ved år 900, og synes overhovedet ikke at have holdt sig efter det 10. årh. Jfr. herom Die runenschr. s. 295 ff.

Hvad enkelte former angår, er der — overfor de norske indskrifter — ikke synderlig meget at bemærke. Vi finder en form som *kuþumut* (Helnæs = *Goð(u)mund*), hvor Wimmer antager, at -u (i *kuþu-*) er en svækkelse af det udlydende stamme-a. Fuldt så rimeligt forekommer det mig dog at være, at det er en indskudslyd mellem de to sammenstødende konsonanter[1]. Der findes acc. sg. *sunu* (Helnæs og vistnok Örja), men *sun* (Tryggevælde); dette viser, at u har holdt sig efter kort rodvokal i dansk ind i det 9. årh. Deraf følger ikke, at det samme har været tilfældet i Norge. Vi finder former som *muþrkin* (Skivum, i 10. årh.) og *drængjaʀ* (Hedeby) og *raisþi* (ikke *raisti*); usammentrukket findes *klamulan* (Tryggevælde, jfr. *heimill*). Om *satu* (Flemløse) er at læse *sattu* (eller *söttu*) er tvivlsomt (næppe *sættu*), og vi har da her en form, der afviger fra litteratursprogets (*settu*)[2]. Af en særlig betydning er -si-former af pronomenet *sasi* : *sasi, þansi, þaasi, þausi* (*þusi*) — hele det 10. årh. igennem. Endelig kan *aft* nævnes.

Hvad svenske indskrifter angår, har jeg gennemgået de ældste af dem, der findes i Noreens Altschwedische grammatik, nemlig: Gursten, Ingelstad, Kälfvesten, Rök (dog kun begyndelsen til og med verset), Bjälbo, Härened, Kolunda I, Kärnbo, Täng (selvfølgelig har jeg læst og undersøgt en mængde andre indskrifter, men de fleste er yngre).

Bortset fra brugen af ʀ, hvorom ovenfor, (der dog i meget svarer til det danske i 9. og 10. årh.) er der så godt som fuldstændig identitet med de danske former og lyd

[1] Således også A. Kock i Umlaut u. brechung s. 291.

[2] Om denne form se Noreen i språkvet. Sällsk. förh. 1916—18 s. 92—3.

tilstede; det er derfor ikke nødvendigt, at komme ind på alle enkeltheder. Kun nogle vigtige skal her anføres.

wj-omlyd af a findes betegnet ved au i *kaurua* (Härened); w-omlyd af i er ikke fuldbyrdet *siktriku* (Vedelspang I); — i-omlyd af au betegnes ved au i *auiu* (Rök), jfr. *auint* (Kälfvesten), sml. den norske skrivemåde *ayint* (ovf. 203); — i-omlyd af a betegnes ved a (*karþi* Ingelstad, Kälfvesten), men ikke sjælden ved i: *trikiaʀ* Bjälbo, *kuin* = *kvæn* Härened, *situ* = *sættu* Kolunda, *hifiʀ* Härened), — ligeledes af a i ai (æi; *stin* Bjälbo, Härened, *rist* Bjälbo, *risþi, -u* Högby, Bjälbo), Jeg skulde tro, at der hermed betegnes en udtale, som ligger nærmere ved e end æ; dette vilde da betyde, at tilnærmelsen til e er ældre end i Danmark. Derimod findes skrivemåden ai i *faikian* (Rök), *aiku* (Kärnbo); måske også i *raiþ* (Rök) = *ræið*. Ligeledes findes i skrevet i *þikn* og *uir* (Härened), samt i *þita* (Ingelstad), *þinsi* (Bjälbo, men *þąnsi, þansi* (Härened, Högby), *þisi* (acc. pl. fem., Bjälbo). w findes bevaret i *siktriku* (Vedelspang I), *stikuʀ* (Kälfvesten) jfr. *karuʀ* (Rök); udtalen i disse tilfælde er omtvistet. Stammeudlydende -u findes i *sunu* (Kälfvesten, Rök, Bjälbo). Omtvistet er en form som *sitiʀ* (Rök); den er enestående. — Et ret fremskredent standpunkt (jfr. ovf. 204) viser formen *skialti* (Rök). — Overensstemmende med dansk findes þ i *risþi, -u*, men det udelades i *þiaurikr* (Rök).

Af former skal anføres: *trikiaʀ* (Bjälbo; = dansk); *sun* som nom. efter fadernavnet (Gursten); *maþʀ* (med overgang nn—þ; Rök); *ląkmuþrku* (acc. pl., med bevaret r; Kärnbo); *bunta* (sammentrukket; Bjälbo); *umisum* (usammentrukket; Rök); *ąnart* (med r, Rök; af pronominalformer (demonstr.) findes — foruden *þaiʀ* (Kolunda I) —, *þau* (Kälfvesten), *þita* (Ingelstad), *þinsi* (Bjälbo), *þąnsi* (þansi, Härened, Högby) og *þisi* (acc. pl. fem., Bjälbo; denne form

er ganske mærkelig; er Bjälboindskriften i det hele så gammel?); verbalformer: *fial* (Kälfvesten), *kaurua* (Härened), *hifiʀ* (sst.) foruden de anførte. Af biord skal anføres *miuk* (Täng). På Kärnbo anses et *nus* = *nú es* at foreligge, hvad der synes mig mere end tvivlsomt. — Der findes former som *aft* (Rök, Kälfvesten, Bjälbo), *ift, iftiʀ* (Härened) og den mærkelig form *afataʀ* (Gursten).

Når man nu ser tilbage på disse redegörelser, er det for det første klart, at sprogform og lydbetegnelser er hinanden overmåde lig i alle 3 nordiske lande, samt at udviklingen følges godt ad i dem alle. Dernæst er det tydeligt, som det er udtalt, f. eks. af Wimmer, at det sprog, som disse ældre indskrifter med de yngre runer frembyder, i alt væsenligt er det samme som det ældste islandske litteratursprog, uagtet der er 1—2 århundreder imellem. Efter det synes vi at have et temmelig langt tidsrum, i hvilket der ikke er sket så store ændringer i det norsk-islandske sprog. Vi skal nu underkaste det ældste norsk-islandske sprog, som dette fremtræder i de ældre skjaldekvad og eddadigte, en grundig undersøgelse. De førstnævnte er her af störst betydning ved deres stringente metriske form og fremfor alt ved deres rim; eddadigtene er i så henseende af langt ringere betydning, men de vil dog give en mangesidig bekræftelse på, hvad skjaldekvadene yder.

Inden vi dog går over til dette, der bliver hovedæmnet i den følgende del, er det nødvendigt at kaste et blik på nogle sproglige nordiske mindesmærker, nemlig nogle ikke-nordiske optegnelser af navnene på de 16 nordiske runer (den yngre fuþark). Disse navne er bleven omtalte og benyttede af S. Bugge i hans Bidrag til den ældste skaldedigtnings historie 1894 (s. 17 ff.), særlig er de behandlede af v. Grienberger i Arkiv XIV (s. 101 ff.).

Der er for det første en angelsaksisk optegnelse, der åbenbart er temmelig ung, og som sikkert beror på en østnordisk (dansk) meddelelse (jfr. en form som *mander*); navnene er her tillige i höj grad påvirkede af angelsaksiske ordformer (se herom v. Grienberger s. 106—7). Denne optegnelse er i denne sammenhæng uden al interesse.

Dernæst er der et par optegnelser i irske håndskrifter, som bægge beror på en fælles kilde og oprindelig på en mundtlig meddelelse af en nordmand; således Bugge s. 19, der henfører originalen til sidste halvdel af 10. årh.). Her findes former som *eiʀ* (= *éʀ*; senere *ýʀ*-runen), *aʀ* (= *ár*), *duʀs* (= *þurs*), *os* (fejlskr. *or* = *ǫss*), *caun* (= *kaun*), *raid* (= *ræið*), *naun* (forskrevet f. *naud*, dittografi, = *nauð*), *is* (= *íss*), *sol* (= *sól*), *hagal* (= *hagall*); alt dette er i fuld overensstemmelse med, hvad vi ellers kender i almindelighed. *Týʀ*(-runen) skrives *diuʀ*; Marstrander siger, at iu her er netop hvad man væntede som betegnelse for v-omlyden af i (s. 136; d er fejl f. t); *mann* er enten accusativ (sål. Marstrander l. c.) eller nominativ (f. *mannʀ*); *lagor*, hvilket Bugge tillagde en så stor betydning, fordi han mente, at o her beroede på det oprindelige stammeudlydende u, hævdede jeg (i min afhdl. i Aarbøger 1895), var det nordiske *lögr* (o blot en svarabhakti-vokal). Det har glædet mig at læse, at Marstrander gör selvsamme opfattelse gældende; efter at have refereret Bugges udtalelse ytrer han: »Dette er sikkert urigtig. Et usynkoperet lagur lader sig ikke forene med de synkoperte former raid, sól i samme liste [se ovf.]; det viser fremfor alt den betydelig ældre Leidener række med sit laucr, reidu og solu. Forklaringen er den, at det ir. lagor har svarabhaktisk o; en irer kan ligesålidt udtale -gr, -gr som rg, og både -ʒr (ghr) og -gr er helt fremmed for irsk skrift« (l. c.). *Fea* antages at være fejl for *feu*. Jeg tror

ikke, at dette er den rette forklaring; det her skrevne a kan ligeså godt opfattes som påvirket af, en dittografi af det a, som straks følger efter (ar, der ganske vist atter er en fejl for *ur!*, = nordisk *úr*(*R*)). Det ene er lige så sandsynligt som det andet. Tilbage står *bergann*; her er rg netop en lydret gengivelse af rk (Marstrander l. c.); at brydningen e-ja i nordisk er ældre end disse optegnelser, er hævet over enhver tvivl, irsk e må her være en gengivelse af brydningsvokalen. Fra 892 hidrører — i irsk — formen *irell* (Marstrander s. 77; år 917 og derefter findes *iarla*, sst. s. 78); der kan også henvises til ligninger som no. *Kjarfal-*: ir. Cerball (sst.). Efter dette viser disse irsk skrevne runenavne ingen afvigelser fra det sprog, vi ellers kender dels fra de norske indskrifter, dels fra senere tid.

Abecedarium Nordmannicum er, som bekendt, en optegnelse på oldhöjtysk af runetegnene med deres navne, i et St. Gallen-håndskrift, der henføres til det 9. årh. (»ikke för 870« ifg. Bugge, der henfører den til en dansk mand som hjemmelsmand). Også her findes enkelte navne læmpede efter tyske ordformer og ortografi, som *rat* (angående dette se særlig s. 107—8), *chaon* (= *kaun*), *naut*, jfr. Grienberger (s. 107; han regner også *thuris* hertil); han siger også, at *man, brica* (således og ikke *brita*) og *lagu* »sind deutsche beziehungsweise sächsische wörter« (*brica* forudsætter et *biríca*, med tonen på ri-); *man* og *lagu* kunde dog (som accusativer) være nordiske, specielt danske; *man* kunde være *mannR* med svundet eller assimileret R. Uden betydning er *ur* (= *úrR*), *os* (undt. for såvidt som dette viser assimilation af R og bortfald af u, *ansu-*), *hagal, is* (jfr. *os*) *ar, sol*; dette sidste må der lægges mærke til, det udlydende -u er her bortfaldet, ɔ: altså naturligvis betydelig för o. 870. Navnet på t er nu ulæseligt; Grienberger mener, ret sand-

synligt, at der har stået *(t)iu*, altså »oversat« på tysk. Tilbage står *feu*, som man her ikke kommer udenom; men i oht. hedder ordet jo netop *fihu, fehu*, så at vi også her, ligesom i de andre tilfælde ovf., med fuld ret kunde forudsætte en »fortyskning« af ordet; det giver således ingen somhelst sikkerhed for, at (den danske) hjemmelsmands udtale var *feu* (i to stavelser).

Resultatet af denne gennemgang bliver således omtrent det samme som for de andres vedkommende.

Tilbage står Leiden-optegnelsen. Den synes at være ret nöjagtig, bruger slutnings-ʀ rigtigt (også efter dentaler; derimod findes der altfor rigelig brug af ᚨ = ą (f. eks. i *hąkąl* osv.); runen ᛆ (af Grienberger gengivet ved æ) gengiver jeg med a. Navne som her er uden betydning er: *biarkan* (optegnelsen begynder med 3. æt, Ty-ætten), *mąnʀ*, *ir* (ikke *iʀ*), *urʀ*, *þhurs* (om skrivemåden þh se Grienberger s. 102—3), *kąun, hąkąl, nąuþʀ, is, ąr*; hertil slutter sig *tiuʀ*, hvor iu åbenbart er forsøg på at gengive ý-lyden; *ąus* og *ląukʀ*, hvor ąu ligeledes er forsøg på at vise u-omlyden (ǫ). Her er det således interessant at se, at *ö* og *ǫ* udtrykkes, og på samme måde. Vi ser ligeledes, at ʀ er assimileret i *ąus*, ligesom det samme er tilfældet i *hąkąl*; og *urʀ*, da dette betyder *úrr*; det bör bemærkes, at i den med latinske bogstaver skrevne gengivelse bruges altid r for ʀ[1], dette viser bestemt sammenfald af bægge lyd, hvilket er vigtigt.

Så er der endnu *fiu, raiþu, sulu,* — former, som Bugge tillagde en stor betydning. Når Bugge har sat grundoptegnelsen til den 2. fjærdedel af det 9. årh., er dette ganske vilkårligt; den behøver ikke at være ældre end Abeced. Nordm.; i så henseende må der mindes om den yngre brug af runen ᚼ = h (i *þhurs*); den har endnu betydning

[1] Det mangler i *iu* ɔ: *tiu*(ʀ) og er fejlskrevet i *ar* (*ae*).

af a i de ældste danske indskrifter med de yngre runer (800—825), se Die Runenschr. s. 207. Der er, forekommer det mig, ingen tvivl om, at Leiden-optegnelsen og Abeced. Nordm. omtrent er samtidige, ialfald ikke meget fjærnet fra hinanden i tid, men i det sidste hedder runerne *rat* (ɔ: *raið*) og *sol*; her er et modsætningsforhold tilstede, der enten er at forklare så, at u i *raiþu* og *sulu* beror på fejl, eller at de repræsenterer en dialekt, der længere har fastholdt det udlydende u i sådanne former end andre. Følgen deraf bliver, at vi ikke kan lægge denne optegnelse til grund for bedömmelsen af sprogforholdene i Norden i det hele, specielt Norge. Jeg kan henvise til min udtalelse i Aarb. 1895 (s. 307), hvor jeg også henviser til Björketorpstenens *uþarfaspá* (*uþarabasba*); jeg mener, at man ikke kan forklare bortfaldet af u her ved svækket betoning af *sba* som den anden del af et sammensat ord; i en sådan sammensætning — hvis der overhovedet er tale om en sådan — kunde *sba* ikke miste sin betoning, og har ikke — i islandsk udtale — mistet den den dag i dag. Marstrander udtaler (s. 74), at »i *höll, mörk* og *röng* var u-omlyden i allefald trængt igennem för 900«; u-omlyden var betinget af u-ets bortfald; altså må dette være bortfaldet ialfald i det 9. årh. Eggjum-indskr. lærer os nu ved sit *nakðan* (ɔ: *nökðan*), at bortfaldet er meget ældre, følgelig også den deraf betingede omlyd.

Da der særlig — af S. Bugge — er søgt hævdet, at de ældste skjaldekvad, særlig de vers, der tillægges Brage d. gamle[1], er uægte af flere forskellige, særlig sproglige, grunde, kan det være hensigtsmæssigt at undersøge sprogformerne og lydforholdene i Brages vers, selv om dette måske måtte synes overflødigt. Desværre er disse vers ikke affattede i

[1] Om dem må jeg henvise til min afhdl. i Aarbøger 1895 i det hele.

det stringente drotkvædede versemål; rimene hjælper os her desværre kun lidet.

Vi skal først gennemgå ordformerne.

Masc. a-stammer. Nom. sg. *-rekkr* (i *Jörmunrekkr*) 1, 3; *alfr* 1, 11, *vaðr* 1, 16, *gandr* (i *jörmungandr*) 1, 16, *hringr* (v. l. *þvengr*) 1, 17; *áll* (i *hrøkkviáll*) 1, 18, *kljúfr* (i *sundrkljúfr*) 2, 1; *ketill* (i Hrafnk.) 1, 1; [*reginn* 1, 10 skal vist læses *regin*], *Ragnarr* 1, 7 (rim på *sagna*; jfr. *raknhiltr* Glavendrup og Tryggevælde ved 900) jfr. st. *öndur-* 1, 20. — Acc. sg. *draum* 1, 3, *brunn* 1, 4, *sá* (af *sár*; grundform er *saiha-*), 1, 5, *baug* 1, 8, *reist* 1, 14, *eld* 2, 3; *þengil* 1, 1, *tygil* 1, 19, *Heðin* 1, 10, *röðul* 1, 13 (men mulig skal her stå *röðuls*). — Dativ sg. *steini* 1, 1, *flaumi* 1, 3, *draugi* 1, 8, *sandi* 1, 10. 16, *botni* 1, 7, *holmi* 1, 11, [*mari* 1, 11 er rettelse af *mar*], *Þóri* 1, 19, *penningi* 1, 12, *hamri* 1, 15, *öndri* 1, 16, *jöfri* 2, 3, *öngli* 1, 18 — alt i overensstemmelse med hvad man væntede; særlig er dog her formen *Þóri* (f. *þunrē*) at lægge mærke til, senere bortfalder dat.-endelsen her (hvor tidlig, kan vi dog ikke bestemme). — Gen. sg. *þjófs* 1, 1, *Erps* 1, 3, *alfs* 1, 4, *saums* 1, 5, *gauts* 1, 5, *flaums* 1, 6, *Ræs* 1, 7, *Jónakrs* 1, 6, *hals* 1, 8 (her kunde der dog være tale om stammen: *hals-*), *ulfs* 1, 9, *seiðs* 1, 15, *vágs* 1, 19, *Randvés* 1, 3 (sikkert den rigtige form og ikke *-vers* som ét hds. har), *föðrs* 1, 14. — Nom. pl. findes ikke. — Acc. pl. *hringa* 1, 8. 10. — Dat. pl. *jöfrum* 1, 9, *mýlum* 1, 5; dette af *mýll* (jfr. Noreen[3] 74, 6; grundf. *mīwilaʀ*, der skulde blive *mívill*; hos Kormákr Lv. 55 findes *mýils*). — Gen. pl. *harma* 1, 3, *malma* 1, 8, *vinda* 1, 20, *drösla* 1, 8, *ölna* 2, 3, *Völsunga* 1, 18.

Ja-stammer. Nom. sg. *herr* 1, 11. — Gen. sg. *byrjar* 1, 8; — *serkjar* 1, 6; *bekks* 2, 3. — Acc. pl. *niðja* 1, 6. — Dat. pl. *eykjum* 2, 1. — Gen. pl. *höfuðniðja* 1, 3 (her

står pl. for sg.). — Vi har her i gen. sg. både -s og -ar; her lader runeindskrr. os i stikken, men sml. *beðjar* hos Kormákr og Skj. spr. 31 ff.

Ia-stammer. Nom. sg. *støkkvir* 1, 6, *stillir* 1, 10. 23, *ægir* 1, 15, *sendir* 1, 19, *Hamðir* 1, 5; denne form forudsættes (ikke *-ðér)*. Dette navn var så tidlig, sammen med sagnet (vel i det 6. årh.), kommet til Norden, at det bliver vel forståeligt, at *-ðér* (af *þewaʀ*) kunde have fået den afslebne form *-ðir* o. 800. — Acc. sg. *sprengi* 1, 17. — Dat. sg. *hilmi* 1, 9, *ægi* 1, 19, *simbli* (?) 2, 1. — Gen. sg. *hölkvis* 1, 5, *fylkis* 1, 5, *þerris* 1, 8, *Viðris* 1, 11. 16, *Reifnis* 1, 11, *Svölnis* 1, 12, *Eynefis* el. *-næfis* 1, 16, *Hrungnis* 1, 17, *Gungnis* 2, 2, *Fjölnis* 2, 3.

Va-stammer: Kun gen. pl. *máva* 1, 19.

Neutrale a-stammer. Acc. sg.; *blað* 1, 1, *set* 1, 4, *fall* 1, 7, *veðr* 1, 8, *lung* (?) 2, 2. — Dat. sg. *ranni* 1, 3, *golfi* 1, 4, *blóði* 1, 4, *laufi* 1, 4, *höfði* 1, 4, *móti* 1, 9, *skeiði* 1, 11, *úri* 1, 14. — Gen. sg. *hjóls* 1, 2, *segls* 1, 5, *afls* 1, 14, *sumbls* 2, 1. — Nom. pl. *regin* 1, 10. — Acc. pl. *gjöld* 1, 2, *sjöt* 1, 20, (snarest at opfatte så), *tungl* 1, 13, *haufuð* 1, 13. — Dat. pl. *rauknum* 1, 13. — Gen. pl. *sverða* 1, 3, *stála* 1, 6, *landa* 1, 4. 10. 15. *fljóða* 1, 11, *höfða* 2, 1, *fjalla* 2, 3. —

Va-stammer: Nom. sg. (pl.?) *högg* 1, 6. — Dat. sg. *fjörvi* 1, 6. — Gen. sg. *böls* 1, 8. — Gen. pl. *hræva* 1, 4.

Ja-stammer: Acc. sg. *men* 1, 9. —

Ia-stammer: Gen. sg. *birkis* 1, 6, *algifris* 1, 9, *ørlygis* 1, 8.

Fem. ō-stammer: Nom. sg. *Rǫn* 1, 8, *heipt* 1, 10, *Gefjun* 1, 13. — Acc. sg. *fjölð* 1, 7, *laug* 1, 20, *sókn* 1, 12 (sikkert oprl. ō-st.), *-rauf* 1, 13. — Dat. sg. *rödd* 2, 4, *höð* 1, 10. — Gen. sg. *sóknar* 1, 4, *randar* 1, 7, *reiðar* 1, 7, *jarðar* 1, 14, *brautar* 1, 17, *Danmarkar* 1, 13. — Gen. pl.

-skála 1, 4 (sikkert den rigtige læsemåde), *alda-* 1, 14, *æða* 1, 8, *sagna* 1, 7. —

Vō-stammer: Acc. sg. *dögg* 1, 4.

Jō-stammer: Nom. sg. *Sif* 1, 8. — Gen. sg. *meyjar* 1, 2, *eyjar* 1, 13, *eggjar* 1, 6. — Gen. pl. *ilja* 1, 1, *benja* 1, 9, *þremja* 1, 10.

Iō-stammer: Nom. sg. *Þrúðr* 1, 9. — Dat. sg. *fylli* 2, 3. — Gen. sg. *hildar* 1, 6. 10, *mærar* 1, 19, *dísar* 1, 20, *þrúðar* 1, 1.

Masc. I-stammer: Acc. sg. *mun* 1, 16. 10, *vin* 2, 4. — Gen. sg. *Litar* 1, 18. — Gen. pl. *lýða* 1, 10.

Fem. i-stammer: Acc. pl. *dróttir* 1, 3, *hurðir* 1, 11. Bægge er oprl. i-st.

U-stammer: Nom. sg. *sonr* (*sunr*) 1, 4, *mögr* 1, 2. — Gen. sg. *Sigurðar* 1, 2; dette ord er sammensat af *sig-* og *vörðr*. Hvorvidt vi har at ansætte *Sigurðar* for Brages tid eller (snarere) *Sigorðar*, i henhold til *Sigorðar* kom *norðan* Þjóðólfr Arn. 3, 29, er måske usikkert. Om dette navn se iøvrigt senere; *váfaðar* 2, 2, kan medtages her. — Dat. pl. *sunum* 1, 6.

Konsonantstammer, Enstavede, masc.: Dat. sg. *feðr* 1, 8. — Gen. sg. *föður* 1, 20. — Nom. pl. *fætr* 1, 4. — Gen. pl. *manna* 1, 20. — Fem.: Acc. sg. *hönd* 1, 11. 15. — Nom. pl. *hendr* 1, 4.

Masc. An-stammer: Nom. sg. *Sörli* 1, 5. — Acc. sg. *mána* 1, 7, *auka* 1, 13, *sveita* 1, 4. — Dat. sg. *Gylfa* 1, 12, *Högna* 1, 10. — Gen. sg. *Högna* 1, 7, *Leifa* 1, 4, *Naglfara* 1, 5, *Gjúka* 1, 6, *boga* 1, 8, *glamma* 1, 10, *svíra* 1, 10, *Hjarranda* 1, 11, *arfa* 1, 16, *barða* 1, 17, [*-barða* 1, 15 er vist fejl for *-börðu*], *fangboða* 1, 18, *þrívalda* 2, 1, *Ala* 2, 4. — Nom. pl. *barmar* 1, 3, *lofðar* 2, 2, *yxn* 1, 13. — Gen. pl. *flotna* 1, 7. 18, og vistnok *fárhuga* 1, 8.

Neutr. an-stammer: Dat. pl. *augum* 1, 20.

Fem. ōn-stammer: Nom. sg. *rósta* 1, 3, *fordæða* 1, 11. — Acc. sg. *götu* 1, 6, *lifru* 1, 9. — Dat. sg. *drykkju* 2, 3, *kúlu* 2, 4. — Gen. sg. *vinu* 1, 5, *orrostu* 1, 9, *hveðru* 1, 11, *brynju* 1, 11, *drekku* 1, 18 og vist *-börðu* 1, 15. — Acc. pl. *siglur* 1, 5.

In-stammer: Gen. sg. *bleyði* 1, 9.

Adjektiver og participier: masc. nom. sg. *vanr* 1, 10, *allr* 1, 11, *reiðr* 1, 11, *slakr* 1, 16, *harðgeðr* 1, 17, *hrokkinn* 1, 18. — Acc. sg. *illan* 1, 3, *óniðraðan* 2, 4; — superl. *verstan, baztan* 2, 4; *blandinn* 1, 4, *gyrðan* 1, 5, *þæfðan* 1, 14. — Dat. sg. *fögrum* 1, 7, *mætum* 1, 9, *bráðum* 1, 11, *vröngum* 1, 19, *mærum* 2, 1. — Gen. sg. *forns* 1, 18, *borðróins* 1, 17. — Nom. pl. *-bláir* 1, 3, *allir* 1, 6, *barðir* 1, 5. — Dat. pl. *hörðum* 1, 5. — Gen. pl. *margra* 1, 20.

Neutrum: Nom.-acc. sg. *hreingróit* 1, 1, *fátt* 1, 4, *sýnt* 1, 14, *haldit* 2, 1. — Gen. sg. *baugnafaðs* 1, 2. — Nom. pl. *þróttig* 1, 10 (hvis teksten er rigtig). — Acc. pl. *góð* 1, 2. — Gen. pl. *allra* 1, 15.

Femin.: Nom. sg. *glöð* 1, 13. — Acc. sg. *víða* 1, 20. — Dat. sg. *víðri* 1, 13. — Nom. pl. *andvanar* 1, 5, *höggnar* 1, 4. — Acc. pl. *dreyrfáar* 1, 3. — Gen. pl. *dreyrugra* 1, 9.

Med artiklen: Nom. sg. masc. *hinn mæri* 1, 2, *hinn ljóti* 1, 17. — Gen. sg. ntr. *ens gjalla* 1, 2. — Nom. sg. fem. *en fylda* 1, 8. — Acc. sg. fem. *hægri* 1, 15. — Nom. pl. masc. *samráða* 1, 5.

Stammen *mjó-* findes i *mjótygil* 1, 19.

Stedord. 1. pers. nom. sg. *ek* 1, 1. 7; 2, 4; dat. *mér* 2, 3. 4. — Poss. dat. sg. *sínum* 1, 8. — Dat. pl. *yðrum* 2, 1. — Demonstr. masc. acc. sg. *þann* 2, 4; nom. pl. *þeir* 1, 5. 10; acc. pl. *þá* 1, 6. — Ntr. nom.-acc. *þat* 1, 4. 7. 8. 14; 2, 2. — Fem. nom. *sú* 1, 9; acc. *þá* 1, 12. —

Nom. sg. masc. *hinn* 1, 19. 20. — Som artikkel: Nom. sg. masc. *hinn* 1, 2. 17; gen. sg. ntr. *hins* 1, 2. — Nom. sg. fem. *hin* 1, 8. — Relat. *er* 1, 6. 19. 20.

Talord: *fiogur* 1, 13, *átta* 1, 13, *níu* 2, 1; *þriðja* (acc. sg. masc.) 2, 4.

Verber. Stærke. Præs. [*segek* 1, 7 (= *segi ek* eller = *sé ek*)], pl. *líta* 2, 2. — Præt. sg. *þák* 2, 3; 3. pers. *varð* 1. 3, *bar* 1, 8, *ball* 1, 6, *svall* 1, 19, *nam* 1, 11, *skar* 1, 19, *varp* 1, 20; *flaut* 1, 4, *bauða* 1, 9, *rauk* 1, 13; *gaf* 2, 3, *lá* 1, 16; *fell* 1, 4, *lét* 1, 6. 9, *gekk* 1, 11, *hekk* 1, 18; *dró* 1, 13, *fórsk* 1, 15. — Plur. *urðu* 1, 5; *báru* 1, 13; *fingu* 1, 10, *gengu* 1, 13. Infin. *standa* 1, 5, *ráða* 1, 11, *at sinna* 1, 9.

Særlige former: *erum(k)* 1, 14, *gáfumk* 1, 7. 12.

Svage. Præt. *skal(ek)* 1, 1; *letrat* 1, 10, *má* 1, 12, *hafið* 2, 1, *vilið* 1, 1. — Præt. sg. *átta* (*ek*) 2, 4; *vildi* 1, 2. 14. 19; *knátti* 1, 3; *hugði* 1, 8, *sótti* 1, 10; *kendi* 1, 15, *rakðisk* 1, 16, *starði* 1, 17; plur. *vildu* 1, 6, *hefndu* 1, 3, *kendusk* 1, 4, *gerðu* 1, 5; præt. conj. *etti, letti* 1, 9. — Infin. *heyra* 1, 1, *leyfa* 1, 1, *styðja* 1, 6, *næma* 1, 6, *launa* 1, 6, *fœra* 1, 8, *kenna* 1, 12; *at vakna* 1, 3, *stöðva* 1, 10, *freista* 1, 14, *ofra* 1, 19. — Part. præs. *eyðandi* 1, 11.

Præpositioner. *til* 1, 8 (bis). 9; *frá* 1, 13; *á* 1, 4 (bis). 7. 10. 12. 16. 17. 18. 20; *af* 1, 11. 13; 2, 3; *fyr(ir)* 1, 11. 13. 19, enstavelsesformen er metrisk krævet; *við* 1, 3. 4. 14; 2, 3; ordet er allevegne præpositivt og uden betoning og indsættelsen af formen *viðr* vilde göre udtrykket (linjen) ildelydende; *með* 1, 3. 9; 2, 3; *und* 1, 11 (énstavet) men *undir*-som første sammensætningsled; *yfir* 1, 20, men formen *of* er uden tvivl her den oprindelige, ligesom denne form står 1, 4 og 2, 1 (i en uklar sammenhæng); *í* 1, 3 (bis). 5. 10. 11. 15; *at* 1, 4. 8. 9. 11. 16.

Konjunktioner: *en* 2, 4; *ok* 1, 1. 5. 6 (bis). 7. 8. 11. 13.

17; dette ord står ubetonet 1, 1. 5. 6 (det ene sted), 7. 13; derimod står det betonet og i linjens spids 1, 8. 11. 17 og vistnok også 6 (det andet sted); rimeligvis har formen her allevegne været *auk*, herom senere; *at* 1, 14; *svá at* 1, 2. 5. 13; *svá* 1, 9; *þótt* 1, 9; *þá* 1, 10 (senere følger er); *þá er* 1, 3. 8. 15. 18 (allevegne vist at læse *þás*); *þar* 1, 5; *þar er* 1, 13 (vist at læse *þars*), *þars er* 2, 2; *er* (temporalt) 1, 10 (her visende tilbage til *þá*), 16; *heldr en* 1, 10; *hvé* 1, 1; *sem* 1, 4. 9 (her visende tilbage til *svá*).

Adverbier og småord. *Neðan* 1, 17; *fram* 1, 11 (skal vist læses *framm*), *aptr* 2, 1; *vel* 2, 1; *mjök* 1, 6; *snemst* 1, 5; *nema* 1, 2; *eðr* (= *enn*) 1, 3; *at* (foran infin.) 1, 3. 9; *ey* 1, 9; *of* (udfyldende), foran subst. 1, 3, foran verbum 1, 4(bis), 8. 10. 14. 15. 18; 2, 3. Negationer: *ó-* 2, 4; *-at* (*a*) 1, 9. 10, *-t* (*vildit*) 1, 19, *-gi* (*vilgi*) 1, 16.

Omlyd. Ifølge den nu almindelige lære anses omlydene i det hele taget at være ældre end o. 800, vel at mærke når omlydvolderen bortfalder[1]. Ifølge Noreen[3] skulde i-omlyd i dette tilfælde være ældre end o. 700; derimod skulde omlyd, bevirket af bevaret i, være trængt ind o. 850 og derefter; dog indrömmes, at den i vestnordisk mulig er ældre. Hvad u-omlyd angår, skulde den være noget yngre; u-omlyd ved bortfald af u skulde være ældre end 900, især i langstavede stavelser. Tiden for den almindelige u-synkope sættes til 900—950 især hvad kort stavelse angår. Det hedder: »Denne omlyd var i almindelighed endnu ikke tilstede ved 900« (d. v. s. ikke former som *lög* eller som *Sköglar*). Hovedbeviset herfor er det irske *lagor* og *lagur* i Abeced. Nordm. Vi har set, at disse former absolut ingen beviser indeholder; de kan ikke med nogen ret göres til grundlag for en datering af udviklingen. Vi har tidligere

[1] S. Bugge udtaler NI I 107, at i-omlyden findes i norsk allerede ved år 500.

omtalt forholdet mellem det nævnte Abeced. og Leiden-optegnelsen. Men hvad der har större beviskraft end alt andet, er de virkelig forekommende former fra tiden för o. 800. De er ganske vist ikke mange, men dog betydningsfulde. Vi har Sölvesborgstenens uomtvistelige *asmut*, hvor ikke blot det udlydende u (i *a*[*n*]*su*-) er bortfaldet i sammensætningsledet, men også det udlydende -u i -*mu*[*n*]*t*; det er vanskeligt at tænke sig, at u i langstavede ō-femininer ikke også skulde være bortfaldet samtidig hermed. Efter kort vokal holdt u sig, som ovf. anført, længere, uden at det dog kan bevises, at det har været tilfældet i hele sprogområdet. Jeg mener derfor, at der ikke foreligger noget bevis for, at ikke det udlydende u var bortfaldet i norsk overhovedet ved år 800. Jeg mener, at der er god grund til at antage ikke blot former som *rödd* og lign., men også former som *lög*, *Sköglar* gældende for norsk hele 9. årh. igennem. Langt uvissere er forholdet, når det drejer sig om omlyd ved bevaret u; her er det muligt, ja rimeligt, at denne endnu ikke er indtrådt i det nævnte tidsrum. Vi kan da ikke undres over hos Bragi at finde i-omlyden gennemført i tilfælde som *leyfa, næma, fœra, eyða, heldr, gerða, kenda, hœgri, mœrar, fylli* og lignende, eller i former som *meyjar, eggjar, feðr, yxn osv.* jfr. *gestumʀ* på Stentoften. Men jeg mener også, at i-omlyd tilhører det 9. årh.s sprog helt igennem, således i *herr, byrr, men, Gefjun, þremjar, letrat, styðja* osv. Det samme gælder også ʀ-omlyden. Også hvor i er bevaret, i tilfælde som *ketill, þengill, tygill*, hører omlyden det 9. årh. til, men lyden har ligget meget nær ved grundlydene. Jfr. ovf. Iøvrigt vilde der ikke være noget i vejen for, af metriske eller tekniske hensyn, at indsætte de uomlydte former hos Brage. I overensstemmelse med hvad vi væntede, finder vi for-

mer som *mun*, for ikke at tale om *rakðisk, ragn-, batstan* (sål. hds.). Derimod står vi overfor former som *dróttir, hurðir* (og *þrúðr*) uden at kunne afgöre, om Brage mulig har sagt *drættir, hyrðir*, jfr. *dǽðir* på Karlevi.

Det udlydende u er forsvundet hos Brage ikke blot i ord som *Rán, hönd, rödd, gjöld* — hvor omlyden må forudsættes —. eller i ord som *drösla, öndri*, [*jöfri*], samt *ölna, höfði, Sörli, Högni* (den udfaldne vokal var her uden tvivl u jfr. Noreen[3] § 77), *Svölnir* — hvor det samme er tilfældet —, men også i *glöð, höð, mögr, sjöt, mjök*; af metriske grunde turde det vel ikke være umuligt at læse *glaðu, haðu, magur, siotu, mioku* (eller *setu, meku*), men det er sikkert ikke det oprindelige. Bugges eneste bevis for at læse således (det irske *lagor*) er bortfaldet, og *laucr* i Leiden-hds. er i så henseende ret talende. Bugge mener også, at former som *Högn-, Sörl-, Svöln-* ikke tilhører det 9. årh. på grund af den irske form *Hiruaith* (angels. *Hæreða-*), der skulde bevise, at man i første halvdel af 9. årh. havde sagt *Haruðaʀ* (ikke *Hörðaʀ*). Marstrander (s. 56) antyder muligheden af, at dette »gådefulde navn« mulig oprindelig har været et »hjemligt navn for et irsk sagnland, som først i vikingetiden blev associeret med Norge«. Men han udtaler (s. 57), at »Hiruaith forudsætter et norsk *Haruða-* med usynkoperet u«; straks efter udtales: »Ja selv i begyndelsen af det 9. årh. har vel den usynkoperte flertalsform Haruðar været i brug ved siden af Ha^{u}rðar« (ɔ: Hörðar). Dette mener jeg ikke kan være rigtigt. Spörsmålet om bortfald af u i den nævnte stilling er engang for alle afgjort ved Eggjum-stenens *nakðan*. — Hvorledes forholdene har været, hvor u er omlydsvolder og bevaret, er det umuligt at sige, i tilfælde som *hölkvir, stöðva* eller *hrøkkvi-, støkkvir*, samt *yðrum*, (den her foreliggende omlyd vil vi senere komme

tilbage til). Det samme gælder former, hvor u er bevaret: *völsunga, öndur-, röðul, höfuð, hörðum, föður, fögrum, (v)-röngum, götu.*

Den gamle a-omlyd af i og u findes hos Brage gennemført, for så vidt det kan ses. Jfr. Eggjum-st. Foran f findes jú i *kljúfr,* medens der skrives *þjófs*; hvorledes det hænger sammen med ó her, er ganske uvist, og måske har Brage sagt *þjúfs*; der findes *úri* (dat. af *úr* ntr.) og *kúlu*, de senere almindelige former, hvoraf den sidste er lydret. — Den gamle i-omlyd af e er gennemført (*hilmir, stillir, Viðrir, birki, siglur, vin-, Sif*). Det er sikkert det 9. årh.s sprog.

Brydning. To ubrudte former: *geldu* og *eƀure* er umulige, hvor disse ord findes (1, 2, og 2, 3), af metriske grunde. Der kræves henholdsvis enstavelses og tostavelses-ord. Flere linjer vilde blive stive og lidet rytmiske, hvis man vilde indsætte lignende former, selv om de ikke vilde være helt umulige. Med andre ord: Bragis vers forudsætter brydning samtidig med bortfald af visse vokaler (i udlyd eller indlyd). Der må altså indsættes u-brydningsformer som *giold*[1], *fiolð, iofri, iofrum, fiolnis, fiorvi; siot, miok; iormun-* (her findes, mærkeligt nok, varianten *ermen* i ét hds., men den beror vist på kendskab til Didrikssagaens form af navnet), *fiogur*; — a-brydning (ingen steder metrisk krævet) findes: *jarðar, gjalla, Hjarranda.* Mærkeligt nok findes ingen brydning i *Erps* (= nord. *jarpr*); hænger det sammen med kronologiske forhold? Ordet er jo lån. A. Kock har (i Umlaut u. Brechung s. 294) kronologisk bestemt den ældre a-brydning i langstavede ord til 8. årh., i kortstavede til 9. årh., — den ældre u-brydning i langstavede ord til 9. årh., i kortstavede til o. 900. Selvfølgelig

[1] Jeg skriver her io af teoretiske hensyn.

må brydningen (den ældre), der betingedes af bortfaldet a og u, være samtidig med disses bortfald. Jeg tror, Kock gör u-brydningen for ung; den må høre til det 8. årh., i hvilket vi så, at u faldt bort (var faldet bort) i ord som *asmut* (*ásmund*, Sölvesborg). I denne forbindelse har også det overleverede *bjarkan* (runenavn, i Leiden-hds.) stor betydning, og ligeledes det i Rök fundne *skialti*, der jo forudsætter *skjalda-* (ɔ: gen. *skjaldaʀ*) (ialfald de oblikve kasus); men dette forudsætter atter en betydelig ældre tid for brydningen både i lang- og kortstavede ord, også foran bevaret a. Jeg tager ikke i betænkning at antage, at brydningen i alle tilfælde er indtrådt för 800 — altså at alle Brages brudte former fuldtud er historiske. Det kan således ikke forholde sig så som Marstrander vil (se ovf. pkt. 4), at man f. eks. har sagt *heltu, heltum, helta* i det 9. årh.; men dette kommer jeg senere tilbage til.

Nasalitet mærkes overhovedet ikke hos Brage, men den findes heller ikke hos nogen andre skjalde hele tiden igennem; dog ved vi, at den fandtes i sproget, og den har uden tvivl eksisteret i Brages udtale; men *þóri* med nasaleret ó f. eks. kunde ikke gengives i skrift. Som ovf. bemærket har Marstrander (pkt. 8) ment at kunne antage, at nasaliteten meget tidlig var svækket i norsk, såvidt det kan sluttes af irske gengivelser. Dog er at mærke, at nasalitet ikke sjælden er betegnet i de manske indskrifter, der dog er ret unge, sål. i *frą* (nr. 1) *ąulaibr* (nr. 9), *fręka* (nr. 16), *ąs-* (nr. 34), *þąną, siną* (nr. 75) og oftere (se S. Bugges afhdl. i Aarbb. 1899).

Assimilation må forudsættes hos Brage i alle de tilfælde, hvor den findes i de ældste runeindskrifter, som i *stain, katil* osv. Jfr. nu Eggjum-indskr. I irsk gengivelse findes det samme; *erell* (848) »godtgör at assimilationen af

-lR > -ll i ubetonet stavelse ligger forud for år 850« (Marstr. s. 115); det samme er tilfældet med -nn af -nR sst. 118, hvor det kan konstateres, at irsk har nn efter kort, n efter lang vokal, hvilket skal genspejle forholdet i norsk, som det måtte have været ved år 900. I former som *-gróit* må assimilation også antages at have eksisteret, allerede i 9. årh.; rimeligvis med forkortet konsonant. Vi finder hos Brage *knátti, drótt, sótti* (: *þrótt-*, hvis helrim); assimilationen ht-tt eksisterede i det 9. årh. (jfr. Eggjum-st. *sot*), hvad irsk gengivelse viser som *Ottir* (= nord. *ótt-*, jfr. Marstr. s. 98, jfr. *trutin* Glavendrup); derfor kan et *ahti* næppe være rigtig læsning på Alstad-stenen. — Assimilationen nþ—nn (*sinna*) er uden tvivl at sætte til tiden för 9. årh., det antager også Marstrander (s. 15; jfr. hvad der ovf. er bemærket m. h. t. *hlunnr* : *lunnta*, irsk har også *lonn*); et bevis herfor afgiver navnet *Finnr*, hvis dette, hvad nogle mener, er af samme stamme som *finna* af *finþan*, *Finn* findes i irsk ved 830 (Marstr. 51). Assimilationen nk—kk (*bekkr, hrøkkva* og lign.) kan ikke bevises af irsk undt. ved ordet *accaire* = *akkeri*, men hvor gammelt dette er, ved jeg ikke; mp er blevet til pp i *Klabi* (= *Kleppi*) Klep-indskr. Alt taler for — og intet imod — at alle disse assimilationer er fuldbyrdede ved 800 senest.

v foran r i forlyd. Som bekendt findes v i forlyd foran r i eddadigtene kun i visse stereotype forbindelser og ganske enkelte ord (se *rangr, reka, reiði, reiðr* i Lex. poet.); i skjaldekvadene findes de yderst sjælden i det 10. årh., se herom nedenfor. I Brages vers findes v i *vröngum* (i *Vildit vröngum ofra vágs*), derimod findes *reiðr* uden v i *reiðr at Reifnis skeiði*|*rað-*. Herefter skal der vel også læses *reist* (ikke *vreist*). Nedenfor kommer jeg tilbage til vr i eddadigte og skjaldekvad.

Enkelte ordformer.

Jörmunrekkr: skrives i hds. R, W således, men med ét k i T og U; dette betyder nu ikke meget; meget tidlig er ordets sidste del identificeret med *rekkr* 'helt' (jfr. Lex. poet.); men om Bragi har gjort det, er naturligvis ikke sikkert; dog er jeg tilböjelig til at tro det.

aldaföðrs: sål. R (dog uden r), T, W, *fǫðurs* 757, men *alfavþrs* U; den sidste er metrisk for kort, med mindre man skal læse *-föður*, men det er ikke sandsynligt; *fǫðurs* betyder intet i et så ungt hds.; *aldaföðrs* er sikkert det oprindelige (jfr. *Sigföðr*, *Valföðr*); om dette ord se iøvrigt senere.

Sigurðar: dette navn er rigtig opfattet som sammensat med *vörðr* (*varðuʀ*); som sidste led med svækket betoning måtte dette blive *-orðr* el. *-urðr* (jfr. Noreen[3] 51, 2a, 79, 8. 141), gen. *Sigorðar* (der jo findes, se ovf.; *-urðar*). Det er jo dette navn, som i kilderne udelukkende bruges om dragedræberen. Af metriske grunde er det ikke nødvendigt — som Symons har gjort — at indsætte former som *Sigvörðr*, *Sigverði*, *Sigvarðar*; formen ×◡́|–́×.. er ellers velkendt; findes også et andet steds hos Brage: *fyr vineyjar* . ., hvor et *vinjeyjar* el. *vini-eyjar* næppe er at indsætte. Navnet findes på talrige steder i heltekvadene, i Reg., Fáfn., Sigrdr., Brot, Guðr. I, Sigsk., Helr., Guðr. II, Oddrgr., Atlam., Ghv., og Hamð., Hyndl. (Jeg ser ganske bort fra det unge Grípisspá). Formen *Sigurðr*, ◡ – (◡ ×), er krævet eller tilladt af metrum på følgende steder: *Sigurðar mági* Hyndl. 25 (her heller ikke ændret af Symons), *hér ro vér Sigurðr* (Ak., Reg. 17), *þar sitr Sigurðr* (Ak.; Fáfn 32), *Bitt þú S.* (sst. 40), *þá munt þú S.* (sst. 41; således måske snarere end *munt S.*), *soltinn varð S.* (Brot 5), *hvar es nú S.* (sst. 6), *sundr höfum Sigurð* (sst. 7), *einn myndi S.* (sst. 8), *götvað*

Sigurðar (sst. 11), *svá vas* (*þá es*) *minn S.* (Guðr. I 18, 22), *es þú Sigurði* (sst. 21), *svát þeim S.* (Sigsk. 3), *S. hinn suðræni* (sst. 4), *hafa skalk Sigurð* (sst. 6), *ok hana* (eller *hána*) *S.* (sst. 8), *nema þú Sigurð* (sst. 11), *en þá* S. (Guðr. II 4), *lít*(*tu*) *þar Sigurð* (sst. 8), *Sigurðr ok Sigmundr* (sst. 28), *fylgðum Sigurði* (Am. 98), *þás Sigurð vökðu* (Ghv. 4, her lyder et *þás Sig-vörð vökðu* meget ilde), *einn vas mér S.* (sst. 10), *beit þú S.* (sst. 18), *minnsk þú* (sst. 19), *es* [*þeir*] *Sigurð vökðu* (Hamð. 6, men her er teksten ikke sikker), *svalt þá S.* (sst. 7), — ialt på o. 28 steder[1], og jeg vil særlig göre opmærksom på, at sådanne steder findes i Hyndl. (det eneste sted), Fáfn. (alle 3 steder), i Brot (5 af 6 steder), Ghv. (4 af 5 steder), Hamð. (bægge steder, hvoraf dog det ene, som sagt, er usikkert). I modsætning hertil findes ikke få steder, hvor den metriske form er ×◡́|–́×, men det er jo uimodsigeligt, at denne form var tilladt og findes udenfor eddadigtene (jfr. Sievers, Metrik s. 60—61, hvor også linjen *ok hjörunduð* Sig. sk. 48 kunde have været anført); disse linjer er: *of* (*yfir*, *af*, *á*) *Sigurði* (Guðr. I 1. 13. 27, Guðr. II 11. 12), *hjá Sigurði* (Sig. sk. 24), *ok Sigurðar* (sst. 63), *með Sigurði* (sst. 65), *frá Sigurðar* (Guðr. II 7), *síz Sigurðar* (sst. 29), *at Sigurði* (Oddr. 19), *at ek Sigurði* (Helr. 13), *es* (*þeir*) *Sigurð minn* (Ghv. 17). Det samme gælder D-formen: –́|◡́×̀×; den findes: *hjörr Sigurðar* (*Sigurði*; Sigrdr. 1, Sig. sk. 21), *ætt Sigurðar* (Sig. sk. 64), *gaf Sigurði* (Guðr. II 1). Alt dette må betragtes som metrisk tilladt. Tilbage bliver nogle få linjer, 7 ialt, hvor forholdet er noget andet. *Mér hefr S.* (Brot 2), men her er der al rimelighed for, at det er *hefr*, der skal betones, så at formen bliver ×–́ ◡́×, atter en tilladt form; betoningen vilde svare til Gunnars oprørte sind. *Ár vas þats S.* (Sig.

[1] Jeg vil naturligvis ikke nægte, at *Sigvörðr* ikke også kunde gå an på de fleste steder.

sk. 1) kan betragtes som Ak. *Sigurðr ungi* (sst. 2), *S. saman* (Helr. 14), er abnorme, kun 3-stavelseslinjer, men sådanne findes jo ikke sjælden; dette kan også göres gældende m. h. t. linjer som: *svá vas S.* (Guðr. II 1), *áðr þeir Sigurð* (sst. 3). Endelig er der linjen *ok at Sigurð* (Sig. sk. 13), der i mere end én henseende kunde synes abnorm; bedre bliver den ved at læse *auk at S.* — en 3-stavelseslinje som de sidst omtalte, men denne linje beror sikkert på interpolation og kan ikke få nogen betydning for spörsmålet. Metriske grunde kræver sikkert ikke indsættelsen af en form som *Sigvörðr*, så meget mindre som en skjald som Þjóðolfr kan bruge en linje som *Sigorðar kom norðan*. Om nogen anden form her er der ikke tale, ti et *Síg-*, med langt í, har aldrig eksisteret. Heller ikke kan det nytte at henvise til den latiniserede form *Sigwardus*, der findes adskillige gange (hos Theodricus, i Hist. Norw. osv.), ti denne form gengiver et oprindeligt, ikke-nordisk *Sigwarth* (jfr. Linds rigtige bemærkning sp. 899). I skjaldekvad finder vi tilsvarende brug af navnet som *hjarls Sigurði jarli* (Kormákr), *bræðr Sigurðar æðri* (þórðr Kolb.) osv. Når Marstrander (s. 67) mener, at den i kilderne meget sent optrædende form *Sjugurðr* »går altså i allefald tilbage til slutten af det 10. årh.«, på grund af den irske gengivelse Siuchraid, Siugraid osv., må jeg meget betvivle rigtigheden eller muligheden heraf; der findes *Sitriuc* (896—951, Marstr. 73); her findes altså *Si-* ɔ: *Sig-*; der findes også *Sichfrit* osv. (sst. 91). *Sicurt* findes på Sigurd jarls mønter (sst. 157). Iøvrigt har formen *Sjug-* ingen betydning i metrisk henseende for det her behandlede spörsmål.

höfuðniðja: i linjen *Randvés höfuðniðja* (den foranstående linje: *rósta varð í ranni*); det er usikkert, hvorvidt der forligger et svagt *niði* i sing. gen. eller *niðr* i gen.

pl. Det første vilde vel være tænkeligt som sammensætningsled, men i 2 andre sammensætninger findes kun *-niðr* (*átt-*, *ætt-*). Jeg antager, at der her er tale om gen. pl., hvad enten skjalden dermed sigter til Randves forfædre (som hallens herrer) eller til Jörmunrek alene; pl. bruges ikke sjælden således; et af de klassiske eksempler er *eigendr* om Sigurd Guðr. II 5.

Et andet spörsmål knytter sig hertil, nemlig angående formen *höfuð*; læses der *Randvés*, må der læses *höfuð-*, læses der *Randves* (ɔ: *Randvis*, men da væntede man *Röndvis* ligesom *Ölvir*), må der læses *haufuð-*. Denne form for ordet som simplex findes jo i v. 13. Jeg tror dog, at der må læses *Randvér* og *höfuð-*. Vi finder da de bekendte to former ved siden af hinanden: *haufuð* og *hafuð* (jfr. Noreen[3] 44, 1); den første af disse vidner om höj alder.

dreyrfáar: her mærkes den af metrum krævede usammentrukne form, der er i samklang med sproget, som vi finder det i eddadigte og skjaldekvad til ind i det 11. årh. Den første sammentrukne form, vi kender, er *hám* hos Eilífr og *fám* hos Arnórr 3, 8 (*sveið ófám at Jómi*).

þróttigr: i linjen *þrottig heþins sotti* (*sottu*), som den lyder i hdss., er *-ig* under alle omstændigheder stærkt betonet, hvilket kommer af, at vokalen oprindelig er lang (got. -eigs); om den i Brages mund har været lang, er umuligt at konstatere; usandsynligt er det ingenlunde; jfr. min afhdl. om aksentforhold (i Arkiv XXIII, særlig s. 45 f.).

Af lydret udviklede oprindelige former, som her er grund til at nævne, er: *fingu* (bevaret fordi det danner helrim med *hring-*), men så må der naturligvis skrives *gingu* (v. 13), — og *baztan* (også bevaret ved assonansen med *vast-*).

Den mediale form findes i *fórsk* = *fór sér* (*í hönd* = tog i sin hånd). Naturligvis er det muligt, at denne form ikke

er den oprindelige hos Brage, men blot *fórs* (af *fór-s(e)ʀ*). Vi savner midler til at afgöre det. Men vi har også to andre medialt udseende former, nemlig *göfumk* og *erumk* (var. *erom* U, *erum* 757); i bægge tilfælde betyder *mk mér* (dativ). Var. *erum* er formentlig her den oprindelige form (jfr. Noreen[3] § 532) og rimeligvis har Brage også sagt *göfum*. Der er altså her i disse 3 tilfælde egl. ikke tale om mediale former, men blot om en sammentrækning af verbum og pronomenet, en netop meget primitivt sprogfænomen, svarende til sammentrækningen af *ek* med verbet eller *es* med et foranstående ord; i overleveringen findes her *þák* (2, 3) og *þars* (2, 2). Der kan ikke være tvivl om, at vi skal læse *skalk* (1, 1), *áttak* (2, 4), *þás* (f. *þá er*), *þats* (f. *þat es*), *þars* (f. *þar er* v. 13), *hinns* (19, jfr. Karlevi), derimod ikke i v. 20, *svát* (f. *svá at*). Uagtet sammentrækningen — som det vil vise sig — er det almindelige, findes dog afvigelser derfra.

en: i *heldr en* bör sikkert læses *an* (af ældre *þan*, der findes i en mansk runeindskr. nr. 73), da denne form findes i de ældste skrevne kilder.

eðr: f. *ennr*, (der blev *enn*, af et *anþiz* vel egl. komparativ), findes kun her og 2 gange i Þjóðolfs Haustlöng (14 og 19, *Eðr of sér, þar svát eðr*), samt i en lausavísa af Þormóðr (*þér munk eðr unz öðrum*); er vel identisk med *endr*. Jfr. former som *seðr* og *senn*. Formen er her et godt alderdomsmærke.

ok: som ovf. anført findes ordet både betonet og ubetonet, men det er allevegne forkortet (i R) undt. v. 11: *Oc*. Den ældre form var *auk*. Det vilde ikke være mærkeligt, om denne form helt var forsvunden af den skrevne litteratur; dog findes den på følgende (optegnede) steder: Ytal 12 (i J 2: *Auc varð hinn*), Vellekla 26 (*Hitt vas auk* . .), Sigvatr

12, 14 (*óc at járna leiki*), sst. 18 (*Björn frák óc*), samt Óláfsdr. (anon. fra 12. årh.: *auc und jöfri fræknum);* så godt som alle steder findes v. l. *ok*. Navnlig af det sidste sted er det klart, at den gamle form længe har holdt sig i betonet stilling. I cod. reg. findes *aúc* (*aúc nęr apni*) 10_{20}. I de ældste hdss. findes intet *auk* (se Larssons Ordförrådet). Rimeligvis bör *auk* indsættes allevegne, hvor det er betonet; stederne i skjaldedigtene er opregnede hos K. Gíslason, Njála II 951 u. t. Tvivlsommere er det, hvorvidt det bör göres, hvor det er ubetonet. Dette bestyrkes ved formen *uk* på Eggjum-st. fra o. 700. *Auk* har dog været ret almindeligt langt ned i tiden, og her synes runeindskrifterne at vise vej; *auk* skrives (i ubetonet stilling) Alstad, Glavendrup, Tryggevælde, Gunderup, Skivum osv. (overhovedet i danske indskrifter, *uk* findes på Skærn o. 1000 og nogle fra den tid og senere). I Sverrig synes (ubetonet) *auk* at have holdt sig længere, helt ind i det 12. årh.; i de af Noreen i Altschw. grt. optagne indskrifter findes *auk* i alle ældre end o. 1200, undt. i Sjustad (Ardre III har *ac*); jfr. også A. Kock: Ljudlära II 64. 258 f. Jfr. S. Bugge: Norges Indskr. med de yngre runer 1. h. s. 6, hvor omtrent samme resultat fremstilles som ovenfor. I de manske indskrr. findes *auk* én gang (nr. 72), hvilket viser, at denne form i ubetonet stilling på Man holdt sig ret længe. Der kan have være dialektforskelligheder.

snimma: dette ord findes med i i rim, : *grimm* (Kveldulfr, Hallfreðr), : *fimm* (Kormákr), : *fimr* (Háttalykill, Óláfsdr., bægge fra 12. årh.); derimod findes *snemma* (Jómsvík.dr. og i et uægte vers i Grettiss. tillagt Önundr); efter dette skulde man tro at måtte antage *snimma* for Brages form; det er det rimeligvis også; jfr. gml. dansk *snimen*, gml. nedertysk *snimo* (Torp, Nyno. etymol. ordb.); Larsson Ordf. har

både *snimma* og *snemma.* Går man udfra, at der i positiv skulde stå et e (ved a-omlyd?), måtte man i komp. og superl. have i, der så kunde (og måtte) være trængt ind i positiven.

of: det udfyldende *of* findes ikke sjælden hos Bragi; foran participium: *of höggnar* (her v. l. *þar er,* der måske er det rigtige), *of fylda, of hrokkinn*; foran verbum: *of kendusk, of fingi, of freista* (inf.), *of þák*; foran subst. *of barmar.* Bruges hos andre skjalde i 9. og 10. årh. ned til Kormákr og Gisli Súrsson: Auðun: *of þegja*; — Ölvir: *of lagða*; — þjóðolfr ór Hvini i Ytal 14 gange foran infin., 13 gg foran partic. og 2 gg foran præt. (*of vá, of dó*); i Haustl. 3 gg foran præt. og præs., 4 gg foran part. og 4 gg foran subst. (*of rúni* bis, *of barmi, of farðir*); — Þórbjörn; 1 gg foran part. (*of lystir*); — Egill: i Höfuðl. 10 gg foran præt. og præs., 2 gg foran subst. (*of far* bis), i Sonat. 2 gg foran infin., 6 gg foran præt. og præs., 1 gg foran part., i Arbj. 3 gg foran infin., 3 gg foran præt. og præs., 3 gg foran part., og 2 gg foran subst. (*of æði, of dolgr*), i Berudr., 1 gg foran infin., i Lausav. o. 8 gg foran verbale former, 6 gg foran part.; — Jórunn 1 gg foran præt.; — Goþþormr ligel.; — Eyvindr, i Hák., 1 gg foran infin., 5 gg foran part. og 1 gg foran subst. (*of bauga*), hvis teksten er rigtig; i Hál. 1 gg foran part., i Lausav. 1 gg foran infin. og 2 gg foran part.; — Glúmr: 2 gg foran præt., 2 gg foran part.; — Kormákr: 6 gg foran infin. præt., 1 gg foran præs., 9 foran part.; — Hólmgöngu-Bersi: 1 gg foran infin., 1 gg foran part.; — Hrómundr: 2 gg foran part.; — Gisli Súrsson: 2 gg foran præs. og præt., 4 gg foran part.; — hertil kan föjes, at det findes foran subst. i eddadigtene höjst 6 gg (*of æðis, of mál, of þörf,* alt i Hávm., *of ráð* Alvm., *of sköp* Sig. sk., Oddrgr), men foran præs. og præt.

op i mod 200 gg, foran part. og adj. (et par gg) op i mod 100 gg (alt efter Gerings Wörterbuch, hvor der dog er anført for mange eksempler under pkt. 4).

Af ovenstående redegörelse er det klart, at brugen af dette *of* uvilkårlig retter sig efter versemålets art; i digte i de korte versemål (kviðuháttr og eddakvadsversemålene) forekommer det langt hyppigere end i de drotkvædede vers; der var åbenbart en stærkere trang til det især i enkelte metriske former (f. eks. i linjer som *of viða skyldi, Fenrisulf of fara*). Dernæst er det klart, at det hovedsagelig — hvad der var at vænte — findes foran verbalformer, participier iberegnede. Derimod findes det yderst sjælden foran rene adjektiver, og i forhold til det øvrige kun nogle få gange foran substantiver. Dette findes atter kun hos de ældste skjalde og digte; Brage, Þjóðolfr, Egill, Eyvindr (hvoraf de 3 er norske), samt i Hávamál og Alvíssmál og de noget yngre Sigsk. og Oddrgr. (iøvrigt kunde *of* i dette digt være præp.). Denne omstændighed kan ikke være at betragte anderledes end som et kriterium for digtenes ælde og ægthed (f. eks. Brages).

viðr, við: af dette ord er *viðr* den oprindelige form (af *vi* og komparativendelsen; jfr. Falk-Torp, etymol. ordb.); ældre dansk *wiþær*, got. *wiþra*; ags. *wiþ* og *wiþer-*, oht. *widar*, osaks. *withar* og *with*; det er klart, at -ar (r) er meget tidlig faldet bort, fakultativt, på grund af ubetonethed. Hos Brage findes ordet 3 gg. *v. illan draum, v. sveita, v. drykkju*. Har han sagt *viðr* eller *við*? Ordet findes alle steder som præp. foran det styrede ord og på et i verslinjen svagt betonet sted. Læser man den første linje *Knátti eðr viðr illan*, opstår der en kakofoni (*eðr viðr*), som naturligvis ikke er afgörende, men jeg tror dog, at den indeholder et fingerpeg til gunst for formen *við*. Læses *viðr*, kan det ikke

göres, uden at ordet udtales ret kraftigt og, netop derved, unaturligt; dette gælder også de 2 andre steder. Jeg har gennemgået alle de steder, hvor det findes i kvadene til 1000, og med samme resultat helt igennem. Enten den nævnte kakofoni (f. eks. i *þá varð fastr við fóstra* (Haustl.), *óðr við œskimeiða* (Gldr.), *viðr ofrhuga œrinn* (Egill) osv. osv.) eller den unaturlige betoning (f. eks. *víð jöfri gein* (Ytal), *ilt es við ulf at ulfask* (Hildr.), *orð mart við Steingerði* (Kormákr) osv. osv.) taler afgjort for, at det er formen *við*, der er den rette. Undtagelsesvis er ordet som præp. brugt betonet og bærende rimbogstav (hovedstaven), og da har det — i håndskriftet — formen *viðr* (Tindr Lv. 1), *viðr halfan tøg þriðja*, den metriske form ´ | –́ ⏑ ⏑̀; det samme er tilfældet hos Sigvatr (Bers. 13): *viðr þeims nú ferr hiðra*, men her følger et pronomen efter, hvis betoning er svagere end et substantivums; (alle hdss., undt. to unge, har her den fulde form); Arnórr (Hrynh. 15) siger: *viðr Helganes blóðugt fiðri*, (*viðr* i alle hdss. undt. ét); den metriske form af første del er –́ | –́ ⏑ ⏑̀, og er ikke på nogen måde kakofon. Det er således klart, at *viðr* også brugtes som præposition og foran ord, der begynder med h (2 tilf.) eller ord, som er lidet betonede selv. Dette er forståeligt og naturligt. At *viðr* som adverbium, og da betonet, har sin fulde form, er kun hvad man væntede, således findes: *svá brá viðr at sýjur* (Eysteinn Valdason), sål. hdss.; sikkert også i Óttars (Knútsdr. 5) *beldu viðr þeirs vildu*.

I codex regius (eddad.) findes *viðr*, bægge gange som adverb., *ef ek viðr of kœmumk* (25$_{26}$), *orð viðr of kvað* (70$_{29}$); iøvrigt giver eddadigtene ganske det samme indtryk som skjaldekvadene. Der skal her allevegne skrives *viðr* som biord.

Ordet findes overhovedet ikke i danske indskrifter,

heller ikke i norske; *uiþ* findes éngang i Runverser, åbenbart som præp. Åkirkeby-fonten har *viþr* som præp. (*tok han uiþr ofri, uiþr tri*).

Skjaldekvad og eddadigte.

Her kommer skjaldekvadene i første række som betydningsfulde ved deres stringente form, især er helrimene her af overvejende vigtighed.

Vi vil her først beskæftige os med omlydene.

I-omlyd af a, som jeg vil betegne med *æ*; den form, som forfatteren af den 1. grt. afhdl. benyttede, var ę. Det gælder da her hovedsagelig den korte lyd *æ*.

I de digte, der her kommer i betragtning, findes rim med *æ* utallige gange; at opregne dem vilde være urimeligt. Jeg nöjes med at give en oversigt over dem.

I almindelighed må det da siges at der gennemgående kun rimer *æ* : *æ*, d. v. s. omlyd med omlyd som *hændr* : *ænda*, *drængi* : *længi*, *hærr* : *þværri*, *sægja* : *þægja* osv. (ialt op imod 150 ekspl.)[1].

På den anden side rimer *e* : *e* i sådanne tilfælde som *fet* : *get* (Hfl. 3), *ver* (af *verr*) : *ber* (Hfl. 1), *setrs* : *vetra* (Hfr. 2, 1), *freki* : *breki* (Hfl. 3), *regn-* : *þegn-* (Eg. Lv. 4, Eyv. Lv. 2, Þmáhl. 12, Vell. 11, Húsdr. 12), *regn-* : *fregna* (Korm. 38. 46, Gisli 37, Þmáhl. 14), *sex* : *vexli* (Eg. Lv. 39), *nestr* : *bresta* (Sindr. 6), *hest-* : *vestan* (Gunnh.), *vestr* : *hesta* (Þorv. Hjalt. 1), *etr* : *getnum* (þorl., Hák. 1), *ek* : *drekka* (Bbreiðv. 1), *gellr* : *felli* (VGl. 4), *þegna* : *fregnum* (Gráf. 1), *verðung* : *sverðum* (Gráf. 7, Hfr. 3, 14), *sverð-* : *verða* (Korm. Lv. 62, Eyj. Valg., Tindr Lv. 2, Hfr. 3, 11. 17, VGl. 6), *verð* : *sverðum* (Eskál. Lv. 1), *vers* : *ferri* (Korm. Lv. 53), *ferri* : *verri* (Eskál. Lv. 1, Hfr. 3, 23), *bergs* : *dverga* (Vell. 2, Anon. (X) III A. 1). Jeg har

[1] Jfr. B. Kahle: Die sprache der skalden, rimarium s. 209 ff.

måttet anføre alt dette for det følgendes skyld og som baggrund derfor.

Der findes nu »urigtige« rim, d. v. s. hvor *æ* rimer med *e*, og det er, såvidt jeg har noteret, følgende: *sverð* : *færðar*, *færðir* (Gldr. 7, Gráf. 3), *sverð* : *gærðu* (Korm. Lv. 50, Hfr. Lv. 11, Þórsdr. 11), *sverðs* : *hærði* (Gísli 37), — *verð*- (verb.) : *Gærð*- (kvindenavn, af *garð*-; Eyv. Lv. 13, Þmáhl. 12, Korm. Lv. 1, 42. 64), : *skærð*- (Steinarr 2, Þmáhl. 9), : *kær* (Gísli 26), : *hærð*- (Styrr, Eskál. Lv. 2): -*verð*-(adj.) : -*gærðr*-(Korm. 51); — *verk*-: *mærki* (Hást. 4, Bbreiðv. 6), : *særki* (Hást. 5), — *verðr* (subst.): *færðar* (Tind. Hák. 4), — *verri* : *þværröndum* (Gísli 15), — — *veðr* : *kvæðja* (Skall. 2), — *vetr* : *bætra* (Holmg. B. 9, Gísli 14), *veg* : *sægja* (Eyv. Lv. 1), *vest*-, *vestra* : *fæstisk* (Þorl., jarlsn.), *svelli* : *fælli* (Hfl. 8), *svells* : *fællak* (Kom. Lv. 59), *svefn*- : *Gæfn*[1] (Korm. Lv. 43, Gísli 4), : *æfni* (Gísli 17).

Hvis alt dette er rigtige helrim, må oprindeligt e være bleven åbnet i udtalen, være blevet *æ*; i alle disse tilfælde ses, at e står imellem v og r eller efter v i lukket stavelse, altså netop dér, hvor det blev *æ* ifølge Noreen[3] § 104 o. år 1200. Da nu aldeles tilsvarende overgang ses at være foregået i dansk langt tidligere, allerede i 10. årh., må det betragtes som sikkert, at dette også er foregået i norsk (-isl.) så tidlig.

Vi går over til andre ord.

refill (forudsat at det oprl. har e) : *græfill* (Hfl. 8), — -*rekr* (*Eirekr*) : *snækkjum* (Sindr. 1); — *rekk*- (af *rink*-) : *bækk* (Holmg. B. 3, Þdr. 19, Hfr. 3, 11), : *hnækkir* (Hfr. 3, 2), — *regn* : *þvægnar* (Gísli 28), — *drekk* : *þækkja* (Þork. klyppr), — *brekka* (af *brink*-) : *þækki*- (V. Gl. 10); *bresta* : *mæst* (Hfr. 3, 29).

Her findes e efter r i lukket stavelse. Noreen (l. c.) har antaget, at — ialtfald dialektisk — gik *e* over til *æ* i lukket

[1] Jeg går ud fra, at e i *gefn* er *æ*.

stavelse efter r (samt efter b og l); ganske vist skulde det være sket langt senere; jeg tror, at dateringen må ændres i henhold til ovenstående.

Da vi har set, at *e* i *regn* rimer på *æ*, må nødvendigvis sluttes, at e i *þegn* er *æ*, da vi har rim som *regn* : *þegn-* (se ovf.) og dette stemmer atter fortrinlig med dansk (*þiakn*, *þaikn*, se ovf.). Da også *fregnum* findes i rim på *þegn-* (Gráf. 1), må vi antage *æ* også her, netop efter r.

Til det foranstående slutter sig rim som *svællendr* : *fællu* (Obreiðf. 2), *þværri* : *ferri* (Hfr. 3, 27). Her går jo en labial foran e ligesom i ordene med v. Det samme gælder også *beðs* : *steðja* (Anon. (X) III B 5).

Jeg går ud fra, at vokalen i *Ella* er *æ*, så at *fællr* : *Ellu* (Eg. Ad. 1), *Ellu* : *bælla* (Þdr. 20) er helrim. Samme er tilfældet med *engi* (: *drængr*, Þvíðf.), *erróttr* (: *þværra*, verb. transit., Korm. Lv. 51), *lesti* (etymologisk usikkert) : *Bæstlu* (Steinarr 2), *gletta* (af et *glantiō-*?) : *sætt* (Tjörvi), *merluð* : *færli* Anon. (X) III C 3, — samt i *nestu* : *mæst* (Þdr. 18, af et *nastiō*), *ekkjur* : *hrækk-* (Þdr. 9).

Tilbage står endnu nogle eksempler, der kan være af tvivlsom art. De er:

getk : *bætra* (Eg. Lv. 34),
gellanda : *bælla* (Gísli 30),
nekkvat : *sækr* (Gísli 32). : *bækkjar* (Hfr. Lv. 21),
nest : *flæstum* (Þmáhl. 10),
seti : *flæti* (af *flötr*, Hfl. 18),
sex : *væxti* (verb.) Njáll,

altså i 2 tilfælde efter g, i 2 efter n og i 2 efter s. I overensstemmelse med det sidste findes rim som *setr-* : *bætri* (Þjóð. A. 1, 19, Sigv. 6). Der kan ingen tvivl være om, at i ordet *set*, *setr* har vokalen været åben. I *nekkvat* er vokalen sikkert også *æ*, det kan være en sidevirkning fra vokalen

i *nakkvat*, en form, der er meget gammel (se Skj. spr. 83). Vanskeligere er det at bedömme *nest*. Endelig er der de 2 ord på g. Hvis der ikke her foreligger unöjagtige rim — og det skulde helst undgås —, er der ingen anden udvej end at antage en lydåbning også i disse tilfælde. Og når man nu sammenligner de ovf. anførte rigtige e-rim med alle de eksempler, hvor *e* er blevet *æ*, kommer man til det resultat, at dette rimeligvis er sket i en langt större udstrækning — og ikke blot langt tidligere — end man hidtil har været tilböjelig til at antage.

Man kunde nu rigtignok spörge, om det ikke er *æ*, der har nærmet sig e, men dette strider bestemt imod de resultater, som indskrifterne giver. Men hermed er ikke sagt, at lyden *æ* ikke i tidens løb — efter o. 1000 — er bleven mere lukket end den åbenbart har været i 9. og 10. årh. Dette antager jeg er tilfældet. I islandsk har bevægelsen været den, at efter i 9. og 10. årh. at have været åben, uden at have fjærnet sig langt fra grundlyden, er lyden *æ* i 11. og 12. årh. bleven noget mindre åben, samtidig med at e er blevet mere åben i det hele, hvoraf resultatet var, at bægge lyd overalt faldt sammen. Dette kan følges i rimene fra 11. og 12. årh. I norsk er lydene hele tiden igennem som bekendt til en vis grad holdt ude fra hinanden, hvad norske håndskrifter viser.

Det forekommer mig, at det her vundne resultat stemmer særdeles vel med Marstranders påvisning af nordiske ords gengivelse i keltisk (ovf. pkt. 1). Kun kan jeg ikke indrömme, at en irsk skrivemåde som *Caittil* viser, at omlyden endnu ikke fandtes, kun at den endnu ikke havde fjærnet sig så langt fra grundlyden, som det senere (efter år 1000 med et rundt tal) skete. Denne skrivemåde, de ældste norske indskrifters (ɔ: med yngre runealfabet)

betegnelse, samt skjalderimene er, efter min opfattelse, identiske, alle sammen visende udtalen i det første, som man kunde kalde det, omlydstidsrum (ikke at forveksle med Kocks perioder).

Jeg behøver ikke nærmere at udvikle, hvilken hovedbetydning dette forhold har for bedömmelsen af skjaldekvadenes ægthed.

M.h.t. rimene *ǽ* : *ǽ* kan kort bemærkes, at disse helt igennem er ganske normale, d.v.s. langt *æ* rimer altid på langt *æ*: kun én undtagelse findes herfra *sætt* : *létta* (Obreiðf. 1); hvis teksten er uforvansket — hvad den måske ikke er —, foreligger der her vist simpelthen et halvrim eller unöjagtigt rim[1].

v-omlyd af i. Marstrander har søgt at påvise, at denne omlyd må have været forskellig fra y (i-omlyd af u). Det er derfor af interesse at se, hvorledes denne omlyd optræder i skjaldekvadene. Forudskikkes skal den bemærkning, at to y, bægge i-omlyd af u, rimer utallige gange med hinanden, men aldrig rimer f. eks. y med u; disse to lyd har altså så tidlig, som vi kan konstatere det, været bestemt adskilte fra hinanden, i modsætning til *a-ö*, som vi senere skal komme til.

Materialet er, som vænteligt var, ikke synderlig rigt. Vi finder, at i denne tid rimer to y (opståede ved v-oml.) med forkærlighed indbyrdes: således *byggv-* : *hryggv-* (Haustl. 10, Vell. 16), *byggv-* : *dyggv-* (Eyv. Lv. 5), *byggv* : *tygg-* (Hfr. 2, 9; dette *tyggi*, fyrste, er ganske vist ikke helt klart, hvad etymon angår, men det må erindres, at dette ord i hdss. så godt som altid skrives med i og det rimer altid i den ældre tid med ord, der har y af i, jfr. hermed vekslingen: *Yng*(*v*)- : *Ing*(*v*)-), *dyggv-* : *Tryggv-* (Hfr. 3, 12), *hryggr* : *tryggir* (Holmg. B. 7), *Tryggv-* : *styggv-* (Hfr. 2, 6,

[1] Om overgang é-æ se Kock, Arkiv XI, 140 f.

jfr. 3, 19. 22. 25), jfr. *byggva* : *tyggi* (Arn. 3, 17; 6, 1). Heraf kan man således ikke slutte noget med hensyn til udtalen. Men på den anden side findes mærkelige eksempler på, at dette y kan danne helrim med (oprindeligt) i; vi finder: *byggvi* : *liggja* (Vell. 37), *trygg-* : *þriggja* (Haustl. 1), *þings* : *syngva* (Þmáhl. 7), *þing-* : *yngva* (Eg. Lv. 42), *Yngvi-* : *þing-* (Haustl. 20), : *hingat* (Skall. 3); og — senere — *hringi* : *lyngva* (þorf. munnr Lv. 1); hertil kunde måske föjes: *þyklingr* : *mikla* (Húsdr. 3). Disse eksempler synes jo bestemt at tyde på, at denne omlyd var så svagt udviklet, i den ældste tid ialfald, at den kunde rime med sin grundlyd, altså et analogon til u-omlyden af a. Dette stemmer atter særdeles godt til Marstranders opfattelse (s. 73). Jfr. også forholdet i dansk (*siktriku* f. eks.). Der kunde altså for så vidt ikke være noget imod at læse: *svik* : *kykvan* (Eg. Lv. 42), *bliks* : *kykvan* (Hfr. 3, 20) eller *sveyk* : *leikum* (Haustl. 12). — Hvad langt i og dets omlyd angår, er der kun et par eksempler, nemlig: *glýj-* : *þýja* (Eyv. Lv. 8), *ý* : *bý* ('bier' af *bīw-*, Hfl. 15), hvilket altså kun vil sige, at ensartede ý'er her rimer med hinanden (*glý* beror også på *glīw-*).

Undtagelser fra de her anførte rim er følgende: *yðr* (af *iðw*, f. *ɪʀw-*) : *hnyðja* (af *hnuðiōn-*, Korm. Lv. 20), *Yggs* (af *uggja-*) : *byggva* (Tindr Hák. 8) og *styr* : *kyrran* (af *kverru-*, Rauðskeggr). Bortset fra det sidste eksempel, hvis alder kan være tvivlsom, skulde vi altså hos Kormákr og Tindr — altså i den sidste halvdel af 10. årh. — finde det første sammenfald af de to y'er; at de senere ialfald er bleven identiske, er utvivlsomt.

u-omlyd af a. Som bekendt er det Kocks lære, at der m. h. t. denne omlyd må skælnes — som ellers — mellem 3 tidsrum, omlyd af langt a eller a i lang stavelse betinget af at u bortfaldt, dernæst omlyd af kort a betinget

af, at u bortfaldt, og endelig omlyd overhovedet, uden at u bortfaldt (dette skete dog ikke over hele sprogområdet — således ikke i nord- og østnorsk). Eksakte tidsgrænser er her meget vanskelige at bestemme. De danske og norske indskrifter lader os temmelig i stikken, hvad dette punkt angår. Men ovf. er det blevet gjort sandsynligt, at den ældste u-omlydsperiode ikke kan være yngre end første halvdel af 9. årh. Rimeligvis er den noget ældre, da u ialfald efter lang vokal bortfaldt allerede i 8. årh., og yngre kan omlyden følgelig ikke være. Jeg henviser til mine ovf. fremførte bemærkninger i anledning af Brages digte. Da rimene hos ham jo ikke er bevisende, kan det være hensigtsmæssigt at se på rimene hos de skjalde, der anvender normale helrim.

Det følger af sig selv, at rimstavelser, der er ganske ensartede, ɔ: med a foran u-endelse i bægge stavelser, er her ganske betydningsløse. Vi kan heller ikke bygge noget på sådanne rim, hvor et uomlydt a findes i den ene, a foran u-endelse i den anden, altså sådanne rim som *glammi* : *skammu* (*skömm-*, Haustl. 2), *ár* : *báru* (*bǫru* sst.). *landalfr* : *sjalfum* (*sjölf-* Eg. Lv. 20), *fjarðölna* : *skarðum* (*skörð-*; sst. 21). Vi grupperer de rim, der kommer i betragtning, på følgende måde:

a) stavelser med a, á, hvor det omlydende u er bortfaldet: *lǫ́g* : *mági* (Haustl. 15), *bönd* : *randa* (ss. 17), *ǫ́* : *þá*, *spǫ́* : *lá* (Hfl. 4), *þǫ́tt* : *áttar* (Eg. Lv. 24), *völl* : *skalla* (sst. 31), *þöll* : *vallar* (Korm. 10), *höll* : *alla* (sst. 15), *vöndr* : *randir* (sst. 28), *skölm* : *falma* (sst. 53), *söng* : *vanga* (sst. 63), *dǫ́ð* : *ráðinn* (G. Súrs 21, forudsat at vi her har u-omlyd i en i-st.), *Hlökk* : *blakki* (sst. 22), *hönd* : *bandi* (sst. 27), *Vǫ́r* : *fári* (sst. 33), *ǫ́r* : *sára* (Þmáhl 6), *sögn* : *magnar* (Vell. 2), *lönd* : *banda* (sst. 9. 15), *rögnir* : *gagni* (sst. 32), *rögn* : *magna* (sst.), *bönd* :

strandar (Steinunn 2), *knörr* : *varrar* (sst.), *röng* : *gangi* (Ulfr Lv.), *köld* : *gjalda* (Þorl. Lv. 5), *lönd* : *brandi* (Tindr Hák. 6), *bönd* : *landi* (sst. 8), *grǫn* : *kvánar* (Þdr. 13), *öld* : *valdit* (Hfr. 3, 27), *bönd* : *landi* (Anon (X) B 10), *pröng* : *ranga* (Anon (IX) II B. 9).

Dette er et ret anseligt antal eksempler; hvorledes kan de være at opfatte anderledes, end man har gjort, nemlig således, at omlyden endnu har så lidet fjærnet sig fra grundlyden, at ö : a føltes som omtrent identiske; at der har været nogen forskel, er givet, da omlyden jo ellers aldrig vilde være indtrådt. Ved at forfølge bevægelsen i de følgende århundreder vil man finde, at rimene bliver stadig »rigtigere«, d. v. s. at de her nævnte rim efterhånden bliver færre og færre, indtil de ikke findes mere.

Jeg skal i denne forbindelse göre en bemærkning om forbindelsen jö (io), idet jeg iøvrigt henviser til min udførlige afhandling herom i Arkiv XXI, 244 ff. Jeg anfører her en række af tilfælde, hvor ö rimer på oprindelig brydningsvokal io, — 8 eksempler fra 9.—10. årh. (det er ord som *björn, jöfurr* (*jöfra*), *hjörr* (*hjörva*), *fjörðr* (*fjörðu*), *sjölfum* (af *sjalfr*), *jörð*(*u*), samt *mjök*, dette sidste er af en særlig betydning, det findes dog først hos Hallfr.). Dernæst findes der — fra samme tidsrum — 9 eks. på rimet a : io (f. eks. *aldr* : *skjoldu*). Alle disse rim, ikke mindst de sidste, vilde være umulige som helrim, hvis io her skulde læses som io, de bliver rigtige ved at læse jö, og således hævder jeg, at der skal læses; io er ialfald i 10. årh., og rimeligvis allerede i 9., gået over til iö, hvorledes man så end vil betragte overgangen; i ord som *skjöldr* og lign. er forklaringen let nok ved analogi, i ord som *mjök* er den vanskeligere. Jeg kommer tilbage til dette spörsmål under »brydning«. Men jeg undlader ikke at påpege, at udtalen *skjöldu, jöfra* findes hos Egill (: *höfuð* eller *hafuð*?), *hjörva*

ligeledes (: *ör-*), *sjölfum* hos Kormákr (: *hölfu* eller *halfu*?), *sköldum* (: *aldri*) hos Eyvindr, *jörðu* (: *vörðr* eller *harðr*, conject.) hos Þorbjörn hornklofi. Da man nu sikkert ikke har med rent a at göre i disse ord (udelukket i ord som *hjörva*), kan man deraf drage den vigtige slutning, at omlyd så tidlig, d. v. s. i slutningen af 9. årh., også har eksisteret foran bevaret u. Denne omlyd må da efter al sandsynlighed henføres til 1. halvdel af 9. årh., om ikke för, for de egnes vedkommende, hvor den overhovedet fandtes og findes i de — senere — litterære mindesmærker. Hvorvidt man hos de enkelte skjalde skal indføre u-omlyd foran bevaret u, beror da på, fra hvilken egn i Norge de var; dette vides nu ikke om dem alle, f. eks. Þorbjörn. Da Eyvindr var fra det nordlige Norge (Hálogaland), har han måske kun kendt de uomlydte former og sagt *vöndr*: *handum* (Lv. 5), *granduðr* : *brandi* (sst.); men dette bliver dog tvivlsomt ved et rim som *fiorð* : *hiorðu* (Sv. 14), hvor *fiorð* vistnok må være en senere (af de isl. afskriver indsat) form for *fjarð-*, da vi her har sammensætningen: *fjarð-hjörð* (jeg har i Lex. poet.[2] opført *fjörðhjörð*); hvis *fjorð-* er her oprindeligt, falder dette eksempel ganske bort i denne sammenhæng.

Det falder af sig selv, at vi også har omlyd, hvor et u i en mellemstavelse er bortfaldet (synkoperet): *gögl* : *Sköglar* (Gldr. 5), *bönd* : *Göndlar* (Eg. Lv. 28), *brögð* : *lögðis* (Jórunn 2), *vörðr* : *Hörða* (Eyv. Lv. 6) [jfr. *hörga* : *mörgum* (Gráf. 3)]. *öðlings* : *röðla* (Þorl. 2), *þögn* : *rögni* (Gísli 5), *Rögnis* : *Högna* (Vell. 5), *Sörla* : *jarli* (Tindr Hák. 3), *sagna* : *rögnir* (Þdr. 3), *Hörða* : *görðum* (Hfr. 2, 1), *hörg* : *mörgum* (Hfr. 2, 3) [jfr. *Sköfnungi* : *drafnar* (Korm. 27)]. Her findes også omlyd i det gamle Tröndermål (Hægstad Gam. Tr. s. 50).

M. h. t. navnet *Hörðar* kan jeg henvise til Marstrander

(s. 56 f.); identificeringen med ir. Hiruaith volder ikke ringe vanskeligheder, hvad man der kan læse. Marstrander udtaler, at et *Harðr* (af **haru-þaʀ*) har eksisteret »langt ind i vikingetiden« og der henvises til *Haruþs* på Rök. Dette, der skulde i det litterære sprog hedde *Höruðs*, identificeres med det velkendte *Hörðr*, gen. *Harðar*, der er en ren u-st. (dat. *Herði*); formelt identiske er ordene altså ikke; identiteten forudsat, måtte der da have fundet meget stærke omformninger[1] sted og det temmelig sent; et ord som f. eks. *hörgr* (af et *harugaʀ*) er ikke blevet omformet i analogi dermed. Ordene *Haruðr* og *Hörðr* må vist skilles ad og opfattes som forskellige. Det må i denne forbindelse erindres, at vi her har med et monument fra Øster-Götland at göre. Iøvrigt udtaler Marstrander (s. 57): »Ja, selv i begyndelsen af det 9. årh. har vel den usynkoperte flertalsform *Haruðar* været i brug ved siden af *Ha*ᵘ*rðar*« (ɔ: *Hörð-*), hvilket jeg ikke finder meget rimeligt.

Jeg skal hertil föje en kort omtale af, hvorledes det forholder sig med va-stammer. Vi har da tildels et par rim: a : ö, *rak* : *nökkva* (Gldr. 2), *lang-* : *þröngvar* (Þdr. 17); der er vist ikke flere. Iøvrigt findes der fulde rim her: *ör* : *hjörva* (Eg. Lv. 33), *ör* : *görvan* (Jórunn 4), *dögg* : *höggvi* (Gísli 36), *dögg* : *löggvar* (Auðun 1). *dögg* : *höggvit* (Hást. 3), *öl* : *fölvan* (Eg. Lv. 4), *böl* : *fölvan* (Hallbj.), *böggr* : *höggvi* (VGl. 9), — foruden *hjör* : *fjörvi* (Hfr. 2, 4), *fjör* : *hjörva* (sst. Lv. 12), *örvar* : *görva* (sst. 3, 4), *döggvar* : *höggum* (Eg. Lv. 31). Hvis man tör slutte noget heraf — og der er ikke så få eksempler —, skulde det være, at v-omlyd af a (ved v bevaret) havde været mere udtalt end u-omlyd (ved u bevaret). I denne sammenhæng kan bemærkes, at i Gammelt Tröndermål (hvor bevaret u ikke volder omlyd) findes omlyd ved bevaret v (se Hægstad, Gam. Tr. § 74 s. 50).

Jeg henviser til foranstående bemærkninger angående

[1] Jfr. S. Bugge, Rök² s. 80.

brydningens historie ifg. A. Kock; jeg erindrer om, at jeg der antog, at Kock gjorde den yngre brydning for ung.

Som ovf. påvist, findes brydningen på 2. trin utvivlsomt ved år 900; yngre kan den ikke være, jfr. Marstrander (s. 77—78), der dog mener, at irsk gengivelse *erell* i 847 og *ierll* i 892 viser udviklingens gang. Men såvidt jeg forstår, kan disse former ikke vise andet eller mere, end at endnu ved 847 hed pågældende ord i nom. *erell*, ɔ: den af *erilaʀ* lydret udviklede og væntede form; samtidig dermed kunde nom. plur. meget godt have lydt *iarlaʀ* (af *erilōʀ* — *er*(*i*)*laʀ*); ved hjælp af ordets forekomst i irsk kan der således höjst kun vises, at analogi-formen *iarl* er yngre end 847, men intet om brydningen som sådan i det hele. Jeg nærer dog en stille tvivl om dette *erells* beviskraft overhovedet.

Af större betydning kunde det være — og det er da også, f. eks. af S. Bugge, blevet gjort gældende —, at der skrives *bergann* (= *biarkan*) i den irske optegnelse af runealfabetet, og at *hjalt* findes i irsk i formen *elta* (plur.). Marstrander går ud fra, at det endnu i 9. årh. hed (ubrudt og med bevaret udlyd) *heltu* i nom. pl., hvilket jo ganske strider imod, hvad der ellers vides om det udlydende u (jfr. ovf.). Når det irske e i visse tilfælde i oldnordisk kunde gengives ved ia (f. eks. *Cerball-Kjarvalr*, *Cellach-Kjallakr*), kunde der omvendt et nordisk ia, der mulig endnu var i^a (e^a) — jfr. de ovf. omtalte omlyd i deres begyndelsesstadium — af Irerne gengives ved e. Den forekommende form *elta* er jo gen. pl. Ovf. er forholdet mellem de 2 optegnelser af runealfabetet blevet belyst; i (grafisk) modsætning til den irske har den tyske *biarkan*, altså med tydelig brudt vokal. Der er således al sandsynlighed for, at brydningens 2. trin må henlægges senest til det 9. årh.s første halvdel, og rimeligvis er det endnu ældre.

Jeg anser det ikke for nødvendigt herefter at komme ind på en detaljeret angivelse af brudte former i skjaldedigtningen i det 10. årh., da der jo er fuldstændig enighed om deres tilstedeværelse i dette tidsrum. Kun skal jeg anføre den tungtvejende omstændighed, at i Haustlöng findes i et og samme vers både den brudte og ubrudte form af *bjarg* : *hristusk berg ok brustu . . björg*. Her har vi altså i slutn. af 9. årh. sikkert ordet i 2 selvstændige sideløbende former, den ene brudt, den anden ubrudt, og uden tvivl også i lidt forskellige betydninger, ellers kunde skjalden jo ikke have brugt disse former side om side (i senere islandsk er der udtalt betydningsforskel i disse 2 ord). Men dette forhold kræver en forhistorie, d. v. s. en — ikke altfor kort — udvikling m. h. t. bægge dele, form og betydning[1].

De ovf. omtalte rim peger i samme retning. Når vi i Glymdrápa af Þorbjörn finder rim som *geðharðr* (eller *geðvörðr) und sik jorðu*, så har vi her ikke blot brydning (io), men også analogiovergangen io—iö, jfr. *okbjörn föður Mörnar* (eller *Marnar*; sikkert ikke *Mornar*) þjóðolfr (Haustl.). Dette kan kun være et bestemt fingerpeg i retning af den höje alder for brydningen,

I sammensætninger findes i overleveringen i reglen ja- (eller jö-), *djarfhöttr* (Egill), *jastrín* (Korm.), *jarðhljótr* (samme), jfr. *mjöðgjarn* (Harhárf.), *mjöðdrykkja* (Þorbj.), *fjörspillir* (Haustl.), *fjörn-harðr* (Gráf.)[2]. I henhold hertil skulde det hos Egill hedde *jarðgróinn* (og således har overleveringen det), men forudsat, at der i verset er tilsigtet regelrette rim, må der læses *erð-gróinn* (: *verða*). Dette ord er nu rigtignok

[1] Jfr. også Blakks vers (Lv. 2; Skj.digtn. I 519): *Nú kná bergs í björgum . . annan veg þjóta*, hvor *bergs* styres af *björgum*. Mulig er *berg* her = Túnsberg.

[2] Jfr. E. Olsons recension af Kocks Uml. u. Brech. i Gött. gel. anz. 1918 s. 221.

hap. leg. og måske tvivlsomt m. h. t. betydning. Ialfald må man her regne med formen *erð-*, hvorledes den end skal forklares (svækket betoning, jfr. følg.).

ai-ei. Marstrander har villet påvise en udtale ā[i] i visse tilfælde i visse dialekter, på grund af nogle irske gengivelser, medens der dog også findes gengivelse, der viser diftongisk udtale; spörsmålet er derfor ret underordnet. Det forekommer, som om omlyden æi må ses i belysning af omlyden æ; har denne været nærved a i 9. årh., må æi også have ligget nær ved ai og mulig derfor kunnet gengives med a. Men der findes jo også i nordisk ā i visse tilfælde for (ai-) æi, hvilket forklares ved svækket betoning i et sammensætningsled; vi har *ārhjalmr* f. *eirhjalmr* (jfr. Kock Acc. s. 209, Noreen[3] § 54, 3 a). Det er vel også hertil, at Marstrander sigter ved sin bemærkning (sst. »Den — denne sjældnere form — tjænte vel oprindelig som kompositionsform«). Det er altså kun undtagelsesvis, at man kan vænte at finde den slags former i de gamle digte, hvad jo *árhjalmr* netop er.

aiw. Udviklingen af denne lydforbindelse hører til de mest omstridte spörsmål. Det skal ikke her drøftes, hvorledes den har været; jeg slutter mig snarest til A. Kocks opfattelse, da den synes mig bedst at klare vanskelighederne. Den lyder i korthed således: I hele det nordiske sprogområde er aiw normalt blevet til iō, når det var tautosyllabisk (*snaiwʀ* — *snæiwʀ* — *snjór*, jfr. lignelsen got. *spaiw*: *spjó*). I urnordisk forsvandt w foran u, så at f. eks. *aiwu* (plur.) blev *aiu*, hvilket atter blev *æiu* og tilsidst *ey* (der, svagt betonet, blev *ei*). Foran andre vokaler blev det stående. Når w blev heterosyllabisk, gik ai over til ā (*vaiwa—vá*), dette ā blev omlydt foran i, f. eks. i *ævi*, *ævin-*. I et tidsrum, da man endnu sagde *snæwʀ*, trængte *æ* ind i dat. (*snǣwe* f. *snāwe*), og senere derfra ind i andre former. Foran a i

endelsen (-aʀ i gen.) gik iō over til iā (*snjávaʀ*), hvorfra iā så kunde trænge ind i andre former.

Jeg skal nu undersøge, hvorledes de pågældende ord findes i digtene, og jeg udvider i dette tilfælde tidsgrænsen; af særlig vægt er naturligvis her som ellers hvad rimene viser.

De ord, som her særlig kommer i betragtning, er *sær*, *snær*, *slær*, *mær* (= *mjór*).

sær. Nom. *sœr* findes rimbestemt Jómsv. 16 (*sær* : *bárur*; her skal der være halvrim; hds. har urigtig: *siar*; der kunde læses *sjór*). Acc. *sæ* Skallagr. 1, Hfl. 12 = 15 (*sæ* : *hræ*), Krák. 3 (*sæ* : *ævi*). Dat. *sævi* Þþyn (: *hræs*), *sæ* Björn Grám. 3 (: *hræ*). Gen. *sævar* Eyv. Lv. 14 (*við mæ örum sævar*, sål. alle), Ein. þver (: *Mævils*), Ólhelg. 7 (: *æva*), Sveinn 4 (*lævi*), Tindr 1, 13 (: *hrǽ*), Þjóð A 3, 30 (: *hræ*), E. Skúl 12, 17 (: *glæva*), Snorri Ht. 17 (: *læ*), Anon (XIII) B 13 (: *hræ*), Grettiss 6 (: *ræfr*).

M. h. t. andre tilfælde, hvor ordet findes uden at være rimbestemt, må man jo vænte at finde andre former og forskellige former, da håndskrifterne er så forskellige og fra forskellige tider. Således er det også. Det kunde måske derfor synes at være liden nytte til overhovedet at anføre dem; men det vil, som det vil ses, have sin interesse. — Nom. *siar* Þjóð. A. 1, 16 (v. l. *sior*), St. 6 (i ét ungt hds.); — acc.: *sæ* Eyv. Lv. 6 (sål. Fsk.; *sjá* v. l.), *sjá* Þjóð. Lv. 2, [*sjá* Mhkv. 13 (her rimbestemt: *þrá*)], Steinunn 1 (*sio* v. l. *sia*), *sjó* Óttarr 1, 5 (sål. alle; det andet rim er *mjó*; der kunde således læses *sæ* : *mæ*); — dat.: Vell. 31 (*sjá*, *sjó*), Sigv. 1, 14 (ligel.), Þórarinn (*sia*, kun Flat.), Ivarr 15 (*sæ*, *sia*), 37 (*sia*, kun ét hds.), Hald. ókr. 1 (*sœ*, v. l. *sjá*), 7 (*sjá*, *sjó*), Ragnarss. II 5 (*sjá*); — gen.: VGl. 5 (*sœvar*), Glúmr Gráf. 9 (*sœvar*, alle undt. K.; *siavar*), Edáð. 3 (*sœvar*, *siavar* v. l.), 7 (ligel.), E. Skúl. 11 (*sœvar* U, *siavar* de andre), Þorbj. 2, 20 (*sœvar*),

Ytal. 4 (*sævar, siavar* v. l.), Eyv. Hál. 4 (*sævar* alle), Húsdr. 12 (*sævar, siofar* to hds.), Hfr. Lv. 21 (*sævar, siovar* Flat.), Hókr. 5 (*sævar,* alle — ét urigt. *sifiar*), Hrafn. Ön. Lv. 2 (*sævar*), Þorm. 1, 6 (*sævar*).

Heraf ses, at i gen. er *sævar* overvejende, og også i de andre kasus findes *sæ-*, undt. i nom., der kun findes én gang. I Edd. (cod. reg.) findes så godt som udelukkende *sæ-* : *sœr* (Vsp. 3, v. l. *sior* Hb.), Alv. 24, HHjörv. 38; [Vafþr. 21 *sior,* Grí. 21 v. l. *siar, sior*]; *sœ* (acc.) Hávm. 154, Am. 3 (men *sio* Hávm. 82), (dat.) Guðr. II 21 (jfr. Hyndl. 38), gen. (*sævar*) Hávm. 62, Völ. 1 (jfr. Sn. E. I 94), gen. pl. (*sæva*) Hávm. 53.

Går vi til sammensætninger, finder vi så godt som udelukkende *sæ-*, først og fremmest i personnavne; her kan henvises til Lind, hvor der kun findes én undtagelse: *Sjáreks* (Þórðr Sjáreksson); hertil regner jeg også *Sjolfr* som sammensat af *Sæ-olfr* (og ikke *Sjó-olfr*); også *Sævill* står vel i forbindelse med *sær*. I andre sammensætninger findes så godt som udelukkende sæ-: *sædauðr, sætré, sæfarinn* (dette i rim, ganske vist i en meget ung vísa), *sædrif* (v. l. *sia,* to hds. mod 4), *sædýr, sæfang* (v. l. *sia-*), *sæfuni, sæför, sækonungr, sæmeiðr* (v. l. *sia-, sio-* i et par hds.), *særoka* (*sio* 1 hds. af 7), *sæskíð, sæþráðr*. I et par ord findes kun *sia-, sio-* (*sjódrifinn* i Gísl. Illugasons digt ved 1100), *sjágnípa* (Refr 4, 3), *sjálútr* (v. l. *sio*).

I norsk findes formerne *sio* (*siø*), i navne *sjå-* og *sæ-*.

I Eggjum-indskr. skal der forekomme et *násæ,* der skal være dativ, skrevet *naseu,* men ordet er ikke helt sikkert m. h. t. opfattelsen af vokalen; i hvert fald måtte endelsen være bortfalden, hvad der vilde være meget vigtigt.

Snær. Nom. rimbestemt *snær* E. Skúl 11, 7, acc. ikke rimbestemt smst. 11, 8 (v. l. *snio*); dat. findes Eg. Lv. 41: *snjávi* el. *snjóvi,* da det andet rim *há-* snarest bör læses

hó, er det vel den sidste form, der her foreligger; denne form er enestående, men naturligvis vigtig; samme form findes i Bdr. 5 (i 748), og nom. pl. *snjóvar* Hyndl. 42 (Flat.).

I sammensætninger findes hyppigst *snæ-* (se Lind), til *Snæfríðr* findes v. l. *Snjó-*, til *Snælaug Snjá-* og *Snjó-*. Hertil hører vel også et navn som *Snævarr*. I stednavne findes *Snægrund* (= Island), men *Snjó-* i 13. eller 14. årh. *Snæfjöll* (Hhund. I 18); i andre sammensætninger *snæ-* : *snæfugl, snæhvítr* (Am. 70) ved siden af *snjó* (meget sent). Norsk har *snjo* og *snø*.

slær. Nom. masc. rimbestemt findes Þ. Sjár 3, — acc. ntr. *slætt* Anon. (XI) Lv. 16, Korm. Lv. 50 og, ikke i rim men alle hds., Sigv. 12, 16, *óslætt* Arn. 6, 17 (v. l. *-sljótt*), nom. pl. ntr. *slæ* (ikke i rim) Ótt 3, 10; dat. sg. ntr. *slævu* (sål.) Fáfn. 30, og dat. pl. kompar. *slœvurum* Lok. 22. 23; verb. *slœvask* findes Sigv. 2, 8. Derimod *raunsljóvir* Anon. (XII) 22 (1197), her rimbestemt. Der findes adv. *slæliga* Nj. (XII) 10.

mær. Her findes kun et meget ringe materiale. *m*ˢ ɔ: *mær* foreligger Vsp. 32, men *mjór* sst. 31; hertil slutter sig *mæ-fingr* (skr. me-) Hamð. 22; *mævar* (fem. pl.) rimbestemt Þ. Kolb. 3, 4, jfr. *mæ-* (mæv-): *sævar* Eyv. Lv. 14. Andre steder er formen skrevet med jó (eller engang som v. l. já): Bbreiðv. 3 (*mjóva*), Ótt. 1, 5 (*mjó* : *sjó* se ovf.), Lv. 1 (*mjór*), Þ. Kolb. Lv. 2 (*mjórar*), G. Súrs 25 (*mjó*), Skí 23. 25 (*mjóvan*); rimbestemt findes *mjó-* i 12. årh.: *mjó* (: *hó*) Hl. 35 a, *mjós* (: *ljós*) Geisli 3. Kompar. findes i formen *miavara* (v. l. *mjóv-*) Ytal 16. I sammensætninger *mjófingraðr* Rþ. 39, *mjótygil* Rdr. 19 og *fingrmjór* E. Skúl. 13, 1. Uvist er, om personnavne som *Mævi* og *Mævill* hører herhen. Derimod er et stednavn som *Mæveið* sikkert nok.

Der er altså faktisk flest eksempler på jó i dette ord,

men der mangler på den anden side heller ikke vigtige eksempler på tilfælde med æ.

Som ovf. bemærket findes der kun former som *hræ*, og dertil slutter sig *læ, fræ* (Eyv. Lv. 8); i litteraturen findes *frjó* flere gange.

Af alt dette må der, som det synes, sluttes, at former med æ har været meget almindelige i den ældre tid og så godt som udelukkende i visse tilfælde, nemlig gen. sg. og i sammensætninger. Enerådende kan de på den anden side ikke have været, da der jo senere findes former med jó og disse bliver netop de almindelige former, dog bortset fra sammensætningsled og ord som *hræ, læ*, hvor æ hele tiden er eneherskende. Hos Marstrander finder jeg kun ét ord, der her kommer i betragtning, nemlig *Sniaub* i mansk, hvilket skal være = *Snjáfjall*.

vá-ó. Lydforbindelsen vá skulde foran u i endelsen blive til ó (gennem vǫ́). Hvorledes optræder herhenhørende former i den ældre tid? Af alle de ord og ordformer, der her kan komme i betragtning, er der forholdsvis få, der virkelig forekommer.

Der er subst. *vǫ́n*, der skulde blive *ón*; denne sidste form findes Skí. 2, Am. 71 og dat. *ónu* Lok. 36, hvor den alle steder er rimbestemt og håndskriftlig overleveret. Derimod findes *vǫ́n* rimkrævet følgende steder: (*víglið* . .) *vǫ́n erum rómu* Hhund. I 25, *vǫ́n kvað mundu* (*veðrs* . .) sst. 12, *varða vǫ́n lygi* (*vér*) Am. 93, *lífs telk vǫ́n enga* Am. 90 (her kan ikke læses *ón*). Dette er allerede lærerigt; bægge former står samtidig ved siden af hinanden (bægge i det samme digt Am., dog fra 11. årh.). I skjaldekvad findes *vǫ́n* rimbestemt Eg. Lv. 29 (et vers, der måske er uægte), E. Valg, Þmáhl. 4 (læses her *ón*, vilde man få 3 rimstave), 11, Eirm. 5, vistnok også G. Súrs. 21 (der kunde læses her

færi-ón ór spónum, men det er dog vist ikke rigtigt). Det er klart heraf, at i det 10. årh. har formen *vǫn* været almindelig ved siden af *ón*, og vist mere almindelig end denne. At v i lighed med j har kunnet rime med vokaler må, trods de få eksempler der haves, anses for muligt. Men rim med *ǫ́* viser sikkert, hvor vi ikke har eller kan have ó-.

Af *vá* og *vápn* og flere andre findes i overlevering kun v-former. Ligeledes af *Vǫr* (gudindenavn), og her findes rim på *fár, sár* — *bǫru* (Haustl. 5, G. Súrs. 33, Korm. Lv. 19).

Af verbet *vesa* findes i overleveringen formen *óru* (*verar né óru* Hrafnsm. 2; her er der rigtignok at mærke, at hvis v rimer på ó — eller vokal —, findes der her en slem rimfejl; stedet taler for, at v og ó ikke helt var identiske som rimlyd; — *oru blóðs vanar* Höfuðl. 11; her findes *oru* f. *órut* med varr. *uorot, uaru*, hvilke former jo godt kan stå dér). Denne form findes også i litteraturen (3 gg. i Sth. Hom. se Ordf. s. 360, hvortil ialfald 1 expl. kan föjes fra cod. reg. Edd. HHjörv. 6. prosast.); derimod findes *vǫru-* i rim med á, ö følgende steder: Holmg. B. 6 (: *ár*), Hróm. 1 (: *nárungar*), G. Súrs 35 (: *sǫr*; her infin.), E. Skál. Lv. 3 (: *sár*), Hfr. 3, 9 (: *nárungum*). Ordet findes flere andre steder, hvor der kunde læses *ór-*, når man — på nogle af disse — går ud fra, at v rimer på vokal.

Jeg skal hertil knytte en omtale af pronomenet *várr*. K. Gíslason har behandlet dette ord i Aarbøger 1889. Han mener at kunne skælne mellem 3 tidsrum i dets udvikling. Til det første (til beg. af 13. årh.) henfører han en böjning med vá i forlyd i nom. acc. sg. ntr., gen. sg. og pl., samt i dat. sg. fem., ó i alle øvrige former. I det 2. tidsrum (til omtr. 1370) findes vá i alle former, i det 3. (til omtr. 1600) vó i alle (hvortil så kommer det 4. — nyisl. — tidsrum

med vo). Kun de to første tidsrum vedkommer os her. I det hele og store har K. G. ret. Men her må det ikke overses, at det her forekommende ó har en helt anden oprindelse (end at være opstået af vá), og det har uden tvivl været nasalt (jfr. den 1. grt. afhandl.). Men heraf følger ikke, at der ikke kunde have eksisteret former med *vǫ́r-*, dannede analogt, noget K. G. ikke synes at have villet anerkende. Der findes nu også, så vidt man kan se, kun ét eks., der strider mod K. G.s opstilling, nemlig *vǫ́r* i linjen: *spurðusk vǫ́r und vörðum | verk* (Bbreiðv. 6); men, hvis v kan rime vokalsk, kunde der jo her læses *ór*; jeg tror dog mere på formen *vǫ́r* her uden at kunne erklære verset for uægte. Et andet sted (se KG.s afhdl. s. 359) er Lok. 52: *telja vömm in vǫ́r* (hds. *vár*). Herom gælder det samme, men verslinjen er som bekendt noget tvivlsom.

Andre verber end *vesa* er *kveða, koma, sofa,* hvoraf der findes herhen hørende former *kvǫ́mu—kómu* osv. De findes i det hele ikke mange gange. *kvǫ́ðu* (ikke: *kóðu*) findes Hfr. 3, 2 (: *dáð-*), og 3, 15 (*láðs*); andre steder som i Ytal kan formen strængt taget ikke kontrolleres: *kvǫ́mu* (ikke *kómu*) inf. findes Tindr 1, 2 (: *nám*) — *kómu* findes i Stj. Oddadr. II 7 (: *rómu*) —. *Svǫ́fu* (ikke *sófu*) findes E. Skál. Lv. 1 (: *váf-*), Þdr. 6 (: *háf*).

Af andre ord er der kun *hvárr*, der kommer i betragtning; *hvǫ́ru* (ikke *hóru*) findes Hfr. 3, 20 (: *sár*), jfr. Þdr. 14 (hvor *stjór-* : *hvǫ́r-* danner halvrim; der kunde dog læses *stjór-* : *hór-*).

Det er alle de eksempler, der vistnok findes[1]. De viser, at former med vǫ́ var ret almindelige i 10. årh., for ikke at bruge et stærkere udtryk. De er rimeligvis at betragte

[1] Der findes andre ord som *sváru, Sváfu,* altid skrevne med vá. *kóðo* skrives i Edd. cod. reg. 30_{26} og 89_{18}.

som analogiformer, men da viser de, hvor gamle den slags former kan være og i virkeligheden var.

Forkortelse af vokaler. Marstrander har villet påvise forkortelse af (ai-) æi til i og ā til a, ó til o (f. eks. i et *Kolbinn, Oistin, Tomrair* = *þórarr, þorkell* og lign.) alt på grund af betoningsforhold; og denne forkortelse skulde være foregået allerede i første halvdel af 9. årh. Det er muligt, at dette er rigtigt, og det er i ingen henseende unaturligt. Som bekendt viser den senisl. udtale i navne på *þór-* tilbage på en forkortelse af vokalen (*þorsteinn, þorleifur, þuríður* men *þórhallur, þórdís*). Prof. Konráð Gíslason har i sin afhdl.: Forandringer af Quantitet i oldnordisk-islandsk (Aarbb. 1866) påvist en mængde eksempler på forkortelse af vokal foran to eller flere konsonanter; de under pkt. XV (jfr. XVII) anførte kommer her særlig i betragtning (*arna, att-, bals,* [*brjost,* sent], *brynn, dyrð, dyrka, dyrr, fjorði* osv.). K. Gíslason synes at betragte alt dette som sekundære, fakultative forkortelser. Det er nu alligevel spörsmål, om de er eller behøver at være det. Nogle af de pågældende forkortelser findes kun en enkelt gang, medens f. eks. eksempler på *dyrr, dyrð, dyrka, fjorði, haski* er ret talrige. Andre findes så sent — i det 14. årh. —, at de må betragtes som sekundære (og beroende på rimnød). Således f. eks. *stors* : *Snorra* (Ól. Brynj). Den almindelige teoretiske lære er jo den, at foran konsonantflerhed skulde en vokal overhovedet forkortes; når den ikke findes således i litteratursproget eller senere udtale, skulde det være på grund af analogi-restitution, jfr. Noreen[3] § 122, hvor det dog udtales, at forkortelsen »i visse dialekter« »i visse forbindelser« aldrig er indtrådt. Det hele er meget vagt. Heusler har (Altisl. elem. § 86—87) udtalt, at denne vokalforkortelse egenlig skulde gælde foran lang (dobbelt) konso-

nant, samt foran oprindelig konsonantforbindelse (som i *mestr*), og hvor en vokal var synkoperet (som i *eldr*); han hævder, at de ovenomtalte rim (som *dyrðar* : *yrði*) kun er poetiske licenser. Forholdet i irsk er heller ikke så omfattende, at det kan give os en almen regel, og egenlig ikke andet, end at forkortelsen var fakultativ. At en forkortelse i sidste led (ord som *Kolbeinn, Eysteinn*) har været almindelig allerede så tidlig, er noget, man a priori ikke skulde være tilböjelig til at tro, selvom man ikke vilde kunne benægte det helt. Det skulde da være forstadiet til den almindelige forkortelse i østnordisk (dansk) o. år 1000. Skjalderim og versene i det hele er ikke gunstige for antagelsen. Vi finder således i rim *-leifr þorleif* i Haustl., *-leikr* (*þorleikr* Þorgils Höll.), *-steinn, Aðalsteinn* Egill, *Hallsteinn* Hallst., *Eysteinn* Korm., *Vésteinn* Gísli, (*þorsteinn* 3 gange), Hofgarða-Refr. I alle disse tilfælde findes *-steinn* fuldt betonet og uforkortet. Det samme gælder f. eks. *Eysteinn* i en 3-stavelses kviðuháttslinje (Yngl. tal). I nutidsisl. er vokalen fuld tvelyd.

Hvad forkortelse ellers angår, kan der henvises til K. Gíslasons ovennævnte afhandling; den kunde suppleres ved ord som *afkart* (: *hjarta, fjarri*), *vart* : *bjartan* (Óláfsdr., sen). I *fjandi* er forkortelsen almindelig. Hvad særlig forkortelsen af ó i *þór-* angår, som Marstrander hævder for en så tidlig tid som den første halvdel af 9. årh., giver skjaldekvadene ingen vejledning. Alle de af Marstrander (s. 64) anførte mandsnavne med *þór-* (*þorfinnr, þorgeirr, þorkell, þorgisl*(*-gils*) *þorvarðr*)[1] udtales nu på Island med på kort o beroende lyd. Denne forkortelse synes altså at være så gammel i virkeligheden. Den findes også i *Þorðr* (af *þórðr*), *þorrøðr* (*þorðr* : *forðum* Bj. hitd., *þorðr* : *skorðu*

[1] *þormundr* findes næppe i nutidsisl.

sm., *þorðr* : *borða* Ingjaldr 13. årh., *þorrøðr* : *forðum* Sigvatr Lv. 21, men *þórrøðr* : *óra* Holmg. B. 8; her foreligger der måske en vilkårlig forkortelse hos Sigv.). I senisl. hedder det altid *þórð-*. Når Marstrander (s. 65 anm.) udtaler tvivl om, hvorvidt o i de anførte navne nogensinde har været langt, forekommer det mig utvivlsomt; skulde man da ikke vænte *þor-* allevegne? Som ovf. bemærket hedder det nu altid foran vokal og h *þór-* (*þórey*, *þórunn*, *þórhildr*), ja foran d (*þórdís*), og at dette ikke er en sen udtale, derfor borger et sted som *þórodds aðalbjóra*, (Bj. breiðv. 3) og *Þóralfr Hnikars bjalfa* (Islendingadr. 13), jfr. Eg. Lv. 10, hvor metrum kræver *þór-*. Der må da foreligge en virkelig lang lyd, som jo også må forudsættes ved bortfaldet af nasalen i þór- (f. *þonr-* el. *þunr-*). Vokalen er også lang i *þór-ness* (: *stórum*, Oddr breiðf.). I þórsdr. af Eilífr forudsættes en tostavet form af *þórr* (jfr. Hym. 23: *dáðrakkr þonarr*?), men hvorledes denne har lydt, er usikkert (*þonarr*?); dette må vel være en — iøvrigt meget interessant — arkaisme, da Steinunn, Eilífs samtidige, siger *þórr* (: *dýri*).

Aksentflytning og deraf følgende stavelsesammentrækning. Herom udtaler Sievers (Altg. metrik § 36, 1), at sammentrukne former overhovedet ikke findes i de ældre digte, og at yngre skjalde følger de ældres udtale (altså mod deres egen?). Dette er nu i det hele og store så uomtvisteligt, at nogen nærmere påvisning er ganske overflødig[1]. Dog er det måske ikke afvejen, her at omtale enkelte tilfælde. Her er da først ordene *fíandi* og *fríandi* at nævne. Den usammentrukne form findes i linjer som[2]: *vínheims fíandr sína* (Vell. 12), *Dags fríendr* (Ytal 11), *Saur-*

[1] Jfr. K. Gislason, Njála II, 235 f.

[2] Der kan også henvises til S. Bugge og E. Sievers i Beiträge zur gesch. d. deut. spr. u. litt. XV, 394 ff.

bœ fríendr auri (Holmg. B. 6). Disse er de mest sikre eksempler; enkelte steder kunde nok de usammentrukne former uden skade for metrum — uden dog at være krævede af dette — indsættes, f. eks. i en linje som (*frœnda* —) *fríanda hrørs* (Sonat. 4), men der findes på den anden side så mange utvetydige eksempler på de sammentrukne former, at de er uomtvistelige, f. eks. i linjer som: *mér hafa frœndr at fundi* (Holmg. B. 7), *frœndr ofstopa vændir* (Hásteinn 2, jfr. Þorm. þorg. dr. 13 og Lv. 3) og mange eksempler fra senere tider; *vissak fjandr at fundi* (G. Súrs. 29), *reyndak fyrr á fjándum* (sm. 2), jfr. *vísa fjandr* (Sonat. 24) og mange fra senere tider. Forekomsten af ordene i eddadigte og andre kvad i eddaversemål synes at tale for sammentrækning i det hele; vel kan de usammentrukne former metrisk tillades nogle steder, men de fleste steder bliver rytmen bedre ved de sammentrukne, f. eks. en *þínir fjandr flugu* (Hákm. 12), *fjandr sína alla ok frœndr þeira* (Hhund. II 37), *deyja frœndr* (Hávm. 76) osv. Det bliver derfor i höj grad tvivlsomt, hvorvidt det overhovedet er berettiget her at indsætte de ældre former. I hvert fald har de usammentrukne former dog endnu været kendt og anvendt i 10. årh. I dansk findes *frinta* (ɔ: *frœnda*) på Egå-st. (beg. af 11. årh.) og *fraꜷnti* på Tirsted-st. (omtr. samme tid); lignende findes i svenske indskrifter, se Runverser 62, 239 (*fiandi* findes ikke her). Russ. *Friant* findes 1024, hvad dette egl. repræsenterer, ved jeg ikke[1]. Det synes heraf med sikkerhed at fremgå, at disse to ord er de ældste, hvor sammentrækning har fundet sted. I modsætning hertil findes kun *fía* (*sús goð fía* Hym. 22), *fría* (*sá fœr es fríar*, utvivlsomt således, Hávm. 92, jfr. *kván fría sína* Sigsk. 8); der skal sikkert også læses *þik skal Freyr fíask* (Skí. 33) og

[1] Jfr. V. Thomsen: Saml. afhandl. I, 396.

þanns mangi fíar (Lok. 35) osv.; først i Málsh. kan formen *frjá* konstateres. — *Séa* 'at se' findes sikkert i linjer som *dagverks séa merki* (Hást. 4), *áttstórr séa knátti* (Þ. Kolb. 3, 9), henved 8 gange; deraf følger, at således må der læses Hák. 13: *á hann sjalfan séa*, samt i *fljóð séa reyk hvar ríðum* (Sigv. 3, 12); *es séa kunnu* (Reginsm. 23) og flere steder i eddadigtene, hvor den enstavede form også kunde stå; af metrum kræves den i *göngum baug séa* (Völ. 23), *knátt mögr séa* (Fáfn. 44). Af *vesa* findes *at gjarn séak* (Sonat. 23), *nema dauðr séak* (Hhund. I 20), sikkert også Hárb. 12: *nema ek feigr séa*, jfr. *þótt ek sekr séa* (sst. 9). *Téa* findes *Blóðøxar téa beiðask* (Eyv. Lv. 1), *mál téa mín at deilask* (þorm. 1, 15), *téa buðlungi* (HHjörv. 40), hvor enstavelsesformen jo kunde gå an. *Léa* findes i *fjaðrhams léa* (Þry. 3, metrisk krævet). *Kléaðr* findes Darr. 2. Gen. af *fé* hedder *féar* i *rán míns féar hánum* (Eg. Lv. 19, og da sikkert i *at féar afli* Arbj. 17, *es féar beiðir* Sonat. 16), *þjóf míns féar* (Anon. XI Lv. 13), ja så sent som i Ævidr. Örvar-Odds 67 må formen antages: *en vér auð féar; gefk þér míns féar* (Lok. 12), *mun míns féar* (Reg. 12), *auðins féar* (Sigsk. 36), *fjölð alls féar* (Guðr. II 25, jfr. Atlam. 94). Denne form synes enerådende, også dér hvor en enstavet form kunde stå; i norsk synes den enstavede form overhovedet ikke at have eksisteret, selv om former som sjaa senere findes. Af *kné* og *tré* findes ikke gen. pl. i skjaldekvad; derimod findes *til knia* (vel at læse: *knéa*) *þinna* (Akv. 37). Af *léi* findes acc. sg. i *ljósan lia* (snarere *léa*, Fjöls. 30).

Hvad lydforbindelse éu (éo) angår, er den vanskeligere at kontrollere, også fordi former af den art overhovedet findes ret sjælden; hvor de findes, viser metrum som oftest ikke med sikkerhed, om der foreligger den ene eller den anden form, f. eks. *meir sjámk* (f. *séumk*) *hitt an hæru*

(Gunnl. Lv. 6), *þó sjámk* (f. *séumk*) *hitt at hlæðir* (Sigv. 3, 6); jfr. *siam* (f. *séum*) *þá roðru* (Atlam. 20), *þat séum reið at ráði* (Korm. Lv. 40), *es eigi sjámk* (f. *séumk*? Hhund. II 18), *þó sjámk* (f. *séumk*) *meir of Munin* (Grí. 20); *or knjám* (f. *knéum*) *hrundit* (Hym. 32). Kun ét sted lader tostavelsesformen sig konstatere, og det er meget vigtigt, nemlig i *fyr vífs knéum* (Guðr. I 13).

Resultatet af alt dette er, at der er en overvejende sandsynlighed for, at en aksentflytning af den her behandlede art endnu ikke har fundet sted i det 10. årh. undt. i de først nævnte ord (participier af *fía* og *fría*).

Sammentrækning af é + i. I det yngre sprog findes her gennemgående sammentrækning allevegne (eller, om man vil, bortfald af i). Ikke således i den ældre og ældste tid. Da var det modsatte tilfældet, dog ikke helt uden undtagelser, som vi straks skal se.

Der er her for det første konjunktiviske former i nutid af *séa* og *vesa*. Af det første kender jeg kun formen *séi* så sent som i Háttat. 55 (*Hverr séi jöfra ægi*, sål. hdss.). I eddadigte findes linjer som: *þótt fagrar sér* (Sigrdr. 28), her kan både læses *sér* og *séir*, rytmen taler snarest for det første; *þaus allir menn síðan of sé* (sål. hds., Hárb. 19), *síðan æva sé* (Skí. 26; her synes formen *séi* at være mulig), *at við illu sér* (*sjáir* pap. hds., Sigrdr. 37; her gælder det samme).

M. h. t. præs. conj. af *vesa*: *séir, séi* osv., kunde der henvises til Skj. spr. s. 94. Der findes afgjort, hvad man også væntede, usammentrukne former, endogså langt ned i tiden, således i Merl. I 8, 37 (ved lærd efterligning?, ti her findes også *sé* i linjens slutning: *hvé at spjöllum sé* II 95, jfr. Gríp. 3); men sammentrukne former findes utvivlsomt også, især kan sådanne konstateres i linjens slutning som: *ef Eiríkr*

sé (Eirm. 5[1]), *þótt ljótt of sé* (sål. hds.. Eg. Lv. 25), *es öðrum sé* (Sonat. 17) osv. Men også i linjer som *reið sé rögn ok Óðinn* (Eg. Lv. 19), *mein þótt smátt sé und einum* (Hfr. 3, 27), *hver sé if nema jöfra* (Vell. 32) osv., *at hér úti sé* (Skí. 16) *hygg at þitt Atli sé* (HHjörv. 20), *heill á sinnum sér* (Vafþr. 4) osv. (se f. eks. Gering: Wörterb. sp. 1121) synes sammentrækningen sikker. På den anden side findes også usammentrukne former som f. eks. *þótt frægr séir* (HHjörv. 10), *þótt fróð séir* (Guðr. I 12), *hygg at feig séir* (Sigsk. 31), *þótt mér leiðr séir* (Guðr. II 39), *sem lauf séi* (Guðr. I 19), *jafnrúmt séi* (Sigsk. 65), *nema á njósn séir* (Hávm. 112), *ef vreiðr séir* (Lok. 15). Af *léa* findes *léi* i *léi þér æ friðdrjúgrar farar* (Gróg. 11), hvor *léi* er metrisk tilladt. Heraf synes at fremgå, at i 10. århh. stod bægge former ved siden af hinanden. Derimod er en form som *féi* (af *fé*; herom kan henvises til Skj. spr. 27), *knéi* (kun én gang, *ok á knéi kalinn*, Hávm. 3, hvor formen synes sikker) enerådende i tiden för 1100.

S a m m e n t r æ k n i n g af (á—) ǫ́—u finder overhovedet ikke sted. För 1100 findes kun 2 eksempler på denne, hvoraf måske det ældste endda ikke er fuldt sikkert. Det er *hǫ́m* (eller *hóm* af *hó-um*?) i *ok hǫ́m loga himni* (Þdr. 14). Det andet eksempel er: *sveið ófǫ́m at Jómi* (Arn. 3, 8), og her er formen vist sikker nok. Er denne sammentrækning begyndt i sådanne dativer?

R. Vi skal nu se, hvorledes skjaldekvadenes behandling af denne lyd er. De forudsætter for det første assimilation af denne lyd med foranstående lyd (l, n, r, s) i den udstrækning, vi kender det fra litteratursproget, og hermed stemmer fuldstændig forholdet i de ældste indskrifter[2] samt i irsk, hvor der findes *erell* (848), *Badbarr*, *Agonn* osv.

[1] I min skjaldekv. udg. er her og andre steder trykt *séi*, næppe rigtigt.

[2] Når jeg her taler om »de ældste indskrifter«, menes naturligvis de ældste i det yngre alfabet.

Denne assimilation er således ikke yngre end fra o. 800, men meget ældre, hvad Eggjum-indskriften klart viser.

Vi har ovf. set, hvorledes det forholder sig med R i svensk og dansk, nemlig at lyden langt ned i tiden ikke er falden sammen med r (det er vel sket til forskellig tid i de forskellige egne); vi har tidligere set, at de norske indskrifter frembyder et andet billede, idet R-lyden dér kun i forsvindende grad er betegnet. Deraf skulde man slutte, at R og r var falden sammen i lyd ialfald ikke senere end ved midten af 10. årh. Herimod strider naturligvis ikke, at Marstrander kan have ret i (s. 116), at bægge lyd ved 800 endnu har været skarpt adskilte, hvad han mener fremgår af den irske gengivelse, men når han tilföjer, at R »holdt sig som sådant (ɔ: som et tydelig palatalt r) i de tidsrum de irske kilder spænder over (800—1200)«, da må dette betegnes som et stort spörsmål, såfremt disse ord skal gælde for det norsk-islandske sprog, som det taltes. De irske kilders betegnelse — er den da andet end en konservativ, konstant skrivemåde, hidrørende fra de ældste kilder?

Vi skal nu i al korthed se, hvorledes skjalderimene stiller sig til spörsmålet.

Der findes da en mængde »rigtige« rim, vokal + R rimet på vokal + R; dette hænger sammen med, at der ikke er så få ord (og former), der har (især) ei + R i roden (*fleiR-*, *meiR-*, *geiR-*, *þeiR-*). Således findes f. eks. *meiR* : *geiRa* (Eg. Lv. 12. 32), *fleiRi* : *þeiRa* (Höfl. 7), *FreyR* : *dreyRa* (Korm. Lv. 30. 31), *væRi* : *hœRa* (sst. 34), *tveiR* : *þeiRa* (sst. 36), *tvæR* : *næRi* (sst. 49), *reyR* : *dreyRa* (Jórunn 3) osv. osv. Men der findes også på den anden side ikke få »urigtige« rim fra den samme tid og de samme skjalde: *heyRi* : *Sýrar* (Korm. Sig. 1), *þeiR* : *fári* (Korm. Lv. 1), *EiR* : *skærur* (sst. 5), *mæR* : *bæri* (Korm. 47), *Týr* : *taura* (sst.), *skúrar* : *þeiRa* (sst. 53), *véR* : *fórum* (sst.

59), *dreyʀugt* : *eyri* (sst. 64), *bárum* : *hæʀa* (Hólmg. B. 1), *fúrs* : *fleiʀi* (Hást. 2. 3), *örr* : *heyʀir* (G. Súrs. 15), *Eiʀ* : *aura* (sm. 19), *ár* : *væʀa* (sm. 29), *atgeiʀa* : *úrar* (Eg. Lv. 4), *-geiʀi* : *fœri* (sst. 28), *maʀ* : *báru* (Haustl. 3), *Eiríks* : *geiʀa* (Eyv. Lv. 6), *skúrar* : *nœʀir* (Gráf. 6), *stóran* : *heyʀa* (Vell. 1) osv. Man kunde mulig sige, at i halvrimslinjerne forelå der intet rim overhovedet, men de helrimslinjer, der findes, gör sagen utvivlsom. I slutningen af 9. og i det 10. årh. må lydene ʀ og r have ligget så nærved hinanden, at de betragtedes som identiske. M. a. o. skjaldekvadene viser ganske det samme som de norske indskrifter. Det forekommer mig således, at Marstrander ikke kan have ret, når han (l. c.) hævder, at den nynorske form Taarje (= *Þorgeiʀʀ*) og lign. viser, at lydene »i senoldnorsk tid« har været forskellige; det synes mig utænkeligt. Der må være andre grunde til bortfaldet.

Nasalitet. Om denne kan man kun være kortfattet. Skjalderimene viser overhovedet, ligesålidt som Brages vers, ikke spor af nogen nasal udtale, ganske sikkert ikke fordi nasalitet ikke fandtes i sproget — det fremgår af den 1. grammatiske afhdl., at den fandtes —, men fordi der var uoverstigelige vanskeligheder ved rigtige rim på dette område. Skjaldene har ment at måtte se bort fra den lydnuance. Vi finder rim som *stól* : *Ála* (Eg. Lv. 26), *fœlinn* : *Ála* (Eyv. Lv. 5), *stórr* : *órar* (Hólmg. B. 13), *vér* : *þóri* (Tjörvi) osv.

Assimilation. Også herom kan vi være kortfattede, idet der kan henvises til, hvad der ovf. er udviklet under behandlingen af Brages sprog. Der findes, som ovf. blev bemærket, intet spor til, at ht ikke skulde være assimileret til tt (f. eks. findes *fljótt* : *dróttinn* Haustl. 15 osv.), jfr. nu Eggjum-st. Jeg anser det unødvendigt, at gennemgå assimilationerne systematisk. Kun skal bemærkes, at der fin-

des assimilation af nk til kk i *akkeri* (dog først ved år 995), jfr. irsk accaire, og i *Frakkar* (Vell.). M. h. t. assimilationen nþ—nn (jfr. ovf. 226) kan henvises til sådanne rim som *annarr* : *manna* (Glymdr. 9), *runnr* : *kunni* (Haustl. 9) osv. Kun hvor en vokal er synkoperet, findes assimilation meget sent, f. eks. i dat.: *miðli, miðlum*; disse former findes helt ned i 13. årh., medens *mill-* først findes hos Þjóðolfr Arnórsson (*illa* : *milli*; *Frilleifr* : *snilli* findes i Háttal.).

vr. Marstrander går, mærkeligt nok, ud fra (s. 108), at v i forlyd endnu ikke var bortfaldet »i det 10. årh.«. Dette spörsmål er, især hvad eddadigtene angår, tidligere blevet grundig behandlet, særlig under polemikken om eddadigtenes alder i forrige århundrede. Der blev da fremdraget alle eller de fleste eksempler, hvor v findes bevaret. De er følgende (jeg udelader usikre eksempler, især sådanne, hvor v af udgivere tilföjes uden at det er nødvendigt): verb. *reka* : *en at virði vrekask* (Hávm. 32), *þess mun Víðarr vreka* (Vafþr. 53); adj. *reiðr* : *vega gakk* | *ef vreiðr sér* (Lok. 15), *vilkat at it vreiðir vegisk* (sst. 18), *ok væri þá at þér vreiðum vegit* (sst. 27), *sæi maðr þik vreiðan vega* (Fáfn. 7), *hvars skulu vreiðir vega* (Fáfn. 17. 30, Sigrdr. 27); subst. *reiði* : *vín í Valhöllu* | *vreiði sáusk Húna* (Akv. 2). Det ses heraf, at det er for det første meget få ord, hvor forlyds-v kan konstateres, og dernæst, at *vreiðr* kun forekommer i stereotype forbindelser (sammen med *vega*); så er der kun *vreka* (to steder i det meget gamle Hávm.) og *vreiði* (1 gang i det gamle Akv.). Jfr. hermed hvad der nedenfor anføres af former uden v.

Vender vi os til skjaldekvadene, findes følgende eksempler: *vildit vröngum ofra* (Ragnarsdr. 19), *vrongu varrar gungnis* (Eg. Lv. 47), men ordet er ikke ganske sikkert, der findes v. l. *vrungu*, men *vrongu* er vel det rigtige, = *vröngu*,

jfr. Bragi), *vreiðr stóð Vrösku bróðir* | *vá* . . (Þdr. 21), og måske et usikkert eksempel til, *reiðr mælti svá leiðar* (Haustl. 11), hvor man har villet rette *veiðr* til *vreiðr*. Det er altså höjst to ord *vrangr* og *vreiðr*, der her er tale om, og så stedet fra Eilifr, hvor vi atter netop møder *vreiðr* (jfr. eddadigtene) og så det nye *Vröskva*; det er för bemærket, at Eilífr bevidst arkaiserer. Hans ordformer bliver derfor langtfra vidnegyldige i almindelighed. At disse former, med vr, ikke var gået ud af bevidstheden, ialfald ikke den lærde, i 13. årh., derom vidner Óláfr hvítaskálds bemærkning i hans Málskrúðsfræði (Isl. grt. II 86), hvor han kalder dette for »den gamle v-anvendelse« (vindandin forna, vindandi af venð, det angels. navn på v.).

Men hvorledes forholder det sig nu med andre ord, hvor sproget har haft v i forlyd? Det skal vi nu se. Vi finder i eddadigtene alliterationer som *ró* : *reiði* (altså *reiði* uden v, Atlam. 78), *röskr, rœða* : *reiðr* (sst. 54), *rúnar, rísta* : *rengði* (ikke vr-, sst. 4); dette digt er dog ikke ældre end fra 11. årh., — *rík-* : *róg* (ikke vr-, Hhund. II 29, HHjörv. 6), *römm* : *róg* (Sigdr. 37), *Rín, ráða* : *róg* Atlakv. 27), *rægja* : *ráða, ró* (Lok. 55), — *reini* (f. *vreini*) : *reini* : *rödd* og *reyna* (HHjörv. 20. 21), — *rata* (f. *vrata*) : Háv. 5. 18, Alvíssm. 6, på grund af alliterationen her (v : v) kan *rata*, der er udenfor den, ikke begynde med v; Hhund. II, Hávm. og Atlakv. hører til de ældste digte. I skjaldekvadene findes følgende (hvis jeg intet har overset): *reiðr* : *reiðr af Reifnis skeiði* (Rdr. 11); dette er meget vigtigt; *gerðum reiðir róstu* (Eg. Lv. 7), *reið* : *rík* (Korm. Lv. 40), *reið* : *rögn* (Eg. Lv. 19), *reiðask* : *ráð* (Hólmg. B. 8); *reiði* (subst.) : *rík* (Arbj. 3), *reifðir* : *róg* (Harkv. 16); — *róg* : *rógs* : *ræsis* (Eg. Lv. 15, Sindri 8; Glúmr 1, 2, Vell. 7, Karlevi), *rógs* : *randar* (Korm. Lv. 59), *rógs* : *rekka* (Hfr. 2, 7); — *rist* (f. *vrist*) : *réttumk* : *risti* (Korm.

Lv. 1); — *Rindr* (anses for at have v i forlyd) : *réð, reiði* : *Rindr* (Korm. Lv. 62); — *röng* (subst., for vr-) : *roðnum* : *röngum* (Harkv. 5); — *reka* : *rekit* : *Rögnvalds* (TorfrE. 2), *rausnar* : *rak* (Gldr. 2), *rekr* : *Rakna* (Eyv. Lv. 2, Þmáhl. 8); — *røskvask* (hvis f. vr-) *rand-* : *røskvask* (Sonat. 11). Om *ríða* (f. *vr-*), *róta* (f. *vr-*) har haft v i forlyd, hvor disse ord findes, kan hverken ses af alliteration eller andet. — [Af v foran l er ethvert spor forsvundet].

Af alt dette, forekommer det mig, er der kun én slutning at drage, nemlig den, at allerede i den første halvdel af 9. årh. er v foran r i uddøen (man lægge mærke til, at Bragi har *reiðr* ved siden af *vrangr*) og dør ud i løbet af århundredet, dog således at det bevares i enkelte konstante (stereotype) sammenstillinger og vendinger og i ganske enkelte tilfælde, der blot beviser, at bevidstheden om disse former ikke helt var uddød, samt hos en enkelt arkaiserende skjald (Eilífr). Denne bevidsthed kunde så meget mere holde sig, som v i enkelte norske dialekter holdt sig og har holdt sig lige til nutiden. I henhold hertil må Marstranders ovenanførte udtalelse korrigeres.

Vi skal nu gå over til forskellige andre enkeltheder.

Enklitiske ord med vokalbortfald. Det drejer sig her om pronominalformer som *ek, es* — dette også som verbum —, *mik, mér, sik.*

ek—'k. At dette ord er blevet brugt enklitisk ɔ: trukket sammen med verbet (1. pers.) — men ikke andre ord — i en meget stor udstrækning og i selve det almindelige talesprog, det er der flere ting der viser. For det første det, at det så hyppig findes således i de ældste skrifter og håndskrifter. Vi finder det hos Are (*iocc*, skr. *ioce*, Islb. prologen, *sýndac*, sst., *vasc* kap. 9, *heitec*, skr. *heiter*, slutn. af slægtreg.), i de i Ordförrådet benyttede tekster findes det henved 45 gange

(o. 28 gange i Stockh. Hom., 14 gg i 645; et sted i Plac. dr.). Og senere findes det sporadisk i håndskrifter (jfr. K. Gislason Frump. s. 228 f., hvor cod. reg. af eddadigtene er excerperet; at det her findes så ofte, viser, hvor velkendt det var). En anden omstændighed er Víga-Glúms ed — hvorom sagaen fortæller kap. 25 —: . . . . *ek vark at þar ok vák at þar ok rauðk at þar odd ok egg* (dette kan også læses: *vark-at, vák-at, rauðk-at*; efter som man udtaler *at* mere eller mindre fast knyttet til foranstående ord, bliver sætningen henholdsvis nægtende eller bekræftende; dette viser tillige, hvor let og almindelig brugt nægtelsen dengang, ved år 1000, var). Jfr. også forholdet i de urnordiske runeindskrifter. Hertil svarer nu former i digtene. Der er ovf. henvist til eksempler fra eddadigtene (i Frump.), og der kunde anføres en mængde eksempler fra skjaldekvadene. Hvor det nægtende *-at* (*-a*) föjes til, er 'k altid indsat mellem dette og verbet (*emka, berka* osv.). Også dette har sin betydning, da subjektet (*þú*; *hann, hún, þat*) ikke indskydes i 2. og 3. person i samme tilfælde; heraf kan kun sluttes, at 'k var eller føltes som en integrerende del af verbet. Det følger af sig selv, at skjaldekvadene ikke giver et stort antal af eksempler på verbum + 'k i rim, da 1. person findes ifølge sagens natur forholdsvis sjælden, og dette antal indskrænkes yderligere ved, at verbum + 'k i rim kun kan findes i enstavelsesformer. Vi finder *sék*:*búki* (Kerling Eyrb.), *hykk* (f. *hygg*(*e*)*k*) : *støkkvi* (Ein. skál. Lv. 1), og efter 1000 *vask*:*haska* (Sigv. 13, 25, Arnórr 5, 12), *hykk*:*flokki* (Þjóð. A. 1, 7), *hykk*:*rekkar* (sm. 3, 24, jfr. 20), *sék*:*leika* (Sneglu-H. 1) og flere senere (især *hykk*). Af alt dette mener jeg, at man er fuldtud berettiget til at antage, at man overhovedet har sagt og benyttet — i daglig tale — den enklitiske form, og at denne derfor med rette kan og bör indsættes

i skjaldekvad (og eddadigte), hvor ikke metrum kræver det modsatte. Det forekommer mig også, at rytmen i det hele vinder ved sammentrækningen, Jeg anfører et eksempel af Eyvindr (Lv. 10):

Einn dróttinn hefe ec (læs: *hefk*) *áttan*
jöfurr dyrr an þik fyrra
bellir bragningr elli
bið ek eigi (læs: *biðkat*) *mér ens þriðja;*
trúr var ek (læs: *vask*) *tyggja dýrum*
tveim skjöldum lék ek aldri
fylli ek (læs: *fyllik*) *flokk þinn stillir*
fellr á hönd mér elli.

I 6. linje er *lék ek* ligefrem metrisk urigtigt, der må enten læses *lékk* eller blot *lék* med udeladt (underforstået) *ek*, snarest det første. Lige så sikkert som dette forekommer mig at være, lige så vist er det, at der kan findes usammentrukne former — og ikke blot i det selvfølgelige tilfælde, hvor *ek* var betonet —, men de er i forhold til det store antal tilfælde, hvor *ek* kan eller bör sammentrækkes med verbet, ret få, og da kan det endda undertiden være tvivlsomt, om ikke skjalden selv har udeladt *ek*. De eksempler, jeg har optegnet, er følgende: *mest selda ek mínar* (Eyv. Lv. 14, og her kan endda *ek* være betonet, og er det vel snarest), *en ek Viðris ber* (Hfl. 1, men her kan *ek* udelades jfr. 25), *hvé ek yrkja fat* (sst. 19, ligeledes), *þanns ek veit* (el. *þann es veitk*?, St. 20), *rauðmeldrs kná ek reiða* (Eg. Lv. 12), *leik ek við hal bleikan* (sst. 29), *váfallr em ek skalla* (Eg. Lv. 44; her er *ek* næppe stærkt betonet), *snimr trúða ek brúði* (Korm. Lv. 23), *heldr vilda ek hölfu* (Korm. Lv. 24), *Digla bauð ek dregla* (sst. 44), *geng ek geira þingi* (Holmg. B. 2), *Fell eigi ek fullum* (G. Súrs. 7), *skilit frá ek fyr skylja* (Hfr. 3, 11, men her synes *ek* stærkt betonet), *skiliðr em ek*

við skylja (sst. 27; ligeledes), *gunnmás sem ek kunna* (sm. Lv. 12), *Lítt hirði ek lautar* (sst. 19), *síð fregn at ek kvíða* (Jökull 1; betonet), *mjök em ek vátr af nökkvi* (Hfr. Lv. 26), *mislöng sem ek vissa* (Þ. Kolb. 3, 9), [*hrings fekk ek brand á þingi* Þormóðr Lv. 8, her bör *ek* helt udgå], [*hræðumk ek við Óðins* Sigv. 3, 5 og *Mista ek fyr austan* sst. 8, her er *ek* betonet bægge steder, uagtet man ikke egenlig væntede det, ialfald ikke sidste sted], *Görbœnn mun ek Gunnar* (Sigv. 13, 4), *hlíti ek fyr hvítan* (sst. 12, men her er dog *ek* betonet), *minnumk ek hvar manna* (sst. 24, her er det samme vistnok tilfældet). Det er, som man ser, et meget ringe antal tilfælde, især når man ser bort fra de betonede *ek* (hvor man ikke ser den egenlige grund til betoningen)[1]. Angående *ek* i cod. reg. (Edd.) kan henvises til min afhdl. i Arkiv XXVII s. 367 f. (Stedord i vers); her hedder det: »Hvad *ek* angår, skrives det . . meget hyppig sammen med verbet, dels således, at der foran verbet står *ek* (stedordet altså 2 gange), ialt omtrent 77 gange . . dels bagefter former med tilföjet nægtelse (som *fanka ek*) omtrent 34 gange . . Uden foregående *ek* föjes *-k* til verbet omtrent 50 gange. Det er således et ganske anseligt antal eksempler på sammentrækningen, og de fører, forekommer det mig, et ret veltalende sprog« (jfr. også H. Gerings Wörterbuch for eddadigtenes vedk.). Dertil er föjet den bemærkning, at de overflødige *ek* føles som ganske overflødige.

e s — ' s. Også her findes enkelte sammentrækninger, bevislige ved rim: *þás með fylki Frísa* (*Fr. f.* hds.; Vell. 28), *þars íþróttar hersar* (Þdr. 13), *Sás með Sygna ræsi* (Hfr. Lv. 10), *Nús of verk þaus vísi* (Þjóð. A. 3, 18), *Svás ef Rauma ræsir* (E. Skúl. 5), *Nús oss þaus vann vísi* (sm. 6, 57, hvis

[1] Især efter former på *-umk* (*börðumk*) findes *ek* tilföjet; her kunde det jo ikke föjes enklitisk til.

Nús er her den ene rimstavelse), *hvés ef hleypk at krúsi* (Bjúgar v.); i alle disse tilfælde er 's verbum. I denne forbindelse må der mindes om det vigtige *hins* = *hinn es* på Karlevi. Som et kuriosum kan også erindres om den — sikkert ved misforståelse — bevarede form *hvats* (dette er blevet opfattet som gen. af *hvatr*, hørende til det følgende: *miðjungs*), Haustl. 8, det er = *hvat's* ('s relat.). M. h. t. sammentrækningen gælder væsenlig det samme som om *ek*. I hundreder af eksempler vil rytmen vinde ved sammentrækning; i sammenligning med mængden af disse steder er de steder meget få, hvor sammentrækning ikke finder sted.

a) relativum: *Hinn es varp á víða* (Rdr. 20), *þann es áðr frá Írum* (Sindri 5), *nú fank þann es ennis* (Eg. Lv. 13), *þær es lungs fyr löngu* (Snæbjörn 1), *þann metk hadd es hodda* (Korm. Lv, 7), *Veit hinn es tin tannar* (sm. 39), [*þær es jarl und ǫrum* (Þ. Kolb. 3, 4)], *slíkt rán es getk hánum* (Eg. Lv. 17), *esat þeir tolf es skelfi* (sst. 39), *þeim es austr* (Hál. 15), *þróttar orð es þorði* (Gráf. 7), *þeim es stýrðu Beima* (sst. 12), *hundmargs es rann undan* (Þ. Hjalt. 2), *þær es vaxnar váru* (Anon. (X) B. 7).

b) partikel: *vilgi slakr es rakðisk* (Rdr. 16), *Eðr of sér es jötna* (Haustl. 14), *börð es gramr hefr Fjörðu* (Gunnh.), *landvörðr es brast Hörða* (Eyv. Lv. 7), *morðvöndr es hjók randir* (Korm. Lv. 28), *sára·þorns es mornar* (Hróm. 1, og her et eks. til), *hræs es kømr at sævi* (Þ. Þyn), samt 4 exx. til.

c) verbum: *heldr es vant en vildak* (Eyv. Lv. 1), *fox es ilt í ǫxi* (Skallagr. 3), *niðrbjúgt es nef* (Stefnir 1), *eiðsært es þat greiða* (Eg. Lv. 16), *ár sagt es þat várum* (Holmg. B. 6), — samt i en 26 exx. til, alle af samme art. Heraf er det klart, at det er verbet, der forekommer hyppigst usammentrukket, noget som er let at forstå.

Hertil skal föjes, at *es* ofte findes i en linjes begyndelse,

begyndende en ny sætning, hvor det ikke uden skade for formen kan sammentrækkes med et foranstående ord[1].

For eddadigtenes vedkommende kan der henvises til H. Gerings Vollst. Wörterb. Her er forholdet, så vidt jeg kan skönne, analogt med det, skjaldekvadene frembyder. I det overvejende antal af tilfælde kan 's (relat., part.) sammentrækkes med foranstående ord, men der findes eksempler, hvor det ikke lader sig göre, linjer som: *þeir es sóttu*, (verb.), *mál es dverga*. — I cod. reg. skrives 's (ikke som verbum) ikke sjælden sammen med foranstående ord: *þats* (z, tz), *þannz*, *þeims*, *þeirs*, *þærs*, *hvars*, *þars*, *þegars*, *síðans*, *sems*, — ialt over 40 gange (jfr. Skj. spr. s. 82 og Wörterb.).

I henhold til alt dette må det antages at være rigtigt at skrive 's som enklitisk i de flest mulige tilfælde.

mk, m(ʀ). Den sidste af disse former, ɔ: m (af *m(e)ʀ*, dativ) antages at foreligge enkelte steder. Disse steder er: *erum* (v. l. Rdr. 14, to hdss.; Hhund. I 25, Sonat. 1, Egill Lv. 35 v. l., 44 v. l., Kveldulfr, Korm. Lv. 15, Hallfr. Lv. 9 v. l. kun i Flatøb., 13, Jökull 1 v. l. i flere hds., Sigvatr 2, 4 ligeledes, — for ikke at gå længere ned); — *varum* (Sonat. 6 v. l., Gísl. Súrs. 13 v. l., Þloft. 2, 3 v. l.), — *stöndum* (skr. *stundum*, Korm. Lv. 39), *tjáðum* (Egill Lv. 26, sål. to hdss., det 3. *-uuzt*), — *snertum* (Korm. Lv. 62). Dette antal er, i betragtning af de vanskeligheder, der var for sådanne formers bevarelse, ikke så ringe. Og man kunde være fristet til eller mene sig berettiget til at antage, at den slags former burde antages og opføres langt hyppigere, hvor hds.

[1] Dette er et af de mange beviser for, at et vers i virkeligheden består af 8 linjer (og ikke 4 »langlinjer«). Jeg henviser til linjer som *ok varð hinn* | *es Alfr of vá* (Ytal 12), *né þann enn* | *es öðrum sé* (St. 17), *þekkir hinni framsóttu* | *es fugls rödd kunni* (Harkv. 2, jfr. 9), *þat verðr mörgum manni* | *es* osv. (Eg. Lv. 38, jfr. 42) osv. osv.

har -umk (-umz), f. eks. i *gafumk* (Rdr. 7. 12, jfr. Sonat. 24), *létumk* (Kveldú.), *buðumk* (Hfl. 2), *urðumk* (Eg. Lv. 27), *hétumk* (Eg. Lv. 43), *réttumk* (Korm. Lv. 1), *fellumk* (Gráf. 11), *hnekðumk* (Sigv. 3, 4) osv. Ligeledes i alle *þykkjumk, þóttumk,* og i det hele i de tilfælde, hvor verbet styrer dativ, eller hvor den til verbet föjede dativ styres af en præposition som i *brinnumk feldr fyrir* (Grí. 1). Når nægtelsen föjes til, hedder det rigtignok altid f. eks. *erumka*, men der er intet til hinder for at antage, at k her er tilföjet analogisk, og at formen oprindelig har været *eruma*. Endnu tilföjes blot den velkendte kendsgærning, at verbet har »flertals«-formen, der jo i præsens er den oprindelige -u-form, men som i præteritalformer af stærke verber beror på analogi, og disse sidste former går helt tilbage til Brage (*gáfum*(*k*)). Ang. 3. person (former som *verpumk*) henvises til E. Wessén: Tvenne bidrag 1917 og A. Kock (imod Wessén) i Arkiv XXXV.

mk föjedes oprindeligst til verber, der styrede acc., og først og fremmest til 1. pers.; mk blev da det enklitisk tilföjede objekt, f. eks. *eggjumk* 'jeg ægger mig', *minnumk* 'jeg minder mig', *gerðumk* 'jeg gjorde mig' osv.; når der så föjedes et prædikativt ord til, skulde det sættes i acc., men dette føltes ikke som naturligt, da *ek* (underforstået eller ej) blev det dominerende, medens det enklitiske mk opslugtes af verbet; derefter blev f. eks. (*ek*) *gerðumk reiðan* til (*ek*) *gerðumk reiðr*; dette sidste er det, der udelukkende findes, så langt vi kan komme tilbage. Men også i 3. pers. findes det samme at være tilfældet (hvor da prædikatsordet naturligvis står i acc. eller ntr. som i prosa: *höfumk* (hds. *hofum*) *orkn of skemðan* (Þ. Kolb. Lv. 5), *slíkr höfumk* (hds. *hofum*) *synðar auki* | *sótt* (Harms. 17[1]).

[1] En lærd, men ulogisk form anvendes som det synes sst. 47: *sár sótt aukumk* (= *eyksk?*) *mér í slíku.*

s k, s(R). Man væntede fuldstændig tilsvarende forhold ved sk og sR (af *sik* og *séR*). Men her findes i den skrevne litteratur kun former med sk (eller den lyd, der træder i stedet for denne: z, tz, zt, st osv.). Man væntede former på s (eller ss), således som sådanne formenes at findes i svenske runeindskrifter som *aitaþis, entaþus* — hvor man dog væntede -sk-?; der kan henvises til Noreen: Altschw. grt. § 570, og 238, 5 (hvor *beþass* anføres fra lovhds.), og Runverser s. 117. Der kan næppe være tvivl om, at man i de ældste digte vilde være berettiget til at indsætte former på -s; at der dog ret tidlig er sket sammenfald med -sk, eller, at det er dette der har opslugt -s, synes at fremgå af håndskrifternes skrivemåde (i 13. årh. findes et rim som *lásk* : *háski*, hvor *lásk* = *lá sér*). Også her findes der eksempler på -s(R), der egenlig styres af en præpos., som *hefs*(*k*) *lind fyrir* (Vspá 50) = *hefr lind fyr sér*. Den dativiske funktion er også tydelig i eks. som *fás*(*k*) *at virði vel* (Hávm. 116, hvor -s dog er = *þér*), *hófs*(*k*) *af herðum* (Hym. 37, = *hóf sér*), *hafas*(*k*) *und linda drepit* (Harkv. 23), *hamri fórsk í hœgri hönd* (Rdr. 15; = *fór sér*) og mange andre. Rimeligvis har man også følt den dativiske funktion i sætninger som *þik skal Freyr fías*(*k*) (= *fía sér*, Skí. 33), i verber som *leiðas*(*k*), *þykkjas*(*k*) og flere lign., samt, reciprokt, i *erus*(*k*) (er for (mod) hinanden).

s k er oprindeligst i 3. pers. sing. og plur. og kun dér, og først og fremmest i sådanne verber, hvor der virkelig er tale om en handling, subjektet udøver mod sig selv, f. eks. *hann lætsk* (*læzk*), *þeir látask* 'han, de, siger sig (om sig)'. Herfra er det også ført over til andre verber, uagtet der ikke var tale om nogen selv-handling, f. eks. *reksk, rekask*; formidlingen skete måske ved sk = 'hinanden', der findes i de ældste digte som *verðask* 'blive [til bane] for

hinanden', *drepask* 'dræbe hinanden', *berjask* 'slå hinanden', *finnask* 'finde hinanden', *kveðjask* osv. Så opstår efterhånden den medio-passive form og bliver almindelig. Efterhånden har så denne form (sk) trængt sig ind i 1. og 2. pers. sing. og plur., *ek býsk* (ved siden af *ek bjóðumk*), *þú býsk* (= *býðr þik*), *vér bjóðumsk* (men her virkede den gamle singularform således, at det fakultativt blev til *vér bjóðumk*), *þér bjóðizk* (= *bjóðið yðr*). Denne udvikling ligger helt og holdent forud for den historiske tid; det er dog ikke udelukket, at den tildels kan være foregået i det 9. årh. Desværre lader runeindskrifterne os her i stikken. I dansk findes dog *barþusk* (Århus II), og nogle få former i svensk (se Noreen: Altschw. grt. § 570 anm. 2). [I en sen dansk indskr., Slesvigst., fra o. 1066, findes *huilis*, hvor man væntede *huilisk*; er dette ikke et fingerpeg i retning af et tidligt bortfald af k i disse former i østnordisk?].

sk kommer også til at fungere som genitiv, f. eks. i en sætning som *bǫrusk róg milli* = *bǫru róg í milli sín* (Am. 97).

Undersøger vi de ældste digte, vil vi netop finde, at det oprindelige forhold, ɔ: verbet + et virkeligt *sik*, gennemgående er gennemsigtigt. Vi finder da *æstisk* (= *æsti sik*, om midgårdsormen, Ölvir 1, Harkv. 11), *settisk* (= *setti sik*, Haustl. 2), *lét sígask* (= *lét sik síga*, sst. 4), *hristusk* (= *hristu sik*, sst. 16), *endisk* (= *endi sik*, om kampen, Gldr. 4), *hafask* (= *hafa sik*, Harkv. 18, Fáfn. 31), *felask* (= *fela sik*, Harkv. 21, Hhund. II 29), *stózk* (= *stóð sik*, Hfl. 18), *próask* (= *próa sik*, sst. 19), *røskvask* (= *røskva sik*, Sonat. 11), *leysask* (= *leysa sik*, *ór garði*, Eg. Lv. 5), *óask* (= *óa sik*, sst. 10), *venjask* (= *venja sik*, sst. 21), *hræðask* (= *hræða sik*, sst. 31), *villask* (= *villa sik* 'tage fejl', sst. 38), *bindask* (= *binda sik*, sst. 43, jfr. *láta bindask* Þry. 17), *búask* (= *búa sik*, der jo også er almindeligt, Jórunn 3. 5), *styðjask* (= *styðja sik*,

ligeledes, Hák. 10), *kynnask* (= *kynna sik*, sst. 18), *gervask* (= *gerva sik* 'blive', Eyv. Lv. 1), *bugusk* (= *bugu sik*, sst. 7), *heitask* (= *heita sik*, Korm. Lv. 42), *reiðask* (= *reiða sik*, Holmg. B. 8), *létu sæfask* (= *létu sik sæfa*, Hást. 1), *stofnask* (= *stofna sik*, G. Súrs. 2), *skiljask* (= *skilja sik*, sst. 20), *hefjask* (= *hefja sik*, Þorl. Hák. 1), *rekask* (= *reka sig*, sm. Lv. 6), *festask* (= *festa sik*, sm. Jarlsn.), *hvílask* (= *hvíla sik*, Þorl. Lv. 6), *fýsask* (= *fýsa sik*, Þdr. 2), *venjask* (= *venja sik*, Hfr. 2, 4), *tegask* (= *tega sik*, Hfr. Lv. 22), *andask* (= *anda sik*, sst. 28), Nogle af de anførte ord findes flere steder end det anførte (ældste). På den anden side kan det ikke nægtes, at i flere af disse eksempler er formen meget nærved at være eller er medio-passiv.

Ved siden heraf er der nogle få ord, hvor man kan antage en ligefrem medio-passiv betydning, eller i hvert fald en betydning på vej til en sådan, således: *kendusk* (Bragi Rdr. 4), *barsk* i *þar svát barsk at borði* (ɔ: kongen), 'bar sig' ɔ: førtes ombord (Gldr. 4), *þreifsk* (ɔ: orrosta) 'trivedes, blev stærk' (sst. 7), *sæfask* (*láta búka s.* = blive dræbte, dø, Eg. Lv. 7), *fæðask* ('fødes', Eg. Lv. 34), *færask* (Korm. Lv. 42), *treðjask* (i *tröddusk törgur* 'blev trådt' ɔ: under fødder, Hák. 6), *eyðisk* (*land ok láð*, 'ødelægges', sst. 15), *spyrjask* (i *spurðusk vár verk*, 'spurgtes, erfaredes', Bbreiðv. 6), *troða* (i *tróðusk þær* 'blev trængte', Þdr. 14), *lúkask* (i *lukusk ráð*, 'sluttedes', Hfr. 1, 5), *rjóðask* (i *verða föt rjóðask*, sst. 1, 9), *glepjask* (i *allr friðr glepsk* 'forstyrres', sst. 3, 19). Der er herefter næppe nogen tvivl om, at denne brug af formen først er begyndt i løbet (den sidste del) af det 9. årh. for så at blive mere og mere almindelig i løbet af det 10. årh., for ikke at tale om tiden derefter.

I eddadigtene er forholdene fuldstændig analoge, såvidt man kan se. Men de fleste af digtene er jo noget yngre end

de ældste skjaldekvad. I sætninger som *sögur of fallask*, er *fallask* ikke medio-passivt, da her ikke er tale om et *falla sik* men et *falla sér*. I *ráðask* er vist det samme tilfældet (*ráðask mjök geyja, rézk at sofna*); i *illa rézk Atla* er *ráðask* snarest medio-passivt, men dette findes i Atlamál. I Hávam. v. 1 bruges *skygnask* og *skoðask* mediopassivisk (til trods for E. Olsons bemærkninger i festskr. til E. Tegnér).

Det er således af alt dette klart, at de ældste digte står i denne henseende i det hele på et meget gammelt standpunkt.

Forkortelse af konsonant. Som bekendt har J. Hoffory i sin afhandling (i Arkiv II, Consonantstudier) fremsat den mening, at en lang konsonant (kk, pp, dd, ss, tt) er blevet kort i bestemte tilfælde (foran r og s, ð, ofl. i böjningen, altså f. eks. *rétr, rétrar, réts, kipða*, men *réttan* og lign.). Denne forkortelse er uden tvivl teoretisk rigtig, og også i en stor udstrækning påviselig, ikke mindst i præteritum af pågældende verber. Konstant er den også, hvor et til stammen hørende r følger efter: *apr, vetr, dætr, hlátr, látr* osv., og desuden i *nætr*, hvilket er ret mærkeligt, da der i alle andre kasus findes tt. Ligeså sikkert er det på den anden side, at denne regel er meget tidlig brudt. Forf. til den 1. grt. afhandling synes ikke at kende den i dens fulde udstrækning, da han gör forskel på *sekr* ('skyldig') og *sekkr* ('sæk'); det sidste skulde ifg. reglen lyde ganske som det første. Skjalderimene kan ikke her give fuld oplysning, da jo én konsonant er tilstrækkelig i den ene stavelse mod tó i den anden; således er f. eks. *máttut* : *drótnar* en ligeså god kending som *máttut* : *dróttnar*, *áttu* : *slétri* ligeså god som *áttu* : *sléttri*, *rétr* : *dróttinn* som *réttr* : *dróttinn* osv. På den anden side har *réttr* : *drótt-* vel lydt fyldigere end *rétr* : *drótt-*, men selv om den slags rim fin-

des hyppig, kan man ikke deraf drage sikre slutninger. Udtalen *réttr* (efter de andre former, hvor tt står foran vokal) er sikkert betydelig ældre end 1100 og går rimeligvis helt tilbage til vikingetiden. Jeg gör opmærksom på rim som *hræd(d)r* : *raddar* (Sindri 8), *glad(d)r* : *saddir* (G. Súrs. 2) *-þek(k)r* : *søkkvask* (Korm. Lv. 42), *sót(t)r* : *dóttur* (sst. 46), hvor rimenes fylde vilde blive större ved at læse dd, kk, tt.

I nogen forbindelse med det her omtalte står spörsmålet om, hvorvidt stemthed i visse forbindelser — det drejer sig særlig om genitivformer — går tabt foran stemmeløs konsonant. Hoffory har i sin afhdl. gjort opmærksom på rim som *mæts* : *hræzlu* (z = ts), *skauzt* : *frízta*; i bægge disse tilfælde er det oprindelige *ðs* (her gået over til ts = z) tautosyllabisk og i selve ordets stamme (s ikke hørende til endelse). I den slags tilfælde som disse er der ingen tvivl om, at denne overgang var almindelig for hele oldtidens vedkommende. I senere islandsk indtræder der i flere tilfælde en ændring, idet den stemte konsonant indsættes, under påvirkning af beslægtede ord, f. eks. netop i ordet *hrœzla*, der nu hedder *hrœðsla*, så og *greiðsla*; derimod er t (foran s + konsonant) ellers bortfaldet, f. eks. i *gœzka*, nu *gœska*, *reizla*, nu *reisla* (forbindelsen med *reiða* var bleven dunkel). Men hvorledes forholder det sig, når s föjes til i genitiv af ord på en dental? Efter håndskrifterne at dömme skulde man tro, at også her var ð, d gået over til t; der skrives jo overvejende *garðz* (*garz*), *landz* (*lanz*), jfr. *mannz* osv. I det senere sprog er her ikke tale om nogen t-lyd; enten udtales den i stammen stående konsonant eller den falder bort på grund af konsonantophobning. Skjaldenes rim er, så langt man kan komme tilbage, ikke gunstige for denne overgangs tilstedeværelse. Vi finder

rim som *nadds* : *raddar* (Sindri 6); efter teorien skulde man her have *nats* : *raddar*, d. v. s. mangel på rim; der må læses *nads* — og rimeligvis *nadds*. Vi finder *garðs* : *fjarðar* (Gráf. 9), *barðs* : *starði* (Korm. Lv. 4), *lands* : *grandar* (sst. 8), *sunds* : *grundar* (sst.), *lands* : *randir* (Eyv. Lv. 3); jfr. *hlunns* : *brunni* (G. Súrs. 27), *linns* : *rinna* (Korm. Lv. 18) osv. I alle disse og lignende tilfælde (f. eks. ld., *elds* : *felda* Eg. Lv. 18) synes der at foreligge fuldttonende rim (rð- : rð, nd- : nd, nn- : nn), og her synes der ikke godt at kunne være tale om dialekt-udtale, men en almindelig. Er da skrivemåden i håndskrifterne vidnesbyrd om en yngre overgang — eller blot en analogi, beroende på, at der så ofte ellers skreves z i slutningen af ord og ofte inde i ord, hvor overgangen var virkelig og gammel? Man kunde være tilböjelig til at tro, at det sidste vare tilfældet.

Ligeså lidt vil man finde en overgang fra stemthed til ustemthed i andre forbindelser som fs, gs, ft, gt, hvor s og t er endelser; vi finder *hofs* : *höfð* (Vell. 25), *rógs* : *veig-* (Eg. Lv. 15), *hreggs* : *sleggjur* (Skallagr. 2), *langs* : *fengit* (Eg. Lv. 38), *þings* : *stinga* (Eg. Lv. 1) osv. osv. Hvor derimod lydforbindelserne er tautosyllabiske og hørende til ordstammen selv, der har ustemtheden vist overalt gjort sig gældende.

J. Hoffory har i sine Consonantstudier også fastslået, hvorledes f, g, ð (þ) optræder som stemt eller ustemt efter nabolydene. Hvad han der har skrevet står utvivlsomt fast for f og g's vedkommende, derimod ikke helt for ð's. Der er ingen tvivl om, at þ også har været stemt spirant ɔ: ð, i det 9.—10. årh., hvor den er det senere og nu, altså netop i indlyd — i visse forbindelser ialfald — og udlyd. Skrivemåden i de ældste isl. håndskrifter viser intet. En skrivemåde som Ð i forlyd er kun en grafisk betegnelse for Þ som initial (dette er de eneste eksempler på brug af ð for

þ, som Hoffory kan anføre s. 25—26; her er ikke tale om en brug af ð og þ i flæng). Ligeså urigtig er den af K. Gislason (Nj. II 364) udtalte mening, at g og d har kunnet være spirantiske (g, ð) i forlyd — ialfald fakultativt synes meningen at være; der anføres som bevis herfor linjer som *svá gól fyrr þás feigir*, hvor *svá* + *g-* skal danne halvrim med *feigir*, og *vasat mér í dag dauði*, hvor í + d (ɔ: ð) skal danne rim med *dauð-* (hvor d også skal have lydt som ð!). Virkeligheden er den, at i bægge de anførte linjer mangler der rim. K. Gíslason synes her at have draget slutninger fra de virkelige tilfælde, hvor þ — ikke d — i forlyd kan blive til ð, men det er kun i pronomenformer efter præp. í og á, der da er stærkere betonet (*í ðað, á ðeim*, ganske ligesom tilfældet har været i andre nordiske sprog; det er jo netop ð, der er gået over til d i dette tilfælde).

I got. finder vi f og b i indlyd, hvor der i vestnordisk i reglen skrives f, ligeledes þ og d, hvor vestn. har ð. Skrivemåden kunde jo dække over dobbelt udtale. M. h. t. got. f og b kan der henvises til fru dr. Lis Jacobsens udtalelser (Studier til det danske rigssprogs hist. § 115)[1], hvor hun påviser tilstedeværelsen af stemthed og ustemthed i olddansk; hun formulerer sit resultat således: »den stemte spirant (ƀ) er blevet ustemt i udlyd [f. eks. i *gaf*] og foran konsonant [især foran s og t], den ustemte spirant er blevet stemt i indlyd foran vokal«. Det vilde ikke være urimeligt, om noget lignende genfandtes i vestnordisk, hvor lignende skrivemåder (v f. eks. mellem vokaler) kan påpeges. Dette bekræftes tilfulde og for meget gammel tid ved den måde, hvorpå lydene gengives i irsk; dette har Marstrander vist i sin bog. Her findes f i forlyd (d. v. s. det ustemte) gen-

[1] Jfr. Kock Arkiv IX, 164.

givet ved irsk f, i 2. led (altså i indlyd) ved v (eller tegn der er ækvivalente med dette; som i *Torbend* = *þorfinnr*, udt. *þorvinnr*, jfr. *þorvastr* f. *þorfastr*). Ligeledes gengives f i ord som *-olfr*, *-leifr*, *klofi*, *skarfr* på samme måde, hvoraf det er klart, at f i disse tilfælde har været stemt og dette allerede i 9. århr. (s. 106). Dette er meget vigtigt. På lignende måde forholder det sig med þ—ð; þ gengives i irsk ved th (t), men ð ved irsk ð, skrevet d, dh, gh. Dette er jo, såvidt det rækker, afgörende. Dette viser bedst, hvor urigtig Hofforys antagelse var.

Vi skal nu se, hvorledes skjaldekvadene stiller sig m. h. t. udtalen ved sine rim — for så vidt dette ikke allerede er sket ovf.[1].

Hvad g angår, er der derom intet at bemærke. Det er overhovedet helt igennem spirantisk. Også foran s i gen. (jfr. ovf.), jfr. rim som *logs* : *lögðu* (Vell. 29); at vi her har *-ða* (ikke *-þa*) i præt., derfor borger urnordisk *-ðō* (*faihiðo*, *tawiðō* osv.), g i *lagða* er sikkert spirantisk; en form som *lachþa* har aldrig eksisteret, — *baugs* : *vægjask* (Hfr. 3, 13, g(j) spirantisk), *folginn* : *fylgðu* (Karlevi) osv.

f i vestnordisk skrift svarer både til urgerm. (got.) f og b (ƀ); i urnordisk findes ƀ i *leuƀaʀ*, *liuƀu*, *giƀu*, *uƀaʀ*, *-h(a)laiƀan*, *h(a)raƀ(a)n-*, *arƀ-*, *þar(a)ƀa-*, men f i *wol(a)fʀ*, *wol(a)fa* (*wul-*), *wulfs*, *after*, *gaf*, — altså i de 3 sidste tilfælde foran ustemt konsonant og i udlyd. Fordelingen af ƀ og f er her også etymologisk.

Noreen har (grt. § 232, 1) udtalt, at f efter vokaler og l, r bliver stemt, når ikke s, t, þ følger, mod slutningen af vikingetiden (altså vel mod slutn. af 10. århr.). Grunden til denne sidste bestemmelse er (jfr. sst. § 242) den, at ri-

[1] I Die sprache der skalden har Kahle behandlet spörsmålet s. 24 ff., men ikke fuldt ud tilstrækkeligt.

met *Sví-vör* : *lífi* findes hos Þorbjörn dísarskáld (der efter alt at dömme må henføres til den sidste halvdel af 10. årh.)[1]; hvis der her foreligger rim, og det gör der ganske sikkert, må *lífi* udtales *lívi*, m. a. o. f er blot tegn for spiranten. Det ligger da nær at antage denne udtale for intervokalsk f, *ƀ*, overhovedet, men så er denne udtale også betydelig ældre end netop det nævnte tidsrum. Vi finder rim — der jo for så vidt intet siger — som *leyfi* : *vífa* (Hfr. Lv. 15), *hafa* : *sæfask* (Hást. 1), *laufa* : *lífi* (Vell. 11), *váfaðar* : *sváfu* (Eskál. Lv. 1), *reifum* : *Áleifi* (Húsdr. 1). Går vi ud fra, at f her er spirant, må det også være det i rimord som følgende: *laufi* : *höfði* (st. *haƀuð-*; Rdr. 4), *höfuð* : *jöfri* (st. *eƀur-*, Eg. Að. 1); fremdeles i sådanne tilfælde, hvor det andet rim er vokal + f, eller vokal + f + konsonant (jfr. ovf.), som *rauf* : *haufuð* (Rdr. 13), *kleif* : *leifi* (Haustl. 14. 20), *æfr* : *hlífar* (Gldr. 5), *vífs* : *drífu* (Sindr. 1, Vell. 8, Bbreiðv. 5), *dríf-* : *vífi* (Korm. 44), *hæfr* : *drífu* (Holmg. B. 6), *líf* : *laufa* (sm. 11), *rúf* : *húfu* (G. Súrs. 28), *líf* : *drífu* (Vell. 11), *hóf* : *kneyfi* (sst. 20), *dreif* : *húfa* (Níall), *gífrs* : *hreifum* (Þorl. Lv. 3), *líf* : *hlífa* (Hfr. 3, 8), *kneif* : *Áleifi* (sm. 17), *höfnum* : *reifir* (sm. Lv. 8), altså i forbindelser som fn, fr, fs og i udlyd. Hertil slutter sig så *kljúfr* : *höfða* (Bragi 2, 1), *haf-* (st. i *hefja*, got. *hafjan*) : *hafrar* (Haustl. 15), *vafs* : *höfðum* (Sindr. 6), *hafs* : *höfðum* (Vell. 25), *líf* : *leyfðan* (Þmáhl. 3), *stafr* (jfr. got. *stab-*) : *hafði* (Vell. 13), *if* : *jöfra* (Vell. 32), *hafra* : *höfgum* (Húsdr. 3), *gljúfr* : *rjúfa* (Ggnæv. 1), ja *hefk* : *jöfri* (Hfr. 3, 28, hvis der da ikke her er rimmangel), *ofvæg-* : *jöfri* (Gráf. 6), for ikke at nævne rim som: *fjalfrs* : *gjalfra* (Haustl. 18), *Óláfr* : *jöfri* (Eg. Lv. 9), *stafr* : *jöfra* (Gráf. 13), *afrenda* (got. abrs) : *jöfra* (Eskál. 1), *Dofra* : *jöfra* (Vell.

[1] I en linje som: *ofrak svá til sævar* (Húsdr. 12) er rimene ikke *ofr-* : *sæv-*, men *svá* : *sæ-var*.

26). I forbindelserne lf og rf må f også være spirantisk: *Alf-* (af *albī-*) : *halfa* (got. *halb-*; Eg. Lv. 9), *alfr* : *sjölfum* (got. *silba*; sm. 20), *skelfir* : *sjalfan* (sm. 24), *gjalfr* : *þjalfa* (jfr. gutn. *Thielvar*, Korm. Lv. 27), *sjölfum* : *hölfu* (Korm. 56), *tolf* (got. *twalibim*) : *gylfa* (Hást. 1), *bjalfi* : *ulfi* (her oprl. f. Þveil.); *þörf* (*þarba-*, Björk.) : *Narfi* (Korm. Lv. 12), *starf* : *arfi* (*arƀ-*, Tune; VGl. 1), *þarfir* : *hverfa* (Vell. 16), *Narfi* : *hverfa* (sst. 24), *horfinnar* : *erfi* (Bbreiðv. 1), *Hvarf* : *djarfi* (*derƀ-*; Þorl. Lv. 6), *torf*(*-Einarr*; af *torb-*) : *skurfu* (Anon. X B 2). Heller ikke kan der være tvivl om forbindelsen fn (jfr. *haraƀanaʀ*, Varnum), der findes kun i samrim: *Sköfnungi* : *drafnar* (Korm. Lv. 40), *hrafni* : *stafna* (sm. 41), *Gefn* : *svefna* (sm. 43), *hrafn* : *Gefnar* (Þmáhl. 6), *Gefnar* : *hefna* (VGl. 11), *Lofn* : *sofna* (G. Súrs. 32), *Lofn* : *stofni* (Hallbj.), *stofn* : *klofna* (G. Súrs. 34), *Sjöfn* : *svefni* (sm. 35), *hrafn* : *efni* (Þmáhl. 15), *klofnar* : *rofna* (Vigf. 1), *stafn* : *jafnan* (Brúsi).

Da konsonanten i impf.-endelsen sikkert var ð — ligeledes i part. præt. —, er der ingen grund til at antage, at den skulde være ustemt i tilfælde som *afls* : *þafðan* (altså f i *afls* stemt, Rdr. 14), *höfðu* : *lofðar* (Hást. 5), *bifðisk* : *höfði* (Þdr. 18), *húfs* : *þæfðar* (Hfr. 3, 9), *klifs* : *lifði* (sm. 3, 21), jfr. *af þvíat* : *deyfði* (Eg. Lv. 33; her tæller *þ*(*ví-*) enten ikke med, eller også må det her udtales som ð på grund af ubetonetheden, og det er vist — netop et interessant — eksempel på denne).

I alle de her nævnte forbindelser mener jeg, at ð er en stemt lyd; vil man ikke indrömme, at det er dette foran lyd som s (i gen.), måtte der foreligge et unöjagtigt rim, eller så ringe en forskel i udtalen, at skjaldene har følt rim som *vífs* : *drífu* (ɔ: *drívu*) som fuldtonende rim. Dette finder jeg dog ikke rimeligt.

ð — þ. I got. skælnes der bestemt mellem þ og d (ð),

ligeså i de urnord. indskrifter. I disse findes *laþu* (Darum osv.), *keþan* (Belland), *iuþingaʀ* (Reistad), *haukoþuʀ* (Vånga), *leþrō* (Strårup), *waþi* (Sölvesb.), *wolþu-* (Thorsbjærg), *wiþr* (Valby), *haþu-* (én gang *haðu-*, hvorledes det så end hænger sammen dermed), jfr. *ssigaðuʀ*, Svarteborg — i fuld overensstemmelse med gotisk, såvidt der findes paralleller. På den anden side findes: *haið-*, *heðerag-* (Björket.), *hnabðas* (Bø), *-raðaʀ*, *-raðas* (Möjebro, Saude), *helðaʀ* (Tjurkö), *wōðuriðe* (Tune), *ðaliðun* (sst.), *gōðagas* (Valsfj.). Herom gælder det samme.

Noreen har udtalt (§ 215), at þ bliver stemt mellem vokaler og efter r (samt i svagtbetonet stavelses forlyd), men uden at bestemme denne overgangs ælde; i anm. 2 peges der dog på, at i Björketorp findes *-ðauðe* (: got. *dauþus*), hvorved overgangen skulde markeres; dette er höjst sandsynligt. Når der (se sst.) modsat findes *waþi* (: ags. *Wada*), skulde dette være tegn på overgangen (og deraf følgende vaklen i skrivemåden).

Det kan nu opstilles som en selvfølgelig sag, at ord med oprl. ð rimer på hinanden, og at der her ikke kan være tale om overgang til ustemthed, når der ingen særlig grund er dertil som f. eks. i: *-dæða* (jfr. got. *dēds*) : *ráða* (got. *rēdan*; Rdr. 11), *ráð* : *þjóðar* (got. *þiuda*; Eyv. Lv. 9), *orð* (got. *waurd*) : *borða* (got. *baurd*; Korm. Lv. 56) osv. Vi lægger her særlig mærke til, at *ráð* udtales med stemt spirant (ð), såfremt der skal foreligge et fuldtonende, korrekt rim. Men der findes en mængde andre rim, hvor oprl. þ rimer på oprl. ð, som i: *móðr* (got. *mōd-*) : *bróður* (got. *brōþar*; Haustl. 14), *óðr* (got. *wōds*) : *meiða* (af *maiþa-*, Gldr. 1), *réð* : *heiði* (got. *haiþi*; Gldr. 1), *rauð* (got. *raud-*) : *blóði* (got. *blōþ*; Gldr. 5), *yðr* (sikkert ð, ikke þ, af ʀ) : *œðri* (got. *woþeis*; Gldr. 9), *ræðr* : *bræðir* (jfr. ags. *bræþ*, Eg. Lv. 12), *morðs* (got.

maurþr) : *þorðu* (Jórunn 3), *hróðr* (got. *hrōþ-*) : *stríðis* (sm. 5), *blóð* : *beiða* (got. *baidjan*, Eyv. Lv. 1), *móðr* : *blóði* (sst. 6), *gerðr* (jfr. got. *gard-*) : *verði* (got. *waírþan*, Eyv. Lv. 13), *gjörð* (got. *gairda*) : *jarðar* (got. *airþa*; Ölvir 1), *borð* : *norðan* (ags. *norþ-*; Gldr. 4), *auðván* (got. *aud-*) : *dauði* (got. *dauþus*; Gráf. 11), *níð* (got. *neiþ*) : *neyða* (hvis af *naudjan*; Korm. Lv. 46), *auðar* : *brúði* (got. *brūþi-*; Tjörvi), *hljóð* (got. *hliuþ*) : *rjóða* (E.Valg.), *þjóð* : *hljóðast* (G. Súrs. 7), *brúðr* : *beiði* (G. Súrs. 22), *sneið* (got. *sneiþan*) : *ráði* (sm. 31), *naðrs* (got. *nadrs*) : *þaðra* (got. *þaþrō*; Þmáhl. 1), *skóðs* (jfr. got. *skaþjan*) : *móða* (sm. 8), *eið-* (af *aiþ-*) : *breiðan* (got. *braids*; Vell. 7), *niðr* (got. *niþjis*) : *biðja* (Vell. 20), *niðr* : *miðjan* (got. *midjis*; Þdr. 18), *fróðs* : *hlóðu* (got. *hlaþan*; Húsdr. 10), *öðlinga* (jfr. *aþal-*) : *Óðni* (*wōðan-*; Þorl. Hák. 1), *viðr* : *priðja* (Tindr Lv. 1), *skríðr* (ags. *skrīþan*) : *lýða* (af *leudi-*; Hfr. 3, 13), *beðs* (got. *badi*) : *smiðju* (got. *smiþōn*; Digt om Gudleif) osv. Hertil kan föjes et eks. som *bauða* (got. *biudan*) : *bleyði* (got. *blauþjan*; Rdr. 9), *biðka* : *priðja* (Eyv. Lv. 11) osv.

Heraf — og der kunde anføres langt flere eksempler — fremgår, at, såfremt rimene er nöjagtige, er oprl. þ gået over til ð i indlyd og udlyd, mellem vokaler, og i forbindelser som rþ, samt, at oprl. ð i hvert fald ikke altid er blevet ustemt foran ustemt konsonant (*biðk-*). Eller: man kan trygt formulere sætningen således, at þ er i det hele taget blevet stemt i ind- og udlyd, og vi tager sikkert ikke fejl, når vi antager, at således har det været hele det 9. årh., at altså overgangen er ældre end o. 800. Dette stemmer i det hele særdeles godt med Marstranders påvisninger. Der er således heller intet påfaldende i, at nord. *Hlöðvir* bliver gengivet med *Loduir* (s. 111). Jeg gör også opmærksom på irske skrivemåder som *Rodolb*, (*s*)*niding*, *garda*.

Der er efter dette næppe nogen grund til at gennemgå

alle de mange andre eksempler på ð-rim, der findes. I udlyd rimer ð (þ) med andre ð allevegne. I halvrim som *rauðk á brynju beiði* (Hólmg. B. 13) eller *rauðk á randa gæði* (Þorl. Lv. 2) kunde man ganske vist sige, at udtalen af ð er ustemt (på grund af det følgende *k*), altså at der her overhovedet ikke forelå noget rim, men jeg finder det ikke sandsynligt. Ganske vist er der al rimelighed for, at ð foran *k* blev stemmeløst (altså *blíþka*), og således udtales det nu på Island — vist i store dele af landet —, men udtalen *blíð-ka* findes også[1]. Om forbindelsen ðs se ovf. At ð har været stemmeløst i forbindelsen pð (ↄ: pþ) og kð (ↄ: kþ) i præterita er hævet over enhver tvivl, da ð (þ) her senere er blevet t, men dette kan rimene ikke med sikkerhed vise, da en enkelt konsonant er tilstrækkelig for rimet.

nnr-ðr. Som bekendt går nn over til ð foran r i ordet *annarr* : *aðr-*, *öðr-* (se herom Noreen[3] § 252). Overgangen er her konstant, så at der ikke findes noget *annr-*, *önnr-*. Et andet tilfælde af samme art er *iðr* (af *enter-*), og her findes heller intet **innr*. Heusler har i sin »Elementarbuch« (§ 156) antaget, at ð her er sekundært, idet oprindeligt nþ er gået over til nn, inden dette igen — foran r, ʀ — gik over til ð. Dette antager jeg også er tilfældet. Men så skulde der i virkeligheden være tale om et sammenstød af *nnʀ* (ikke *nnr*), undtagen netop i *annar-* og *iðr*. Den slutning heraf, der synes mig at være nødvendig, er den, at ʀ meget tidlig må være falden sammen med r og at det altså i alle tilfælde er *nnr*, der er gået over til *ðr*, og dette stemmer jo netop fortræffelig med forholdet i de norske runeindskrifter. At n i forbindelsen *nþ* skulde være faldet bort og da uden

[1] Når der findes rim som *af þvi* : *lofða*, bör þ her i det ubetonede pron. læses ð, hvis det overhovedet skal regnes med i rimet, hvad jeg anser for sandsynligt (jfr. ovf.)

— en forventet — erstatningsforlængelse, som Verner antog[1], er höjst usandsynligt og har heller ikke vundet nogen tilslutning. Udfra dette synspunkt forstås, at der i så godt som alle andre tilfælde — end de ovf. nævnte — findes dobbeltformer (*kuðr — kunnr, guðr — gunnr, saðr — sannr, sviðr—svinnr, fiðr—finnr, stiðr—stinnr, teðr—tennr, eðr—enn, seðr — senn, meðr — menn, iðri — innri* osv.), d. v. s. lydforbindelsen *nnr* (ↄ: nnr) er fakultativt gået over til ðr.

Dette fænomen går langt tilbage; vi finder *eðr* (af *anþiz*) hos Brage og Tjodolf, *seðr* hos Tjodolf (af *sanniz* eller *sanþis*?); *maðr* findes først hos Hallfred (sikkert tilfældigt), *meðr* hos Óttarr, *mannr* hos Kormákr, *menn*(*r*) hos Hák. góð. og Gísli Súrs., *ruðr* hos G. Súrs. og Eilífr Goðr., *runnr* hos Kormákr[2]. Der kan ikke ved hjælp af vort materiale konstateres nogen aldersforskel på nnr, -ðr af oprl. nþr og oprl. nnr.

Nogle eksempler: *guðr* (findes dog ikke i rim, men i hds. Þorbj. Hrafnsm. 8, Hfl. 4, VGl. 2): *gunnr* (i rim, Korm. Sig. 4, Vell. 25, Hfr. 3, 15, Oddr. kík. 1), *maðr* : *mannr* se Skj. spr. s. 63, *ruðr* (G. Súrs. 20, Eil. Þdr. 15, Grett. Lv. 10, Háttal. 10a) : *runnr* (Sindri 2, Jórunn 5, G. Súrs. 7, 14, 15, Bjhitk. 19 og mange flere), *kuðr* (Arn. 2, 5 hds., Sigv. 1, 4 i rim osv.) : *kunnr* (Hfr. 3, 4, Arn. 2, 13, Nid om Har. blåt.), *seðr* (Haustl. 15) : *senn* (Vell. 15). Vi finder former som *stiðr* Háttal. 25b, *kiðr*, Líkn. 18 (hds.), *breðr* Anon. (XII) 15, *teðr* Isldr. 7, *iðri* Markús Eir. 28 osv. Analogiformer med ð uden r kan ikke konstateres, ti *viða* er sikkert ikke en sådan. Snarere kunde *liðs* (af *liðr* = *linnr*), Hfr. Lv. 2 være en sådan, men det er da den eneste påviselige.

[1] Se hans Afhdl. og breve s. 349 ff.; Läffler tænkte sig muligheden af, at vokalen var bleven forlænget og så igen forkortet (Nord. tidsskr. 2. række, IV 288), men det er ikke meget rimeligt.

[2] Disse dobbelformer med ðr og nnr findes langt ned i tiden.

Irsk giver her, såvidt jeg har kunnet se, ingen oplysninger, og kunde heller ikke godt göre det, da nom. så yderst sjælden findes.

Aksentforhold. Ganske kort skal herom bemærkes, at sproget i det hele er således, at hovedaksenten falder på 1. stavelse af ordet. I sammensatte ord kommer der en — forholdsvis stærk — bitone på det andet led, ofte fakultativt — hos skjaldene i hvert fald — så stærk, at den bliver næsten så stærk som hovedtonen. Det hænder meget ofte, at dette 2. led indeholder rimstavelsen, medens det første bærer rimstaven (bistav eller hovedstav). I sådanne tilfælde er bægge stavelser omtrent ligevægtige (f. eks. *log-brjótanda í móti* Eg. Lv. 32)[1]. Dette gælder ikke blot sådanne sammensætninger, men også en mængde andre led, afledningsendelser (som *-arn*, *-igr*, *-ligr*, *-ing*, *-ung*, *-arr* og flere andre, også sådanne led, som oprl. er selvstændige ord som *-þér*, *-vér* osv.). Herom kan der henvises til min afhdl. i Arkiv f. nord. fil. 23. bd. Af alt dette må sluttes, at sproget har været meget fast, næsten höjtideligt og meget melodiøst.

Efter hidtil at have gennemgået visse sprog- og lydforhold af fælles art vil vi nu gå over til at behandle enkelte ord fra det her behandlede tidsrum.

Substantiver.

Aðils. Dette navn bæres af en af Sverigs navnkundigste sagnkonger. Om dets forekomst henvises iøvrigt til Lind. Her vil det ses, at der også findes formen *-ísl* (Saxo: Athislus), hvad man a priori kunde vænte, da *-ils* utvivlsomt her som andre steder er svækket (og omsat) af *gísl* (g spirantisk). Den almindelige antagelse (se f. eks. Noreen § 223) har været, at *Að-* er = *Auð-*, der jo flere gange findes i

[1] Det er en misforståelse at antage, at i dette tilfælde har *brjót-* overvægt over *log-*, og at rimstaven (hovedstaven) kunde stå i en stavelse, der ikke havde fuld hovedbetoning.

navne (se Lind), bl. a. også i *Auðgísl* (10. årh.). Hvorledes oprindeligt *auð-* kunde være gået over til *að-*, er uforklaret og uforklarligt. Man har villet identificere det med ags. *Eað-* og betragte det som lån derfra; dette kunde man antage for den persons vedkommende, der nævnes i Egilss. (*Aðils* [*of*] *bláum naðri* Eg. Lv. 11), men hvorledes det kan forklares i den gamle, forhistoriske Upsalakonges navn (Ytal 21, Anon (X) II B 1, Bjark. 1), er en gåde, ti så gammelt lån vil dog vel ingen for alvor forfægte[1]. *Að-* må sikkert forklares på en helt anden måde. Det er identisk med det ad-, aþ-, der f. eks. findes i østgot. Aderith, Ademund (samt i Ad-olf, Athaulfus Jordanes, *ada-* i græsk gengivelse) osv., og som antages at være roden i *aðal-*, se f. eks. Wrede Spr. der Ostgoten s. 114 og Naumann: Altn. namenstudien s. 24—25, hvor beslægtede ord anføres og det rigtige findes. *Aðils* (ɔ: *Aðjils*? på grund af metrum) hos Egill om den brittiske jarl er da snarest at forklare ud fra påvirkning af det gamle nordiske *Aðisl*.

Navne på -föðr (jfr. ovf. s. 227). K. Gíslason har behandlet disse navne i Njála II 246 ff. Han antager en böjning: nom. *faðir*, acc. — dat. — gen. *föðr*, men som gen. skulde formen ikke være ældre end fra 13. årh. En böjning *föðr*, gen. *föðrs* mener han ikke er så gammel som de ældste oldnordiske digte. Forekomsten i litteraturen er følgende. Det drejer sig om 5 navne på Odin med forleddet: *Al-*, *Alda-*, *Her-* eller *Herja-*, *Sig-*, *Val-*. Disse navne fordeler sig efter det sidste led: *faðir* eller *föðr*. Nom. *faðir* — og altså den normale böjning — forudsættes Arnórr 5, 4 (*þýtr Allföður* — gen. — *ýtum*), Hhund. I 38 (*at Alföður*), Vsp. 55 (*mögr Sigföður*, gen.), Lok. 58 (*ok svelgr hann allan Sigföður*, sål. hds.); disse former findes således kun i acc.

[1] I historisk tid bliver ags. *Eáđ-* til *Jáđ-* (*Ját-*), ikke til *Ađ-*.

og — hyppigst i — gen., hvad der naturligvis kan være tilfældigt.

Den kortere form findes og forudsættes (metrisk) Grí. 48 (*Alföðr, Valföðr*), Þul. IVjj 2 (*Fráríðr, Alföðr*); — Vafþr. 4 (*hvars skalt Aldaföðr*, sål. hds.), sst. 53 (acc. *mun Aldaföðr*), Þul. IVjj 1 (*ok Aldaföðr*), Rdr. 14 (gen. *sonr Aldaföðrs vildi*, sål. alle hds.); Vsp. 29 (*Valði henni Herföðr*, sål. hds.); Grí. 19 (*hróðigr Herjaföðr*, sål. hds.), Þul. IVjj 5 (*ok Herjaföðr*), acc.Vafþr. 2 (*mundak Herjaföðr*), Hyndl. 2 (*biðjum Herjaföðr*), gen.Vsp. 43 (*at Herjaföðrs*, sål. hds.), [Grí. 25—26]; Grí. 48 (*Sigföðr, Hnikuðr*), Þul. IVjj 4 (*Sigföðr, Þrasarr*); — Vsp. 1 (*vildu at ek Valföðrs*, men her skal vel læses nom.), Grí. 48 (se *Alföðr*), Þul. IVjj 5 (*Váfuðr, Valföðr*), Vsp. 28 (*af veði Valföðrs*, sål. hdss.).

Denne oversigt viser, at formen er ret almindelig, og da disse navne i 12. og 13. årh. kun kendtes i og fra de gamle digte (var ude af brug i daglig tale), er det usandsynligt — for ikke at sige utænkeligt —, at de skulde være bleven til så sent, som K. Gíslason antog. Det rimeligste er, at de er nedarvede fra tilblivelsestiden af og fastholdte i overleveringen. Det ældste eksempel findes hos Brage; så gamle skulde altså disse former være; selv om man hos ham kan indsætte formen *Alföður*, mener jeg, at det ikke er berettiget, eller i hvert fald for dristigt og vilkårligt. En anden sag er, hvorledes disse former er opståede. Nogen simpel og indlysende forklaring er endnu ikke givet. I Gesch. d. nord. spr.[3] § 198 henviser Noreen til gr. *πάτυρος* (i mandsnavne); det er dog vist for langt af led; jfr. A. Heuslers bemærkning (herimod) Altisl. elemb. § 240 a. 2 (formen kunde kun føre til et *föðurr*); han mener selv, at den mulig kunde bero på en urgerm. acc.-form **faðrum* = lat. *patrem;* den skulde så være trængt ind i de andre kasus. Dette er måske muligt. Snarest foreligger der en

blanding af *föð-* (i *föður*, acc.-gen.) og *feðr* (dat.). At dativ ingen endelse har kunde komme af, at dat. af simplex hedder *feðr*. Det er betydningsfuldt at finde en sådan udvikling så tidlig.

-ríkr i mandsnavne og andre ord. Det er ikke få navne og ord, der her kommer i betragtning; se Lind. Nogle må dog lægges til side, nemlig de, der er sent indkomne (lån, for det meste fra tysk; navne som *Friðrekr* eller *Frírekr*, *Heinrekr*, *Orðrekr*, *Meistríkr*, *Óðalríkr*, *Kynríkr* samt et par til). Nogles forekomst er noget usikker, idet de er uddragne af stednavne, selv om der i disse kan findes *-ríks-*, kan man ikke tillægge denne form nogen betydning. De lægges også her til side. Men alligevel bliver hovedmængden tilbage, og den går meget langt tilbage i tiden, delvis til forhistorisk tid. Et af dem må straks omtales og udskilles, *Jörmunrekr*; så langt man kan komme tilbage, er *-rekr* her ved folkeetymologi blevet opfattet som enstydende med *rekkr*; derfor en dativ som *Jörmunrekki*, der er metrisk sikret (Hyndl. 25, Ghv. 5, Hamð. 19); dermed er det naturligvis ikke afgjort, hvorledes Brage — hvor nom. findes — har opfattet det. Men det er dog vigtigt, at kun formen *-rekr* findes og forudsættes, altså för 800. Og denne samme form er det, der i alle de øvrige navne findes, undt. i ét: *Eiríkr*. Jeg henviser til navne som *Alrekr* (mærkeligt nok findes her *Alric-* i Hist. Norw.; nogen betydning har denne form dog næppe, men er vist blot den sædvanlige latinisering af navne på *-rekr*, oht. *rīhh*), *Bárekr*, *Gautrekr*, *Goðrekr*, *Hórekr*, *Heiðrekr*, *Hjálprekr*, *Hrœrekr*, *Jórekr*, *Kórekr*, *Sjárekr*, *Þjó(ð)-rekr* og et par til. Hvad *Eiríkr* angår, er denne den almindeligste form i håndskrifterne, og det er den, der nu bruges. At formen *Eirekr* også har eksisteret er sikkert; den findes i rim (: *snekkj-*) Sindri Hákdr. 7. At den 2. del

af ordet har været stærkt betonet fremgår af flere steder, linjer som *Eiríks bráa* (Arbj. 5), *Eiríkr bláar fleiri* (Gunnl. Lv. 5) og fl. a. Desuden findes *aurrekr*, *folkrekr*, *moldrekr* og (svagt) *landreki*, samt, hvis det da hører herhen, *gandrekr*. *-rekr* er nu uden tvivl identisk med got. *reiks*, *ríkr*; svækkelsen af í til e beror på den mindre stærke betoning af ordet som sidste sammensætningsled. Men hvorledes forholder det sig da med denne ene undtagelse *Eiríkr*? Ser vi på de andre navne, lægger vi mærke til, at første led er et substantiv eller adjektiv, altså ord, der var vægtige, og vægtige nok til at kræve hovedbetoning. Men dette var i k k e tilfældet med *Eiríkr*, ialfald ikke i samme grad. Selv om det første led i sin grund er et subst. (*aiwa-*, pl. *aiwu*), så blev det deraf resulterende ey svækket til ei netop på grund af svagt tryk, medens hovedtonen hvilede på *-ríkr*, der derfor fortrinsvis beholdt sin vokal usvækket. At tonen fakultativt også kunde komme til at hvile på *Ei-* viser formen *-rekr*. Det hele er et afgjort bevis for, at det første led er ey (ei) og ikke *ein-* (jfr. Noreen § 289, 3), der også ellers vilde være ret uforklarligt. I irsk findes formen *Eric* i overensstemmelse hermed (Marstrander 68, 83).

Á l e i f r. Dette navn findes, som man kan tænke sig, hyppig i skjaldekvad især om Olaf Tryggvason og Olaf d. hellige, eller i vers, der på en eller anden måde er knyttede til dem. Meget hyppig findes det i rim, og det bægge dele af ordet. *Á-*[1] (eller rettere *Á* + *l*) findes i rim med *stál-* (Eg. Lv. 11, ɔ: Skottekongen »Olaf d. røde«, Hfr. 3, 22, Þ. Sjár. 3, Geisli 54), *mál-* (*mǫl-*) Sigv. 1, 7; 3, 17. 20; 5, 4; 7, 5; 9, 1; 18, 7. 13; Bjgullbrá. 7; Arnórr 2, 14; Anon. (XI) Lv. 11, her om Olaf kyrre), *fál*(*usk*) (Sigv. 1, 2), *hála* (Sigv.

[1] At *Á* har været nasaleret og lyden været *ǫ́* er givet (jfr. rimene *a* : *ǫ*), se Hesselmans afhdl. i Minnesskrift 1920. [Anm. ved korr. læsn.].

12, 3, Þjóð. A. 3, 9; St. Herd. 3, 10, her om Olaf d. hellige), *dála* (Rekst. 8); *-leifr* findes: *reif-*, Húsd. 1, her om Olaf på; Hfr. 3, 10. 29; Hókr. 6, Þ. Kolb 2, her om en Islænding, Þorm. Lv. 19. 21. 22, Sigv. 2, 5; 5, 7; 12, 13, Bj. Hallbj.), *kleif-* (Jökull 1), *greif-* (Sigv. 1, 8), *dreif* (sst. 9). *þreif-* (Sigv. 12, 7). Det er heraf klart, at formen i 10. årh. gennemgående har lydt *Á-leifr* (–́ –́ eller –́ –̀). At denne form dog ikke har været eneherskende, men at der i det sidste led også fandtes *-láfr*, en form, der er betinget af svækket tryk, viser formen *Áláfar* (: *gáfu*, Sigv. 11, 5). Ó- i dette ord findes først brugt om Olaf kyrre, St. Herd, samt i 12. årh. om Olaf d. hellige, f. eks. Geisli 1 o. fl. st.; når der så sent også findes *Á-*, er det åbenbart en arkaisme. Det her påpegede forhold stemmer udmærket med formens optræden i irsk; her findes *Amlaib* (*ph, m*). Marstrander påpeger, at den irske skrivemåde (for årene 857—938) viser, at a var kort, m. a. o. at n (i *anu-*) endnu ikke var faldet bort og altså erstatningsforlængelse endnu ikke indtrådt; skönt dette ikke helt er sandsynligt, kan dette ikke helt modbevises, da de ældste skjaldesteder for ordet hidrører fra Egill o. 930 og Húsdr. omkr. 985. Det første stemmer ikke med irsk forekomst; at verset er ægte, mener jeg er sikkert. Ó- findes også i irsk, men først i slutningen af 12. årh.

há-, hó- i sammensætninger. I håndskrifter findes her gennemgående *há-*, og dette er udelukkende den senere isl. form; *hó-* findes dog ikke sjælden, og hyppig i de isl. hdss., f. eks. Homiliebogen (se Ordf.). Egenlig måtte det jo også være denne form, man væntede netop i sammensætninger (af *hauha-*). Men á hidrører her fra de former af *hór-*, hvor á kom ind; forholdet er meget indviklet; men kendsgærning er, at dette *hór* får *á* og bliver tillige

[1] Ang. spörsmålet kan særlig henvises til Läffler, Arkiv I 266 f.

— sekundært — en *va*-st.[1] Former som *Hálfr*, *Hárr*, der ifg. metrum er tostavede[1], forudsætter *Há-* (*Há-alfr*, *Há-arr*). I rim findes denne stavelse meget sjælden, som hos Egill Lv. 41, hvor det naturligvis ikke er helt sikkert, om der skal læses *há-* eller *hó-* (: *snjávi* eller *snjóvi*), snarest måske det sidste (se ovf. 250—51); *há* findes i *hála* (: *Áleifs*, Þjóð. A. 3, 9, (: *málari*) sst. Lv. 12, (: *málum*) Mberf. 5 (derimod kunde der læses *Óláfr* : *hóla* hos St. Herd. 3, 10), i *háligt* (: *máli*) Sigv. 11, 18; 13, 18), i *hár* : *hátt* (hvor man væntede *hótt*, af *hauhat-*; : *áttu*) Sigv. 1, 8, (: *knáttu*) sst. 2, 7, *hár* (: *báru*) G. Súrs. 30, Anon. (XII) C 25. Navnet *Hárekr* findes i linjen *Háreks liðar váru* Þóralfr (11. årh.), hvor man kunde læse *Hó-* : *óru*, men jeg tror ikke, det er tilfældet. Altså: alle de steder, hvor det kan kontrolleres, findes *há-*[2]. Dette stemmer udmærket til forekomsten i irsk, hvor man har *Amond* (af Marstrander identificeret med *Hámundr* s. 45. 48, vistnok rigtigt; det gamle *Ámundi*, der går ret langt tilbage, er sikkert ikke opstået af *Ag-*; *Á* er her identisk med *Á* i *Áleifr*) og, hvad der er nok så vigtigt: *Acuind* (*-cond*, *-gonn*; sst. 53, 99), *Aric* (sst. 48). Jeg er her gået udfra at *Hárekr* er sammensat med *há-*, (*hó-*). Det kunde tænkes, at det første led var *hað-*, der var blevet til *há-* ligesom *Frið*(*rekr*) til *Frí-* og *Bað*(*Böð-*)*-rekr* til *Bárekr*, *Bað-*(*Böð-*)*røðr* til *Bárøðr*, og så hører det ikke hid[3].

At dette *Bá-* beror på *baðv-* (*böðv-*), har S. Bugge udtalt[4], og det antages i det hele at være rigtigt. De to navne, der her kommer i betragtning, er *Bárekr* og *Bárøðr*. Det første findes ikke i vers, men i slægtregistre (Landn.;

[1] Jfr. K. Gísl. Nj. II 275—82.

[2] Dog med én undtagelse fra 12. årh. *hó* : *mjó* (vistnok at læse således Rögnv.-Halls Háttal. 35 a. — Jfr. Läffler l. c. 276.

[3] Jfr. herom S. Bugge Arkiv II 246 anm.

[4] Arkiv II 244 f.

se Lind) og er temmelig sjældent (i et par norske stednavne). *Bárøðr* findes 3 gange i vers: Eg. Lv. 2: *Báruðr* (sål. hdss.) *hugar fári*; samme 3, men her står der i alle hdss: *öl þat er Bárðr of* (*um*) *signdi*; det er dog rimeligst at antage, at *Bárðr of* er blevet indsat i stedet for ældre *Báruðr* som i det første vers; endelig findes det i Bárðardrápa fra 10. årh.): *Bároðr* (således det eneste hds.) *of rístr báru*. Det er heraf klart, at dette *Bároðr* (*-uðr*) er blevet betragtet som identisk med det — senere velkendte — *Bárðr*, og det er utvivlsomt det eneste rigtige[1]. Det oprindelige *-røðr* (af *frøðr*) er her gået over til *-ruðr*, det hele er så sammentrukket til *Bárð-* (vistnok först i dat. og gen.). På samme måde er det gået med *þórrøðr—þórðr*, hvorom i det følgende. Jeg kan ikke med Noreen (§ 222) opfatte *Bárðr* som *Bǫrðr* (af *Böð-vorðr*), eller *þórðr* som *þórworðr* (§ 226). Dette har fundet bekræftelse efter Marstrander s. 90—91 ved irsk *Barith* (*-id, -aid*). I dette tilfælde »var f bortfaldt allerede ved midten af det 9. årh.« (s. 106), og da var tillige ð (i det oprl. *böð-*) faldet bort. Dette er meget vigtigt. Det samme bortfald af ð foran r kender man også i *Górøðr* (: *stóran*) i Þjóðólfs lausavisa (her skal der rimeligvis læses således), i *þjórekr* (: *stórar*) i et vers af Hávarðr ísf. (7). Derimod findes *Goðrekr* i et vers af Egill, men her om en angelsakser.

-frøðr, -røðr. Af de navne, der her kommer i betragtning (se Lind), udgår et par, der findes meget sent: *Bjarnrøðr, Kristrøðr* og *Sundrøðr*; det må selvfølgelig forudsættes, at der i sen tid dannes nye navne ved analogi efter de gamle (hvad jo et navn som *Kristrøðr* positivt beviser). Navnene fordeler sig således: a) på *-frøðr* : *Ey-, Jó-, Kné-, Vé-*; *Hall-, Ragn-, Guð-, Sig-*; — b) på *røðr*: *Ás-, Ís-*; *Arn-, Hún-*,

[1] Jfr. A. Kock, Arkiv IX, 154.

Stein-, Gunn-; *Her-, Geir-*; *Guð-, Sig-*. De to sidste er således fælles.

Vi ser da, at f beholdes efter vokal, efter ll og gn, fakultativt efter *Guð-* og *Sig-*. Derved er dog det at bemærke, at *Guðfrøðr* findes kun som navn på en dansk vikingehövding[1] (også latiniseret Godefridus); vi kan altså i vestnordisk udelukkende regne med formen *-røðr* i dette navn. Der bliver altså kun *Sigfrøðr—Sigrøðr* tilbage som dobbeltform. Af fonetiske hensyn kunde man netop vænte bortfald af f. Lind oplyser, at *Sigfrøðr* kun findes som navn på en eneste norsk person, en sön af Harald hårfagre; iøvrigt er det dansk; men i Hkr. skrives navnet oftest *-røðr*.

-fríðr, -ríðr. De med dette sammensatte kvindenavne er parallelle med foregående mandsnavne. Også her findes der dobbeltformer. Af de her i betragtning kommende navne udskiller jeg åbenbart meget unge (sene) navne (*Ein-, Jón-, Orm-, Sand-, Stein-*; *Al-, Mild-, Málm-*). De andre er: a) på *-fríðr*: *Jó-, Snæ-, Vé-*; *Hall-, Ragn-*; *Gunn-, Arn-, Holm-, Odd-*; — b) på *-ríðr*: *Ás(t)-, Ís-, Gý-, Þu-* (*Þur-*), *Arn-, Geir-, Her-*; *Guð-, Sig-*; *Eld-*; *Hildi-, Ingi-, Ketil-*. Lignende gör sig gældende her som ved mandsnavnene; dog ikke fuldt så udpræget. *Ástríðr* står som bekendt, for *Ás-ríðr* (*Ás-fríðr*), *Gýríðr* for *Goð-fríðr* (med en ret usædvanlig omlyd), *Þuríðr* står for *Þór-(f)ríðr* (om noget *Þú(r)ríðr* kan konstateres er tvivlsomt; nu hedder det altid *Þuríður*). Enkelte er mærkelige f. eks *Hólmfríðr*, der aldrig har mistet sit f (men kan vel miste sit m i udtalen nutildags).

Jeg har taget dette med, ikke fordi skjaldedigtene her giver synderlige oplysninger. Der findes *Ragnfrøðr* (Erik blodøkses sön), *Knéfrøðr, Geirrøðr*. I irsk findes i overens-

[1] Her findes var. på *-roðr*, hvad der jo er uden betydning.

stemmelse med det anførte *Iufraid* (Marstrander 52), ganske som det kunde væntes. Der findes *Gothbrith, Gofraid* fra og med ved år 917; mulig er disse navneformer danske og ikke norske (jfr. sst. 135); til disse vilde svare *Gothraid*, der findes ved 1004 (sst. 92). Så er der endelig *Sig(f)rød*-navnet. Dette findes hyppigst i irsk skrevet med f; *Sichraid* »en sön af Magnus« nævnes ved 1103. Marstrander udtaler, at »tabet af f i alle fald er så gammel som år 1000«. Jeg vil sætte det endnu tidligere i vestnordisk; i dansk har det vel holdt sig længere; og snarest er navnene med f navne på danske.

-þér, -vér. Disse to sammensætningsled er oprindelig to selvstændige ord (run. *Þewaʀ*, **wīhaʀ*). De findes i nogle mandsnavne, *Ham-þér, Egg-þér, Sig-þér* og *Hjalm-þér*; (*Guð-vér*, findes kun i stednavne i formen *Guðis*-; sv. *kuþuiʀ*), *Hlöð-vér, Rand-vér, Öl-vér*. Af disse navne er egenlig kun det sidste et almindeligt mandsnavn, medens de andre kun er navne på mytiske eller sagnhistoriske enkeltpersoner, der forekommer enkeltvis, *Hlöð-vér* dog også som et — omend sparsomt benyttet — mandsnavn. En almindelig bemærkning kan her som ellers göres gældende, nemlig, at afslibningen af ord og ordled beror i höj grad på, hvor almindelige de er i daglig tale. Ensartede ord (ordled) behøver ikke at have en ensartet udvikling.

Eggþér, Sigþér findes kun én gang hvert. Det første i Vsp. 42 og har, som det synes, her sin fulde form (R har *eᴳþær*, men H *egðir*); *Sigþér*, Odinsnavn, findes kun i Þulur, og her i formen *sigþœr, sigdir*; hvis man her tör stole på metrum, fordrer dette formen *sigðir*, der altså er bleven afsleben, ligesom *Egðir* i H.

Ham-þér var et fra sagnet velkendt navn, og sagnet har

været fortalt slægt efter slægt. Navnet er også blevet til *Hamðir* allerede hos Bragi; når det her hedder: *samráða þeir Hamðir*, er det klart, at *-þér* er umuligt i linjens slutning. Hertil svarer *Hamði* i rim mod *lamði* (Þórðr Sjár. Lv.). I eddadigtene kræves den samme form, f. eks. Hamð. 21: *Hamði ok Sörla*, eller 27: *Hug hefðir Hamðir*, 31: *en Hamðir hné*. Endelig er der den sagnhistoriske *Hjálmþér*, hvorom den sene Hjálmþérssaga, med en hel del vers; her skrives navnet fuldt ud og synes krævet af rimet (I 2, IV 9, jfr. VI, 1); i Flat. skrives navnet *-þier*. I øvrigt er navnet senere blevet til *-tér* og *-týr*.

Af navnene på *-vér* var kun *Ölvér* almindeligt, særlig i Norge (se Lind). Følgelig finder vi her det samme, tidlig afslibning til *Ölvir*; det ses af Eg. Lv. 4: *öl ber mér þvít Ölvi*, jfr. — senere — Sigv. 3, 7 (*út hverr's Ölvir heitir*). De to andre navne, der her kommer i betragtning, blev aldrig almindelige og spiller en, så vidt man kan se, ringe sagnhistorisk rolle. *Hlöð-vér* er oprindelig et frankisk navn, der i Norden kun findes i Orknøjarlernes slægt; at det her afslebes til *Hlöðvir*, var da rimeligt, ikke mindst i forbindelse med *son*, da *-vér-* blev en mellemstavelse og måtte svækkes m. h. t. sin vokal (*Sigurðr jarl Hlöðvisson* er jo velkendt). Derimod kunde man vænte den uafslebne form i Norge, og således synes forholdet at have været. *Hlöðvér* kræves af metrum i Guðr. II 25: *Hlöðvés sali*; derimod *Hlöðvir* hos Arnórr 5, 10: *hendi Hlöðvis frændi*, men dette er den orknøske form; den samme form forudsættes også i Völkv. 10. 15, men her drejer det sig om senere, uægte vers — både denne form og andre kriterier, sammenhængen — viser dette —. Derimod synes *Hlöðvér* krævet i Örv., O. IV β 2. Forskellige skrivemåder i hdss. (*-vér, vers*) tyder på vokalens eller ialfald stavelsens længde (jfr. Lind).

Den orknøske form forudsættes i irsk, se Marstrander s. 108. 117[1].

Endelig er der *Randvér* (jfr. ovf. 230); dette sjældne navn har kunnet holde sig; det findes hos Bragi (*Randvés höfuðniðja*), i Darraðarlj. 1 (skr. *ves, verks*), Hyndl. 28 (*Randvers*); i det 13. årh. findes det hos Sturla 4, 38 (skr. *-vers, -veðrs*), samt i Þulur III, 1 (*-vǽr*; *-or*) og IVa 4 (*-ver*). Hvis de anførte varianter betyder noget, skulde man tro, at *vér* i dette ord var gået over til *-ver*, og at dette — vel gennem genit. *vers* — blev identificeret med *verr*; nom. skrives oftere *-verr*.

Også her har da *-vér* og *-vir* bestået ved siden af hinanden.

-undr. Denne endelse findes i et par navne (*Höfundr* og *Völundr* må holdes ude fra disse), nemlig *Jörundr* og *Önundr*, og mulig *Sæundr*; dette sidste findes kun i Örv. O. (VII, 19; IX 50) og kan være gammelt, men det kan også være en analogidannelse. De to navne findes: *Jörundr* Ytal 14, *Önundr* Ytal 26 Eg. Lv. 16 samt i sammensætn. *Berg-Önundr* Eg. Lv. 21, og Sigv. 10, 4. De linjer, hvori navnene findes, lyder: *Varð Jörundr*, — ⏑́ | —, *Varð Önundr*, d. s., *síngirnð Önundr mína*, —́ —̀ | ⏑́ — | —́ ⏑, *áðr Berg-önund benjum*, — —́ | ⏑́ — | —́ ⏑, *Önundr Dönum* ⏑́ —̀ | ⏑́ ⏑. Fra metrikkens side er der ingen grund til at mistænkeliggöre noget, af disse steder. I dróttkvæðr háttr er Eg. Lv. 16 netop, som den skal være, en ændring af *Önundr* vilde göre metrum galt, Egils 2. linje er ligeledes ret almindelig C-form, jfr. Egilss; 1886—88 s. 442. I de to eksempler fra

[1] Hvad den første vokal angår, antages den i almindelighed at have været ö; der er også skrivemåder i hdss., der tyder på dette (*ǫ́*, *au*); men da navnet utvivlsomt er identisk med Chlodowech, væntede man o, og det er dette som irsk Lodver forudsætter. Rimeligvis er *Hlöð-* omdannet efter andre ord på *hlað-*, *hlöð* (*Hlöðvarðr*).

Ytal er første stavelse forkortet (i ulige linje); er nu denne forkortelse så usædvanlig i kviðuháttr, at der skulde være grund til at nære mistillid til den? Den linjeform, der forudsættes, er tilvisse ikke almindelig; fulde paralleller til den er måske ikke linjer som *víts borinn*, *reyks rösuðr*, da den første stavelse her er stærkt betonet. Men *varð* er dog en lang stavelse, og intet er til hinder for, at den her i spidsen af linjen har en temmelig stærk tone, og ordet kan godt være medrimende. Men der findes også Ytal 30 en linje som *ok* (eller *auk*) *Skereið*; i andre digte findes *áðr vinan* Sonat. 22, *en Hróalds* Arbj. 18 (næppe *Hróð-* eller *Hróðv-alds*), *ok Sigurð* Hál. 11. I betragning heraf finder jeg det mere end dristigt i Ytal at ville indsætte former som *Jörvöndr*, *Önvöndr* (og i en linje som *ok sá frömuðr* — som ikke er medtaget i det foregående — at indsætte en så formelt umulig ordform som *fremjoðr*), se herom Ynglingatal I—IV av A. Grape och B. Nerman 1914 s. 121, Noreen: Namn o. Bygd 1913. Hvad linjen hos Sigvatr angår, kan der henvises til andre linjer i samme digt som *Haralds í her* (3), *Silunds kilir* (4), *hafanda staf* (10). Det *vöndr*, der skulde være det sidste sammensætningsled, er ellers ganske ukendt i nordisk navnegivning, hvilket ikke taler for rigtigheden deraf. Hos Naumann: Altn. namenstudien findes intet *-vöndr*; denne forf. antager selv (s. 70), at *Jörundr*, *Önundr* beror på *Jǫrvindr*? (sic), *Önvindr*, ligesom der jo haves *Eyvindr*; dette kunde lade sig høre, og fuldformen *Eyvindr* kunde bero på forleddets ubetonethed (ligesom i *Eiríkr*). Vi vilde da her få en smuk parallel til dem på *-ríkr*; hvad så end *Ön-* (sikkert ikke *Aun-* som Naumann s. 22 vil) betyder, er der næppe tvivl om, at vi deri må se et subst., ligesom subst. *jara* vel er forleddet i *Jörundr*.

hróð- som første led i navne. Dette led måtte omdan-

nes efter og i forhold til de følgende lyd. Bortfald af ð finder vi foran m (*Hrómundr*), r (*Hrærekr*, her har ó fået omlyd), assimilation af ð foran k (*Hrokkell*), l (*Hrolleifr*, *Hrollaugr*), her sammen med forkortelse af ó; men disse ændringer er forholdsvis sene, og næppe ældre end fra det 10. årh.s senere del eller endnu senere. Således har Torf-Einarr ved 900 vistnok sagt *Hróðlaugi*; i irsk findes *Ruadhmand* (968; Marstr. 65. 112) og *Rua-*, *Rodlaib* (863; sst. 65); det hedder også i overleveringen *Hróðmarr* (HHjörv. 11). [*Hróðbjartr* — senere på Island *Hró-*, — *Hróðbjörn*, *Hróðgerðr* er vel alt temmelig sene, analogidannede navne; *Hróðný* er ældre]. Tilbage er: *Hrólfr* af *Hróð-wolf-*, *Hróaldr* af *Hróð-wald-*, *Hróarr* af *Hróð-geiʀ-*. I disse navne er ðw, ðg bægge faldne bort i hvert fald i løbet af 9. årh., *Hrólfr* findes hos Torf-Einarr (v. 1: *sékat Hrólfs ór hendi*, jfr. *Hrólfr skjótandi* Bjark. 3, *Hrólfr hinn gamli* Hyndl. 25); *Rodolb* findes i irsk ved år 852 (Marstr. 54), men dette forklares som *Rauðolfr*, da »*rhoaltr* findes på Vatn-st.« fra 8. årh., derimod findes *Roailbh* = *Hrólfr* (sst. 153). På Helnæs-st. findes *rhuulfʀ*, Flemløse: *ruulf*, altså vel der endnu usammentrukket. *Hróaldr* er jo i overensstemmelse med den nævnte Vatn-st., med Snoldelev-st. *ruhalts*, med irsk *Roalt*, *Rolt* (Marstr. 65). *Hróarr* — der ikke findes i de gamle digte — genfindes i irsk *Rofir* (Marstr. 52. 152). Ved siden af *Hróarr* findes nydannet *Hróðgeirr*.

Gamle ordformer. I skjaldekvad og eddadigte findes ikke sjælden hidtil ikke omtalte ordformer, der åbenbart er meget gamle og som i de sene håndskrifter ofte er udviskede (ændrede). Vi skal anføre sådanne i et såvidt muligt fuldstændigt antal.

Vi finder i sammensætninger former som *alin-*, *firin-*, *heyrin-*. *alin-* er st. i det ellers almindelige *öln*, *alnar*; den

oprindelige form var vist **elin* (jfr. got. *aleina*), hvoraf gen. blev *alnar*; det gamle **elin-* findes kun som *alin-* (med a fra *alnar*) i sammensætninger som *alin-munnr* (Þdr. 16), *alin-leygr* (Refr 1, 1), og senere — måske ved efterligning deraf — *alindript* (Rögnv. 17) og *alin-veldi* (Ht. 43). *firin-*, ellers *firn*, pl. *firnar*, findes i *firin-mikill* (Húsdr. 3), *firinillr* (Skí. 33) og *firinverk* (Hhund. 1, 41). — *heyrin-* findes kun i *heyrinkunnr* (kun i Mhkv. 9. 29) af *heyrin*, gen. *heyrnar* (got. *hauseins*); dette har holdt sig længst og bruges endnu; i udtalen er det blevet til *heyrumkunnur*.

sumarr. Dette ord er jo mask. i andre germanske sprog; i vestnord. er det gennemgående ntr. (i nyno. er det både fælles- og intetkön, det sidste især i Råbyggelagen og Telemarken). Et minde om det oprindelige er linjen: *sumar hvern frekum erni*, citeret af Oláfr hvítaskáld under kategorien stafaskipti; linjen tillægges Arnórr (6, 6); desværre haves ikke mere af verset; vi må stole på Olafs angivelse. Altså skulde ordet endnu ved midten af det 11. årh. — ialfald fakultativt — have været mask. Hermed stemmer, at *Sumarr* (personificeret) må vel antages at være mask. i en forbindelse som Vafþr. 27. At ville indsætte *sumar* som mask. i al ældre digtning vilde dog vist være for dristigt (jfr. Wimmer: Oldn. læseb. XXXI).

Þórr. Dette navn har uomtvistelig oprindelig et n i roden. Hj. Lindroth har villet göre det sandsynligt, at grundformen er *þunraʀ*, ikke som man tidligere mente: *þunaraʀ*. Dette kunde kun føre til et *þórr*. Men nu synes der i virkeligheden et par steder at findes, hvor en tostavelsesform er metrisk krævet, altså et *þonarr* : *dáðrakkr þórr* (Hym. 23); i dette regelmæssige digt findes ellers aldrig 3 stavelser i de lige linjer. Samme form må forudsættes i Þdr. 2: *gammleið þór* (ɔ: *þonar*) *skömmu*; i dette digt

kunde der foreligge bevidst arkaiseren som i flere andre tilfælde; sst. (10. 21) findes: *skalfa* (*skelfrat*) *þórs né Þjálfa,* hvor formen *þórs* unægtelig synes den oprindelige. Hvor ordet i øvrigt forekommer — det er i det hele ikke så ofte —, synes enstavelsesformen at passe bedst, selv om det ikke kan nægtes, at den tostavede kunde nogle steder ialfald indsættes; Vsp. 26: *þórr einn þar vá* (kunde stå *þonarr*), Grí 4: *skal þ. vesa,* 29: *þær skal þ. vaða* (verset uægte her), Lok. 58: *hví þrasir þú svá þ.*, Þry 15: *bindum vér þór þá* (kunde læses: *bindum þonar þá*), 17: *þá kvað þat þ.* (kunde læses: *þonarr.* På bægge disse steder kunde det være særlig fristende at indsætte disse former; derimod den sammentrukne form *þóri* : *mætti þóri* v. 9, ligesom i Rdr. 19: *mærar skar fyr þóri,* jfr. Symons Einl. CLXXV—VI og XIV), Hyndl. 4: *þór mun hon blóta.* [Hárb. forbigår jeg]; Korm. 1, 5: *heið. Sitr þórr í reiðu* (her synes énstavelsesformen sikret), Steinunn 1: *þórr brá þvinnils dýri* (her sikret ved rimet), Hallfr. Lv. 9: *gramr ok þór hinn ramma.* Gen. forekommer kun i formen *þórs,* Haustl. 8: *þá varð þórs ofrúni* (*þá varð þonars r.* vilde næppe være rigtigt). Kveld.: *þórs fangvina at ganga* — for ikke at tale om former fra 11. årh. (Þjóð. A. 4, 14, Skraut-Oddi 2). Efter alt at dömme har den tostavede form været ved at dø ud i 10. årh. eller endnu snarere allerede i det 9., dog således, at den gamle form var kendt helt ned til o. 1000 og kunde lejlighedsvis bruges; derfor kunde både forf. til Hym. og Eilífr bruge formen, hvis vi f. eks. i det første v. 28 skal læse: *við þór senti,* men her kunde der læses *þonar.* Om *ving-þórr* kan jeg henvise til Symons' bemærkning. Det her givne resultat svarer godt til hvad der oplyses fra irsk, se Marstrander s. 78. 118 (selve gudenavnet synes ganske vist ikke at forekomme der), for ikke at tale om forholdet

i dansk, hvor *þur* findes på Glavendrup (o. 900; 50—80 år senere på Virringe og Sønder Kirkeby) og i sammensætn. *þurmutʀ* Nörre-Nærå (850—75); flere navne kunde nævnes fra 10. årh.

Agða. Ligesom man har *Roga-* og *Þela-* som gamle genitivformer — men vel at mærke kun bevarede i sammensætn. *Rogaland* og *Þelamörk* (Noreen § 382) — således findes også *Agða* af *Egðir* f. det yngre *Egða* (der findes her som v. l. i et af 3 hdss.) G. Súrs. 14; Gisle var en indfødt Nordmand. Formen er meget interessant.

beðja. Som bekendt er flere kortstavede ja-stammer gået over til i-st. (altså f. eks. *beðir, beði*). I dansk findes *drængjaʀ* (Hedeby), og det er rimeligt, at i norsk-isl. har den slags former levet og været i brug ned til i det 11. årh. Et vidnesbyrd derom findes i acc. pl. *beðja*, metrisk sikret, Valg. 11 (midten af 11. årh.), hvad K. Gíslason har konstateret (Aarb. 1879 s. 194).

verðr. Af dette, der er u-st., skulde dat. sg. hedde lydret udviklet *virði*, af *verðiu*, og denne form findes, som man forlængst delvis har erkendt, et par gange, Hávm. 32: *en et virði vrekask*, sst. 116: *fásk at virði vel*, og Þorm. tref. 3: *á ulfs virði* (: *firði*). Desværre findes intet steds et afgörende bevis for, at ordet er mask., og man kunde henvise til, at der hos Tindr findes en linje som: *varð auðfundit virði* (*vargi*), hvor *virði* synes ntr., men teksten i halvverset kan ikke siges at være sikker. Det rimeligste er, at *virði* de 3 steder er mask., men mulig er der — måske ved misforståelse af denne gamle form — opstået et ntr. *virði*.

Gen. pl. af svage mask. Forlængst er ordformer som *skatnar, gumnar* og lign. rigtig forklarede som beroende på de oprindelige gen.-former *skatna, gumna* osv.

Men iøvrigt er n i gen. bortfaldet. Et par gamle rester haves dog, nemlig i *ána-* (bevaret i *ánasótt*), af *ái*, hvis dette ord er rigtig forklaret af Läffler (Arkiv III 188 f.), hvad jeg tror har störst sandsynlighed for sig (anderledes og mindre sandsynligt S. Bugge Aarbb. 1905 s. 286), samt *bogna*, af *bogi*, Vell. 8; denne form er sikret ved metrum, findes også i de fleste håndskrifter; også kenningens art, *bogna hagl* (pilene), taler bestemt herfor, og mod med Svb. Eg. og Wisén (Carm. Norr. II 31) at opfatte *bogna* som gen. pl. af *bognir* 'skjold', for det første fordi kenningen langtfra bliver så god, og dernæst fordi man da havde væntet sing. *bognis*.

randar. De fem. ō-stammer er, som bekendt, for en stor del gået over til i-st., ikke blot de kortstavede (*för*, *sök*), men også mange af de langstavede, uden at det er muligt at öjne nogen lovbundethed for overgangen. Denne er sket efterhånden og i mange tilfælde ret sent; således findes *farar* og lign. ned i det 13. årh. (ord med au i roden synes undtagne: *laug*, *flaug*, *taug* hedder *laugar*, *taugar* den dag i dag; således også *ólar*, *árar*, men *skálir* osv.). *Rönd* hedder *randir*; men i Höfuðl. 7 findes *randar* (: *brandar*), hvilket rimeligvis viser, at den slags form har været mere almindelige endnu i 10. årh., end vi kan vide. Og det er rimeligt, at man har ret til at indsætte den slags former.

Fem. i-stammer. I den overleverede litteratur findes her i nom.-acc. pl. kun former med uomlydt vokal (jeg ser bort fra gennemgående dobbelformer som *sjón* — *sýn*, *bón* — *bœn* osv.). Men på Karlevi findes den interessante form *taiþir* = *dæðir* (ɔ: *dáðir*) af et **dæð*, gen. *dáðar*. Her står vi overfor et meget vanskeligt problem, nemlig det, i hvilken grad i-stammernes oprindelige böjning er bleven ændret allerede i 10. årh. eller för. Nom. -r er jo i reglen

bortfaldet, undt. i de velkendte ord (se Noreen § 380, 1). I vestnordisk findes *yrðr* som v. l. til *urðr* (Ytal 28), men her brugt som mask.; dette kunde bero på senere tiders forvanskning (i Þorbj. skakk. 3: *urð dró* osv. kan man strængt taget ikke se ordets kön). Men i hvert fald er formen *yrðr* bemærkelsesværdig. — I Höfuðl. 7 hedder det: *æstusk undir* | *við jöfurs fundi.* Således har Egill ikke rimet; det er givet. K. Gíslason rettede teksten til: *æxtu undir jöfurs of fundir*; jeg har i virkeligheden aldrig fundet denne rettelse så tiltalende. En anden og lettere udvej vilde det være, simpelthen at skrive *fundir* af et fem. *fund* (ældre **fynd*), sv. *fynd* (gutn. *fyndr* m.). Men rimet viser i alt fald, at omlyden her er gået tabt. Mindre vægt tör jeg tillægge Óláfr hvítaskálds form *byrðum* (2, 12) : *fyrða*, uagtet jeg betragter det som rimeligt, at vi her har et ord, der har beholdt sin omlyd — ved siden af mask. *burðr*.

I denne sammenhæng kan formen *farðir* Haustl. 20 (: *garði*) nævnes. Hvis der foreligger en ō-st., (altså af en grundform *fariþō* — *farþu* — **förð*), måtte *farðir* her stå for *farðar*; jfr. *vörð* 'kvinde', flt. *varðir*. Ordet findes kun på dette sted.

Dativ af fem. ō-stammer. I en mængde tilfælde findes endelsen -u, hvorledes den så end er at forklare. Den findes i alle slags ord: *hliðu* Grí. 35; *föru* Þork. ham. 1, 2 (sent); *eggju* St. Sjón. 2, *eyju* Kveld, Eyv. Hák. 6, *helju* Þjóð. A. Lv. 25, Edd. passim, *meyju* Hhund. I 19, Oddrgr. 12, *þýju* Hhund. II 2 (men *mey* f. eks. Hávm.), *Siggju* Þ. Sjár. 4, 1, *Fjörgynju* Oddrgr. 11; *döggu* Bdr. 5, Hhund. II 38; navnlig hyppigt er dette i tungstavede ord og ord på *-ing*, *-ung*, ord som *borg, braut, fold, gipt, grund, höll, jörð, leið, mjöll, mold, mörk, reið, rein, rönd, rödd, sól, snót, strönd, stöng, vist, ván* (*ón*), *þjóð, öld, önd*; *lypting, sæing, fylking, gisling,*

þíning, reiðing, skæting, verðung; og endelig i kvindenavne, se Skj. spr. 42. 44. På Rök findes svarende hertil *ströndu*. Det er klart, at dette -u ikke er noget helt sent fænomen, men findes hyppig allerede i 10. årh. eller hos de ældste skjalde og i de ældste digte; ved siden deraf findes også u-løse former. Noreens fremstilling i Die gesch. d. nord. spr. § 192, 3 er ikke fuldt i overenstemmelse med kendsgærningerne. Formen findes langt hyppigere og tidligere, end man skulde formode efter det dér fremstillede.

systir. Gen. sg, hedder i reglen *systur*, således ikke blot i prosa i almlh., men også i de ældste tider, sål. i Ghv. 5 (*systur hefna*), Eg. Lv. 43: *mér brásk minnar systur*; og denne form anses for at være den lydret udviklede (jfr. de andre beslægtede ord). Symons har — tildels følgende Sievers — imidlertid også antaget en form *systr* i dat., mulig i Lok. 36 (hvor der dog sikkert ikke er grund til at antage en sådan form), men navnlig i linjer som *ok systur sinnar* (Goðr. I 20), samt i acc.: *senduð systur helju* (Atlam. 56). Hvad den første linje angår, er teksten der ikke helt sikker; der er udfaldet et ord foran: [*valda megir Gjúka*] *mínu ok systur sinnar*; et *ok* er her egenlig overflødigt og ulogisk. Desuden findes der i dette digt metriske uregelmæssigheder. Med den nævnte linje (med *ok*) stemmer 8_1: *Sjalf skyldak götva*, ialfald hvad stavelseantal angår. I Atlam. kan der også findes linjer, der er metrisk for lange efter skemaet, f. eks. *ganga mun ykr andæris* (v. 14), *blæju hugðak þína* (v. 15), *löttu ávalt ljósar* (v. 31), der jo ganske kan sidestilles med den nævnte linje. Under disse omstændigheder kan jeg ikke erkende tilstedeværelsen af en form som *systr* i gen., og heller ikke i acc. eller dat.

halr — hölðr. Disse former menes at bero henholdsvis på *haliþ-* og *haluþ-*. Af *halr* findes i de gamle digte

alle former undt. gen. sg., dat. og gen. pl.; men dette må sikkert bero på en tilfældighed. I eddadigtene findes plur. *hölðar* osv. helt igennem, samt nom. sg. som egennavn i Rígsþ., men dette forudsætter naturligvis tilstedeværelsen af *hölðr* i tidligere tider. Dette kan suppleres med dat. *hölði* Sigv. 5, 2 og gen. *hölðs* Korm. Lv. 23. Uden tvivl har bægge former stået ved siden af hinanden lige fra den historiske tids begyndelse eller endnu tidligere. Jeg skulde tro, at man allerede i urnordisk kunde forudsætte former som *haluþaR* og *haliR*; jfr. forholdet med *öl* (der jo allerede i de ældste digte er så vidt fremskredet, at det er blevet va-st.) og *ölðr*. Der kan dog også være spörsmål, om *halr* har noget som helst med *hölðr* at göre, og om ikke ordet er navn på beboerne af *Halland*; jfr. *ýtar* (= *Jótar*), *virðar* og lign.

Der er endnu flere gammeldags ordformer, der kunde nævnes, som *ísarn*, *méil-* (se M. Kristensen Arkiv XXIII, 240), *yr-* i *yrþjóð* (eller også *ur-*?), der spredt forekommer. Jeg skal hertil föje, at Marstrander har ment i irsk at kunne påvise formen *kvena* ɔ: *cuiniu* = **kvenu* (s. 93 og især 107)[1]. Dette er meget interessant, og herefter vil man kunne forklare *kuinu* i en mansk indskr. (jeg er enig med Marstrander i, at der her ikke kan være tale om et *kvinna*). Denne form skulde da vel også være at finde i Lilj. 242 (Bugges afhdl. s. 234; jfr. Noreen, Altschw. grtik. § 166). I og for sig er der intet i vejen for at antage tilstedeværelsen af en sådan form, selv om den ikke lader sig påvise i de gamle digte. Jeg vilde dog nære store betænkeligheder ved at indsætte den. Til syvende og sidst er det dog vel næppe sikkert, at dette *cuiniu* er nordisk og ikke angelsaksisk.

Endelig skal jeg omtale ordet *már* (*mór*). Grundform

[1] *Portchuine* vil jeg se ganske bort fra; det må være fra angels.

er *maihwaʀ* eller *mai(g)waʀ*; den sidste form skulde blive til et *māwaʀ* og dette til *māuʀ*—*mǫr* (*mór*) (E. Olson, Urg. hw i nord. språk, Arkiv XXXI s. 15—16, Kock Ljudl. I 329, jfr. också Noreen § 74, 2). Man finder nu ganske vist et par gange skrivemåden *mo-* (f. eks. *mostallz* Steinunn 2, de fleste hdss. har dog her *ma-*, *mogrennir* VGl. 9), men *má*—*mǫ́* er dog den form, som i det hele forudsættes af digtene; jfr. *már* : *báru* (Haustl. 3, Þ. þyn., Hallfr. Lv. 16), : *sárum* (Arn. 5, 8), jfr. *más* : *krás* (Háttal. 25 b). Intet *mór* kan således konstateres ved hjælp af rim.

Ang. *nátt* (*nǫ́tt*) — *nótt* henvises til Skj. spr. s. 65, hvoraf det fremgår, at *nótt* optræder først temmelig sent, hvorimod kun *nátt* (*nǫ́tt*) kan konstateres i ældre tider.

Der kunde endnu anføres enkeltheder fra navneordene, hvoraf det ses, at gamle former længe kunde holde sig (som f. eks. *Starkeði* dat., Vetrliði, jfr. ord som *Nóregr* — af *Norðvegr* —, *Selund*, *óf* og fl., hvorom der kan henvises til Lex. poet.).

Adjektiver.

u-stammer. Oprindelige sådanne er *døkkr*, *gløggr*, *kyrr*, *sterkr*, *þykkr* (jfr. Noreen § 414, anm. 2). I alle andre tilfælde mærkes kun a-stamformer (f. eks. i *harðr* osv). I *døkkr* findes, såvidt rimene når, overvejende ø: *døkk-* : *kløkkva* (af *klekkr-*), : *søkkr* (Arn. 5, 21. 24), : *støkkva* (Þjóð. A. 3, 15), : *hrøkkvi* (Geisli 16); derimod *dökkr* : *nökkva* (Anon. (X) I B 10 a); dette *nökkvi* har vokalen ö (Gldr. 2). Her kunde der måske være tale om unöjagtigt rim. — *Gløggr* findes kun i dat. sg. *gleggum* rimet på *egg-* (Þorm. Lv. 9); det var jo tænkeligt, at der forelå rim ø : e, jfr. ovf. om rim i : y (af i); i hvert fald er et sådant rim tegn på gammel tid. — *kyrr* findes kun med y og rimer: *kyrra* : *hyrr* (Arn. 6, 8), *kyrru* : *fyrr* (Þjóð. A. 1, 21). Hfr. Lv. 2_1 lyder:

kvánar hyrr af kyrri; her kunde det være fristende at indsætte *kvirri*, men helrimet er ikke grund nok. I prosa findes eksempler på *kvirr*, se Fritzner. — *Sterkr*. Denne form er bleven den enerådende. På Karlevi findes *rógstarkr*, og hertil findes sidestykker: *hugstarkr* hos Korm. Lv. 8 (: *markar*), *ógnstarkr* (: *mörku* hos Þorl. fagr. 10, men *ráðsterkr* (: *merkjum*) Goþþ. sindr. 8, *sterkan* (: *merkr*) Hólmg. B 1, (: *verki*) Bjhit. 2, 15 osv. Her har således bægge former været brugte side om side i 10. årh. — *Þykkr:* vi finder *þjokkum* (den form vi, bortset fra o, væntede i dat.) i hds. hos Grani 1 (11. årh.), og i sammensætn. *þjokkvaxinn* Húsdr. 3 (jfr. verb. *þjokkva* : *flokk*- Sigv. 11, 2); *þykkr* findes sjælden, se Lex. poet. — Endelig hører mulig hertil *tvistr*, hvor vi finder *tyst* (fem. Sigv. 11, 9, men *tvista* gen.: *mist* Korm. Lv. 21). — Derimod er *-lundr* : *-lyndr* af anden art,

va-stammer. *kløkkr*, rimer på *døkk-* (se ovf.), på *nøkkvat* (Bj. hit. Lv. 2), på *støkkva* (Þmáhl. 10). — *kvikr*: dette findes flere steder, *kvikvan* : *svik* (Eg. Lv. 42), : *blik* (Hfr. 3, 20), men *kykvan* : *-strykvins* (Þ. Brún. 2). I Sigv. 12, 23 må der enten læses *kykvir*, som gode håndskrifter har, eller *kvikvir* (v. l. *kvikir* er yngre og metrisk urigtigt)

Andre adjektiv-former.

Superl. til (*góðr-*) *betri* lyder *beztr* i reglen i prosa, men former med a findes dog. Som bekendt skulde ordet i nom. osv. hedde *betistr*, men i de sammentrukne former skulde vi have *bazt-*; her måtte der komme udjævning, den kom også og til bægge sider; således er **betistr* afløst af *beztr* (jfr. forholdet med participier af kortstavede ja-verber); i det hele er der her foregået en fuldstændig sammentrækning. Vi finder da *baztan* (: *vast*) Bragi 2, 4 (her har alle hdss. a undt. U), *bazti* (: *last*) Sigv. 3, 7 (med e mange hdss.),

baztan (: *vasta*) Markús 3, 2; i hdss. skrives det flere steder, f. eks. Ytal 37 (*bázt* i J.), og i cod. reg. (Edd.): *bazt(r)* 5 30, 6 22, 7 30, 9 20 (alt i Hávm.), 47 3, 88 13, *bözt* 59 3 (*beztr* findes 3 gange).

yfrinn-œrinn. Noreen synes (§ 227, Arkiv VI, 312 f.) at betragte disse 2 ord som i grunden identiske. *Yfrinn* findes kun i de usammentrukne former og allerede hos Egill; *œrinn* synes at være ligeså gammelt for tilsvarende formers vedkommende; *yfrinn* skulde da være den oprl. form, og det er ikke vanskeligt at aflede det. Hvis *œrinn* er opstået af *yfrn-* (i de sammentrukne former), er *œ* vanskeligt at forklare (alternativ forklaring findes hos Noreen, Ark. VI, 313 anm.). K. Gíslason tænkte på en afledning af *ór* (*óʀ*), hvilket vilde være tiltalende (*œrinn* 'ud over måde', meget stor). Men et er sikkert, at bægge former er historisk jævnaldrende, og er de identiske, må den differentierende proces være foregået i forhistorisk tid.

ýmiss. Grundformen er (*ý*)-*missaʀ*, altså med langt s i roden; denne form findes i de ældste digte: *ór ýmissum áttum* (TorfE. 4), *ték ýmissar Ekkils* (Sigv. 3, 10), *ok þó ýmissir* (Sigsk. 42), *né ýmissum* (sst. 40), *Ullr ýmissum* Þul. II 4, jfr. Skj. spr. 71. Det var ikke at vænte, at denne form kunde hævde sig; som sidste led måtte *miss* svækkes i betoning og derved blive til *mis* (hvortil også ntr. *ýmist* kan have bidraget), og efter at dette var sket, måtte ordet underkaste sig den sædvanlige sammentrækningslov: *ýms-*, hvor vokalen også kortedes: *yms-*; disse former findes tidligst hos Gunnl. (Lv. 7) og Stúfr (3), altså temmelig tidlig[1]),

œri. Denne form i komparativ er jo den, man væntede (af *jo^{n}hiʀ-*), — den yngre er *yngri* —. Den gamle form findes hos Holmg. B. 6 (*þótta ek þás œri*), Óttarr 3, 1 (*fórat*

[1] Jfr. K. Gíslason: Aarbb. 1866 s. 294 f.

fylkir æri), Arnórr 2, 8 (*Mæra gramr til landa æri*), 5, 5 (*æri Einars hlýra*); i Edd. findes formen Akv. 6. 12. Denne form har holdt sig langt ned i tiden; forf. til den 1. grt. afhdl. bruger den i et af sine eksempler; i 1812 (ældste del) findes den nogle gange (se Ordf.). Den yngre form, analogiformen *yngri*, er dog ikke så helt ung heller; den findes tidligst hos Gunnl. Lv. 7 (*lyngs : yngri*) og i Sigsk. 20, og der er ingen grund til ikke at antage, at den kan være så gammel. Superl. *yngstr* findes i Rigsþ. 41; et *æstr* synes ikke at foreligge.

víss. Ved siden af *víss* har Symons antaget et *viss*, der dog kun skulde findes i ntr. (se artiklen i Gerings Wörtb., samt *óviss*, hvor det samme er tilfældet). Forudsat at bægge adjektiver havde eksisteret, vilde det i og for sig være vanskeligt at skælne mellem dem i håndskrifterne (medmindre ss var skrevet fuldt ud; en sådan skrivemåde findes vist aldrig), og da navnlig når det gælder ntr., hvor et enkelt s under alle omstændigheder måtte skrives. Det er derfor ikke helt let at se, efter hvilke kriterier Symons skriver *vist*; det måtte være efter betydningen, idet han og Gering så skarpt skælner mellem bet. 'sikker, bestemt' og 'vís, klog'. Dette er nu efter min mening urigtigt. Der foreligger allevegne et og samme adj., *víss*, i to betydninger, der er let forståelige på grund af deres inderlige slægtskab. Nu til dags hedder det altid (*ó*)*víst* = 'bestemt, ubestemt' ikke *vist*; *viss* kendes kun som et åbenbart ungt låneord fra dansk i bet. 'viss, forskellig', og dette beror på sin side på tysk (*ge*)*wiss*. Et *viss* kan overhovedet ikke antages hverken for oldsproget eller middelislandsk. Jeg henviser til ekss. i Lex. poet. Hvor der findes *vist* i rim, som hos Sigv. 3, 18 (og et par steder i Harmsól, 2. 35) er dette at betragte som en fakultativ forkortelse af lang vokal lige-

som i så mange andre tilfælde (se K. Gíslasons afhdl. Quantitet 1866).

Adjektiva på *-ugr* (*-igr*). Disse trækkes som bekendt sammen foran vokalendelser. Ved 1300 findes *auðigir* (og senere lignende former i nyisl.). I den ældre tid findes ét eks. på det samme: *verk dreyruga serki* (Hást. 5). Denne ganske enestående form er ret mistænkelig — verset selv er det ikke —, og det er ikke for dristigt at antage en forvanskning af verset, der kun findes i ét hds.; det er deri, at det uforståelige *auðimenn* findes. Man kunde tænke sig, at det oprl. f. eks. var *dreyrfáa* eller linjen har lydt *verk . . dreyrga s.*, en stavelse mangler.

Pronominer. Det er især i denne ordklasse, at vi i de gamle runeindskrifter fra 9. og 10. årh. finder afvigelser fra det (senere) litteratursprog, og da blandt demonstrativerne. Vi finder i Norge formerne *þansi* (Vang), *þaimsi* (Karlevi), *þusi* (Alstad), men intet *sasi* eller *susi* (derimod *sa* Galteland, *su* Dynna, bægge fra 11. årh.). Fra Danmark har vi *sasi* (Flemløse, Egtved), *þąnsi* (passim), *þaasi* (Tryggev.), *þasi* (acc. pl. fem.; Glavendrup, Læborg), *þausi*, *þusi* (passim; *þusi* Jællinge), altså flere former på *-si*. Fra Sverrig haves i de tidligere anførte indskrifter: *þąnsi*, *þinsi* (Härened, Högby, Bjälbo), *þisi* (acc. pl. fem., Bjälbo), svarer nærmest til de norske former; endel flere findes fra senere tid, *þesi* (acc. sg. fem., Bro), *þensa* (acc. sg. masc., Gripsholm I og a. st.), *þausi* (Tystberga). I litteratursproget findes, dog sjælden, formen *þvísa* (Are; yngre vers); en anden form er *þeima*, der er ret almindelig, findes hos Eg. Lv. 21, VGl. 4, Korm. Lv. 47, Gunnl. Lv. 5, Sigv. 2, 10 osv.; *þvísa* findes hos Eyv. Lv. 11, G. Súrs. 24, Sigv. 7. 15 osv. Ellers ingen *si*-former. Det er nu meget muligt, at endel af sådanne former er efterhånden gledet ud af be-

vidstheden og erstattede af andre nyere. Let kunde de andre former indsættes, og fristende vilde det være i en linje som Egils: *ljósheims of bör þeima* at rette det til *þeimsi*; men formen *þeima* tör man dog ikke røre ved, da dens eksistens göres utvivlsom ved dens forekomst hos senere skjalde (i det 12. årh. og senere, hvor den vel bruges som en arkaistisk form). Udviklingen af de (yngre) litteratur-former går da også ret langt tilbage i tiden. Acc. sg. masc. *þenna* findes hos Hák. góð. 1. (*menn* : *þenna*), Eg. Lv. 20 (: *hennar*) og fl.; denne form bruges udelukkende på de manske runestene, hvis *þana* er = *þænna* (én gang skr. *þena*). — Dat. sg. masc. *þessum*: Gísli Þorg. (beg. af 11. årh.; : *hress*), og vistnok Hólmg. B, 7 (*fersk ván gleði þessum*), jfr. G. Súrs. 5 (*hnetr less en þreyr þessa*); acc. sg. fem. *þessa*: G. Súrs. 6 (*kominn es þyss í þessa*), Gunnl. Lv. 6 (: *ness*); dat. sg. fem. *þessi*: Jökull 2 (*byss mér blóð ór þessi*), — for ikke at tale om andre kasus. Der findes dog enkelte former, der ikke tilhører litteratursproget, og synes sikre, således *þanna* (blanding af *þannsi* og *þeima*?) Hólmg. B. 3 (: *mann*; rimene er ellers regelrette), Þjóð. A. Lv. 8 (: *annars*; ligeledes), *þissa* Korm. Lv. 48 (: *miss-*; rimene ellers ligeledes); denne form kunde slutte sig til former som *þina* Klepp osv., modsat *þana*. Videre kommer man vist ikke med de forhåndenværende midler.

hvaðarr. Således skulde det pron. lyde, der svarer til gr. *πότερος*, got. *hwaþar*. I de sammentrukne former måtte *hvaðr-* blive *hvár-* (i visse casus *hvǫr-*), og da disse var så mange, trængte denne form sig ind i de usammentrukne. Af de oprindelige findes dog enkelte få rester, således hos Korm. Lv. 55 *hvaðart tveggja* (*hvaðartv.*) : *brúnleggs hvaðartveggja* (ɔ: *halsfang*), hos Glúmr, Gráf. 11: *hvaðarr tveggja* : *brúnleggs hvaðarr tveggja* (ɔ: *bróðir*). Det er

muligt, at sådanne former burde indsættes, hvor metrum tillader det; Symons har indsat *hvaðarr* i Vafþr. 9; den kunde også tåles i Lok. 33 (*vers hóss eða hvaðars*).

hverr. Dette pron. er en ja-st.; altså skulde acc. sg. masc. lyde *hverjan*; i litteratursproget findes udelukkende *hvern*, der er dannet efter de andre pronominal-akkusativer (*minn* osv.). Formen *hverjan* findes dog ikke sjælden, både i eddadigte og skjaldekvad. I Edd. findes formen i Vspá, Vafþr., Grí., Skírn., Hym., Guðr. I, Sigsk., ialt o. 16 gange; hos skjaldene findes den hos VGl. 3 (*halfs eyris metk hverjan*), »Finngálkn« (Skjalded. I 176: *hildr stendr hverjan morgin*), og engang ved lærd efterligning. På den anden side findes *hvern* meget ofte lige fra og med Kormákr, G. Súrs. osv. Ubetinget må formen betegnes som tilhørende det 10. årh. (og vel også den 1. del af det 11.), men da som værende ifærd med at uddø.

ér. 'I' er kort og godt eneherskende i digtningen inden 1100.

engi. Dette pron. har en rig udvikling og ender, som bekendt, med at blive en va-stamme med omlyd af e til ø. Denne udvikling begynder, såvidt man kan se, ved midten af 10. årh. med, at nom. sg. masc. får den sædvanlige endelse -r, *engr* (hvortil fem. *eng*); derefter var der kun et kort skridt til former som *engan*, *engum* osv.; dog holdt *engi* sig meget længe i acc., medens adjektiviske endelser satte sig — og det måske endnu tidligere — fast i de andre casus (i fem. og plur.); ntr. *ekki* og gen. sg. masc.-ntr. holdt sig dog. Formen *engi*, nom. acc., findes hyppig; *engr* i nom. masc. hos Sigv. 3, 8, Óttarr 2, 18; at den ikke findes tidligere, må være tilfældigt, da nom. fem. *eng* findes hos Korm. Lv. 12. I cod. reg. findes *engr* $59_{8,16}$ (Reg.), og *øng* 10_{15} (Hávm., interp.). Om andre former kan henvises til Skj. spr. s. 83—84.

hinn (*enn*, *inn*) som artikkel. Den almindelige lære er, at der fra først af (ɔ: så langt vi kan komme tilbage) har været to former (ord) ved siden af hinanden (*hinn* og *enn*). Ejendommeligt er det nu, at runeindskrifterne overhovedet kun har *hinn* som artikkel (nom. *hin*, Røk; acc. *hin* Skivum, Skærn I osv., gen. *hins* Sønder Vissing, Hune, Oddernes; to gange i de manske indskrifter), aldrig *enn* eller *inn*. Jeg tror derfor, at den almindelige lære om et oprindeligt *enn* som selvstændigt ord er ganske urigtig. Det er *hinn*, der efterhængt er blevet til *inn* (h måtte efter r, s og oftere falde bort i udtalen) og *enn* på grund af dets ubetonethed, og så opstod *enn* som selvstændigt ord ved at det løsnedes fra substantivet. Dette er formentlig sket i løbet af det 11. årh.; man finder dog den efterhængte art, f. eks. hos Korm. Lv. 58 (*mannsins*, *dalkinn*); hos Arnórr findes den sikkert (2, 15); man har nødig villet antage, at den fandtes i 10. årh. og det må betegnes som usikkert, tiltrods for Korm.; dog kunde også let *hinn* blive til (*inn*-) *enn* i ubetonet stilling mellem et subst. og adj. I Ordf. findes *hinn* som art. hyppig, *inn* ikke sjælden og *enn* meget ofte. Jeg tror derfor, at Torp har set ret, når han i Nyno. et. ordb. (under *hin*) siger: »dog er det mulig at *enn* bare er en tonløs form af *hinn*«. Dette havde oprl. upåtvivlelig langt í, og stilles vist af Torp rigtig i etymologisk henseende,

nøkkurr, herom kan henvises til Skj. spr. s. 83, hvoraf det fremgår, at sekundære former som *nakkvar*- optræder ret tidlig, i 10. årh. (hos Egill), og vidner således om en vidtskreden udvikling.

Talord. Om disse kan der i det hele henvises til Skj. spr. Her kan særlig fremhæves formerne *tvá* og — ved analogi — *tváa*, medens *þrír* viser et mere fremskredent standpunkt, idet der her, naturligt nok, i acc. masc. kun

findes *þría*, da en acc. på -í ikke kunde føles som sådan. Hvor langt denne form går tilbage, vides nu ikke, men uden tvivl er den ældre end 800.

Udsagnsord. Også her er der enkelte særlig gammeldags former, der kommer i betragtning. I det hele og store svarer de gamle kvads verbalformer til litteratursprogets.

I dette findes udelukkende former som *brenna, renna* intr., istedenfor *brinna, rinna* (som *finna, vinna* osv.); disse gamle former findes nu enkelte gange sikkert, således Haustl. 13. 15 (*sköpt ginnunga brinna*; *ginnunga vé brinna*; rimeligvis også hos Glúmr. Gráf. 5: *brinnanda sák rinna*; hos Þ. Skall. 1 kan *brenna* både være trans. og intrans.; er det det sidste, er det her det ældste eksempel på e i dette ord, der findes); *rinna* findes G. Súrs. 32 (*vílsinn ofan rinna*), Ein. þver. 1 (*þremja linns at rinna*), Korm. Lv. 9 (*minn hest und þér rinna*), 18 (*linns þjóðáar rinna*), 49 (*annat sinn of rinna*), Hfr. Lv. 2 (*Kolfinnu mér rinna*). Sikkert er disse former eneherskende i 10. årh.; i det 11. årh. findes *renna* hos Þjóð. A. Lv. 6 (*Sveins menn fyrir renna*), 7 (*menn Sveins þeirs nú renna*). Altså fra og med midten af 11. årh. er de yngre former allerede i brug, hvad der måtte forekomme mærkeligt.

En form svarende til *segja* f. **saga* og lign. findes én gang af verb. *mega*, nemlig *megja* og det hos Harald hårfagres ældste hirdskjald Auðun; det er denne form der ligger til grund for *mega*, idet dette er omdannet efter *knega* og *eiga*, så at j er gået tabt.

Et verb. som *þekkja* (af *þankjan*) skulde (som f. eks. *þykkja—þótta*) i præt. hedde *þátta* (af *þahta*; got. *þagkjan—þahta*); dette *þátta* er i litteratursproget afløst af analogiformen *þekða*; men den oprindelige form findes dog:

Haustl. 16 (*vátt sinn bana þátti*), Ólhelg. Lv. 2 (*þóttut mér es þáttak*), og — måske ved lærd efterligning — Geisli 48 (*þátti sinn á sléttri*), Oddrgr. 17 (*borg of þátti*); at der skal læses *þátti*, f. eks. Þry 31, er meget rimeligt.

knýja. Præt. af dette verbum hed eller skulde hedde i urnordisk *kniwiðō*, og dette skulde blive og blev *kníða* (A. Kock: Uml. u. br. s. 215), part. *kníðr*. I litteratursproget findes kun formen *knýða*, *knýðr* (ý fra inf.), *knúða* osv. I digtene findes nu i rim hos Ólhelg. 2 *kníða* : *hríð*, og så sent som hos Markús, Eirdr. 24, *kníða* : *síðu*. Denne form har altså holdt sig længe ned i tiden; og i overensstemmelse dermed findes formen ofte i afskrifter af digte, sål. i cod. af eddadigtene i Hym. 23, Guðr. II 35, Akv. 31, Am. 38, i skjaldedigte, her dog ofte med varianter (*knúð-*), Eyv. Hál. 14, Þ. Kolb. 3, 10, Sigv. 2, 1, Bölv. 2, Mark. 1, 12. 19, Gisl 1. 3, Ívarr 37, Rekstefja 15 (her *kníðu* i ét hds.), Máni 3, altså ned til sidste halvdel af 12. årh. (i Ordf. findes ordet sjælden, og kun *knúði*).

Af samme art skulde *gnýja* være (se Kock l. c.). Her findes dog så godt som udelukkende — verbet findes ikke så ofte — *gnúð-*. Kun et sted, rigtignok i Gldr. 5, findes var. *gníðu* i 2 hds. (Fris, 1e β.). Det er ret vanskeligt at forstå, hvorledes denne form er indkommet netop i disse to — temmelig unge — hdss. Man fristes til ikke at tillægge den en videre stor betydning; Torp antager, så vidt jeg kan se, en rod *gnú-* (ikke *gniw-*).

To participialformer skal her tilföjes med u i roden, hvor litteratursproget har o, *kumnum* (: *sumr*) Hfr. 3, 24; her er jo formen, foran u i endelsen, netop den væntede; *suknir* (: *druknuðu*) Steinn Herd. 3, 4; her er formen en analogiform istf. den væntede form *sokn-* (af *sunkan-*). Dette viser, at formen med u sikkert i tiden för 1100 må have

været ret almindelig, selv om den ikke oftere ligefrem kan konstateres.

hafa. Præs. lyder i reglen *hefr*; herom kan der henvises til Sievers Metrik § 36, pkt. 6 og de dér anførte steder. Denne form er dog sekundær, da *hefir* må være den oprindelige; rimeligvis har den hele tiden holdt sig ved siden af den anden, siden det blev den, der hyppigst findes i de gamle klassiske hdss. Sievers har anført nogle linjer, hvor *hefir* efter al sandsynlighed findes. Det ældste eks., ikke nævnt af Sievers, er vistnok G. Súrs.: *allvaldr hefir aldar*[1] (se Skj. spr. 109). På Härened findes *hifiʀ*.

gerva, gera; herom kan henvises til Skj. spr. s. 102—03.

Jeg har tidligere omtalt 1. pers. sg. præs. med tilföjet -mk af formen *bjóðumk*, hvor *bjóðu* er den oprindelige form. Prof. M. Hægstad har (i Arkiv XX) fremdraget nogle former uden -mk, hvori han ser de oprindelige uomlydte former; det er forekomsten af former som *hallt ec* (et hds. af Gulat.-loven fra midten af 13. årh.; for *held* altså), *firir bioð ec* (et andet hds. af samme fra 14. årh.; et diplom o. 1300 og i et hds. o. 1330), *firer bidod*(!) *ec* (diplomtransskr. fra 1333; *bidod* skal være fejlskrift for *biod*), *firir lát ec* (Eliss., hds. fra o. 1250), *fáek* (Þiðrekss.; v. l. *fæ*), *kioss ek* (diplom 1434), *skjót ek* (lovhds. o. 1300), *kom ec* (Barl., hds. o. 1250), *Blótka* (Sonat. 23); hertil skal også høre *bitt ec* (sst. som det første eks.), og *Ritt ek* (dipl. 1325), bægge for *bind*(*u*) og *rind*(*u*), samt *ec upp stat* (Strengleikar) altså for *stönd*. De sidste former kan man lade ganske ude af betragtning; at *stat* ɔ: *statt* skulde være analogiform efter imper. er ganske usandsynligt; hvis der ikke her foreligger en grov skrivefejl — som udg. forudsætter —,

[1] I min udg. ændret, vistnok med urette, til *of hefr*.

kunde formen mulig forklares som *stát* (af *stá*). M. h. t. de andre former kan jeg henvise til min artikel (Arkiv XXI) imod den her fremsatte opfattelse, hvor jeg søger at godtgöre usandsynligheden deraf [1]. Det er forekomsten i meget sene håndskrifter, der her har sin betydning. Störst betydning har formen i Gulatingsloven (og lovene) og Sonat. Kun på disse steder kunde der være tale om at antage formen, og da især i Sonat. Men opkomsten af det svage *blóta* gör det noget usikkert, hvorvidt en form *blót* her eksisterer.

j-infix antages efter g og k i verberne *svelga*, *blíka*, *svelgja* og *blíkja*; således hedder også det første endnu, det sidste er forlængst gået ud af sproget og erstattet med det svage *blika*. I disse verber må j dog betragtes som sent og sekundært, i *svelgja* påvirket af det svage verb. *svelgja*, *svelgða*. Den oprindelige form findes i et vers af Þorg. Hölluson (o. 1000), *svelga* : *Helga* (verset er runhent). *Blíkja* findes i inf. meget sjælden, vistnok kun i Þorbjörns Haraldsk. 11, her skrives der *blíka* i K (af Hkr.) og Flat, men *blikja* i alle øvrige; men også her var det et svagt verb. *blíkja*, *blíkði* ved siden af; herfra er vel j indkommet i ordet i disse hdss.

Biord.

enn, en. Der er her tale om 3 forskellige ord, der i form er falden sammen.

1) *en* f. ældre *an*, der hyppig findes i den ældste pros. litteratur; i digtene bör den sidste form indsættes allevegne; på grund af ordets ubetonethed kan dette ikke konstateres ved rim eller desl. Den endnu ældre form var *þan*, der ikke kan eftervises i norsk-islandsk, men da den findes på en mansk runesten (Bugge, Aarb. 1899 s. 243; *betra es*. .

[1] Jeg frafalder dog nu min mening, at *fyrirbjóða* er et låneord.

þan), har formen vel også eksisteret i norsk-isl. i den ældste tid; at ordet på runestenen skulde være påvirket af angelsaks. er ikke meget rimeligt.

2) *en* = men (eller = og); den ældre form var her *enn*, samme ord som oht. *anti*, *ændi* osv., af en grundform *anþī-*. Ligesom *umb—umm* blev ubetonet til *um*, blev *enn* også til *en*, men fuldformen findes dog ikke sjælden og da på betonet plads i verslinjen, f. eks. *enn til ökla svanna* (Korm. Lv. 2), *Enn á vit* (Ytal 3), *enn við enga svinnu* (Þorv. víðf.), *enn af breiðu bjóði* (Haustl. 5), *enn at eggja sennu* (Tindr Lv. 1), *enn af ungum svanna* (Hfr. Lv. 18), *enn þás sék á ságu* (sm. 24), *enn of íðnir manna* Bj. Hall. 3 osv., *enn á hælum* (Hym. 34), *enn á brjósti* (Þry. 16), *enn af geirum* (Hhund. I 15), *enn af hesti* (sst. 17) osv. Dette ord skrives aldeles overvejende *en* i de ældste hdss. (se Ordf.). Hvorvidt der i de ældre digte altid burde skrives *enn*, kan ikke hævdes, men urimeligt er det ikke.

3) *enn* i lat. 'endnu' forudsætter grundformen *anþiz*, der findes sideformen *eðr*, af roden *an-*, den samme som i *annarr*, egl. 'anden gang, atter'. Efter Torp har dette *enn* fortrængt det gamle *in* (svækket form af *þan-*) efter komparativ (*betri en*). Foran komp. er det vel netop dette *enn* (betonet). Dette *enn* har sin fulde form, da det altid er betonet (undt. efter komparativ, hvor det jo altså skulde have en anden oprindelse). Eksempler herpå er overflødige.

en 2 er altså i denne forbindelse det vigtigste.

framm. Herom kan henvises til K. Gíslason: Udvalg, indledn. s. XVII f. Det er overhovedet rigtigst altid at skrive langt m; men at også *fram* har eksisteret, endogså i en meget gammel tid, fremgår af Egils Höfuðl. 4 (: *gram*) og 20 (: *nam*). I hdss. findes *framm* meget hyppig.

Ang, biord på *-a*, *-la*, *-liga* henvises til Skj. spr. s. 112—15.

Nægtelser. Ang. *-at, -t, -a* henvises til Skj. spr. 119—20. Hvad specielt *-at, -a* angår, er det så godt som umuligt at sige, hvorledes det forholder sig dermed, da denne stavelse altid er ubetonet. Kun i runhent versemål kan formen sikkert konstateres, men her forekommer naturligvis meget få eksempler, som *gat-a : skata* osv. (så sent som i Háttat. 90). Om oprindelsen til *-at* se A. Kock Zs. f. deut. alt. XL, 194 f.

eigi. Dette er den hyppigste pros. nægtelse, sammensat af *ei*, der er en tonesvækket form af *ey*, og *gi*; *ekki* (*etki*) er egl. ntr. til *engi*; spörsmålet er, hvor tidlig kan overgangen af dette til ligefrem nægtelse (= *eigi*) konstateres, og lader dette sig overhovedet göre? Spörsmålet vanskeliggöres ved, at ordet i hdss. i reglen er forkortet, samt ved at disse er så unge, at de er fra en tid, da sammenfaldet var sket. Det er rimene, vi så har at holde os til. I de gamle digte optræder jo *-at* som efterhængt nægtelse; ved siden deraf findes *né* hyppig alene (f. eks. Arbj. 7, Eg. Lv. 5. 11. 22, Eyv. Lv. 4, Eskál. 2, 2, Vell. 3 osv.). Undersøges nu forholdet med *eigi* i digtene, findes det oftere i rim: *stendr eigi þat þeygi* (G. Súrs. 17), *es óvægins eigi* (VGl. 11), *drepr eigi sá sveigir* (Eskál. Lv. 2), *oss hlægir þat eigi* (Þjarlssk. 4, 4), *þótt orfþægir eigi* (Hfr. Lv. 17), *gjalfrteigs ok hefk eigi* (sm. 25), *þák eigi löð lægis* (Anon. (X) III C 2), *eigi mun sús eigum* (Þ. Brún. 1), *berr eigi sá sveigir* (Ólhelg. 5), *réð eigi goð gýgjar* (Sigv. 7, 4), *ættvígi má eigi* (sm. 7, 7), *bægisk öld svát eigi* (sm. 13, 13), *krýpk eigi svá sveigir* (Bersi 1, 3), *ófeigum varð eigi* (Þorm. 1, 10), *víksk eigi þat vága* (sm. Lv. 20), *eigi hræddusk ægi* (Ótt. 2, 14), *eigi gaztu liðskost lágan* (Arn. 2, 5), *eigi létuð jöfra bági* (sm. 2, 17), *eigi þraut við ægi* (sm. 5, 13), *valteigs brökun eigi* (Hharð. 19), *eigi es járni bjúgu* (Þjóð. A. Lv. 23), *látrs sveigjanda eigi* (St. Herd.

1, 6). Men desuden forekommer *eigi* mange andre steder, og det er da næsten konstant, at håndskrifterne har *eigi*, eller forkortelser, der må tydes således; rent undtagelsesvis findes — og da i meget unge hdss. — skrivemåden *ekki* (som Þorm. Lv. 6, Sigv. 7, 8); *ei* (Sneglu-H. 2, 2: *Hirðik ei*) er naturligvis at læse *eigi*. Jeg ser ganske bort fra tilfælde, hvor *eigi* åbenbart er indsat i st. for ældre *-at*, f. eks. *Frýr eigi oss í ári* (Sigv. 2, 3). På den anden side findes *ekki*, som ntr. af *engi*, 'intet' St. 9 (*ekki* . . *sakar afl*), Eg. Lv. 10 (*gekk, sás óðisk ekki*), Hólmg. B. 4 (*oss gerum at því ekki angr*), Bjark. 2 (*þeirs ekki flýja*), Þjóð. A. Lv. 8 (*ek hef ekki at drekka*). Ejendommeligt nok finder vi *ekki* og *eigi* i samme vers — og brugt ganske i overensstemmelse med det lige fremstillede (*veit ekki sú*, = intet, *trúik eigi at heldr*, Þorg. flekkr, (XI) Lv. 13)[1]. Hvad eddadigtene angår, giver Gerings Wörterb. al ønskelig oplysning (se art. *eigi* og *engi*); *eigi* findes i det hele ganske som i skjaldekvadene; der findes også enkelte få eksempler på, at det er indkommet for ældre *-at*. På den anden side findes *ekki* = 'intet' (f. eks. *angr ekki* HHjörv. 10). Gering har anført nogle steder, hvor *ekki* skulde være = *eigi*; det er: *œva fljóð ekki* | *gáði* (Akv. 39), men her står *ekki* i sin sædvanlige bet. 'intet' ɔ: i ingen henseende; *hœlumk þó ekki* (Am. 84), det samme; *kveld lifir maðr ekki* (Hamð. 30), men her er *ekki* = intet og hører til *kveld*; *en at ætterni ekki spurðir* (Grott. 8), men her bet. *ekki* 'intet'; 'du spurte om intet vedrørende osv.' Tilbage er 2 steder: Am. 48: *ekki at réðusk*, her er teksten ikke helt sikker, men også her kan *ekki* opfattes i sin egenlige betydning, 'intet', o. = 'slet ikke'; — Hamð. 29: *ekki hygg ek okr vesa*

[1] Det selvsamme billede af og forskel på *eigi* og *ekki* giver skjaldekvadene fra 12. årh.

ulfa dæmi; dette er da det eneste sted, hvor *ekki* er = *eigi*, men ordet kunde også høre til *dæmi*; rimeligvis foreligger der dog her en forvanskning af den oprindelige form for linjen (*Hyggat okr vesa | ulfa dæmi?*). Vender vi os til de ældste litteraturskrifter, finder vi også der, at forholdet på det allernærmeste er det samme. Så godt som alle steder i Ordf. betyder *ekki* 'intet'; kun nogle ganske få steder og, som det synes, i et enkelt parti (s. 152 f.) i Homiliebogen findes *ekki* i bet. 'ikke' (iøvrigt skrives ordet der meget hyppigt *etki*); noget lignende gælder også 645. Hvis man kan drage en slutning heraf, måtte det være den, at o. 1200 er *ekki* på vej til at blive nægtende partikel, dog vistnok i en noget stærkere betydning end *eigi*.

Hvad endelig runeindskrifter angår, findes disse ord i det hele meget sjælden her; der findes *aigi* (Hällestad I), *aki* (Sjörup; i betragtning af alt det forud oplyste mener jeg, at man ubetinget har ret i at læse dette som *égi*; bægge steder den samme frase: *sáʀ fló eigi*; iøvrigt kunde der naturligvis være tale her om *aki* = *ekki* i bet. 'intet'). På Sälna findes *igi* (= *eigi*; o. 1100), Härened (10. årh.) ligeledes; andre indskrifter (f. eks. dem i Runverser) giver ikke anledning til anden læsning.

n á a r — n æ r. K. Gíslason var allerede i sin store afhandling om *Níall* opmærksom på, at ordet *nær* i nogle verslinjer gjorde disse én stavelse for korte (Nj. II 327 f.); men den af ham foreslåede udvej til at rette, nemlig at skrive *næri*, kunde af metriske grunde ikke gå an[1]. Da mente E. Sievers (Arkiv V, 133 f.) at kunne konstatere formen *náar* (*năar*), af en grundform *nēhwōz* (oht. *nāhōr*); derimod mente S. Bugge (Aarbb. 1889, s. 87), at den rigtige form måtte være *nái* (got. *nēhwa*). Jeg nægter ikke, at

[1] Undt. vistnok i det yngste af de pågældende vers, Grettiss. 23.

Sievers' opfattelse tiltaler mig mest, ti da kan man bedre forstå, at den gamle form *náar*, sammentrukket *nár*, overalt i overleveringen er bleven afløst af *nær*, der lignede det; det er mindre let at forstå, at *nái* kunde fortrænges deraf. Også Noreen (grt.[3] § 432 anm. 1) slutter sig til Sievers. At *náar* egl. er komparativ er ligegyldigt; *nær* er jo også komparativ (af *nēhwiz*).

Foruden alt hvad der i det foranstående er fremdraget, kunde der endnu nævnes enkeltheder, som tilhører det ældre sprog og som findes som lævn, ord som *múterir*, *vartarir*, *valderir* (Skj. spr. s. 36), *flæja* (jfr. subst. *lœr*, *bœr*: *lýr*, *býr* osv.), *ferri* osv. Men det anførte er tilstrækkeligt til at vise, at selv om det sprog, der findes i eddadigte og skjaldekvad för o. 1100, på forskellig vis er eller kan være moderniseret, indeholder det dog et utal af mangfoldige enkeltheder af ægte gammel form og natur, så at det ikke kan erkendes at være i overensstemmelse hermed, når Noreen i sin Geschichte d. nord. sprachen (3. udg. i Grundriss) udtaler (s. 12): »Zwar liegen uns diese gedichte erst in altisländischen handschriften aus dem 13. und 14. jahrhundert vor, aber durch die metrische abfassung ist manche altertümlichkeit aufbewahrt worden, und die überlieferten formen lassen vielfach die sprache der Vikingerzeit durchschimmern« (udh. her). Jeg finder dette udtryk for svagt. Jeg mener, at vi i alt væsenligt og i de fleste enkeltheder kan konstatere sproget, som det var i den anførte tid. Jeg mener tillige, at det er sikkert, at sproget ikke havde ændret sig i nogen synderlig grad fra det 10. årh. til o. 1100, og endda lidt til; på Island var sproget uden tvivl mere konservativt end i Norge, vistnok også mere ensartet, mindre dialektdelt. Velkomment supplement til, hvad digtene byder, er hvad der kan konstateres

ved hjælp af de nordiske lån i keltisk; dog må man her være noget varsom i bedömmelsen af forskellige enkeltheder, forekommer det mig.

En anden vigtig ting fremgår af det mønstrede materiale med fuld vished, nemlig at udviklingen af de enkelte former (analogidannelser og lign.) allerede ved o. 900 var meget vidt fremskreden, langt mere end det ofte antages at have været. Jeg tror, at man på mange punkter må komme til at revidere de hidtil gældende tidsbestemmelser (f. eks. for omlyds- og brydningstrin), og da rykke de pågældende fænomener længere tilbage i tiden. Derfor behøver man dog næppe at skyde de ældste runeindskrifter — om hvis alder der jo er nogen strid — længere tilbage. Der er tid nok endda til hele den udvikling, der må forudsættes, i tiden 600—800 med rundt tal.

På et andet punkt må udviklingen også henføres til en så gammel tid, nemlig udviklingen af skjaldesproget i snævrere forstand. Allerede i dette findes ord, der dels viser tilbage til en længere udvikling m. h. t. betydning, dels allerede dengang var forældede i det daglige talesprog og afløste af andre. Til de første hører ord som *jöfurr* (Rdr. 1, 9, Yt. 2), der udelukkende optræder i den sekundære betydning ('fyrste') og ikke den oprindelige ('vildsvin'), *flotnar* (Rdr. 1, 7), hvis ikke ordet her står i sin oprindelige betydning: søkrigere, hvad der vistnok ikke er umuligt; der er dog noget, der taler derimod.

Til de sidste hører endel flere ord som *marr* = hest (Rdr. 11) og *marr* = hav (Gldr. 2); det første er afløst af *hestr* og det sidste af *haf* (eller *sær*), der også optræder i de ældste digte. Det samme gælder også *jór* (= *equus*), der tilfældig ikke findes i de allerældste digte, men hyppig i digte fra 10. årh. f. eks. eddadigte, *mögr* = sön (Rdr. 2) og

burr (Yt. 22), afløst af *sunr* (også i de ældste digte). Mulig er også *ægir* = hav et sådant ord (Rdr. 19) og rimeligvis flere, f. eks. nogle af dem, der nu vil blive omtalte. Der er for det første en del navne på fyrste og mænd: *þengill* (Rdr. 1), *fylkir* (sst. 5, dannet af *folk*), *hilmir* (sst. 9, Yt. 21), *vísi* (Yt. 9), *gramr* (sst.; Gldr. 5), *ræsir* (Gldr. 5), *skyli* (Harkv. 11), *ingvi* (Skall 3); *döglingr* (Yt. 12), *siklingr* (Yt. 1), *buðlungr* (sst. 34), *ynglingr* (Harkv. 4); — *ljónar* (Yt. 3), *virðar* (sst. 36), *ýtar* (Vafþr. 40 osv.), *gumnar* (Gldr. 6), for ikke at tale om *halir* (Harkv. 23); kvindenavn som *fljóð* (Rdr. 11, der sikkert intet har med ags. -*flǣd* at göre). Hertil kan endelig regnes ord som *barmi* = broder (Rdr. 3) og *lifra* = søster (sst. 9) og *jóð* = nyfødt barn (Yt. 15). — Der findes navne på kamp som *höð* (Rdr. 10), *ímun* (Haustl. 17), *jara* (Gldr. 2), *róma* (Harkv. 17), *róg* (sst. 16), *folk* (sst. 20), *böð* (TorfE. 3), *gunnr* (Gldr. 6), — på spyd: *vigr* (Gldr. 7), *dörr* (TorfE. 1), sværd: *lögðir* (Yt. 16, Gldr. 8), *hjörr* (sst. 18) og egennavnet *Naglfari* (Rdr. 5), — på hjælm: *fjörnir* (Bragi 2, 3), — på hest: *drasill* (Rdr. 8, Yt. 21), *vigg* (Gldr. 1), *fákr* (Gldr. 3), *hölkvir* (vel egennavn 1; sst. 4), — på ulv: *gylðir* (Yt. 29, Haustl. 4), *glammi* (Gldr. 2), — på okse: *svigðir* (Yt. 1), *sveiðurr* (sst. 16), *hæfir* (sst. 18); — på skib: *kjóll* (Yt. 4; måske dog ikke at regne herhen), *nór* (Yt. 24), — på ild: *hyrr* (Yt. 27). Dette er jo ikke så lidt og giver et klart billede af, hvor vidt fremskredent det poetiske sprog var allerede i 9. årh., samt af den lange udvikling, der må ligge forud. Dette fremgår også af flere andre forhold. Jeg minder i så henseende om alle de mange søkongenavne — de er 75 —, der findes i navneremsen; de er alle »forhistoriske«; det samme gælder også jætte- og jættekvindenavnene og mange flere.

Også kenningerne forudsætter en lang udvikling; de

findes fuldt udviklede hos Brage; jeg henviser til min gennemgang af disse i afhdl. i Aarbb. 1895 s. 322 f. Jeg påpeger her, at det overvejende antal er tveleddede og ret simple, men der findes også treleddede, ja to firleddede.

Endelig kan der göres opmærksom på, at Skáldatal nævner nogle skjalde, der må være ældre end Brage (jeg sigter ikke til personer som Starkad eller Ragnar lodbrog, men til Erpr lútandi, der siges at have været Brages svigerfader, og Fleinn), men aldersforskellen er her ganske vist ikke stor.

Endelig kunde man henvise til ordforrådet iøvrigt, men det er allerede i det foregående en del belyst.

INDHOLDSOVERSIGT

Efterskr. Istedetfor tegnet ǫ er ö helt igennem benyttet; dette bedes undskyldt; trykkeriet fik først typen ǫ, da en stor del af skriftet var sat. Ligeledes er á gennemgående brugt for ǫ́.

Forelagt paa Mødet d. 27. Febr. 1920.
Færdig fra Trykkeriet d. 15. Marts 1921.